

Alexandru Radu

Daniel Buti

Cristian Preda

Alfred Bulai

Alexandra Iancu

Aurelian Giugăl

Lorena-Valeria Stuparu

Florin Grecu

Oana Băluță

Bogdan Teodorescu

Dan Sultănescu

Gabriela Tănăsescu

Sabin Drăgulin

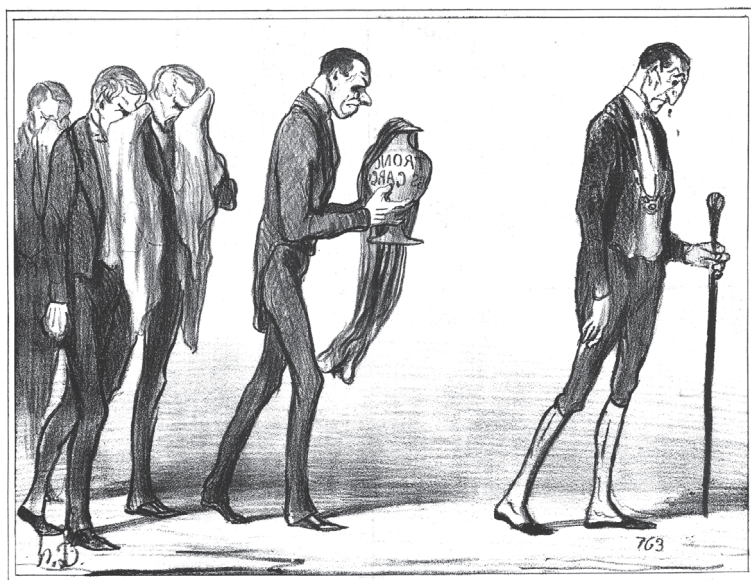
Silvia Rotaru

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA „ORIENT EXPRES”

APARIȚIE TRIMESTRIALĂ

[Honoré Daumier]

VOLUM XXIII
NUMĂRUL
3 (185)
IUL.-SEP. 2015

25 de ani de experiență
electorală postcomunistă

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

**Revista *Sfera Politicii*
a fost editată din anul 1992 de:**

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EBSCO **ProQuest®**
P U B L I S H I N G

 SCIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Daniel Buti

REDACȚIE

Alexandru Climescu

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Imaginea de pe copertă: Honore Daumier

Sfera Politicii

VOLUMUL XXIII, NUMĂRUL 3 (185), iulie-septembrie 2015

Alexandru Radu și Daniel Buti <i>Inginerii electorale în România postcomunistă</i>	3
Cristian Preda <i>Eclectic, dar stabil</i>	12
Alfred Bulai <i>Mituri electorale postdecembriste</i>	17
Alexandra Iancu <i>Rolul alegerilor fondatoare în definirea sistemului de partide. Clarificarea electorală versus eșecul partidelor la guvernare (1990-2014)</i>	31
Aurelian Giugăl <i>Geografia decupajului electoral sau formele românești de Gerrymandering și Malapportionment</i>	43
Lorena-Valeria Stuparu <i>Alegerile libere și consolidarea democrației în România postcomunistă</i>	55
Florin Grecu <i>Noua legislație electorală din România: Disciplină și transparentă financiară</i>	65
Oana Băluță <i>Women and men entering the 2014 presidential arena. Running a campaign on social media</i>	78
Bogdan Teodorescu și Dan Sultănescu <i>Două Românii – clivajul real din ultimii 25 de ani</i>	92
Gabriela Tănăsescu <i>Despre personalizarea și prezidențializarea politicii în România</i>	102
Sabin Drăgulîn și Silvia Rotaru <i>Prezidențialele din 2014: Victor Ponta și surpriza eșecului</i>	115
Index de autori	135
Summary	137

Inginerii electorale în România postcomunistă*

■ ALEXANDRU RADU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

■ DANIEL BUTI

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The article reviews the dynamics of voting systems practiced in Romania, as resulting from changes to the legal framework during the 25 years of post-communism, trying to answer the question whether the legislative effervescence in the electoral area materialized in structural changes of the electoral mechanism, changes congruent to the the idea of reform in the field. Following their approach, the authors conclude that the main driver of change in election legislation was represented by the (subjective) interests of the mainstream political parties.

Keywords

electoral system; reform; political parties;lections

Într-un ciclu electoral complet, în România sunt alese circa 45.500 de funcții publice, atât la nivel local, cât și național. Astfel, în 2012 au fost aleși, pe de-o parte, 3.186 de primari, 40.256 de consilieri locali, 1.338 de consilieri județeni, plus 55 de membri ai consiliului general al municipiului București, și 41 de președinți ai consiliilor județene, iar pe de alta, 588 de deputați și senatori, incluzându-i și pe cei 18 reprezentanți în Camera Deputaților ai organizațiilor minorităților național legal constituite, iar în 2014 a fost desemnat prin vot popular președintele României și au fost aleși cei 32 de europarlamentari din România.¹

Toate aceste funcții sunt alese în baza unui mecanism electoral reglementat, la nivel de principii, de Constituția din 1991, revizuită în 2003, și, la nivel de detalii, de legile electorale speciale, care au statutul de legi organice. La 25 de ani de la primele alegeri pluripartidiste, dând expresie consensului politic în materie, reglementarea mecanismului electoral este asigurată de următorul set de norme juridice: Legea nr. 370/2000 pentru alegerea Președintelui

* O formă extinsă a acestui text se va regăsi în volumul „Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare”, care va ieși de sub tipar în ianuarie 2016.

României (republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 650 din 12 septembrie 2011), Legea nr. 208/2015 pentru alegerea Senatului și a Camerei Deputaților (publicată în M. Of. nr. 553 din 24 iulie 2015), Legea nr. 115/2015 pentru alegerea autorităților publice locale (publicată în M. Of. nr. 349 din 20 mai 2015) și Legea nr. 33/2007 pentru alegerea reprezentanților din România în Parlamentul European (publicată în M. Of. nr. 28 din 16 ianuarie 2007), cărora li se adaugă reglementarea specială cu privire la votul prin corespondență (Legea nr. 288/2015, publicată în M. Of. nr. 866 din 19 noiembrie 2015).

Actualele legi electorale sunt construite pe fundamentul unei experiențe juridice în materie, care poate fi caracteriza ca fiind una bogată, dar, în același timp, ca având un grad ridicat de volatilitate. Fără a ne propune a o reconstitui în detaliu, vom sintetiza istoria acestor schimbări legislative într-o formă statistică. Astfel, patru legi au reglementat alegerile parlamentare din perioada 1990-2012, fiecare în parte fiind amendată ulterior adoptării prin noi acte normative, cele mai multe dintre acestea – în număr de 13 – fiind din categoria ordonanțelor guvernamentale de urgență. În total, în perioada amintită au fost emise peste 25 de acte normative care au reglementat direct domeniul alegerilor parlamentare, ceea ce înseamnă că, în medie, fiecare an a adus cel puțin o modificare legislativă în domeniu. Totuși, frecvența acestora a fost majoră chiar în anii în care au fost organizate scrutinele legislative.

La rândul lor, alegerile prezidențiale din 1990, 1992, 1996, 2000, 2004, 2009 și 2014 au fost reglementate de trei legi succesive, dar numărul total de acte normative din domeniu a fost de peste patru ori mai mare, jumătate dintre acestea îmbrăcând forma ordonanțelor guvernamentale de urgență, toate emise în preajma alegerilor prezidențiale. Precizăm că ultimele două astfel de acte juridice au modificat substanțial legea alegerii președintelui României, astfel că, practic, putem vorbi despre o nouă reglementare juridică în materie.

Pentru alegerile locale organizate în anii 1992, 1996, 2000, 2004, 2008 și 2012 au fost două legi, însă alte 9 acte normative – 6 OUG și 3 legi – au modificat în timp condițiile desfășurării scrutinelor locale. Acestora li se adaugă un al zecelea act normativ, adoptat în 2015 și destinat a reglementa scrutinul local din 2016.

În fine, norma care a reglementat alegerile europarlamentare din 2007, 2009 și 2014 a suferit și ea modificări ample. Republicată în 2012, în urma revizuirilor aduse prin intermediul a 2 legi și 6 ordonanțelor guvernamentale, legea europalegerilor a fost modificată ulterior prin două OUG și o lege.

Avem, așadar, imaginea puternicei instabilități legislative din domeniu electoral, unde în perioada 1990-2015 au fost adoptate, în total, mai bine de 50 de acte normative destinate a reglementa cele 23 scrutine organizate în acest interval (câte 7 parlamentare și prezidențiale, 6 locale și 3 europarlamentare). Remarcăm, totodată, excesul de legiferare prin intermediul ordonanțelor guvernamentale – acestea reprezintă circa două treimi din totalul actelor juridice din domeniu –, de regulă aprobate de forul legislativ *post-factum*, adică votate de parlamentele alese prin acțiunea acestor ordonanțe, ca și faptul că acte normative electorale, cu puține excepții, au fost promovate în anii electorali sau chiar în timpul perioadelor electorale.

Dar dincolo de imaginea unei practici specifice în materia reglementării alegerilor, caracterizată nu numai prin prea dese schimbări ale codificărilor juridice electorale, dar și prin rolul legislativ exagerat al guvernului se naște firească întrebare dacă această eferescență legislativă în materie electorală s-a concretizat în schimbări structurale ale mecanismului electoral congruente ideii de reformă în domeniu.

Răspunsul nu poate fi decât unul complex, dar primul pas îl constituie, fără îndoială, trecerea în revistă a dinamicii modurilor de scrutin practicate în România, așa cum rezultă din modificările aduse cadrului juridic în decursul perioadei analizate.

Începem cu alegerea președintelui republicii. Caz singular în sistemul electoral românesc, modalitatea de alegere a președintelui României este stipulată în Constituție, astfel că stabilitatea tipologică a scrutinului prezidențial este absolută, în măsura în care schimbarea acestuia nu poate fi făcută decât pe calea revizuirii constituționale, mult mai greu de realizat decât modificarea unei legi electorale, fie ea și de tip organic. Modificările aduse în timp acestui domeniu s-au referit numai la condițiile desfășurării scrutinului, nu și la tipul practicat, prevăzut de Constituția României. Conform acesteia „*Este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscrși în listele electorale. În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează un al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi.*”² Sesizăm că, în fapt, avem de-a face cu o descriere de manual a scrutinului de tip majoritar (în două tururi) utilizat la alegerea Președintelui, formulare precedată, într-o manieră quasi-identică, de cea cuprinsă în Decretul-lege nr. 92/1990. În aceste condiții, legile electorale elaborate după adoptarea Constituției – Legea nr. 69/1992, înlocuită de Legea 370/2004, cu modificările aduse ulterior – nu mai conțin definiții ale modului de scrutin practicat pentru alegerea Președintelui, ci numai referiri la articolul constituțional respectiv. Totuși, Legea 370/2004 a fost completată prin intermediul OUG nr. 95/2009, intrată în vigoare pe 3 septembrie 2009, cu o serie de prevederi care reproduc cvasiidenticele textul constituțional. Astfel: „*Este declarat ales candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi ale alegătorilor înscrși în listele electorale permanente (s.n.). În cazul în care niciunul dintre candidați nu a întrunit majoritatea prevăzută la alin. (3), se organizează al doilea tur de scrutin, la care participă numai primii 2 candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate.*”³

Principala diferență față de textul constituțional o întâlnim în cadrul primului alineat, unde a fost adăugat cuvântul „permanente” expresiei „listele electorale”. Deși poate părea minoră, modificarea este totuși importantă căci conduce la schimbarea bazei de calcul pentru stabilirea câștigătorului alegerilor. În principiu, pe lângă faptul nepermis ca o lege organică să facă adăugiri textului constituțional, noua formulare facilitează, cel puțin teoretic, câștigarea alegerilor prezidențiale din turul întâi, având în vedere că numărul celor înscrși în listele electorale permanente este mai mic decât cel al alegătorilor cu drept de vot (înscrși în listele electorale)⁴.

Un aspect specific al legislației alegerilor prezidențiale îl reprezintă reglementarea candidaturilor. Dacă inițial, la alegerile prezidențiale se puteau prezenta „*candidați propuși de partidele politice sau alianțele politice, constituite potrivit Legii partidelor politice nr. 14/2003, precum și candidați independenți*”⁵, în 2009, legea a fost completată prin introducerea unei prevederi care asigura posibilitatea ca un candidat independent să fie propus și susținut de o formațiune politică.

În fine, pentru alegerile din 2014 s-au modificat condițiile desfășurării votului, în sensul organizării scrutinului, în premieră pentru România postcomunistă, înainte de finalizarea, la termen, a mandatului președintelui în exercițiu, respectiv

2 Art. 81, „Alegerea Președintelui”, alin. (2) și (3), *Constituția României*, republicată, M. Of. nr. 767/31 octombrie 2003.

3 Art. 1, alin. (3) și (4), *Legea nr. 370/2000*, republicată, M. Of. nr. 650 din 12 septembrie 2011.

4 De altfel, legea prevede posibilitatea înscrierii într-un tabel electoral a electorilor omiși din listele electorale permanente (art. 9), dar aceștia nu sunt avuți în vedere la stabilirea numărului total al alegătorilor cu drept de vot (art. 51).

5 Art. 3, alin. (1), *Legea nr. 370/2004*.

pe 2 și 16 noiembrie 2014⁶. Acest lucru a făcut ca, la momentul validării rezultatele alegerilor de către Curtea Constituțională, România să aibă doi președinți, unul în funcție și unul nou ales.

Un scrutin de tip majoritar a fost utilizat în România postcomunistă și la alegerile pentru primari din anii 1992, 1996, 2000, 2004, 2008 și 2012, diferit însă de cel prezidențial prin nivelul de referință al majorității absolute cerute în primul tur. Astfel, legislația nu impunea cerința ca, în primul tur de scrutin, câștigătorul să obțină voturile majorității cetățenilor cu drept de vot, precum în cazul alegerii președintelui României, ci numai ale majorității participanților la scrutin, respectiv majoritatea voturilor valabil exprimate.⁷ Această procedură de alegere a primarilor a fost revizuită în anul 2012, în sensul renunțării la modul de scrutin majoritar propriu-zis în favoarea unuia pluralitar, care nu mai include condiția obținerii unei majorități absolute pentru câștigarea unui post de primar și care, deci, se desfășoară într-un singur tur. Scrutinul pluralitar a fost confirmat de noua codificare juridică a alegerii primarilor, elaborată în 2015.

Același mod de scrutin pluralitar a funcționat și pentru alegerea președinților consiliilor județene, dar numai în 2008 și 2012. Anterior, în cadrul scrutinelor locale din 1992, 1996, 2000 și 2004, legislația prevedea că președinții consiliilor județene sunt aleși indirect, desemnarea lor fiind rodul negocierilor politice dintre partidele reprezentate în consiliile județene. În anul 2015 modalitatea de alegere a președinților consiliilor județene a fost modificată încă o dată, fără însă a aduce o noutate în acest sens, căci forul legislativ al României a decis revenirea la alegerea indirectă a președinților județeni, în varianta practică înaintea de 2008.

Pe de altă parte, consilierii județeni, ca și cei locali, sunt aleși printr-un mod de scrutin proporțional, cu vot plurinomial (liste blocate). Formula electoral practică se individualizează prin existența unui singur nivel de repartizare a mandatelor, respectiv cel al circumscripțiilor electorale, unde se aplică metoda coeficientului electoral combinată cu metoda celor mai mari resturi electorale. Începând cu alegerile din 2004, pentru repartizarea mandatelor de consilier sunt avuți în vedere numai candidații partidelor și cei independenți care au întrunit pragul electoral stabilit de Legea nr. 67/2004. Acesta reprezintă 5% din totalul voturilor valabil exprimate în circumscripția în care au candidat, urcând la 7% în cazul alianțelor cu doi membri, respectiv la 8% pentru o alianță cu cel puțin trei membri.

Similar, mecanismul prin care voturile sunt transformate în mandate în cazul alegerilor europarlamentare aparține scrutinului proporțional plurinomial. Diferă însă prin utilizarea circumscripției naționale, ca și prin faptul că mandatele sunt repartizate după metoda d'Hondt, chiar dacă acestea produce aceleași efecte ca metoda celor mai mari resturi.⁸

Scrutinul de tip RP este practicat și pentru alegerea parlamentarilor naționali, însă cum alegerea reprezentanței naționale a constituit și constituie subiectul predilect al reformei electorale, vom insista asupra schimbărilor intervenite aici. Primele alegeri parlamentare au fost reglementate de Decretul-lege nr. 92 din 14 martie 1990. În articolul 4 se prevedea: „*Reprezentarea populației de toate naționalitățile în Parlament se asigură pe baza sistemului de reprezentare proporțională a mandatelor rezultate în urma votării, în condițiile prezentului decret-lege.*” Totodată, articolul 11 preciza: „*Candidaturile pentru Parlament se propun pe liste de candidați care pot cuprinde cel mult numărul de deputați sau senatori ce trebuie aleși în fiecare circumscripție electorală.*” Modul de repartizare a mandatelor era stipulat de artico-

6 Cf. OUG nr. 45/2014 privind modificarea și completarea Legii nr. 370/2004 pentru alegerea Președintelui României.

7 Cf. art. 97, Legea nr. 67/2004, republicată, M. Of. nr. 333 din 17 mai 2007.

8 Cf. art. 20, alin. (1) și (2), Legea nr. 33/2007, modificat prin art. I, pct. 13, OUG nr. 1/7 februarie 2007, M. Of. nr. 97/8 februarie 2007.

lele 71 și 72. Conform acestora, se instituia o procedură în două trepte, cuprinzând etapa repartizării mandatelor la nivel de circumscripție electorală (județele și municipiul București) și etapa națională, a redistribuirii locurilor rămase neocupate în baza resturilor electorale însumate la nivel național. Nu exista cerința unui prag electoral. Pe scurt, scrutinul utilizat era de tip proporțional, cu liste de candidaturi (vot plurinominal), blocate (adică fără posibilitatea alegătorului de a schimba ordinea candidaturilor), mandatele fiind repartizate prin combinarea coeficientului electoral simplu cu metoda celor mai mari resturi.

În anul 1992, după adoptarea Constituției, Decretul-lege nr. 92/1990 a fost înlocuit cu Legea nr. 68/1992, care păstra principiul reprezentării proporționale, asociat cu votul pe liste blocate. Principala noutate a constituit-o utilizarea unui prag electoral de 3%, astfel că numai partidele care îl depășeau puteau primi mandate parlamentare. Totodată, numărul circumscripțiilor electorale a fost majorat cu o unitate, la 42, iar norma de reprezentare a fost stabilită după cum urmează: un deputat la 70.000 de locuitori, respectiv un senator la 160.000 de locuitori. Pe baza acestei legi s-au desfășurat scrutinele parlamentare din 1992 și 1996. În perspectiva alegerilor parlamentare din 2000, Legii nr. 68/1992 i s-au adus o serie de modificări ce au vizat numai aspecte tehnice. Aici se include și ridicarea valorii pragului electoral cu 2 procente, la 5% din totalul voturilor valabil exprimate.

În anul 2004 a fost adoptată Legea nr. 373 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului. Deși o construcție juridică nouă, legea, adoptată chiar în debutul campaniei electorale, nu a introdus un nou sistem electoral, transformarea voturilor în mandate făcându-se conform aceluiași sistem de reprezentare proporțională cu liste blocate, iar repartizarea și atribuirea mandatelor având loc tot în două etape: la nivelul fiecărei circumscripții electorale și la nivel de țară. De asemenea, se menține pragul electoral de 5% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară pentru partidele politice care participă în mod individual în alegeri și un prag cuprins între 8% și 10% în cazul alianțelor politice și alianțelor electorale. Trebuie totuși menționat că noua lege introduce o schimbare instituțională în sistemul electoral, prin apariția Autorității Electorale Permanente, al cărui rol este de a asigura aplicarea unitară a dispozițiile legale din domeniu.

După alegerile din 2004, reforma electorală a devenit o temă predilectă a agendei politicienilor și a dezbaterii publice. Rezultatul s-a concretizat în adoptarea Legii nr. 35/2008, considerată de susținătorii ei drept legea „votului uninominal”. Conform articolului 5, aliniatul 1, al noii legi electorale, *„Deputații și senatorii se aleg în colegii uninominale constituite potrivit prevederilor art. 11, prin scrutin uninominal, potrivit principiului reprezentării proporționale”*. Colegiile uninominale sunt trasate prin împărțirea circumscripțiilor electorale, ajunse acum la 43 (cele 41 de județe, municipiul București și circumscripția pentru românii cu domiciliul în străinătate), în unități relativ egal ca populație,⁹ cu câte un singur mandat, separat pentru Camera Deputaților și Senat. Candidaturile sunt, deci, individuale, spre deosebire de alegerile anterioare, la care candidaturile erau depuse pe liste de partid. Însă, principiul repartizării mandatelor a rămas cel al proporționalității electorale, legea stabilind aceleași două etape de repartizare a mandatelor – la nivel de circumscripție electorală (cu metoda coeficientului electoral simplu) și la nivel

9 Trebuie totuși menționat că această condiție nu a fost pe deplin respectată, în condițiile în care OUG nr. 66/2008 a modificat prevederile art. 11, alin. 2, lit. g al Legii 35/2008 vizând delimitarea colegiilor uninominale, relativizând regula și deschizând o portiță pentru ocolirea ei. Acest lucru s-a produs prin introducerea în textul articolului menționat a două cuvinte: „de regulă”. Concret, în cadrul unei circumscripții electorale, delimitarea colegiilor uninominale „se face astfel încât mărimea acestora, calculată în număr de locuitori, să fie de așa natură încât cel mai mare colegiu uninominal să fie, de regulă, cu cel mult 30% mai mare decât cel mai mic colegiu uninominal”.

național (cu metoda d'Hondt) – ca și până în 2008. Adoptarea votului uninominal a presupus însă introducerea unor proceduri suplimentare privind alocarea mandatelor. Adăugăm că pragul electoral s-a menținut la nivelul de 5%¹⁰, dar a fost dublat de un prag alternativ. Astfel, un partid beneficiază de mandate parlamentare (intră în procesul de atribuire a mandatelor) dacă obține cel puțin 5% din voturile valabil exprimate la nivel național sau dacă, în 6 colegii uninominale pentru Camera Deputaților și în 3 pentru Senat (condiție cumulativă) candidații săi se situează pe primul loc. Deși pare favorabil partidelor mici, care pot atrage și arunca în confruntarea electorală notabilități, pragul alternativ oferă false speranțe. El avantajează doar acele formațiuni ale căror voturi sunt suficient de bine concentrate geografic pentru a le asigura succesul cumulat în 6 colegii pentru Camera și 3 pentru Senat. De altfel, la alegerile parlamentare din 2008 niciunul dintre partidele mici nu a putut beneficia de prevederea pragului alternativ. În fine, ca efecte în ceea ce privește componența forului legislativ și raporturile de forțe din Parlament, lucrurile rămân neschimbate. Altfel spus, nu s-a optat pentru un sistem care să fabrice o majoritate la urne. Aceasta va trebui negociată în Parlament, între actori care, cel mai probabil, nu vor deține, individual, majoritatea absolută a mandatelor. Pe scurt, Legea nr. 35/2008 a menținut modul de scrutin de tip RP, inclusiv metodele proporționale utilizate anterior, pe care însă le-a asociat cu exercitarea votului în unități electorale uninominale.

În fine, pe 24 iunie 2015 Parlamentul a adoptat noua lege pentru alegerea deputaților și senatorilor – Legea nr. 208/2015¹¹ –, care revine la procedeul electoral utilizat înainte de 2004, respectiv la scrutinul proporțional cu vot pe liste de partid.

Rezumând, vom reține că toate categoriile de alegeri, inclusiv alegerea președintelui României, au cunoscut în timp schimbări reglementative ale condițiilor de desfășurare, fie că vorbim despre simple adaptări ale textului de lege, fie despre intervenții legislative mai importante, precum modificarea valorii pragului electoral, a numărului circumscripțiilor electorale sau a tipului de vot asociat modului de scrutin. Totodată, în două cazuri – alegerea primarilor și a președinților consiliilor județene –, chiar modurile de scrutin practicate au fost revizuite. Mai mult, modalitatea de alegere a președinților consiliilor județene a fost revizuită de două ori, într-un interval de timp scurt.

Dincolo de procedura legislativă de transformare a voturilor în locuri și de stabilire a aleșilor, sistemele electorale și modurile de scrutin folosite pentru alegerea reprezentanților locali și naționali în cei 25 de ani de postcomunism au avut, într-un context istoric și socio-cultural specific, o serie de efecte tehnice și politice. În cazul alegerii președintelui României se remarcă imposibilitatea practică a câștigării competiției electorale după organizarea primului tur de scrutin¹², singura excepție în acest sens fiind înregistrată în 1990, pe fondul caracterului excepțional al primelor alegeri libere. De asemenea, experiența electorală a acestor ani relevă monopolul partidelor politice, în special al celor aflate pe axa electorală centrală, asupra finalei prezidențiale. Practic, niciun candidat independent sau al unui partid minor nu a reușit să se califice vreodată în turul secund al alegerilor. În egală măsură, trebuie remarcat și rolul pregnant pe care îl are „circumscripția diaspora” nu atât în stabilirea câștigătorului alegerilor, cât mai ales în organizarea efectivă a votului, fapt

10 În cazul alianțelor politice și alianțelor electorale, la pragul de 5% se adaugă, pentru al doilea membru al alianței, 3% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară și, pentru fiecare membru al alianței, începând cu al treilea, câte un procent din voturile valabil exprimate pe întreaga țară, fără a se putea depăși 10% din aceste voturi.

11 Vezi M. Of. nr. 553 din 24 iulie 2015.

12 Contribuie în acest sens referențialul pentru stabilirea majorității absolute – totalitatea cetățenilor înscrși în listele electorale permanente –, dar și participarea electorală în scădere.

care permite, așa cum s-a întâmplat în 2009, dar și în 2014, specularea politică și imagologică a unor situații create de modul de reglementare a procesului electoral.

Cele mai multe controverse au existat în jurul alegerii parlamentarilor, sistemul electoral proporțional și în special scrutinul cu liste blocate ajungând să fie considerat vinovat, în mod eronat, pentru funcționarea sistemului politic și pentru carențele partidelor politice. În fapt, reprezentarea proporțională, amendată începând cu anul 1992 prin introducerea pragului electoral, a adus cu sine o doză de echitate necesară unei democrații în construcție și unei societăți ieșite de sub regimul comunist. Ea a contribuit la construcția unui sistem de partide de tip multipartidist și, contrar criticii generale privind favorizarea fragmentării spectrului politic, a funcționat în contextul reducerii treptate a numărului de partide parlamentare și a accentuării logicii bipolare a dinamicii partidiste. Totuși, creșterea pragului electoral, dar și tendința de cartelizare a sistemului de partide au făcut ca valoare medie a indicelui disproportionalității electorale să fie de 5,21%, fapt care plasează România în rândul țărilor cu unul dintre cele mai disproportionate sisteme RP din Europa¹³.

Introducerea, prin așa-zisul „scrutin al vot uninominal” a unui element majoritarist în cadrul formulei electorale a generat două categorii de efecte tehnice. Pe de-o parte, s-a creat la nivelul percepției publice dihotomia parlamentari „aleși direct” (cu mandate provenind din prima etapă a alocării acestora) – parlamentari „aleși indirect” (cu mandate din cea de a doua etapă), iar pe de alta, s-a înregistrat o creștere a numărului parlamentarilor aleși. Ponderea parlamentarilor „aleși direct”, adică a mandatelor alocate majoritar, a reprezentat circa o pătrime din locurile forului legislativ ales în 2008, respectiv 116 parlamentari, din care 85 de deputați, reprezentând 26,90% din totalul celor 316 locuri ale acestei camere, și 31 din cei 137 de membri ai Senatului, adică 22,63%. În urma scrutinului din 2012, această pondere a depășit o treime din numărul mandatelor alese, totalizând 279 de mandate în Camera Deputaților (70,81% din 394) și 121 în Senat (68,75% din 176). În același timp, dacă în 2008 a fost ales un singur mandat suplimentar, cel din circumscripția Arad pentru Camera Deputaților, în 2012 numărul acestora a ajuns la 79 în prima cameră și 39 în cea de a doua, reprezentând circa 25% din total. S-a ajuns astfel în situația ca aproape fiecare circumscripție electorală să aibă cel puțin un colegiu uninominal în care au fost aleși câte doi parlamentari sau, în câteva cazuri, chiar trei.

Mai important, efectele tehnice ale mecanismului votului uninominal s-au repercutat asupra parlamentului, mai exact asupra percepției publice privind forul legislativ, cu impact negativ asupra imaginii parlamentarilor și a instituției în ansamblul său. Astfel, alocarea diferită a mandatelor a pus în discuție legitimitatea aleșilor, generând percepția unui parlament cu două clase de reprezentanți ai poporului, cei îndreptățiți să ocupe fotoliile de deputat și senator (cei care au câștigat majoritar colegiile) și cei care nu merită pe deplin acest lucru (candidații care, într-o logică majoritaristă, au pierdut competiția în colegiul uninominal). Despre aceștia din urmă s-a spus adesea în spațiul mediatic că ar fi intrat în parlament „pe ușa din dos a redistribuirii”. În realitate, toți aleșii au obținut mandatul în baza prevederilor legale, așa-zisa „redistribuire” fiind de fapt procedura complexă a compensării regulii majorității cu principiul proporționalității care stă la baza sistemului electoral. Confuzia pe care a creat-o prezența în legislativ a unor persoane care au obținut poziția a doua sau a treia în colegiul de candidatură, precum și suplimentarea numărului de mandate are la bază disonanța dintre caracterul proporțional al mecanismului de transformare a voturilor în locuri și ceea ce se credea că reprezintă „votul uninominal”, adică un veritabil scrutin majoritar. În plus, creșterea numărului de deputați și senatori (peste cel rezultat din norma de reprezentare) s-a transformat

13 $G = \sqrt{\frac{1}{2} \sum (v_i - l)^2}$, cf. Michael Gallagher, „Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems”, în *Electoral Studies*, 10, nr. 1 (March), 1991, pp. 33-51.

rapid în argument pentru extinderea criticilor la adresa parlamentului, de pe o poziție populistă, prin invocarea cheltuielilor suplimentare implicate. Astfel de mesaje au fost folosite în disputa politică, în special în contextul coabitării conflictuale din perioada 2012-2014, fapt care a afectat imaginea publică a forului legislativ, dar, în egală măsură, a stimulat și o reacție de respingere la nivelul societății a „votului uninominal”.

În fine, un alt efect al acestei practici electorale l-a constituit scăderea calității profesionale a parlamentarilor ca urmare a schimbării logicii de desfășurare a campaniei electorale și a criteriilor folosite de partidele politice pentru selecția candidaților. Practic, votul uninominal a multiplicat și particularizat campania electorală la nivelul celor 137 de colegii electorale senatoriale și al celor 315 colegii pentru Camera Deputaților, forțând actorii politici să fie mai interesați de capacitatea candidaților de a susține financiar campania, decât de calitățile profesionale ale acestora.

În plus, alegerea majoritară a parlamentarilor a afectat coeziunea de grup a partidelor politice și, în special, a șubrezit ierarhia organizațională, reversul fiind „federalizarea” lor. Aleși „uninominal”, adică, de fapt, majoritar, parlamentarii au putut invoca legitimitatea populară în sprijinul autonomiei lor politice, a libertății lor decizionale și acționale în raport cu partidele politice sub sigla cărora au concurat (cu corolarul accentuării migrației intraparlamentare). Comportându-se ca politicieni independenți partizan sau, cel puțin, invocând public un astfel de comportament, parlamentarii „uninominali” au acționat, cu sau fără voie, în direcția afectării procesului de instituționalizare a partidelor politice. Totodată, actorii principali ai campaniei electorale nu au fost candidații propriu-ziși, ci primarii și președinții de consilii județene, care au mobilizat propriile resurse de imagine, dar mai ales pe cele politice și administrative, în sprijinul candidaților. Ca atare, relevanța lor în interiorul partidului a crescut foarte mult, având ca efect mutarea centrului de greutate de la conducerea centrală spre eșaloanele locale. Nu în ultimul rând, eliberați de constrângerile partizane specifice alegerii indirecte și încărcăți cu legitimitate populară, fie și minoritară, președinții de consilii județene și primarii au beneficiat de capacități sporite de a controla pe termen lung propriile organizații partizane, dar și unitățile teritoriale în care sunt aleși și realeși. Politic, „votul uninominal” a favorizat creșterea puterii personale a acestora. Practic, aleșii „uninominal”, lideri de organizații partizane locale, au devenit adevărați baroni locali, dominând peste mici regate sultanice, în care voluntarismul liderului ține loc de norme constituțional-legale, în timp ce raporturile lor instituționale cu centrul (partizan și administrativ) s-au transformat în relații de vasalitate specifice epocii istorice a fărâmițării feudale. Altfel spus, „votul uninominal” a contribuit la *federalizarea partidelor politice*, multiplicând centrii de putere din interiorul acestora.

În cazul alegerii autorităților administrației publice locale, efectele legislației electorale sunt legate mai degrabă de modificările care au avut loc de-a lungul timpului și mai puțin de formulele electorale în sine. Astfel, trecerea temporară la alegerea directă a președinților de consilii județene, actori politico-instituționali proveniți în special din rândul șefilor organizațiilor județene de partid, a condus la întărirea autorității acestora atât la nivelului instituției, cât și al organizației politice. Suprapunerea celor două poziții de autoritate (în administrația locală și în partid) a condus la dezvoltarea așa-numiților „baroni politici”. Pentru partidele politice, acest lucru a însemnat o schimbare a logicii de funcționare pe relația centru-periferie în sensul unei descentralizări a puterii. Pentru sistemul administrativ și pentru scena politică locală, fenomenul „baronilor politici” a presupus un proces invers, de centralizare și de control aproape total asupra pârgghiilor de putere.

Deși a simplificat procedura de alegere a primarilor, reforma electorală din 2011 a slăbit reprezentativitatea câștigătorilor minoritari ai competiției și a afectat

egalitatea de șanse a competitorilor prin favorizarea primarilor în exercițiu înscriși în cursa electorală, după cum au arătat rezultatele scrutinului din 2012. Astfel, referindu-ne la cele 41 de municipii reședință de județ plus Capitala și sectoarele acesteia, 20 de candidați, adică 41,67% din totalul celor 48, au câștigat alegerile obținând majorități relative, 9 dintre aceștia alăturându-se altor 23 de primari care și-au reînnoit mandatele (împreună reprezentând 66,67%). Puternic contestat din zona societății civile organizate, modul de scrutin folosit pentru alegerea primarilor se află, din nou, pe agenda schimbărilor în legislația electorală. Este însă suțin probabil ca actorii politică să accepte schimbarea regulilor jocului cu câteva luni înaintea unui nou moment electoral.

De fapt, acesta a fost principalul resort al modificării legislației electorale în cei 25 de ani de postcomunism: interesele (subiective) ale partidelor politice majore, cele aflate în *mainstream*-ul politicii românești. Fie că vorbim despre creșterea pragului electoral, despre introducerea „votului uninominal” sau despre alegerea primarilor cu majoritate relativă, tot ceea ce a contat a fost interesul principalelor partide ale tranziției de a-și asigura realegerea și de a seta reguli care să faciliteze atingerea acestui obiectiv. De altfel, deși au dezvoltat o relație antagonică, contribuind la construcția unei scene politice cu un pronunțat caracter conflictual, actorii parlamentari s-au înțeles de fiecare dată atunci când a fost vorba despre legislația electorală. Ca atare, modificările aduse acestui domeniu nu au fost subsumate ideii de reformă, adică nu au fost de natură strategică, de unificare a legislației la nivelul unui Cod electoral, de asigurare a coerenței și a unității, de stimulare a participării electorale și de întărire a reprezentării. Ele au vizat în primul rând conservarea *status-quo*-ului politic, iar atunci când presiunea publică a fost foarte mare, partidele au operat (doar) schimbări de echilibru.

Eclectic, dar stabil

■ CRISTIAN PREDA

[University of Bucharest]

Abstract

The article analyses the impact the electoral system on the Romanian politics of the last 25 years. The main thesis is that, despite the eclecticism of electoral formulas and despite the frequent changes of the laws regulating political parties, stability was the main characteristic of the Romanian politics. The author provides numerous examples of the unpredictable and bizarre effects of the electoral formulas, but also data regarding the performance of the 10 parties that passed the electoral threshold, out of the 204 that enlisted in general elections.

Keywords

electoral system; political stability;
communism; Romania; parties

E, desigur, ciudată obișnuința de a face bilanțuri atunci când se împlinesc un deceniu sau două, un sfert de veac ori un secol etc. de la un anumit moment istoric. În cazul întreprinderilor politice, tentația de a transforma cifrele rotunde în pretext pentru analiză e și mai bizară. Pur și simplu fiindcă puterea are repere chestionabile, iar în vârsta democratică a lumii, contestarea poate veni de la oricine și oricând. Dacă am acceptat, totuși, schițarea unui bilanț la 25 de ani de la căderea comunismului în România, e pentru că-i vorba despre un aspect al politicii – și anume ingineria electorală –, care impune câteva reguli de construcție și, în consecință, o evaluare ce poate fi separată de partizanat.

Proiectul ingineresc a fost ambițios. De ce? E simplu: în decembrie 1989, atunci când Ceaușescu părăsea puterea, sub presiunea străzii, se cereau „alegeri libere”, ca în oricare societate contemporană care consumă o ruptură de regim. Alegeri se organizaseră și în comunism, dar de-acum, ele trebuiau să fie libere. De aici și ambiția întreprinderii electorale: era vorba despre organizarea exprimării politice în lipsa oricărei constrângeri. Prima tentație a fost, de altfel, aceea a diferențierii în raport cu formele politice din comunism. Două vor fi invențiile majore: revenirea la bicameralism și alegerea directă a Președintelui. Contrastul față de trecut nu putea fi mai clar conturat: România

cunoscuse bicameralismul de la 1864 la 1939, alegerea unei singure camere fiind impusă în 1946, de către Lucrețiu Pătrășcanu, în ciuda opoziției Regelui și partidelor democratice, care voiau menținerea unei camere superioare. Dacă Senatul era o formă veche, în schimb funcția prezidențială fusese una dintre ultimele invenții ale Partidului Comunist Român: creată în 1974, ea îi oferea secretarului general al partidului unic un sceptru de șef al statului; desemnarea avea loc în Marea Adunare Națională, după fiecare nouă alegere a acestei pseudo-adunări, care pierduse, cu trei decenii în urmă, funcția sa deliberativă. Strict formal, însă, s-ar fi putut zice că regimul comunist era unul parlamentar: iată până unde ajunsese maimuțărirea formelor democrației! În martie 1990, când e adoptată o lege care era simultan regulă electorală și eboșă constituțională, atât Senatul, cât și alegerea directă a președintelui sunt înfățișate drept concretizări ale voinței de schimbare a peisajului politic. Reforma va viza toate palierele sistemului. În unele cazuri, dimensiunea pur cantitativă a fost mai importantă decât cea calitativă: de pildă, în alegerile locale, care vor porni abia din 1992, se trece de la circa 220 de mii de membri în consiliile populare, câți existau în vremea comunismului, la aproximativ 40 de mii de primari, consilieri locali și județeni. Cifra a rămas, în mare, valabilă până azi, fără ca, pe de altă parte, politica la nivel local să fi cunoscut o schimbare de substanță. Numerele folosite în politică sunt, desigur, arbitrare. Pe de altă parte, atunci când variația e mare, ele devin de-a dreptul inexplicabile. Avem la îndemână exemplul oferit de numărul minim de membri cerut pentru a întemeia un partid: nimeni nu poate explica de ce în 1989 s-a ales pragul de 251, în aprilie 1996 s-a trecut la zece mii, șapte ani mai târziu la 25 de mii, pentru ca, imediat după aniversarea unui sfert de veac de la Revoluție, să se accepte că trei persoane pot înregistra o formațiune politică.

Impulsul inițial – cel al invenției de forme noi – nu s-a stins vreme de 25 de ani. O patimă aprinsă a construcției electorale a traversat toată această perioadă. Elaborarea legislativă în domeniu a fost abundentă, puțini fiind cei care au căutat menținerea unei reguli mai mult de un ciclu electoral, pentru a putea trage concluzii pe baza unei experiențe relevante. A fost preferată logica schimbării permanente. Așa s-a ajuns ca, din 1989 în 2015, să avem nu mai puțin de patru legi ale partidelor politice și tot atâtea pentru alegerile generale, trei schimbări în reglementarea finanțării partidelor și zeci de amendamente, propuse uneori chiar în preajma campaniilor electorale, prin ordonanțe de urgență: în 2000, de pildă, cinci asemenea ordonanțe au schimbat dispozitivul electoral, cu doar câteva săptămâni înainte de vot. Formulele electorale – pentru președinția consiliilor județene, pentru primari, pentru deputați și senatori – s-au schimbat, singura menținută fiind cea care privește alegerea președintelui. Magnitudinea circumscripțiilor s-a modificat și ea de mai multe ori: din 1990 până azi, o singură circumscripție și-a păstrat coordonatele, și anume Covasna, care a avut timp de un sfert de secol patru deputați și doi senatori. Instabilitatea legislativă nu e ceva nou în istoria noastră politică: așa au stat lucrurile și în secolul al XIX-lea, și în prima parte a celui următor¹.

Acum, s-a adăugat, însă, ceva nou în raport cu trecutul precomunism: s-au amestecat formule proporționale și majoritare, neputându-se asuma pentru un timp îndelungat niciuna dintre ele, iar o soluție mixtă consistentă – pentru diferite paliere ale reprezentării – a fost refuzată. Două exemple sunt elocvente. *Primo*: după ce a fost ales de către membrii consiliilor județene, conform unei logici proporționale clasice, președintele acestui for a fost desemnat, începând din 2008, direct de către cetățeni, în cadrul unui scrutin majoritar într-un singur tur. *Secundo*: primarii, aleși în primele două decenii în baza formulei majoritare în două tururi, inițial cu condiția unei participări minime de 50%, au fost desemnați în 2012 și vor fi desemnați și la

1 Pentru detalii, Cristian Preda, *Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 până în prezent* (Iași: Polirom, 2011).

anul, într-un singur tur și indiferent de câți cetățeni vin la vot. Asta în timp ce și consiliile județene și cele locale au continuat să fie rezultatul unui vot de tip RP, cu liste blocate... Dar eclecticismul a atins o cotă maximă în 2008, când o nouă formulă electorală a fost folosită la legislative, legea fixând nu mai puțin de trei moduri de distribuire a mandatelor: unul majoritar (pentru candidații individuali care adună o majoritate absolută a voturilor în subdiviziuni ale circumscripțiilor numite colegii), altul proporțional (pentru candidații dintr-o circumscripție care rămân sub pragul majorității și ale căror voturi sunt adunate într-un coș la nivel județean) și altul pluralitar (pentru candidații care concurează în alegeri parțiale în colegiile rămase fără reprezentanți, în care primul clasat câștigă mandatul, indiferent de scorul obținut).

În general, eclecticismul n-a fost considerat problematic. Dimpotrivă. Incoerența a trecut neobservată, atunci când n-a fost de-a dreptul încurajată. Inclusiv în ziua în care s-a ținut primul scrutin pentru Parlamentul European, desfășurat conform unei riguroase logici proporționale, într-o circumscripție unică la nivelul țării, o zi în care cetățenii români au fost consultați, de asemenea, în cadrul unui referendum, dacă vor schimbarea modului de scrutin folosit pentru legislative, mai precis dacă sunt de acord să abandoneze formula RP și să îmbrățișeze un scrutin majoritar în două tururi, în circumscripții uninominale. Acesta era ultimul act al unei lungi campanii publice, asumate în egală măsură de partide și de ONG-uri: a fost o campanie care a început la circa un deceniu după căderea lui Ceaușescu și care a criticat cu asprime reprezentarea proporțională. Reforma propusă în cadrul referendumului a eșuat, dar nu pentru că n-ar fi întrunit majoritatea opțiunilor exprimate – dimpotrivă, patru din cinci alegători au zis „da” –, ci întrucât nu a fost atins pragul minim de participare, pentru validarea unei asemenea consultări, prezentându-se la urne doar puțin peste un sfert din corpul electoral.

Ca în orice sistem cu reguli instabile, efectul obținut, în mod cvasi-automat, e demobilizarea. Participarea la scrutinele legislative a scăzut la jumătate față de debutul tranziției politice, la circa 40 la sută, în vreme ce alegerile locale și prezidențiale au reușit să mențină interesul unei majorități. Cea mai slabă participare s-a înregistrat, însă, la scrutinul european din 2009, când numai 27,67% dintre alegătorii de pe liste au ajuns la urne. Și numărul partidelor a scăzut: dacă în primii ani după căderea comunismului, erau create circa trei sute de formațiuni politice, fără a avea mai mult de optzeci în cursa pentru mandate, după 2000 au rămas înscrise în Registrul de la tribunal în jur de treizeci, dar numai cinci-șase cu șanse de a trece pragul electoral. Din 1990 până în 2012, la scrutinele legislative au depus candidaturi 204 partide, fie singure, fie în alianțe, dar numai treisprezece dintre ele au fost prezente la toate competițiile. Dintre acestea, unsprezece sunt organizații ale minorităților naționale, o invenție utilă pentru a calma pasiunile naționaliste de la debutul tranziției. Volatilitatea nu a împiedicat afilierea a circa zece la sută dintre alegători la formațiuni politice. Cel puțin așa rezultă din tabelele cu semnături depuse de partide la Tribunalul București, la sfârșitul fiecărui an pre-electoral, o obligație impusă de legea din 2003. Unele dintre cifre trebuie să fie contrafăcute: altfel nu se explică diferențele mari dintre numărul de membri declarați de unele partide și numărul de voturi adunate. În orice caz, dacă unele organizații județene de partid apar cu un singur membru, cea mai mare filială de partid e cea declarată, în 2007, de PSD la București: aceasta ar fi cuprins fix 31.641 de membri².

Ce alte efecte a avut sistemul electoral? Politic vorbind, unul stabilizator. În ciuda unor date nefavorabile (afiliere volatilă, definiții ideologice vagi, absența unor clivaje în sensul lui Rokkan etc.), stabilitatea a fost rareori pusă sub semnul

2 Datele detaliate pot fi găsite în articolul Cristian Preda, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, *Studia Politica. Romanian Political Science Review* vol. XIII, no. 1 (2013): 27-110.

întrebării. **Regulile au fost folosite pentru a împiedica producerea unor crize majore.** E, de pildă, semnificativ faptul că doar două moțiuni de cenzură au reușit să adune o majoritate, dar ele nu au condus la alegeri anticipate, ci au prefăcut... alegeri la termen: prima l-a demis, în octombrie 2009, pe Emil Boc, dar acesta a fost reinstalat la șefia guvernului, după realegerea președintelui Băsescu în scrutinul prezidențial ținut două luni mai târziu; a doua moțiune de cenzură, împotriva lui Mihai-Răzvan Ungureanu, a trecut în aprilie 2012, ca urmare a unei recompuneri a majorității parlamentare, confirmată apoi la alegerile locale și la cele generale, ținute până la sfârșitul aceluși an. În general, regularitatea cu care s-au ținut scrutinele locale, legislative și prezidențiale a indus o anumită previzibilitate a procesului politic. Dar asta nu înseamnă că sistemul de partide n-a cunoscut schimbări, evoluând pe o scală destul de largă, între dominația cvasi-hegemonică a unui actor (FSN, în 1990) sau a unei coaliții (USL, în 2012) și forme de multipartidism, cu sau fără partid dominant (în restul perioadei). În general, așa cum spune și teoria politică, alegerile prezidențiale au avut o influență determinantă asupra celor legislative. Acest efect s-a vădit în mod clar atunci când ele s-au ținut simultan, adică în perioada 1990-2004, șeful statului fiind artizanul majorităților parlamentare. E interesant și ce s-a petrecut atunci când au fost decalate: ei bine, alegerile legislative din 2008 și 2012 au fost masiv influențate de referendumurile de suspendare ale președintelui. Primul, cel din 2007, a anticipat înfrângerea la urne a taberei anti-Băsescu, iar al doilea, ținut în vara toridă a lui 2012, când tabăra prezidențială a folosit boicotul drept armă, a influențat victoria USL de peste câteva luni. Să notăm că ambele referendumuri au fost, de fapt, invalidate, din pricina ratei de participare scăzute, cvasi-identică în cele două cazuri: 44,45% la primul și 46,24%, cinci ani mai târziu.

Sistemul de vot a produs, prin formulele electorale, și efecte perverse. Notez aici trei dintre ele, cele mai interesante. Primul e legat de formula RP cu liste blocate, utilizată în perioada 1990-2004, care a condus la „irosirea” unui număr semnificativ de voturi, acordate formațiunilor care nu au obținut reprezentare parlamentară: recordul a fost atins în 2000, când nu mai puțin de 22% dintre opțiunile alegătorilor s-au îndreptat către formațiuni care nu au atins pragul electoral (cinci la sută, pentru partide și, respectiv, între opt și zece la sută, pentru alianțe). Au fost astfel avantajate partidele situate pe locul întâi, fiindcă primeau un supliment de mandate, prin așa-numita „redistribuire”. Și mai interesante sunt consecințele modului de scrutin folosit la legislative în 2008 și 2012. La prima sa utilizare, el a deschis calea unei aprige și inedite concurențe intra-partizane: astfel, candidații care știau că nu obțin în colegiul în care erau înscrși o majoritate absolută au intrat într-o competiție acerbă și, de multe ori, lipsită de fair play, cu colegii lor de partid din aceeași circumscripție, dat fiind că repartizarea mandatelor conform RP lua în seamă numărul absolut de voturi, nu scorul procentual al fiecăruia. În plus, complexitatea repartizării mandatelor a făcut ca învingătorul la urne să nu aibă și cele mai multe mandate: a fost singura dată când așa ceva s-a petrecut în istoria electorală românească. Al treilea efect pervers a apărut în 2012, când aplicarea principiului proporțional în condițiile unei victorii clare, cu majorități zdrobitoare, a USL a dus la o expandare incredibilă a Parlamentului. Au fost astfel aleși 588 de deputați și senatori, cu 118 mai mulți decât prevedea norma de reprezentare. Paradoxul face că, în 2009, în cadrul unui referendum desfășurat o dată cu primul tur al prezidențialelor, cetățenii decisese să reducă numărul total de aleși la 300. Reforma dorită de cetățeni nu a fost făcută, iar sistemul electoral le-a oferit surpriza de a dubla numărul „ideal”.

Performanța partidelor care au trecut pragul a fost inegală: de fapt, doar zece formațiuni au fost capabile de o asemenea performanță de minimum trei ori. Unele dintre ele au dispărut, fie la urne, fie prin topirea în formațiuni mai ample. Dintre cele încă existente, PSD a avut în medie 120 de mandate în Cameră, în vreme

ce principalii săi adversari, fostul PD/PDL și PNL au reușit medii foarte apropiate: primul, 55 de mandate, iar al doilea – 52. PNȚCD și PRM au fost foarte instabile, reușind să treacă pragul cu scoruri care au variat între trei și douăzeci la sută. Constantă a fost performanța UDMR, depozitarea unui vot etnic de cinci-șase procente din total. Din 2000, s-a stabilizat și numărul de 18 formațiuni ale minorităților, altele decât cea maghiară, grupul acestora având o contribuție hotărâtoare în susținerea majorității guvernelor instalate din 2004 până în prezent. Restul formațiunilor de succes – PUNR, PER, PSDR, PC – au avut performanțe electorale minore, chiar dacă unele dintre ele – PUNR sau PC – au dat un sprijin decisiv pentru conturarea majorităților, din 1992 și, respectiv, 2004. Nu putem să trecem cu vederea peste faptul că, din 1996 în 2012, toate alegerile au fost câștigate de alianțe: CDR, Polul Democrat Social din România, Uniunea Națională PSD+PUR, Alianța Politică PSD-PC, USL (PSD, PNL, PC, UNPR). Tot de atunci, cu excepția ultimului scrutin, organizatorii alegerilor legislative au trecut în opoziție; în 2012, când majoritatea s-a schimbat în Parlament cu șase luni înainte de alegerile generale, s-a revenit la un model interbelic, care a funcționat și în 1946, apoi în 1990 și 1992: organizatorii au fost validați la urne.

La începutul tranziției, s-a discutat mult o vorbă aruncată în spațiul public de un fost activist comunist, dizident spre sfârșitul regimului Ceaușescu și readus în prim-plan de valul Revoluției: Silviu Brucan profeția în 1990 că va fi nevoie de 20 de ani pentru a învăța democrația. Cine crede că cifrele rotunde sunt, de fapt, relative are aici un exemplu perfect. Într-adevăr, s-au împlinit 25 de ani și bilanțul sistemului politic ar putea fi rezumat în câteva cuvinte: eclectic din punct de vedere legal, dar stabil. Ca orice democrație. Asta nu înseamnă, însă, că veți găsi prea mulți români care să-i fi dat dreptate compatriotului lor, care voia să anticipeze viitorul și dificultățile sale.

Mituri electorale postdecembriste

■ ALFRED BULAI

[National School of Political Studies and Public Administration]

Abstract

The article analyzes some of the political and electoral myths of the post-communist transition, myths that have occupied the political agenda and the public debate throughout this period. Myths are seen as simple or complex narratives that have an explanatory and justificatory function in relation to social life, focused on Romanian society's problems. They define and legitimize a certain way to solve them and guides the development of society on the basis of some axiomatic principles. The article analyzes such myths, older or more recent, such as the myth of changing the electoral system, the myth of renewing the political class, the myth of the fundamental power of the referendum, the myth of the reform of the state, or of the constitutional amendments. The proposed analysis highlights the negative effects of using myths as instruments of the political and social changing on public policies and more generally on governance, and also the long-term harmful effects of the use of myths in defining political vision and Romania's governmental development strategies.

Keywords

electoral myth; elections; reform

În urmă cu un sfert de secol ne aflăm într-un moment dramatic al istoriei noastre. Decembrie 1989 aducea România în prim planul știrilor internaționale prin evenimentele dramatice și totodată sângeroase care aveau loc, în principal, în București și în alte câteva orașe. Spre deliciul audiențelor internaționale, acele momente au fost botezate ca fiind prima revoluție transmisă în direct la televiziune. Desigur, contextul era acela al unor schimbări politice majore în tot Estul Europei, doar că în România comunismul avea să cadă doar un pic mai târziu față de celelalte țări foste comuniste, dar și cu mai multă violență. Indiscutabil, schimbările produse odată cu 22 Decembrie 1989 au fost fundamentale, iar din acest motiv, am putea vorbi de o revoluție. Dacă ne gândim însă la desfășurarea acelor evenimente, cu siguranță putem pune multe semne de întrebare față de spontaneitatea, dar mai ales asupra caracterului lor popular. Din aceste motive, mulți ani după 1989 dezbaterile publice au fost polarizate în jurul unei întrebări esențiale privitoare la definiția acelor evenimente: A fost o revoluție sau o lovitură de stat? Treptat, odată cu schimbarea generațiilor, s-a pierdut această temă de interes, ca și altele din acele momente, singurul fir călăuzitor care a rămas în toată această perioadă fiind doar ideea tranziției. Trebuie să spunem încă din acest moment că multe din temele politice

care au fascinat populația în anii 90, legate de revoluție, de evenimentele care au precedat-o, de teroriști, ca și de evenimentele care au urmat, în 15 martie la Târgu Mureș, în aprilie - mai în Piața Universității din București, în 13-15 iunie 1990 sau în septembrie 1991 nu au fost niciodată soluționate acceptabil pentru public¹. Din păcate, majoritatea temelor de mare interes public din societatea românească, care au preocupat sau preocupă populația, ocupând perioade mari de timp locuri centrale în agenda publică, nu sunt de fapt niciodată suficient rezolvate². Temele majore ale agendei publice nu ajung de regulă în România la un deznodământ, ele sunt doar uitate. Memoria socială este cea care ne eliberează de presiunea firească de a căuta răspunsuri, prin simplul mecanism al uitării. Trebuie să spunem că aceasta este o caracteristică importantă a scenei noastre publice, care contribuie la fabricarea unor explicații de tip mitic și vom dezvolta această perspectivă în acest articol.

La nivelul societății românești, în spațiul public, tranziția a fost definită de la bun început cumva artificial. Exista la începutul anului 1990 un fel de pudoare de a vorbi de capitalism. Din acest motiv tranziția nu a fost definită inițial ca o trecere de la comunism la capitalism, ci ca o trecere de la dictatură la democrație³. Evident, termenul democrație era unul mai permisiv pentru că, la urma urmei, și comuniștii vorbeau de democrație, deci cumva se putea susține ideea (real susținută în epocă) că Ceaușescu a fost dictator, dar sistemul socialist ar fi putut fi democrat dacă nu ar fi fost el. Pe de altă parte, mai ales după primele manifestații în care s-a strigat pentru prima dată Jos Comunismul (12 ianuarie 1990), tranziția a fost definită și ca trecere de la comunism la democrație. Desigur, o definiție care a avut efecte nocive mulți ani în România pentru că ea sugerează indirect că regimul economic de tip capitalist este cumva de la sine și unul democratic. De aici una din temele majore ale anilor 1990: cea a rezolvării marilor probleme de tip politic ale societății românești prin privatizare. Acesta a fost cel mai important mit al acelor ani: ideea că privatizarea rezolvă marile probleme ale societății românești, indiferent care ar fi ele.

Ne întoarcem la titlul pe care l-am propus. Folosim termenul mit în sensul unei scheme narative (simple sau complexe), care la nivelul cunoașterii comune impune anumite justificări, explicații și valorizări ale proceselor și fenomenelor sociale. Este vorba de o funcție justificativ explicativă și implicit prescriptivă pe care o au toate miturile⁴. Termenul de mit pe care îl utilizăm nu are o dimensiune peiorativă, el sugerează doar un anumit mod de funcționare a cunoașterii comune care privește analiza vieții sociale. Toate aceste mituri funcționează la nivelul cunoașterii comune doar pentru că au fost și sunt promovate în spațiul public prin media de către liderii de opinie. Miturile au la bază o serie de valori și de principii care descriu, explică și justifică un anumit mod de funcționare a societății și, totodată, definesc polar realitatea în termeni de bine și rău, corect și incorect. Ca orice mit, miturile de tip politic sau electoral definesc, atât problemele (răul social sau politic) și cauzele lor, cât și, modul în care putem să rezolvăm aceste probleme. Miturile ne oferă astfel un mod de înțelegere a lumii în care trăim, mod care are întotdeauna o funcție acțională și instrumentală în raport cu această lume.

Dimensiunea mitică a oricăror explicații oferite publicului are o serie de dezavantaje. În primul rând explicațiile oferite au întotdeauna o valoare ideologică

1 Vezi Dorel Abraham, „O perspectivă sociologică asupra fenomenului Piața Universității și evenimentelor din 13-15 iunie 1990”, *Sociologie românească*, 5-6 (1990): 483-493; Cristea Romulus, *Piața Universității 1990*, (București: Foc Filocalia & Karta Graphic) și Irina Nicolau (coord.), *Piața Universității*, (București: Nemira, 1997)

2 Gheorghe Gabriela și Adelina Huminic, „Istoria mineriadelor din anii 1990-1991”, *Sfera Politicii* 67 (1999): 25-35

3 Alfred Bulai, *Mecanismele electorale ale societății românești*, (București: Paideia 1999)

4 Leszek Kolakowski, *Prezența mitului*, traducere de Constantin Geambașu, (București: Curtea Veche, 2014)

referențială (care ține de spațiul valoric pe care ele se bazează), care este mascată, ele fiind considerate adevăruri obiective, adesea fiind prezentate chiar într-o formă pretins științifică. În general, miturile politice își propun doar secundar descrierea și explicarea unei anumite realități, ele fiind mai degrabă preocupate de justificarea unei anumite stări de lucruri sau a unor acțiuni⁵. Mitul ne spune întotdeauna cum trebuie să fie lumea, chiar și atunci când el ne răspunde la întrebarea de ce este lumea într-un fel sau altul. Mitul nu se bazează pe încercarea de a analiza obiectiv realitatea, el lucrând cu postulate care sunt, firesc, dincolo de orice analiză. Miturile au un rol important în funcționarea oricărei societăți, dar sunt destul de ineficiente, sau chiar dăunătoare atunci când vrem să instrumentăm politic și guvernamental schimbarea socială bazându-ne pe ele.

În România postdecembristă, au existat numeroase mituri: mitul privatizării ca soluție la marile probleme ale societății, mitul pieței libere, mitul Uniunii Europene, iar mai nou miturile reformei statului, al regionalizării sau al schimbării Constituției. De ce vorbim de mituri în aceste cazuri? Pentru simplul motiv că toate aceste teme sunt văzute și definite ca instrumente universale ale schimbării societății românești, ca soluțiile panaceu la oricare dintre problemele noastre majore. La baza tuturor acestor mituri stă însă un mit arhetipal am putea spune, mitul schimbării. Era firesc cumva un astfel de mit, potrivit căruia orice schimbare este bună, pentru că este schimbare. Comuniștii, în spiritul modernității, ne-au propus și ei ideea de schimbare, care, mai mult, era chiar planificată și controlată. Momentul marilor schimbări de acum 25 de ani a însemnat, evident, o valorizare aproape paroxistică a ideii de schimbare. Pare astfel firesc ca orice Guvern și orice ministru din ultimul sfert de secol să își propună înainte de orice schimbarea cu orice preț, indiferent dacă un sistem sau o instituție funcționează normal și, oricum, chiar dacă ar exista suspiciunea unor disfuncționalități schimbarea este propusă, de regulă, înainte ca cineva să analizeze într-o formă oarecare sistemul care ar trebui schimbat.

Forma principală sub care a funcționat acest mit este cea a reformelor. Ideea de reformă a devenit o valoare axiomatică a politicii românești. Este drept, ea are o vechime importantă în istoria noastră și indiscutabil nu ne aparține. Valoarea mitică a reformelor se leagă la noi de caracterul lor axiomatic, de faptul că orice trebuie schimbat fundamental pentru că, apriori, orice funcționează prost. Din aceste motive, alături de lucruri care ar fi trebuit probabil schimbate, în societatea românească au fost schimbare enorm de multe lucruri doar pentru că s-a plecat programatic de la această teză. Spre exemplu, am avut în această perioadă o pleiadă de reforme ale învățământului care s-au bazat pe un amalgam de măsuri, de regulă copiate fără logică din alte sisteme, am privatizat pe bandă rulantă economia, am schimbat de nenumărate ori principiile fiscalității, ale mecanismelor economice, sau ale sistemului de protecție socială. Singura coerență majoră în sistem și doar în anumite sectoare a fost dată de constrângerile și adeseori presiunile date de afilierea noastră la spațiul Uniunii Europene. În rest, majoritatea schimbărilor au fost fundamentate pe modele mitice diferite, nu pe analiza obiectivă a mecanismelor sociale.⁶

România este țara începuturilor. La noi demnitarii încep întotdeauna „adevăratele reforme” în domeniul lor de activitate. Ca în vremea lui Bogdan Vodă avem politic o apetență pentru „descălecat”. Vrem să întemeiem noi instituții, „adevăratele schimbări” ale sistemului, orice ministru cîntorește reforma domeniului său, pentru că doar cu el sau ea începe schimbarea. Desigur, nimeni nu încheie ceva pentru că mai devreme sau mai târziu un alt ministru va veni și va face același lucru. Va începe adevărata sa reformă.

5 Dan Nimmo, *Subliminal politics: myths and mythmakers in America*, (Prentice-Hall, 1980)

6 Alfred Bulai, „Power, Knowledge and Interest. The Three-dimensional Model of Good Governance”, *European Journal of Science and Theology* /vol 8 suppl 1/2012A ISSN 1841-0464

Este evident că am dat o tușă specială în această descriere, dar numai pentru a sublinia mecanismul intern care conduce la o astfel de situație. Acest mecanism este dat de dimensiunea mitică prin care gândim schimbarea socială și, mai general, administrarea societății. Miturile sunt simple credințe și evident putem crede în multiple mituri. Dimensiunea lor ideologică este firească. Din acest motiv miturile fac casă bună cu politica. Guvernarea însă presupune nu doar o dimensiune ideologică, ci și analiza corectă a realității. Ideologia intervine cu siguranță în definirea mecanismelor schimbării, dar nu ar trebui să fie prezentă și în definirea realității care se dorește a fi schimbată. Altfel spus, ideologia valorizează și implicit prioritizează instrumentele intervenției politice, dar nu poate fi lăsată să definească problemele de la nivelul realității. Să ne gândim, spre exemplu, la cazul unui mecanic auto care are în față un autoturism al cărui șofer se plânge că aude o anumită bătaie la una dintre roți. În mod normal, un mecanic testează cu ajutorul unor instrumente posibile defecțiuni, el poate merge la rândul lui cu mașina, poate desface anumite piese, are oricum o anumită metodologie de testare pe care o utilizează. Intervenția lui se bazează pe o diagnoză care poate fi mai bine sau mai prost făcută, dar intervențiile sale se bazează pe ea. Să ne închipuim acum un mecanic auto care ar acționa pe baza unor mituri despre defecțiunile mașinilor sau despre modul lor de funcționare. Un astfel de mit ar putea spune că șoferii blonzi au gărgăuni în cap și aud sunete și că, de fapt, mașinile lor nu au nimic, sau că orice mașină de un anumit tip are o problemă întotdeauna cu puntea pentru că nemții sau japonezii nu știu să le facă. Alt mit ar putea spune că mașinile negre sunt mai expuse la radiații și se încălzesc mai mult, iar din acest motiv li se strică anumite piese. Putem însă la fel de bine să gândim mitul conform căruia Dumnezeu hotărăște, dând semnale prin sunete imaginare despre iminența unui accident, ori că mașinile atrag atenția, în felul lor, că am condus băuți la volan și evident se poate continua. Dar să mergem acum mai departe și ne închipuim că mecanicul nostru a terminat programul și trebuie să plece acasă, iar munca lui va fi continuată de un alt coleg. Să ne gândim la ce s-ar întâmpla în cele două cazuri. În primul, pe baza aceleiași diagnoze, acceptate metodologic de toți mecanici, șansa să se continue reparațiile într-un mod coerent este foarte mare. În al doilea caz, probabilitatea să avem exact același mit și aceeași gândire asupra modului de operare este foarte mică. Cel mai probabil, noul mecanic, pe baza propriului mit și a propriului mod de a gândi schimbarea pe care trebuie să o facă va prefera să înceapă o nouă reparație, nu să o continue pe cea începută deja.

Prin urmare miturile politice sunt scheme narative elaborate mai mult sau mai puțin complex, într-o formă teoretică sau ne-teoretică prin care se propun justificări ale unei anumite ordini sociale, sau ale principiilor și mecanismelor de schimbare a unui sistem politic sau social. Ele au întotdeauna un conținut ideologic, deși de cele mai multe ori el nu este asumat în mod manifest. Miturile politice funcționează în societate ca și credințe despre cum anume trebuie condusă o comunitate, o organizație sau societatea în ansamblu ei. Miturile electorale sunt un tip particular de mituri politice care privesc modul în care este gândit mecanismul electoral al exercitării votului. Valoarea mitică este ușor de recunoscut prin faptul că narațiunile despre cum trebuie condusă o societate sunt prezentate în termeni prescriptivi, axiomatici și ca soluții universale pentru aproape tot ce este definit public ca fiind o problemă socială. Desigur, soluțiile propuse de mituri pot fi în sine benefice în anumite contexte și anumite cadre particulare de organizare socială. Altfel spus, funcția prescriptivă a miturilor politice nu exclude în mod obligatoriu eficiența soluțiilor propuse în baza unor astfel de credințe. Gândirea mitică a vieții sociale poate oferi uneori și soluții viabile. Mai mult, în unele cazuri, la baza miturilor politice stau anumite teorii politice, sociologice, economice, sau diverse cercetări care pot furniza anumite date de plecare care pot fi cât se poate de corecte. De regulă însă, astfel de elemente sunt doar invocate și nu utilizate real în construcția explicațiilor oferite de aceste narațiuni.

Care sunt însă miturile electorale despre care vorbim? De departe, cel mai important mit electoral este cel al tipului de sistem electoral. Altfel spus, este vorba de credința că un anumit tip de sistem de organizare al alegerilor este în stare să reformeze clasa politică și să asaneze moral și legal sistemul politic din România. Mai mult, tacit este prezentă adesea și idea că nivelul de competență al politicienilor ar putea să crească doar prin faptul că schimbăm tipul de sistem electoral.

Un alt mit, care s-a impus în ultimii ani este cel al asanării scenei politice de către instituțiile juridice, în speță este vorba în primul rând de parchet și de DNA. S-a inoculat idea, și a fost asumată totodată public, că mecanismul politic, inclusiv al alegerilor electorale, ar putea fi „vindecat” prin campaniile duse de diferitele tipuri de parchete împotriva politicienilor. Mai mult, asanarea fraudei electorale prin acțiuni diverse, inclusiv intimidări sau chiar arestări, în special după referendumul din 2012, a căpătat o formulă mitică, având o mare susținere publică astăzi. În mod concret, justiția este văzută ca organism salvator, ca instrument al moralizării scenei politice, inclusiv al eliminării corupției electorale.

În fine, legat de aceste mituri, avem și mitul reorganizării statului, cu accentul major pus asupra problemei regionalizării, aceasta fiind văzută ca singurul instrument viabil al dezvoltării. Mai mult, s-a argumentat adesea că marile noastre probleme, inclusiv absorbția redusă a fondurilor europene se datorează formei depășite de organizare teritorială pe care o avem în România. Noua formă de organizare sugerată în dezbaterile publice presupune și ea un alt reper mitic la fel de important: descentralizarea. Ideea descentralizării ca soluție la marile noastre probleme sociale a determinat de altfel și schimbarea legii electorale în 2008 astfel încât președinții de Consilii județene să fie aleși uninominal devenind indiscutabil în consecință mult mai puternici la nivel local.⁷

Un mit electoral cu totul special este mitul referendumului. El a fost invocat prima dată de către fostul președinte Traian Băsescu, ca și de susținătorii săi în anul 2007, cu ocazia alegerilor Europarlamentare când s-a organizat și un referendum privitor la sistemul de vot. Valoarea mitică a acestuia a crescut în anul 2009, de data aceasta fiind organizat un nou referendum privitor la organizarea parlamentară. Prin referendum se solicita opinia populației cu privire la numărul de parlamentari și totodată de camere ale Parlamentului. A doua suspendare a președintelui Băsescu, în 2012, a potențat din nou mitul referendumului ca vector al acțiunii politice și guvernamentale care asigură corectitudinea și moralitatea actului politic. De data aceasta însă, adversarii fostului președinte au fost cei care au întărit valoarea mitică a referendumului. Chiar și la aproape trei ani de la momentul suspendării lui Traian Băsescu, numeroși lideri de opinie încă mai invocă valoarea crucială a referendumului din 2012, susținând că populația a dorit în mod clar plecarea lui Traian Băsescu, dar prin fraudă, sau prin aranjamente de culise, el a rămas din cauza invalidării rezultatelor.

Probabil că mulți dintre dumneavoastră ați avut rețineri la citirea rândurilor anterioare. La prima vedere pare că orice mecanism al acțiunii politice ar fi mai degrabă mitic. Pe drept cuvânt, pot fi invocate numeroase critici față de o astfel de abordare. Cel puțin în ultimul exemplu, cineva poate contraargumenta ușor spunând, că referendumul este un instrument legal, că, prin definiție, el este un instrument politic de maximă importanță care, electoral vorbind, nu poate fi egalat de niciun tip de alegeri asigurând maximum democratic posibil al mecanismului politic electiv. Vom arăta însă că și în acest caz, tema referendumului este gândită și invocată într-o dimensiune mitică.

7 Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism: alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, (Iași: Institutul European, 2012)

Se pune mai general întrebarea de ce toate aceste mecanisme sau instrumente politice prezentate sunt totuși mituri? De ce nu ar fi pur și simplu instrumente normale, care ar putea determina rezultatele benefice așteptate prin utilizarea lor. Recunoaștem de la bun început că dimensiunea mitică a acestor instrumente nu este ușor de reliefat, mai ales că, în multe cazuri, credințele de acest tip, odată asumate public, produc rezultate care parțial pot fi consonante cu așteptările. Oricine poate găsi ușor argumente, spre exemplu, în favoarea efectului benefic al acțiunilor justiției, al arestărilor la vârful politicii românești și implicit al schimbării figurilor politice din prim planul scenei noastre politice. Este intuitiv chiar să considerăm că seria uluitoare de arestări din anul 2015 pune probleme politicienilor din România și că este legitim cel puțin să considerăm că există măcar o teamă mult mai mare a acestora de a încălca legea. Vom vedea însă că nici măcar un astfel de rezultat nu poate fi garantat de aceste intervenții decât minimal și că, oricum, asigurarea unui mediu politic necorupt nu este realizabilă prin astfel de demersuri.

Vom începe însă cu primul dintre miturile invocate. Mitul sistemului electoral. Potrivit lui un anumit sistem de vot, în cazul nostru disputa a fost între sistemul proporțional de listă și cel uninominal, asigură o eficientizare și o democratizare a scenei politice, mai mult, el poate permite asanarea clasei politice de tarele majore înregistrate la nivel public. Acest mit a apărut în spațiul public după anul 2000, în special spre mijlocul acestei perioade. El a debutat cu o critică severă și constantă a sistemului de listă, care era culpabilizat pentru că aducea, atât în structurile locale, cât, mai ales, în parlament, oameni necunoscuți care nu erau doriți în mod real de cetățeni. Argumentul simplu era că votând o listă erau votate de fapt unul sau două nume din fruntea acesteia, iar în realitate puteau intra în Parlament diverși alți candidați care erau necunoscuți, sau care chiar nu erau doriți. Descrierea publică a acestui mecanism era intuitivă și suficient de simplă pentru a deveni foarte ușor un element al cunoașterii comune. Ea a fost de nenumărate ori prezentată în diverse forme de liderii de opinie, dar și de politicienii de opoziție (indiferent care au fost aceștia în diverse momente) ca principală problemă a sistemului politic parlamentar din România. Sistemul uninominal era în schimb hiperbolizat sugerându-se că este singurul care apropie real pe politician de electorat, că el nu mai permite migrația politică, că el este absolut corect pentru că votezi doar pe cine vrei, că ai cu adevărat doar prin el capacitatea de a alege și așa mai departe. Implicit însă, se formulau în plus teze care sugerau că acest sistem are șansa să schimbe clasa politică, pentru că în baza lui pot intra în parlament doar oamenii doriți de populație, pe baza competenței lor recunoscute. Latent se invoca teza, în special după 2005, că singura modalitate de a schimba clasa politică incompetentă, coruptă și indiferentă la nevoile cetățenilor o reprezintă schimbarea sistemului de vot.

Cu siguranță, diferitele sisteme de vot au fiecare avantaje sau dezavantaje și evident ele favorizează anumite caracteristici ale scenei politice rezultată în urma utilizării unui sistem sau al altuia. Prin urmare nu dorim să sugerăm o absurditate, că tipul de sistem electoral nu ar avea nicio influență asupra scenei politice. Evident că un sistem de vot favorizează anumite caracteristici în fața altora, ca și modul de organizare al partidelor și al relațiilor dintre ele. De ce are atunci o valoare mitică teza schimbării sistemului electoral?

Pentru a explica acest mecanism ar trebui să insistăm asupra procesului de schimbare socială. Schimbarea clasei politice, în sensul înnoirii, dar și a asanării ei de anumite tare este desigur posibilă, dar ea nu ține câtuși de puțin de un tip de sistem de alegere, adică de un anumit instrument prin care sunt selectați reprezentanții politici. De fapt, alegerea electorală este un tip particular de alegere socială⁸. Alegerile sociale sunt realizate pe baza unei anumite culturi, politice în cazul nostru, a unor

8 Bulai, *Mecanismele*

modele particulare de acțiune socială și evident pe baza comunicării sociale care ne furnizează informațiile despre subiectele alegerilor noastre. Alegerea este influențată de instrumentul pe care îl utilizăm pentru a face alegerea, dar doar în foarte mică măsură. Orice alegere se bazează în primul rând pe oferta existentă, fie că vorbim de frigidere, telefoane mobile sau politicieni. Prin urmare nu putem alege decât între ofertele cărora le recunoaștem acest statut. Altfel spus, trebuie să avem informații despre aceste oferte pentru ca ele, pentru noi, să ajungă să fie considerate astfel. Electoratul își definește o situație electorală particulară în primul rând prin considerarea și reprezentarea variantelor posibile ale alegerilor. În mod normal ofertele nu sunt schimbate esențial datorită sistemului de alegere. Dacă vrem un exemplu intuitiv, să ne gândim la alegerea unui telefon mobil. Este destul de absurd să spunem că dacă cumpărăm dintr-un magazin sau de pe internet telefonul în cauză vom alege un cu totul alt aparat. În principiu oferta este aceeași, chiar dacă pot exista diferențe de preț să spunem care ne fac mai atractivă sau nu o anume ofertă. Mai mult, este greu de crezut că factorul fundamental al schimbării tehnologiei telefoanelor mobile s-ar datora exclusiv sau majoritar tipului de magazin în care ele sunt vândute, ori că anumite defecte ale unor modele ar putea fi mai ușor sesizate și eliminate dacă, de exemplu, magazinele sunt de profil sau sunt niște hipermarket-uri. Scena politică are un număr redus de politicieni care nu fluctuează în mod semnificativ pe termen scurt. Prin urmare, indiferent de sistemul de alegere nu avem șansa realistă de a schimba oferta și deci șansele de a ajunge la același rezultat sunt foarte mari. Desigur, pe termen lung - și vorbim de cel puțin câteva cicluri electorale - un anumit sistem electoral poate tendențial să favorizeze anumite tipuri de politicieni, dar în nici un caz după unul sau două cicluri electorale.

Alegerea socială este determinată însă vital și de un alt factor. De prezența unui anumit model cultural care presupune anumite valori, principii, modele de acțiune socială, implicit de criterii de alegere ca și de reprezentări ale obiectivelor și mecanismelor sociale. Într-o altă lucrare am definit acest mecanism ca făcând parte din definiția situației electorale⁹. Alegem deci pe baza unui model cultural. Schimbarea sistemului de alegere are însă puține șanse să ne schimbe modelul cultural pe care îl utilizăm. De fapt, un sistem electoral ar trebui gândit și definit potrivit unui anumit model cultural societal modal și nu gândită schimbarea culturii politice prin schimbarea sistemului de vot. Cultura politică nu se schimbă administrativ sau juridic. Cultura politică se schimbă ca parte a sistemului de schimbări sociale în baza interacțiunilor din societate, a proceselor care au loc în instituții și în organizații și nu în ultimul rând prin mulțimea factorii endogeni și exogeni ai schimbării.

În fine, trebuie să ne oprim un moment asupra unei teme speciale a mitului legat de sistemul de vot, cea al înnoirii clasei politice. Simplu spus, argumentul prezentat frecvent este acela că schimbarea legii și a sistemului electoral permite apariția altor politicieni. Intuitiv acest gen de afirmație pare evidentă. Un sistem sau altul generează șanse mai mari sau mai mici pentru diverși politicieni. Am arătat însă că numărul potențial al acestora este relativ redus, dar nu este suficient acest argument. Este clar că în timp, măcar pe motivul vârstei, apar noi politicieni pentru că există la fiecare partid o pepinieră, oricât de redusă, ca și o selecție continuă de noi cadre. Marea problemă este că politicienii tineri nu au cum să difere substanțial de cei mai în vârstă, în primul rând pentru că aceștia din urmă sunt cei care i-au selecționat, i-au pregătit și i-au format. La nivelul organizațiilor politice asistăm întotdeauna la o reproducere instituțională¹⁰ pentru că valorile și modelul culturii unei organizații politice sunt transmisibile generațional. Pe de altă par-

9 Bulai, *Mecanismele*

10 Alfred Bulai, „The reconstruction of Romanian Society. But is it possible this?” *European Journal of Science and Theology*, 9 (2) (2013): 1-17.

te, partidele, ca și multe alte organizații în România, sunt înalt personalizate, altfel spus, sunt slab formalizate. Filialele partidelor sunt de regulă imaginea șefului filialei, organizațiile locale sau centrale funcționează la nivelul de competență al liderului sau liderilor importanți de la nivelul lor. Înnoirea are doar valoare mitică. Tinerețea nu aduce nicio schimbare substanțială dincolo de cea „naturală” dată de diferențele minore, prezente între orice generații.

Mai este necesar să facem o precizare. Factorul fundamental care ne permite să alegem ceva, un obiect de consum sau un politician, ori un partid, este notorietatea. Altfel spus, dincolo de aprecieri sau de alte criterii, șansa de a alege un obiect oarecare este legată în primul rând de cât de cunoscut este pentru noi acel obiect. De aici o altă problemă față de mitul schimbării prezentat anterior. Notorietatea contează în mecanismul alegerii la fel de mult indiferent dacă alegem pe listă sau uninominal. Șansa ca aceiași liderii de mare notorietate să fie aleși în oricare din sisteme este foarte mare. Desigur, cineva poate contraargumenta că pe o listă există, de regulă, multe persoane cu o mică notorietate, care pot fi totuși alese, în timp ce în alegerea uninominală absența notorietății este un factor de excludere. În realitate lucrurile nu stau chiar așa. În situația în care politicienii de pe listă sau din colegiile uninominale nu sunt cunoscuți, acționează notorietatea și interesul față de partidul politic care stă în spatele candidatului sau a listei. Cercetările sociologice arată că, în general, notorietatea politicienilor este mică dacă aceștia nu ocupă roluri centrale executive la nivel public. De regulă, notorietatea parlamentarilor, cu excepția câtorva lideri mediatizați este foarte mică, sub 10% la nivel național și între 40-60 % la nivel local (județean)¹¹. Altfel spus, indiferent de sistemul de vot pentru mai mult din jumătate dintre votanți contează partidul politic și nu candidatul. Situația este radical diferită în cazul alegerilor locale, mai ales în localitățile mici, dar în acest caz nu a existat nicio dispută publică, deși poate exact aici ar merita să avem dezbateri privitoare la sistemul de vot.

Un mit cu totul special este mitul referendumului. Este evident că instituția referendumului este esențială democrației. Nu există nici un fel de consultare mai largă a populației și aparent deciziile luate în baza unui referendum ar reprezenta voința maximală a populației, iar justificarea acțiunilor politice bazate pe referendum ar putea fi gândită ca axiomatică. Mulți teoreticieni, dar și analiști politici și desigur majoritatea politicienilor susțin fără rezerve principiul referendumului. De ce acesta, cel mai adesea, are o valoare mitică? Vom pleca de la un exemplu concret. Referendumul din anul 2009 inițiat la propunerea lui Traian Băsescu privitor la organizarea Parlamentului României. Au fost propuse populației două întrebări: *Sunteți de acord cu trecerea la un Parlament unicameral în România?* și *Sunteți de acord cu reducerea numărului de parlamentari la maximum 300 de persoane?*

Peste trei sferturi din votanți și-au exprimat susținerea față de aceste inițiative, și mai mult, referendumul a fost validat prin faptul că s-au prezentat la vot puțin peste 50% din cetățeni, deși trebuie să amintim faptul că el nu a fost pus în practică niciodată. Aparent avem de-a face, în acest exemplu, cu un demers absolut corect și democratic. Cu toate acestea, asistăm în acest caz mai degrabă la un exercițiu de manipulare (de fapt era vorba atât în 2007, cât și în 2009 de utilizarea strict electorală a referendumurilor respective)¹². Nu din acest motiv însă vorbim de o dimensiune mitică. Referendumul este un instrument democratic care poate fi utilizat doar pentru un anumit nivel minim acceptabil al competenței de alegere și evident doar pentru anumite subiecte definite în termeni polari de alegere, dar

11 Vladimir Pasti, *Noul capitalism românesc*, (Iași: Polirom, 2006) și Petre Datculescu, „Cum a votat România. O analiză a alegerilor generale și prezidențiale de la 27 septembrie 1992”, *Revista de Cercetări Sociale* 1 (1994): 43-61

12 Alexandru Radu, *Un experiment politic românesc: Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”*, (Iași: Institutul European, 2009)

întotdeauna echivalenți. Ce vrem să spunem? În primul rând că este nevoie nu un anumit nivel minim acceptabil al cunoașterii temei și implicit a soluțiilor propuse prin referendum. Mai general, orice alegere fără cunoaștere nu reprezintă decât un instrument de manipulare¹³. Soluțiile, prin urmare, trebuie să fie doar două, prezentate definite și înțelese ca polare, dar echivalente. Echivalența se referă la faptul că trebuie propuse variante care să fie percepute ca variante echivalente, adică poziționate polar pe aceeași axă mentală de raportare. De exemplu putem întreba: Sunteți în favoarea (a) sau în defavoarea (b) predării disciplinei religie în școală? Sunteți pentru intrarea României în război sau pentru menținerea neutralității? Nu putem întreba însă ceva de genul sunteți pentru intrarea României în Război sau pentru găsirea unei metode mai bune de reacție în acest moment? Intrarea în război este ceva concret. Poate fi sau nu acceptată ca opțiune. Ideea de a se găsi o soluție mai bună este dezirabilă atât timp cât războiul este majoritar acceptat ca puțin dezirabil. În acest ultim caz nu putem ajunge la o opțiune care să fie real măsurată. Întrebările la referendum nu pot să fie simple afirmații dezirabile social, de fapt, ca la orice investigație sociologică bazată pe chestionar! Este absurd să punem la un referendum o întrebare de genul: credeți că în România ar trebui să existe un nivel mai înalt al calității vieții? sau credeți că ar trebui ca transportul local (sau orice altceva) să fie gratuit?

În cazul referendumului din 2009 nu am avut decât un simplu exercițiu de manipulare. Încrederea în Parlament era și atunci ca și acum foarte mică. Forul legislativ era și este văzut mai degrabă negativ, mai mult ca o problemă a societății românești, decât ca un instrument democratic. În acest fel, ambele întrebări erau de fapt reduse la una. Vreți ca acest lucru rău (Parlamentul) să fie mai mic? Altfel spus situația era ca aceea în care am întreba un pacient dacă ar dori ca tumoarea sa să fie mai mică sau la fel de mare ca acum? Ce credeți că s-ar răspunde în majoritatea cazurilor?

Mai general însă, referendumul nu este un instrument menit a fi utilizat în administrarea unei societăți. El trebuie folosit cu parcimonie, în situații de interes național, pe subiecte care anterior au fost amplu dezbătute public și în care s-au format deja **curențele de gândire**¹⁴ care sunt exprimate ca alegeri în cadrul referendumului. În orice alte condiții el nu are decât valoare propagandistică. În fine, nu doar că nu are valoare decât în circumstanțe speciale, dar soluțiile validate de populație prin referendum nu pot fi considerate în mod automat benefice. Exact aici apare, din nou, mitul. Referendumul nu propune în mod automat soluția cea mai bună la o problemă. El este un simplu instrument de consultare și ar trebui să rămână exclusiv la acest rol. Cea mai bună soluție o au specialiștii, o pot avea experții, o pot avea doar cei care au competența de a face analize obiective.¹⁵ Consultarea este necesară, dar ea nu ține loc de expertiză. Ce sens ar avea de exemplu un referendum despre interzicerea utilizării eritrozinei în alimente, când quasi-totalitatea populației nu știe ce este aceasta? Un referendum ar putea aduce rezultate „interesante” și dacă ar fi vorba de alte teme precum eutanasia, asomarea, sau chiar nevoia de a elimina sau nu hidrogenul din apă. În cazul referendumului avem o situație similară cu cea a oricărui sondaj de opinie. Acesta nu fundamentează, sau nu ar trebui să fundamenteze acțiunea politică. Datele oferite de anchete pot doar să ofere informații care sunt procesate de către guvernanți în vederea definirii politicilor.

13 Helena Catt, *Voting Behaviour. A radical critique*, (Leicester University Press, 1996) și Alfred Bulai, „Schimbarea ca eșec asumat. Rețelele sociale de încredere și construcția instituțională”, în Boari Vasile, Vlas Natalia, Murea Radu, *România după 20 de ani*, vol.1, (Iași: Editura Institutului European, 2010)

14 Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu. O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012*, (București: Monitorul Oficial, 2013)

15 Merilee Grindle, *Good Governance: The Inflation of an Idea*, (HKS Faculty Research Working Paper Series, RWP10-023, John F. Kennedy School of Government, Harvard University).

Atât o anchetă sociologică, cât și un referendum nu sunt decât instrumente de a obține date sociale sau, uneori, de a justifica anumite acțiuni politice, dar nu pot fi singurele argumente raționale ale acestora.

Vom insista în continuare asupra altor două grupe mari de mituri, amintite mai devreme, care au și ele resorturi electorale. Este vorba în primul rând de viziunea mesianică asupra instituțiilor de control social (parchete, DNA, instanțe, servicii secrete) care pot asana scena politică și elimina corupția în general și în particular fraudă electorală dată pe de o parte de fraudă propriu-zisă la vot, iar pe de altă parte de problema finanțării ilegale a campaniilor. Aceasta din urmă fiind considerată ca având un rol esențial în generarea corupției politice. În al doilea rând, este vorba de mai multe mituri care au o bază comună legată de modul în care funcționează statul, și anume: descentralizare, regionalizare, reforma statului și schimbarea Constituției. Le vom analiza pe rând.

În special după 2012 a devenit extrem de prezentă în spațiul public tema asanării scenei politice prin acțiunile parchetelor și instanțelor. Acțiunile justiției au făcut ca o serie de politicieni, unii cu notorietate înaltă, să iasă temporar sau definitiv de pe scena politică și aceasta este o evidență. Unii au fost deja condamnați definitiv la pedepse cu închisoarea pe perioade mai lungi sau mai scurte. Multe din faptele de care aceștia au fost acuzați erau cunoscute de mulți ani de către populație prin intermediul presei sau al experiențelor directe de la nivel local, motiv pentru care lumea nu s-a îndoit de veridicitatea lor, iar ca urmare încrederea în instituțiile justiției și exponenții ei a crescut semnificativ. Este vorba în primul rând de DNA, actorul principal. Există, cu alte cuvinte, rezultate palpabile ale intervențiilor justiției în sistemul politic, rezultate de care publicul se îndoaia în urmă cu 10-15 ani, atunci când majoritatea populației nu credea că se ajunge vreodată până la „capii” sistemului politic.

De ce vorbim însă și în acest caz despre un mit când putem evidenția ușor rezultate reale ale intervențiilor justiției? Răspunsul este un pic mai complicat. Nu negăm rolul pozitiv al acestor intervenții care țin chiar de funcțiile acestor instituții care veghează la menținerea ordinii sociale. Este evident că instituțiile de control social au un rol bine definit în orice societate, gestionând și menținând un nivel redus al devianței. Valoarea mitică este dată nu de negarea unui astfel de rol, ci de hiperbolizarea și generalizarea lui. Acțiunile justiției sunt văzute și legitimate public ca unica soluție pentru rezolvarea problemelor sistemului politic românesc, mai mult, sugerându-se că prin aceste acțiuni este schimbată clasa politică și sunt eliminate toate tarele din sistem.

Controlul social are prin definiție două componente. Una punitivă, care intervine în gestiunea actelor deviante prin administrarea de sancțiuni, izolarea sau eliminarea comportamentelor deviante, inclusiv a persoanelor deviante. În aceste cazuri actele și persoanele deviante sunt izolate social, sunt reafirmate, prin sancțiuni, valorile sociale non-deviante și, după caz, este satisfăcută nevoia de dreptate a celor care se consideră victime reale sau doar simbolice ale actelor deviante. În acest caz controlul social se exercită post-factum, deci după săvârșirea infracțiunilor. A doua componentă este cea preventivă. Ea are menirea să mențină ordinea socială și să prevină orice tip de încălcare a ei. Această componentă este dată secundar de instituțiile propriu-zise de control social. Menținerea ordinii sociale ține de modul în care funcționează instituțiile din societate, care toate au și funcții de control social, de modul în care funcționează organizațiile, indiferent de tipul lor, de caracteristicile culturii existente într-o societate particulară. Asanarea scenei politice nu se poate face decât pornind de la această componentă, preventivă. Sancțiunea este doar pentru cazurile excepționale, pentru cazurile în care ordinea socială a fost tulburată în mod particular și punctual. Să ne gândim la un exemplu recent. Cu câțiva ani în urmă, un ministru al învățământului a hotărât introducerea camerelor video la examenul de bacalaureat. Rezultatul a fost o scădere dramatică (practic la

jumătate) a promovabilității. Acesta este un exemplu sugestiv pentru că el se bazează pe aceeași logică inversă pe care o propune mitul despre care vorbeam. De ce este o logică inversă? Pentru că intervenția în sistem nu se face în timpul apariției devianței (copiatului), ci post factum, la ieșirea din sistem, deci el este practic inutil. Se acționează ca și cum elevii timp de doisprezece ani nu au copiat niciodată și dintr-o dată, nu se știe de ce, ei se apucă să copieze la ultimul lor examen din liceu. Majoritatea elevilor copiază din primii ani de școală, de multe ori cu real succes, iar o parte dintre ei și-au valorizat acest stil de lucru, el fiind validat în nenumărate cazuri, motiv pentru care exigența crescută la examenul final este luată mai mult ca o provocare (în baza propriului model cultural), iar eventualul eșec ca un simplu accident. Tendința de a fura (intelectual sau nu) nu dispare astfel după terminarea liceului pentru că au existat camere de luat vederi la bacalaureat. Singurele intervenții care ar fi putut elimina un astfel de flagel, care ar fi schimbat modelul cultural al fraudei pentru obținerea unui atestat sau a unui beneficiu (de orice tip) aveau sens doar dacă erau prezente constant în cei doisprezece ani de școală, nu punctual în cele câteva ore ale examenului de bacalaureat.

Cultura politică și sistemul instituțional pe care se bazează activitățile partidelor politice, inclusiv mecanismul campaniilor electorale nu se optimizează pe baza intervențiilor punitive în sistem. Acestea au rol pe termen scurt fiind utile în situațiile punctuale în care sunt deja produse infracțiuni. Mai mult, nu trebuie să confundăm fenomenul real cu imaginea sa propusă de media. Toate aceste aspecte deviante sunt în egală măsură întâlnite în sistemul birocratic, nu doar la decidenții politici, el fiind astfel cu mult mai grav¹⁶. Când se fac însă arestări în masă este foarte posibil să avem o situație mult mai gravă, care nu poate fi „tratată” doar în acest fel. Este ca și cum unui bolnav care are o afecțiune extrem de gravă i-am da aspirină. Ea poate fi utilă să spunem pe moment pentru că ar reduce o posibilă febră, dar nu are rol terapeutic. „Tratamentul” trebuie să fie altul, bazat nu pe evidențe ale cunoașterii comune, ci pe analize făcute de specialiști, pe date obiective, luând în calcul cauzele, nu simptomele.

Temele legate de descentralizare, regionalizare sau mai general de reforma statului, ca și de problema modificării Constituției sunt la rândul lor de aproape zece ani mituri prezente pe scena politică. Desigur, ele sunt mituri electorale doar într-o manieră indirectă, în sensul că ele au devenit teme electorale ale discursurilor politice din campaniile electorale sugerându-se că ele ar trebui să constituie temele esențiale ale alegerilor electorale. Mai mult, aceste teme au fost utilizate adesea pentru a scoate de pe agenda comunicării politice înaintea sau în timpul campaniilor electorale alte teme care ar fi putut fi mai importante pentru alegerea actorilor politici. De fapt, se sugerează prin aceste teme, că problemele societății românești pot fi rezolvate doar dacă admitem să organizăm altfel statul, în sensul descentralizării și a regionalizării (pentru o anumită perioadă de timp această ultimă temă fiind prezentă paroxistic în agenda publică), sau dacă vom modifica Constituția.

În acest ultim caz, modificarea legii fundamentale este prezentată ca și soluția panaceu la problemele majore pe care societatea românească le resimte de foarte mulți ani. De altfel, o mare parte din tarele societății românești, ale rezultatelor deficitare ale acțiunilor politice, ale nemulțumirilor populației au fost prezentate și comentate de multe ori în spațiul public în ultimii ani ca fiind în legătură directă cu „problemele” pe care le are propria noastră Constituție. Sursa „răului” și-ar avea originea în Constituție și din acest motiv acțiunile politice nu pot avea succes pentru că ele nu pot fi luate fără a modifica mai întâi Constituția.

16 Alfred Bulai, „Politizare versus birocratizare în Reconstrucție instituțională și birocrăție publică în România”, (Fundăția Societatea Reală, 2009)

Este evident că putem ușor identifica articole sau prevederi ale Constituției care nu sunt cele mai fericit alese, sau lacune, ori prevederi insuficient de clar precizate. Problemele sociale însă, ineficiența unor politici publice sau slabul randament al modului în care funcționează guvernarea, instituțiile sau partidele nu țin de articolele Constituției. Este absurd să credem că schimbarea Constituției ar reprezenta o rezolvare eficientă a unor probleme sociale, ori o optimizare a actului guvernării. Să ne închipuim, spre exemplu, că o țară ca Franța sau Germania ar avea, printr-un joc al imaginației, Constituția noastră. Ar avea acele țări în mod automat problemele noastre? Ar exista probleme între guvern și președinte în cazul statului Francez care s-ar baza pe Constituția României? Dacă noi am avea o altă Constituție, a unui stat care funcționează mult mai bine ca România, ne-am rezolva miraculos problemele?

Desigur, un stat se bazează pe un sistem legislativ care depinde de modul în care este redactată Constituția. Dar guvernarea, funcționarea instituțiilor, nivelul competenței politice sau al moralității acestora nu țin de articolele Constituției. La modul general, justiția este expresia unui anume model cultural, a unor tradiții, a modului în care funcționează instituțiile. Politicienii propun modificări legislative, iar acestea pot avea efecte benefice sau nu. Politicile publice au o componentă esențială normativă și este firesc acest lucru. Dar Constituția nu privește direct guvernarea. Ea este doar un cadru care asigură menținerea unor repere valorice fundamentale ale unui stat, a unor principii care ar trebui să fundamenteze funcționarea unei societăți. Ea este definită la nivelul practicii guvernamentale indirect, în primul rând negativ, ca ceva ce nu poate fi făcut pentru că s-ar încălca acele principii despre care vorbeam. Ideea de bază este ca orice guvernare poate să ia oricâte și orice fel de măsuri care nu încalcă prevederile legii fundamentale. Dar orice fel de măsuri înseamnă un avantaj uriaș de posibilități. Accentul trebuie pus pe acest termen: Orice! În politica românească, adesea, guvernării se concentrează doar pe o anumită soluție care este în contradicție cu legea fundamentală sugerând astfel că nu este posibilă rezolvarea unei anumite probleme pentru că singura soluție este interzisă de Constituție. Nu negăm că ar putea exista și astfel de cazuri, doar că, de cele mai multe ori, este vorba doar de o abordare mitică a problemelor sociale în care se gândesc soluțiile dincolo de analize și expertize, dincolo de evaluarea opțiunilor posibile și în afara ideii că sunt de fapt posibile oricâte abordări ale problemelor în cauză. În spatele argumentelor legate de modificarea Constituției stă, de cele mai multe ori, doar simpla incapacitate de a guverna, sau lipsa de voință politică de a rezolva anumite probleme.

Reforma statului reprezintă forma maximală în care se prezintă mitul reformelor. Întrucâtva acest mit îi aparține lui Traian Bănescu și originar a pornit de la o temă politică absolut corectă lansată de acesta încă de la începutul mandatului său, aceea a funcționării normale a instituțiilor. Treptat însă s-a trecut la funcționarea normală a statului, iar mai apoi la nevoia de a reforma statul, înaintea altor oricăror alte reforme. De altfel, forma în care a fost susținută la nivel public această temă este simplă și ușor accesibilă populației. Înainte de a rezolva diverse probleme particulare ale societății românești este normal să rezolvăm sursa lor esențială, modul defectuos în care funcționează statul. Până la un punct, o astfel de teză este sustenabilă prin faptul că, într-adevăr, multe din problemele noastre sunt profunde și nu țin doar de aspecte particulare prezente într-un anume context. Din aceste motive teza reformei statului a fost acceptată ușor și a ajuns să funcționeze mitic în baza faptului că ea a devenit soluția esențială pentru oricare din problemele funcționării deficitare a instituțiilor statului. Marea problemă este că nu este deloc clar ce înseamnă concret reforma statului. Statul nu există ca atare, dincolo de definiția sa. El este un ansamblu al instituțiilor și organizațiilor dintr-un anume spațiu social, el cuprinde o anume populație care are un anumit model cultural și o anume reprezentare a vieții sociale și politice, inclusiv asupra statului ca atare. Reforma statului nu

poate însemna altceva decât reforma diverselor sale componente. Acestea se schimbă însă neîntrerupt de 25 de ani. Desigur, în mod particular sunt invocate adesea tipuri de reforme legate de o astfel de temă, așa cum sunt modificarea Constituției, despre care am vorbit deja, dar și reorganizarea teritorială și administrativă sau schimbarea legilor electorale și ale partidelor politice. Reorganizarea teritorială a fost de regulă subsumată celor două mituri intercorelate: acela al descentralizării și al regionalizării. Descentralizarea are puternice valențe ideologice fiind legată de modelul comunist care a fost definit ca reper al nivelului maxim al centralizării guvernării. Din acest motiv, descentralizarea a fost valorizată axiomatic pozitiv încă din primii ani de după Revoluție și a continuat să fie văzută ca o soluție la multe probleme economice, sociale sau politice. Valoarea mitică este prezentă tocmai pentru că ea este văzută nu ca instrument posibil a fi utilizat (la fel ca și centralizarea în fond), ci ca obiectiv în sine care odată îndeplinit ar rezolva în mod automat problemele din orice sector de activitate¹⁷. În același mod, regionalizarea a fost definită ca o cerință europeană (deși nimeni nu a cerut-o) care ar putea asigura o absorbție mult mai bună a fondurilor europene și o dezvoltare mai puternică a diverselor zone ale țării. Absorbția fondurilor europene nu ține de forma de organizare teritorială, ci de capacitatea reală de a gestiona acest sistem, inclusiv la nivel central, de nivelul competenței actorilor implicați, de factori de natură economică, administrativă, fiscală, juridică etc. Pe de altă parte, factorii dezvoltării sociale sunt extrem de mulți, iar forma de organizare administrativ teritorială reprezintă doar unul dintre factori, care este, de altfel, extrem de puțin important.

Nu mai dorim să insistăm asupra altor teme, argumentele noastre fiind în principiu de același tip. Miturile politice și electorale sunt de fapt simple structuri narative cu funcții explicative și justificative față de ordinea socială și față de problemele cu care se confruntă societatea. Ele sunt asumate întotdeauna axiomatic și sunt utilizate atât de actorii politici, cât și de majoritatea liderilor de opinie, fiind de regulă însușite și de populație. La nivelul comunicării politice, mai ales a celei din campaniile electorale, utilizarea unor teme legate de astfel de mituri este în mare măsură normală. Este absolut firesc ca în comunicarea cu electoratul formulele mitice să aibă o mult mai mare capacitate de penetrare și o înaltă inteligibilitate, fiind capabile să dea forță persuasivă maximală mesajelor politice. Nu acesta este însă rolul negativ al miturilor politice.

Problema politicii românești este că are tendința să guverneze în baza miturilor, să definească schimbările, să le programeze și să le implementeze nu pe baza analizelor obiective și a asumării transparente a unor principii ideologice, ci pe baza unor repere axiomatiche de tip mitic, care stau în locul analizelor și expertizelor.

Omul este mic în fața miturilor. Ele sunt dincolo de adevăr, de verificare, de analiză, ele au o dimensiune aproape sacră și din acest motiv nu îți propui să le schimbi chiar pe ele, să verifici dacă realitatea este așa cum ele o descriu. Din păcate, miturile nu pot sta la baza guvernării. Nu poți instrumenta schimbarea socială pe baza lor, nu poți prevedea evoluții, nu poți cunoaște obiectiv realitatea cu ajutorul lor.

Dacă România vrea să se dezvolte va trebui să renunțe la mituri. Primul pas este unul consacrat de mult timp în istoria cunoașterii. Este îndoiala. Ar trebui să ne întrebăm, spre exemplu, dacă avem cu adevărat nevoie de schimbarea legii electorale, de modificarea sistemului parlamentar, dacă este neapărat necesar un anume referendum, dacă chiar ne dorim înnoirea clasei politice, dacă vrem să facem parte din Uniunea Europeană și așa mai departe. După ce ne punem astfel de întrebări căutăm răspunsuri în baza unor analize, a unor expertize și nu în ultimul rând în baza unor studii științifice. Apelul la mit ne simplifică viața în spațiul public și, indiscutabil, un politician care știe să utilizeze miturile este un bun comunicator de

17 Dumitru Sandu, *Sociologia tranziției: valori și tipuri sociale în România*, (București: Staff, 1996)

televiziune. Guvernarea însă are nevoie de viziune, nu de televiziune. Ea se bazează în lumea modernă pe expertiză nu pe axiome sacrosancte. Guvernarea privește lumea reală și nu lumea dezirabilă și ideală descrisă de mituri. Puțini politicieni în România vor să fie buni guvernanți, majoritatea vor să fie buni comunicatori de televiziune, iar unii chiar reușesc. Atunci când ajung însă la putere au de multe ori tendința să se creadă în fața audienței largi a televiziunilor. Nu întâmplător suntem campioni europeni la numărul de televiziuni de știri.

BIBLIOGRAFIE

- Abraham Dorel, „O perspectivă sociologică asupra fenomenului Piața Universității și evenimentelor din 13-15 iunie 1990”, *Sociologie românească*, 5-6 (1990): 483-493.
- Bulai Alfred, *Mecanismele electorale ale societății românești*, (București: Paideia 1999).
- Bulai Alfred, „Politizare versus birocratizare în Reconstrucție instituțională și birocratie publică în România”, (Fundatia Societatea Reală, 2009).
- Bulai Alfred, „Power, Knowledge and Interest. The Three-dimensional Model of Good Governance”, în *European Journal of Science and Theology* /vol 8 suppl 1/2012A ISSN 1841-0464.
- Bulai Alfred, „The reconstruction of Romanian Society. But is it possible this?”, în *European Journal of Science and Theology*, 9 (2) (2013) 1-17. ISSN 1841- 0464
- Bulai Alfred, „Schimbarea ca eșec asumat. Rețelele sociale de încredere și construcția instituțională”, în Boari Vasile, Vlas Natalia, Murea Radu, *România după 20 de ani*, vol.1, (Iași: Editura Institutului European, 2010) Catt, Helena Voting Behaviour. A radical critique, Leicester University Press, 1996.
- Gheorghe Gabriela, Adelina Huminic, „Istoria mineriadelor din anii 1990-1991”, în *Sfera Politicii* 67 (1999): 25-35.
- Grindle Merilee S, *Good Governance: The Inflation of an Idea*, (HKS Faculty Research Working Paper Series, RWP10-023, John F. Kennedy School of Government, Harvard University).
- Kolakowski Leszek, *Prezența mitului*, traducere de Constantin Geambașu, (București: Curtea Veche, 2014)
- Nicolau Irina (coord.), *Piața Universității*, (București: Nemira, 1997)
- Nimmo Dan, *Subliminal politics: myths and mythmakers in America*, (Prentice-Hall, 1980)
- Pasti Vladimir, *Noul capitalism românesc*, (Iași: Polirom, 2006)
- Petre Datculescu, „Cum a votat Romania. O analiză a alegerilor generale și prezidențiale de la 27 septembrie 1992”, *Revista de Cercetări Sociale* 1 (1994): 43-61
- Alexandru Radu, *Un experiment politic românesc: Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”*, (Iași: Institutul European, 2009)
- Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism: alegeri și sistem electoral în Romania postcomunistă*, (Iași: Institutul European, 2012)
- Alexandru Radu, Daniel Buti, *Statul sunt eu. O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012*, (București: Monitorul Oficial, 2013)
- Cristea, Romulus. 2007. *Piața Universității 1990*. București: Foc Filocalia & Karta Graphic.
- Dumitru Sandu, *Sociologia tranziției: valori și tipuri sociale în România*, (București: Staff, 1996)

Rolul alegerilor fondatoare în definirea sistemului de partide

Clarificarea electorală *versus*
eșecul partidelor la guvernare (1990-2014)

■ ALEXANDRA IANCU
[University of Bucharest]

Abstract

25 years after the first competitive elections, the Romanian party system still exhibits high levels of discontinuity between electoral competitions and governmental functioning. Despite the ongoing party consolidation process, the Romanian party system reveals the persistence of two main tensions, which explain the failure in transforming party system stabilization in institutional routinization. The first paradox concerns the disconnection between the increasing clarity of electoral choices (e.g. decrease in the electoral fragmentation) and the political instability (high electoral volatility and more importantly, higher levels of government instability). Second, despite the concentration of votes on a limited number of actors and the elite quasi-professionalization, the Romanian parties continuously fail in selecting reliable party servants. The high levels of parliamentary, governmental and local party switches suggest the party inability in organizing the party in public office.

Keywords

party system; electoral volatility;
governmental instability; party
switches; elite recruitment

Primele alegeri competitive sunt momente fondatoare în cadrul proceselor de democratizare. Alegerile din mai 1990 rămân punctul de cotitură al democrației românești, moment simbolic al rupturii în raport cu trecutul comunist. Cu toate acestea, scrutinul constituie și astăzi un subiect controversat, atât din perspectiva capacității sale de a atesta articularea unei competiții politice viabile, cât și din perspectiva, *ex post*, a rezultatelor electorale. Circulația limitată a presei în teritoriu (presa de opoziție), disparitățile la nivelul resurselor financiare și accesul diferențiat la televiziunea publică au constituit tot atâtea motive pentru denunțarea caracterului non-competitiv al primei curse electorale¹. În același

1 E.g. procesele de transformare a Consiliului Frontului Salvării Naționale în partid politic au viciat competiția politică (v. Alexandra Ionescu, *Du Parti –Etat à l’Etat des partis. Changer de régime politique en Roumanie* (București: ed. Academiei Române, 2009). În cheie partinică, Lavinia Stan arată că în 1990 FSN avea din start un avantaj notabil beneficiind de o structură de membri impresionantă, organizați ierarhic și cu un nivel de penetrare în teritoriu incomparabil cu cel al altor formațiuni politice (v. Lavinia Stan, „Romania: in the shadow of the past” In Sabrina P. Ramet (coord.), *Central and Southeast European Politics since 1989*. Cambridge: Cambridge University Press,

timp, rezultatele scrutinului au fost marcate de dominația unui partid hegemonic. Absența polarizării politice și majoritatea absolută obținută de către Frontul Salvării Naționale (în raport cu pleiada de mici formațiuni parlamentare ce prezentau un discurs alternativ la apelurile programatice ale FSN) au transformat reprezentanții acestui partid în guvernanți neconstestați. Rolul opoziției politice a revenit (funcțional) facțiunilor dizidente ale Frontului și nu celorlați competitori electorali.

Privite retrospectiv, primele alegeri democratice par să delimiteze un moment unic în dezvoltarea sistemului de partide. Competițiile electorale ulterioare au evoluat gradual spre polarizarea și echibrarea scenei politice, precum și spre delimitarea unor raporturi partizane (relativ) clare între actorii puterii și cei ai opoziției. Cu toate acestea, principiul care se perenizează odată cu aceste alegeri vizează o incongruență între cele două fațete ale momentelor electorale: articularea competiției și rezultatele scrutinului (articularea guvernării). La începutul anilor 90, competiția politică limitată a permis dominația sistemului de partide de către Frontul Salvării Naționale, fără ca statutul de monolit al partidului să fi asigurat stabilitate politică sau coerență guvernamentală. Timp de doi ani, luptele intestinale pentru putere au delimitat o putere executivă marcată de numeroase conflicte și contestări. Or, în ciuda instituționalizării recente a partidelor politice, ceea ce pare a constitui o constantă a întregii tranziții românești este tocmai discontinuitatea, manifestată în forme diverse, între momentul alegerilor și articularea puterii. Dacă alegerile recente produc alternanțe guvernamentale și delimitarea a a două mari blocuri politice, acestea nu aduc însă în mod necesar un plus de predictibilitate în raport cu funcționarea executivelor sau a raporturilor putere-opoziție.

Confuziile ideologice, alianțele *sui generis* pre și post-electorale au contribuit în mod direct la menținerea instabilității politice în (aproape) toate noile democrații din Europa Centrală și de Est². Cu toate acestea, în cazul românesc, tensiunea între cele două momente electorale pare să implice o incapacitate sistemică de a transforma beneficiile stabilizării sistemului de partide în beneficii ale funcționării instituționale. Două mari tensiuni ilustrează această dificilă articulare a reprezentării politice în cazul românesc. (1) Primul paradox este acela că, la nivel sistemic, în ciuda faptului că în ultimul deceniu scena politică se clarifică, iar sistemul de partide pare a se stabiliza în jurul unui număr redus de competitori, această stabilizare nu pare a regăsi corespondențe la nivelul stabilizării scenei guvernamentale. (2) În al doilea rând, la nivelul partidelor politice, în ciuda unui proces de politizare a competițiilor electorale și de concentrare a opțiunilor electorale asupra principalilor

2010), 379-401. Date fiind atât slaba competiție electorală, cât și continuitatea foștilor membri ai nomenclurii în poziții publice, a circulat chiar teza considerării alegerilor din 1996, moment electoral ce marchează alternanța la guvernare, drept primele alegeri competitive în România (v. John Higley, Judith Kullberg, Jan Pakulski, « The persistence of Post-communist Elites, » *Journal of Democracy* 7:2 (1996): 133-147.

2 David Olson, „Party System Consolidation in New Democracies of Central and Eastern Europe, » *Political Science* 46: 3 (1998): 432-464 și Jan Bielasiak, „The Institutionalisation of Party Systems in Post-communist States, » *Comparative Politics* 34:2 (2002): 189-210. Explicații multiple pentru aceasta neclaritate-absența clivajelor precum și caracterul *sui generis* al tensiunilor emergente v. Herbert Kitschelt, Zdenka Mansfeldova, Radoslaw Markowski, Gabor Toka (coordonatori), *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation and Inter-Party Cooperation* (Cambridge: Cambridge UP, 1999), 157-195; Ingrid van Biezen, *Political Parties in New Democracies. Party Organization in Southern East-Central Europe* (Houndmills/Basingstoke: Palgrave, Macmillan, 2003), Fernando Casal Bertoa, „Party systems and cleavage structures revisited: A sociological explanation of party system institutionalization in East Central Europe, » *Party Politics*, 20 (January 2014): 16-36. Despre instabilitatea politică și guvernamentală în regiune vezi Jean Blondel, Ferdiand Muller Rommel, Darina Malova, *Governing New European Democracies* (Palgrave Macmillan, 2007).

competitori, partidele victorioase în alegeri eşuează în a deveni organizațional vec-tori ai guvernării. Absența loialităților politice, profesionalizarea superficială a eli-telor și rolul crescut al resurselor non-politice la nivel politic deturnează sensul inițial al reprezentării (așa cum rezultă acesta din alegeri).

Clarificare electorală versus instabilitate politică

Debutul anilor 1990 a fost marcat de existența unui pluralism atomizat. Opțiunea instituțională a începutului tranziției pentru reprezentarea proporțională fără prag electoral și a unor măsuri laxe în vederea înregistrării de noi partide viza în mod direct apariția pluralismului politic gândit ca mecanism fondator al demo-cratizării și pacificării conflictelor etnice³. Efectele nu au întârziat însă să apară – cu ocazia primelor alegeri, 80 de partide erau deja înregistrate la Tribunal, iar în sep-tembrie 1992 numărul acestora ajungea la 155⁴. Divizarea extremă a scenei politice, mai precis, a opoziției politice, va produce ulterior un proces de legiferare menit să introducă reglementări din ce în ce mai restrictive atât în privința înființării de noi partide cât și în privința legislației electorale. De pildă, reforma electorală din 1992 propunea introducerea metodei d'Hondt de transformare a voturilor în mandate (dar și introducerea unui prag electoral). Inițiativa era gândită ca o metodă efici-entă de a limita pluralismul excesiv, proaspăt instaurat pe scena politică. Reforma reușea de altfel să reunească consensul forțelor politice – atât al partidelor mari, care își vedeau astfel confirmat locul de prim rang pe arena parlamentară, cât și pe cel al partidelor mici (din opoziție) – ce vedeau în această lege o ocazie în identifi-carea stimulentele instituționale menite să conducă la unificarea opoziției împo-triva social-democraților⁵. De altfel, reformele electorale ulterioare și transformări-le survenite în legislația cu privire la partide vor urmări același obiectiv: clarificarea lentă a scenei politice⁶. Consecințele reformelor nu au întârziat să apară. Numărul de partide politice înregistrate oficial a cunoscut un declin constant, numărul efec-tiv de partide a urmat o pantă descendentă în anii 2000, iar fragmentarea sistemul-ui de partide a confirmat tendința spre stabilizarea relativă a unui număr redus de competitori importanți (vezi tabel 1).

Alegerile din ultimul deceniu confirmă tendința de validare a unor formațiuni politice ca principali competitori. În fapt, cu excepția alegerilor din 2012 și victoria meteorică a unui partid nou creat, Partidul Poporului Dan Diaconescu, partidele care adoptă tonuri moderate în discurs nu reușesc să intre pe arena parlamentară. Excepții există, desigur, însă acestea iau forma unor prezențe temporare pe scena

3 Jean-Benoit PILET, Jean-Michel DE WAELE, „Electoral Reforms in Romania. Towards a Majoritarian Electoral System?” *European Electoral Studies* 2:1(2007): 63-79 vezi și Frances Millard, *Elections, Parties and Representation in Post communist Europe* (Palgrave, MacMillan, 2004), 235.

4 Cristian Preda, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)” *Studia Politica. Romanian Political Science Review* XIII:1 (2013): 28.

5 Vezi discuțiile parlamentare pe baza inițiativei legislative a guvenului, Senatul României, „Dezbateri parlamentare, 1992, sesiunea ordinară martie 1992,” *Monitorul Oficial*, Anul III, no. 20 (9.03.1992)

6 Pentru o analiză în evoluția legislației electorale și cu privire la reglementările partidelor politice v. Cristian Preda, *Partide și alegeri în România post-comunistă: 1989-2004* (București: Nemira, 2005); Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă* (Iași, Institutul European, 2012), Alexandra Ionascu, „Territorial Dimensions of the Romanian Parties. Elections, Party Rules and Organisation” *Studia Politica* XII: 2 (2012): 185-210; Sorina Soare, Marina Popescu, „Engineering party competition in a new democracy: post-communist party regulation in Romania,” *East European Politics* 30:3 (2014): 389-411.

Tabel 1. Fragmentarea sistemului de partide 1990-2012⁷

	1990	1992	1996	2000	2004	2008	2012
Partide înregistrate oficial	80	155	75	73	30	34	28
Laasko&Taagepera (electoral)	2,20	4,68	5,73	4,43	3,93	2,61	2,54
Laasko&Taagepera (legislativ)	2,2	4,78	3,94	3,53	3,01	3,23	1,94
Rae Volatilitate electorală	0,55	0,86	0,84	0,81	0,75	0,75	0,61
Rae Volatilitate legislativă	0,54	0,79	0,77	0,72	0,70	0,72	0,53
Rae Index (Disproporționalitatea electorală)	0,34	1,80	1,69	2,49	1,31	1,63	2,11

Sursa: Calcul la nivelul Camerei Deputaților. Date electorale Autoritatea Electorală permanentă/Monitorul Oficial www.roaep.ro/.

politică – de regulă, pe durata unei legislaturi. Astfel de partide se creează fie ca urmare a fașionalismului⁸ sau a unor alianțelor electorale aflate în căutare de legitimare politică⁹ –și sfârșesc (cel mai adesea) în a fuziona cu pricipalii competitori ai momentului (și integrarea unui număr restrâns de lideri în funcții publice). În mod paradoxal însă, absența permeabilității sistemului de partide la nivel parlamentar nu este o rezultată directă a condițiilor restrictive de formare a partidelor și de participare în alegeri, ci mai degrabă, efectul votului util. În ultimii ani, în mod sistematic, noi partide (excluzând formațiunile politice ce fac parte din alianțele electorale organizate în jurul unor partide consacrate) se înscriu în mod direct în competiția electorală, fără însă a înregistra succese notabile.

7 Studiul reia în analiză definiția instituționalizării sistemului de partide și principalii indicatori pentru estimarea acestora (volatilitate, fragmentare) precum și, în partea a doua, elemente legate de instituționalizarea partidelor (v. migrație politică) utilizate pentru cazul polonez (pentru conceptualizare v. Anna Gwiazda, „Poland's quasi-institutionalized party system: the importance of elites and institutions,” *Perspectives on European Politics and Society*, 10: 3 (2009): 350-375, precum și permeabilitatea sistemului de partide la nivel legislativ –calculată pentru cazul românesc până în 2004 de Ionuț Ciobanu (v. Ionuț Ciobanu, „Sistemul românesc de partide: de la competiție spre coluziune,” *Sfera politicii* 123-124 (2006): 5-21. Adaugăm la aceasta calculul permeabilității electorale la nivel sistemic și nu doar la nivel legislativ. Precizări metodologice generale: În calculul numărului efectiv de partide (nivelul mandatelor) nu au fost incluse formațiunile aparținând minorităților naționale cu excepția UDMR- Formula pentru numărul efectiv de partide la nivel electoral ($N = 1/\sum P_i^2$) toate partidele care au obținut voturi (indiferent de procent)/mandate la alegeri unde n este numărul de partide și p_2 este pătratul procentului de voturi/mandate obținut de partidul în cauză). Fragmentarea sistemului de partide este măsurată și prin indexul Rae de fracționalizare (1 maximum). Indexul Rae electoral este calculat pentru toți competitorii electorali care au obținut mai mult de 0,1% voturi la alegeri. Fractionalizarea = $1 - (\sum P_i^2)$, unde P_i este procentul de voturi obținut în alegeri. Pentru Fractionalizarea legislativului, P_i reprezintă procentul de mandate parlamentare, excluzând minoritățile care primesc mandate *ex officio* (Deși disproporționalitatea electorală nu face obiectul studiului de față, indexul Rae cu privire la disproporționalitatea electorală=însușirea diferențelor între procente de voturi și procente de mandate, divizat la numărul partidelor (calculat la 0,5% din voturi). $Rae = 1/n \sum |P_{v_i} - P_{mandate_i}|$ este prezentat în tabel în scop informativ. Este interesant de văzut că disproporționalitatea crește în perioada recentă, acompaniind fenomenul de destabilizare a sistemului de partide)

8 Astfel de partide formate ca urmare a abandonării organizației de partid de către o serie de parlamentari sunt Partidul Inițiativa Națională în (2000-2004), înregistrat în 2005; Partidul Liberal Reformator care fuzionează cu PC pentru formarea Partidul Alianța Liberalilor și Democraților (2015), Mișcarea Populară care deși, constituie o creație exterioară parlamentului, devine partid parlamentar ca urmare a fașionalizării PDL.

9 Astfel de partide care reușesc să obțină reprezentare parlamentară prin prisma alianțelor făcute sunt Partidul Umanist Român (în 2000), Forța Civică, Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat (revenit pe scena parlamentară în 2012), Uniunea Națională pentru Progresul României (format prin fașionalism în 2010, intrat în parlament prin alianță pre-electorală.

Tabel 2. Permeabilitatea sistemului de partide. Electoral și legislativ

	1992	1996	2000	2004	2008	2012
Partide parlamentare	12	12	6	6	5	6
Permeabilitate parlamentar ¹⁰	0,77	0,5	0,88	0	0,18	0,18
Competitori electorali	79	64	68	52	29	30
In	35	35	21	15	2	5
Out	19	36	12	26	24	3
Total	54	71	33	41	26	8
Permeabilitate electorala	0,72	0,99	0,5	0,68	0,64	0,27
Dinamica sistemului (voturi) ¹¹	43,69	0,87	0,87/(1,79)	0,30	0,00	(11,41)/(14,79)

Sursă: calcule proprii pe baza rezultatelor alegerilor v. nota 10

Clarificarea opțiunilor electorale (în sensul votului eficient) nu produce însă în mod automat o scădere notabilă a volatilității electorale. Dacă în ultimul deceniu sistemul de partide pare mai stabilizat în raport cu anii 90, nivelul volatilității electorale se menține la cote ridicate în raport cu alte democrații occidentale¹². Alianțele preelectorale fluctuante, redefinirea identitară a partidelor, votul negativ contribuie în practică la articularea unei scene politice aflate sub semnul impredictibilității (tabel 3). Astfel, după un scurt intermezzo spre stabilizare, la debutul anilor 2000 (alegerile din 2004), volatilitatea electorală cunoaște din nou o creștere cu ocazia ultimelor competiții electorale. Similar, sistemul de partide nu reușește să se cristalizeze în jurul a două mari blocuri de partide. De la începutul postcomunismului românesc, alianțele guvernamentale cât și coalițiile guvernamentale pot fi arareori plasate sub semnul tensiunii dintre dreapta și stânga. În anii 90, social democrația a

10 Permeabilitatea sistemului la nivel parlamentar adus la zi pentru 2004-2014 vezi Ciobanu (2006). Formula permeabilității sistemului de partide este aplicată simetric la nivel electoral pentru identificarea apariției partidelor noi pe scena electorală. Permeabilitatea sistemică la nivel de competitori –verifică în fapt capacitatea instituțiilor de a bloca apariția a noi rivali pe scena politică. Studiul nostru nu consideră drept o „nouă formațiune” partidele rezulate din fuziuni sau partidele care și-au schimbat numele sub care candidează. În cazul fracționalizărilor sunt considerate partide vechi facțiunile care recuperează la nivel juridic continuitatea organizațională. Sunt considerate partide noi facțiunile care se prezintă drept competitori direcți ai fostei organizații din care au provenit (e.g. ApR)). Permeabilitatea electorală a sistemului de partide este calculată pentru toți competitorii electorali prin adaptarea formulei lui Toole: $\text{Permeabilitate} = (P \text{ intrate } (i) + P \text{ iesite } (i-1)) / (\text{Nr de competitori electorali } (i) + \text{Nr competitori electorali } (i-1)) / 2$. Indicatorul calculează astfel proporția dintre suma competitorilor intrați/ieșiți din sistem în raport cu alegerile precedente și media competitorilor prezenți în ultimele două competiții electorale (v James Toole, „Government formation and party system stabilization in East Central Europe,” *Party Politics* 6:4(2000): 441–461. Dinamica sistemului de partide masoară procentul de mandate dobândit de către noile formațiuni politice Anna Gwiazda (2009). Pentru retrasarea traiectoriilor partidelor-politicilor de alianțe/facționalizare/traiectorii & schimbări de denotații v. C. Preda, *25 de ani și sute de partide* (București:Baroque Books and Arts, 2015).

11 Calcul la nivel de procentaj electoral. La nivelul anilor 90 (FSN/PD este considerat succesul oficial FSN). Pentru anii 2000 –al doilea calcul cuprinde noile partide intrate în Parlament prin alianțe postelectorale. PUR în 2000 și în 2012 reprezentanții UNPR, Forței Civice și PNTCD intrați în parlament în cadrul coalițiilor electorale (care se adauga la numărul de mandate la singurului partid ce intră în Parlament ca un competitor direct/nou în alegeri PPDD)

12 Ruth Dassonneville, Marc Hooghe, „Mapping Electoral Volatility in Europe: An analysis of trends in electoral volatility in European democracies since 1945, „Paper presented at the 1st European Conference on Comparative Electoral Research Sofia (1-3 December 2011) http://true-europeanvoter.eu/sites/default/files/Mapping%20electoral%20volatility_Dassonneville_Hooghe.pdf

reprezentat principala orientare politică atât la nivel de guvernare dar și în opoziție (de pildă FSN/Partidul Democrat în perioada 1992-1996). Social-democrații (Partidul Democrației Sociale din România) se aliază și cu partide anti-sistem/extremist/succesore pentru a susține guvernarea din 1992-1996 (Partidul Unității Națiunii Române, Partidul România Mare, Partidul Socialist al Muncii și Partidul Democrat Agrar din România (la Senat)), fie cu partide de pe versantul anticomunist (vezi de pildă participarea Partidului Național Liberal la guvernarea Stolojan). Căutările anilor 2000 nu aduc o clarificare ideologică a politicii de alianțe pre-electorale și logicilor de coaliție. Social-democrații guvernează în perioadele recente alături de democrat liberali (deveniți parte a Partidului Popular European) sau alături de liberali (guvernarea Ponta 1 sau alături de o facțiune liberală în prezent). Democrații/democrat liberalii se aliază atât cu social-democrații, liberalii, sau cu foști membri ai unei alianțe pre-electorale cu social-democrații precum Partidul Umanist Român, etc. Ignorând logica ideologică și urmărind mai degrabă logica guvernare-opoziție, alternanțele complete sunt rare și mai ales, temporare în natura lor (durata coalițiilor este redusă). Dacă începutul anilor 2000 păreau astfel a marca un început de polarizare prin definirea unor blocuri politice coerente (Alianța D.A. versus PSD), tendința de coerentizare ideologică a fost abandonată începând cu 2005 (imediat după ce alegerile păreau să marcheze stabilizarea sistemului de partide).

Tabel 3. Volatilitate electorală în perioada 1992-2012¹³

	1990-1992	1992-1996	1996-2000	2000-2004	2004-2008	2008-2012
Pedersen Index	55,39	22,84	35,47	17,50	21,10	22,45
Bartolini & Mair	38,58	12,59	19,59	4,79	11,33	15,86

Incoerențele din politicile de alianțe – precum și numeroasele re poziționări ideologice – au transformat perioada guvernării într-o etapă situată sub semnul impredictibilității. Durata medie de viață a guvernelor, chiar și atunci când acestea sunt delimitate în sens larg¹⁴, este sub doi ani (21 de luni), cu o scădere importantă în ultimul deceniu (în 2004-2014 durata medie a cabinetelor coboară la un an și jumătate). Instabilitatea guvernamentală este dublată de o volatilitate a portofoliilor ministeriale. Durata medie a unui mandat ministerial este de aproximativ un an (13 luni) și scade la sub un an în ultimul deceniu (10 luni) (vezi tabel 4). Mai mult, numeroase reconfigurări în reprezentarea partidelor la guvernare pot fi identi fi-

13 Index-ul Pedersen măsoară volatilitatea electorală ca suma a valorilor absolute a diferențelor procentuale înregistrate de către partide de la o alegere la alta divizată la 2. Volatilitatea Totală (TV) = $(|P1V|+|P2V|+...+|PnV|)/2$. Indexul Pedersen calculat pentru partide care au obținut mai mult de 0,1% în alegeri. Mogens Pedersen, „The dynamics of European party systems: Changing patterns of electoral volatility,” *European Journal of Political Research* 7 (1979): 1–26 Cf. Indexului Mair și Bartolini urmărește schimbările înregistrate la nivelul blocurilor de partide. În cazul nostru blocurile sunt definite în termeni de coaliții guvernamentale/opoziție parlamentară. Este dificil de operat un calcul în termeni ideologici v. Ciobanu(2006). Calculul (VB) = $(|B1(PVi+PVk.... +PVj)| + B2 (PVi+PVk.... +PVj))/2$. Unde blocurile însumează schimbările în termeni absoluți în voturile agregate pentru partide i,k,j între două alegeri consecutive. Pentru mai multe detalii v Stefano Bartolini, Peter Mair, *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilization of European Electorates, 1885–1995* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).

14 Arendt Lijphart identifică cinci elemente care determină durata unui mandat guvernamental: (i) schimbarea compoziției politice la nivel guvernamental, (ii) schimbarea în statutul coaliției, (iii) schimbarea Primului ministru, (iv) demisia cabinetului și (v) alegerile parlamentare (v Arendt Lijphart, « Measures of Cabinet Durability: A Conceptual and Empirical Evaluation », *Comparative Politics Studies*, Vol. 17, No.2, 1984, Pp. 256-279). Dacă fiind însă variația importantă în compoziția politică a guvernelor postcomuniste –, reținem în studiul nostru doar criteriile legate de prezența alegerilor, schimbarea Primului ministru sau demisia în bloc a guvernului.

cate pe parcursul întregii perioade. Dincolo de strategii individuale, guvernele care beneficiază la începutul mandatelor de susținere parlamentară considerabilă se regăsesc rapid în contexte vulnerabile politic.

Tabel 4. Stabilitate guvernamentală și volatilitate ministerială 1990-2012

	Roman 2 29.06.1990 – 15.10.1991	Stolojan 16.10.1991 – 12.11.1992	Văcăroiu 13.11.1992 – 10.12.1996	Ciorbea 11.12.1996 – 15.04.1998	Vasile 16.04.1998 – 13.12.1999	Isărescu 14.12.1999 – 12.12.2000	Năstase 13.12.2000 – 21.12.2004
Durata (luni)	16	13	49	16	20	12	48
Volatilitate min	13,27	12.95	27.71	10.54	13.44	10.32	25.35
Std	4,32	0	16.7	5.52	6.47	2.87	14.6
	Tăriceanu 29.12.2004 – 22.12.2008	Boc 1 22.12.2008 – 23.12.2009	Boc 2 23.12.2009 – 9.02.2012	Ungureanu 9.02.2012 – 27.04.2012	Ponta 1 7.05.2012 – 21.12.2012	Ponta 2 21.12.2012 – 5.03.2014	
Durata (luni)	48	12	26	2	7	15	
Volatilitate min	17.66	9.74	15.48	1.89	5.70	13.42	
STD	12.0	3.26	8.39	0.45	2.79	6.48	

Sursa: calcule proprii. Volatilitatea ministerială-Durata medie a mandatelor membrilor guvernelor & Std –deviația standard¹⁵.

Eșecul partidelor în a se constitui în vectori ai guvernării

Absența transferului între elementele de stabilizare identificate la nivelul alegerilor asupra funcționării instituționale-majorității/guverne stabile este dublată de incapacitatea principalelor partide parlamentare în a deveni vectori de coordonare a deciziei politice. În democrațiile consolidate, partidele la guvernare joacă un rol fundamental în rezolvarea conflictelor sociale, în medierea socio-politică între așteptările votanților și procesele decizionale¹⁶. Partidele la guvernare sunt cele care dau Primul ministru și membrii echipei guvernamentale și stabilesc marile dimensiuni programatice ale cabinetului¹⁷. La nivel ideal tipic, partidul care se prezintă în alegeri devine o agenție de recrutare și de coordonare a deciziei politice în funcții publice. Selecția reprezentanților partidului – miniștri, candidați la alegerile parlamentare în poziții eligibile, lideri locali – constituie un prim dispozitiv de control prin care partidul se asigură de îndeplinirea programului electoral¹⁸. În acest model,

15 Calculul duratei miniștrilor ca și datele referitoare la numirile miniștrilor au la bază analiza celor 274 numiri în perioada 1990-2014 în compoziția a 14 guverne (412 numiri). Nu sunt luate în calcul rotațiile interne (numirea unui ministru în cadrul guvernului la două ministere diferite). Pentru reconstituirea biografiilor miniștrilor au fost luate în considerare surse multiple disponibile online –site-urile instituțiilor dar și antologiile cu privire la elitele momentului e.g. Gheorghe Crișan, *Piramida puterii – Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (decembrie 1989- 10 martie 2004)* vol I et II (București: Pro Historia, 2004); ***, *Protagonisti ai vieții publice*, 3 vol. (București, Agenția Națională de Presă Rompres, 1994); *Personalități publice, politici 1992-1994/1995-1995/1996-1997* (București: ed. Holding Reporter, 1994, 1996, 1997), etc. 16 Richard Katz, „Party Government. A Rationalistic Conception,” Francis G. Castels, Rudolf Wildenmann (coordonatori), *Visions and Realities of Party Government* (Berlin: De Gruyter, 1986), 31-72 (42).

17 Richard Rose, „The Variability of Party Government: A theoretical and empirical critique, ” *Political Studies* 17: 4 (1969), 413-445.

18 Richard Katz, „The Problem of Candidate Selection and Models of Party Democracy, ” *Party Politics* 7:3 (2001): 277-296, 277; Thomas Saalfeld, „Members of the Parliament and Governments

specific democrațiilor parlamentare, loialitatea membrilor de partid și disponibilitatea acestora de a implementa voința organizației politice sunt elemente cheie în înțelegerea mecanismelor de responsabilitate politică¹⁹. Or, în cazul postcomunismului românesc, în ciuda unor tendințe emergente de profesionalizare și de politizare a selecției („partizare”), determinanți ideal tipici ai coerenței partidului în funcții publice, partidele sunt departe de a dispune de capacitatea de coordonare a propriilor reprezentanți.

O primă analiză a carierelor elitelor postcomuniste dezvăluie articularea unor traiectorii devenite clasice în recrutarea personalului politic în democrațiile parlamentare – atât la nivelul Parlamentului cât și la nivel guvernamental. La nivel guvernamental, filiera parlamentară (trecând prin local în special în anii 2000), mandarinatul sau promovarea în interiorul funcțiilor executive sunt în prezent modele clasice pentru numirea într-o funcție ministerială²⁰. Similiar, în cazul alegerilor parlamentare, aleșii partidelor încep gradual să prezinte experiențe politice la nivel local (35% în 2008). Cu precădere ca urmare a adoptării reformei codului electoral în 2008 și introducerea unor colegii uninominale, logica majoritară²¹ a făcut ca numărul parlamentarilor care prezintă – nu doar experiență politică de lungă durată, dar și rădăcini locale, să crească într-un interval scurt (cf. Stefan și Grecu cu aproape 15%). În fapt, marii competitori politici vizează, dincolo de o profesionalizare politică incipientă, controlul *ex ante* asupra numirilor. Alți factori întăresc această strategie de consolidare a partidelor în funcții publice. Formarea guvernelor atestă preocuparea pentru numirea unor reprezentanți din leadershipul central în funcții ministeriale. Începând cu 1996, în mai bine de jumătate din cazuri, există o suprapunere între miniștri și liderii partidelor din coaliția guvernamentală. Excepție fac doar guvernarea Nastase (43,8%) – ca urmare a politicii de înnoire a personalului politic- și guvernul Mihai Răzvan Ungureanu (47%) – care a fost prezentant publicului larg ca un guvern de tehnocrați. Mai mult decât atât, selecția guvernamentală presupune o creștere graduală a experienței politice și a experienței de partid. Dacă la începutul anilor 2000 miniștrii care aveau o afiliere politică prezentau, în medie, șase ani de experiență în partid, iar media de experiență în politică a tuturor miniștrilor era de cinci ani, ultimele guverne marchează o creștere notabilă a rolului experienței politice în selecția personalului guvernamental. Experiența prealabilă în politică joacă un rol important și în selecția candidaților pentru alegerile parlamentare (vezi tabel 5). Dacă nivelul de rotație în funcție (realegerea parlamentarilor) rămâne relativ scăzut în raport cu alte state din regiune, parlamentarii (care conform legislației trebuie să fie membri de partid) prezintă în general o lungă experiență de activism politic. O anchetă desfășurată la începutul anilor 2000 la nivelul Camerei Deputaților arăta deja că deputații români dispuneau în medie de o experiență de partid de 7.2 ani²².

in Western Europe: Agency Relations and Problems of Oversight,” *European Journal of Political Research* 37: 3 (2000): 353-376.

19 Partidele numesc în poziții cu vizibilitate politică sporită oameni politici care au funcții înalte în partid și cariere de lungă durată în instituțiile statului v. Jean Blondel, Maurizio Cotta, *Party and Government. An Inquiry into the Relationship Between Governments and Supporting Parties in Liberal Democracies* (Londra: MacMillan Press LTD, 1996) 249, 252.

20 Modele de recrutare prezentate în „Democratisation et recrutement: les elites politiques roumaines entre personnalisme et professionalisation,” 13ème *Congrès national de l'Association Française de Science Politique*, Aix-en-Provence du 22 au 24 juin 2015

21 Legătura cu teritoriul este mai importantă în sistemele majoritare Mattei Dogan, „Parliamentarians as Errand-Boys In France, Britain, and the United States,” *Comparative Sociology*, 6: 4 (2007): 430-463.

22 Laurentiu Stefan și Răzvan Grecu, „The «Waiting Room»: Romanian Parliament after 1989” Elena Semenova, Michael Edinger, Heinrich Best (coordonatori), *Parliamentary Elites in Central and Eastern Europe. Recruitment and Representation* (Oxon: Routledge, 2014), 194-217 (204).

Tabel 5. Experiența în partid și în politică miniștri & parlamentari români (1990-2014)

		1991	1992	1996	1998	1999	2000	2004	2008	2009	2012a	2012b	2014
Partid Ministri	Mean	.92	1.54	5.16	8.08	8.21	6.46	8.08	10.36	11.05	11.31	13.23	12.84
	Std	0.27	0.76	2.05	2.36	2.41	3.16	5.27	5.15	6.48	7.83	6.51	8.16
Politic ministri	Mean	0.9	1.00	2.82	6.57	5.65	5.29	4.89	8.39	9.96	9.84	10.78	11.76
	Std	0.44	.96	2.75	2.44	3.22	4.36	5.60	5.336	6.38	6.56	6.75	6.25
Parlamentari Realesi		1992-1996		1996-2000		2000-2005		2004-2008		2008-2012			
Realesi polit		31,4%		37,3%		40,9%		39,5%		41,6%			
Exp politica		51,3%		65,6%		74,2%		55,9%		61,1%			

Sursă: Pentru miniștri date proprii Min_Cariere. Partid Min – vechimea medie în partid la data numirii (calculată în raport cu data inserării într-o primă organizație politică, doar pentru miniștrii non-tehnocrați). Politic Miniștri=vechimea medie în politică (data numirii-data primei ocupări a unei funcții publice în postcomunismul românesc –pentru toți membrii guvernelor). Cei doi indicatori nu iau în considerare eventualele ieșiri și reveniri de pe scena politică în intervalul determinant. Datele cu privire la parlamentari – nivelul de realegere și experiența politică sunt preluate din (Stefan&Grecu 2014)

Delimitarea marilor traiectorii în selecția elitelor sugerează preocuparea partidelor pentru asigurarea coerenței și loialității reprezentanților în funcții publice. Premisele pentru crearea unei componente politice la nivelul instituțiilor sunt prezente: concentrarea voturilor asupra marilor competitori, suprapunerea între leadershipul central al partidului și decidenții politici, precum și creșterea importanței experienței politice și de partid în recrutarea politică. Cu toate acestea, partidele eșuează în a deveni cenzori ai practicilor instituționale. În fapt, toate organizațiile politice sunt profund atinse de lipsa fidelității în raport cu organizația de partid. Fenomenul este vizibil cu precădere la nivel parlamentar. Începând cu 1996 partidele parlamentare sunt marcate de astfel de trădări politice. În cadrul ultimei legislaturi, numai în interval de doi ani procentul liderilor politici care au migrat de la un partid la altul s-a dublat. Mai mulți factori convergenți se impun în explicarea acestei stări de fapt:

- (1) Mai întâi, nu există sancțiuni clare (operate de către partide) în raport cu reprezentanții care au acumulat la nivelul biografiei politice astfel de experiențe. Chiar și în cazul funcțiilor extrem de selective prin numărul lor redus, e.g. la nivel ministerial, în ultimul deceniu, 31 dintre miniștrii numiți sunt la origini membri ai altor partide (competitoare) care și-au abandonat „organizația mamă” pentru a adera la partidul guvernamental (înaintea numirii).
- (2) În al doilea rând, nu există o cenzură clară din partea electoratului în raport cu parlamentarii care își abandonează partidul de origine²³. La nivelul alegerilor parlamentare, chiar și în sistemul colegiilor uninominale, mulți dintre parlamentarii „trasești” sunt realeși.
- (3) În al treilea rând, parlamentarii nu par să-și valorizeze propriu mandat. O analiză cumulativă a ponderii celor care și-au abandonat partidul în Parlament (fie ca urmare a demisiei, fie ca urmare a migrației politice) arată că începând cu 2004 aproape un sfert dintre deputații intrați în Camera Deputaților cu ocazia alegerilor generale renunță la mandatul inițial – cel mai adesea pentru o altă funcție, fie pentru un alt partid (alte motive, mai rare, includ decesul sau punerea sub acuzare). Ponderele acestora în ultimii doi ani a atins o treime dintre deputați (vezi tabelul 6).

23 De exemplu Gherghina arată că unul din cinci parlamentari care și-a părăsit grupul politic pentru a migra la un alt partid este reales. Sergiu Gherghina, „Rewarding the ‘traitors’? Legislative defection and re-election in Romania,” *Party Politics* (first published on September 18, 2014).

(4) Finalmente, practica parlamentară a migrației politice este departe de a constitui un caz izolat. Acțiunile deputaților ilustrează o tendință mai largă de compunere și recompunere a organizațiilor politice. Nivelul local prezintă practici similare în articularea reprezentării. De exemplu, în alegerea primarilor, partidele au maximizat cooptarea de adversari politici pentru a-i promova drept candidați ai propriilor organizații. Paradoxal, acești candidați rămân necenzurați de către electorat. Ponderea primarilor realiși cu un trecut în migrația electorală este mai ridicată în raport cu ponderea candidatorilor de acest tip. De pildă, în 2004-2008, un sfert dintre aleșii locali erau foști candidați ai altor partide (oponente) la ultimele două scrutinuri.

Tabel 6. Migrația politică în postcomunismul românesc 1990-2012

		1990-1992	1992-1996	1996-2000	2000-2004	2004-2008	2008-2012	2012-2015
Camera Deputaților	Migrație	0%	9,04%	14,84%	13,28%	14,20%	13,07%	22,46%
	Migrație1	0%	9,19%	14,71%	13,49%	25,13%	23,59%	30,21%
	Abandon	15,37%	20,93%	21,70%	27,32%	28,84%	25,00%	34,05%
	Abandon1	15,37%	21,26%	21,53%	27,74%	51,06%	45,13%	30,22%
Alegeri locale ²⁴	Migrație candidați	NA	NA	NA	15,69%	23,63%	16,56%	16,9%
	Alesi	NA	NA	NA	31,95%	34,69%	25,11%	14,86%

Sursa: Calcule proprii pe baza datelor disponibile pe site-ul Camerei deputaților. Migrație = Σ migrații individuale / Σ numărul total de numiri în cadrul unui grup parlamentar, Migrație1 = Σ migrații individuale / numărul total de parlamentari (incluzând alegeri parțiale), Abandon = Σ parlamentari care au abandonat grupul parlamentar (demisii, decese, migrație) / Σ numărul total de numiri în cadrul unui grup parlamentar, Abandon1 = Σ parlamentari care au abandonat grupul parlamentar (demisii, decese, migrație) / numărul total de parlamentari (inclusiv cei nou intrați)

În democrațiile consolidate, recrutarea în funcții publice este o procedură prin intermediul căreia partidul încearcă să controleze potențialul derapaj politic al viitorilor reprezentanți. Or, în ciuda politizării și profesionalizării profilului personalului politic, comportamentul elitelor politice, odată numite sau alese, rămâne imprevizibil în ceea ce privește atașamentul față de partidul de origine. Un motiv pentru această situație paradoxală ar putea fi faptul că, în ciuda cvasi-profesionalizării elitelor, partidele mențin criterii implicite de selecție, fundamental diferite de logica clasică a ascensiunii graduale în organizația de partid. Spre deosebire de anii 90, când absența loialității este marcată de demisii în parlament și de conflicte vizând alocarea funcțiilor publice în cadrul conducerii partidelor, anii 2000 atestă o nouă logică de promovare ce aduce și o slăbire a relației dintre reprezentanții partidului în funcțiile publice și organizația de bază.

Tabel 7. Rolul resurselor economice în recrutarea politică

	1990-1992	1992-1996	1996-2000	2000-2004	2004-2008	2008-2012	2012-2014
Parlamentari	0,5%	2,1%	3,8%	9,6%	22%	32,3%	na
Miniștri	4.4%	9.1%	11.2%	22.4%	44.2%	38.8%	36.4%

Sursa: Min_Cariere, pentru populația parlamentară (Stefan&Grecu, 2014)

De exemplu, în ultimul deceniu, prezența actorilor politici care prezintă în traiectoria lor legături directe cu sfera economică (foști oameni de afaceri, foști

²⁴ Datele ilustrează migrația politică electorală (candidatura sub sigla altui partid la nivelul alegerilor locale pentru funcția de primar). Candidaturile multiple/migrația sunt identificate la nivelul unității teritoriale. Bucureștiul este exclus din studiu. Baza de date cuprinde rezultatele alegerilor locale recodificate în perioada 1996-2000 și cuprinde aproximativ 30000 de candidați.

manageri în mediul privat) a crescut considerabil la nivel central. Actualmente, aproximativ o treime dintre reprezentanții numiți în funcții publice prezintă în parcursul lor legături directe cu sfera economică (vezi tabel 7). Scandalurile recente de corupție cu referire directă la incompatibilități, trafic de influență, alocarea preferențială de contracte, etc. pot găsi o explicație în raport cu această logică de promovare în politică. În același timp, cazurile recent dezbătute în presă sugerează că astfel de relații ambigue între partide și diverse firme și antreprenori privați pot chiar depăși ca amploare o analiză strict pozițională a biografiilor oficiale.

Concluzii

Ultimii 25 de ani au fost marcați de incoerența orginară dintre articularea competiției electorale și practica politică. Continuitatea acestui principiu a marcat profund instituirea reprezentării în cazul românesc. În ciuda concentrării și clarificării sistemului de partide, instabilitatea la nivelul personalului politic și reconfigurările continue ale majorităților parlamentare fac dificilă identificarea unor alternative viabile la guvernare. În practică, absența loialității politice, precum și crearea de loialități paralele către sectorul economic videază de sens orice tentativă incipientă de articulare a unei competiții politice robuste. Astfel, în mod simetric în raport cu anii 90, formele de control politic sunt adesea dependente de faționalism, interese contradictorii și mai puțin rezultanta directă a unui principiu clar de delegare și responsabilitate dintre electori și aleși. Cu toate acestea, este dificil de estimat în ce măsură această articulare atipică a sistemului de partide este rezultanta unui moment fondator ratat al anilor 90. În fond, România este departe de a constitui un caz aparte la nivelul postcomunismelor din regiune. Elemente convergente în structurarea sistemului de partide pot fi identificate în toate statele din Europa Centrală și de Est, în special în perioada post-aderare. La nivel guvernamental, state precum Ungaria sau Republica Cehă au dezvoltat modele similare de selecție guvernamentală²⁵. La nivel parlamentar, migrația politică caracterizează țări precum Republica Cehă sau Polonia²⁶. În multe dintre statele postcomuniste ponderea oamenilor de afaceri în Parlament a crescut considerabil în ultimii ani ajungând la o medie de 23% (în 2009)²⁷. În Ungaria, de pildă, parlamentarii manageri reprezentau 7,6% în 1990, 19,4% în 1998 și 25,1% în 2006²⁸. În Polonia, deși ponderea descrescătoare a oamenilor de afaceri este vizibilă în perioadele recente, începând cu 2005, resursele economice sunt mai importante pentru deputații nou intrați în Parlament în raport cu populația generală a aleșilor²⁹.

Ce rol explicativ mai au atunci primele alegeri în înțelegerea evoluțiilor ulterioare ale sistemului de partide din România? Sistemul politic al primei decade postcomuniste se construiește în raport cu acest moment fondator. Fragmentarea opoziției politice și pluralismul atomizat generează contrareacții menite să conducă

25 V. Alexandra Iancu, „La crise de la représentation politique dans les Pecos: Regards croisés – passé et présent – sur la sélection gouvernementale » in Philippe Claret (ed.), *L'Europe centrale et orientale, vingt-cinq ans après la chute du Mur de Berlin. Retour sur l'« expérience postcommuniste »* (în curs de apariție 2015)

26 Zdenka Mansfeldova, „The Czech parliament on the road to professionalization and stabilization,” in Semenova et al. (2014), 33-54 și Anna Gwiazda (2009).

27 Elena Semenova, Michael Edinger, Heinrich Best, „Patterns of parliamentary elite recruitment in Central and Eastern Europe: a comparative analysis,” in Idem, (2014), 292.

28 Gabriella Ilonszki și Andras Schwarcz, „Hungarian MPs in the context of political transformation (1990–2010),” in Semenova et. al (2014), 54-74 (61).

29 Jacek Wasilewski, Wiltold Betkiewicz, „The Polish Diet since 1989: from fragmentation to consolidation”, in Semenova et. al (2014), 74-97.

la o clarificare prin reducerea numărului de competitori electorali. Stabilizarea unui număr de partide ca principali actori ai tranziției nu aduce însă cu sine o scădere notabilă a volatilității electorale sau o polarizare dreapta-stânga. Dacă parlamentarii anului 1990 nu se mai regăsesc astăzi pe scena politică, nu este mai puțin adevărat faptul că debutul tranziției românești funcționează și ca moment de consacrare pentru multe dintre carierele reprezentanților de astăzi din Parlament sau din Guvern. Selecția politică a acestor actori rămâne esențială, cu atât mai mult cu cât, mecanismele de responsabilitate pe verticală (în raport cu electorii) par să eșueze. Controlul facțiunilor asupra altor facțiuni (migrația fiind doar unul dintre mecanismele aflate la îndemâna liderilor politici) constituie un element de continuitate al democrației românești.

Geografia decupajului electoral sau formele românești de *Gerrymandering* și *Malapportionment*¹

■ AURELIAN GIUGĂL

[Romanian Academy]

Abstract

In 2008, Romania instituted an electoral system that uses proportional methods for distributing seats to political parties and uninominal constituencies for assigning parliamentary seats to candidates. Uninominal constituencies are based on territorial divisions into constituencies and therefore imply the possibility for cartographic abuses designed to favour individual candidates within a particular political party. This article illustrates the ways in which the Romanian electoral system generates peculiar forms of gerrymandering and malapportionment. I will show how the geography of districting can favour one candidate or another from the same political party.

Keywords

elections; electoral system;
gerrymandering; malapportionment;
Romania

Introducere

Două evenimente cu importanță electorală s-au întâmplat în 2008. S-a renunțat la vechiul sistem electoral proporțional, acesta fiind înlocuit cu o formulă (mai) complicată. În fapt, era vorba de o îmbinare între precedentul scrutin proporțional (ce a reprezentat norma pentru alegerile din 1990, 1992, 1996, 2000 și 2004), folosit în continuare pentru distribuirea mandatelor și un 'uninominal', componenta reformistă a legii, folosit pentru atribuirea acestora – vom detalia într-un capitol ulterior aceste aspecte importante ale legii electorale actuale. Al doilea aspect de menționat, pentru prima dată după 1989, alegerile parlamentare nu s-au mai desfășurat în același timp cu cele prezidențiale. Au fost schimbări importante. Un prim aspect a fost acela că o

1 Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul „Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Programul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

comise desemnată trebuia să delimiteze corect și coerent colegiile uninominale din cadrul circumscripțiilor electorale. Pe de altă parte, decalarea 'prezidențialelor' de parlamentare a avut efecte electorale, influența alegerilor prezidențiale asupra celor parlamentare fiind una certă fie și dacă ne referim doar la nivelul prezenței la vot; competiția electorală pentru alegerea președintelui produce o mobilizare mai mare a electoratului și implicit influențează alegerile generale.

Sistemul politic autohton a fost ținta criticilor în toată perioada postcomunistă. S-a amintit de deficitul de democrație, de elitele politice corupte și dezinteresate în a produce binele comun. Au fost dezavuate migrația politică și clientelismul electoral. S-a vorbit intens de sistemul judiciar intens politizat și de administrația supradimensionată și alambicată². S-au făcut comparații cu țările est-europene care și-au reînnoit elitele politice. Motive suficiente pentru o reformă electorală radicală. O parte a clasei politice a considerat că un sistem majoritar va conduce la o mai mare responsabilitate față de electorat³. S-a vorbit și de simplificarea formulelor guvernamentale prin posibilitatea sporită de formare a unui guvern monocolor. Numai că aceste intenții generoase de reformă electorală nu și-au găsit eco-ul necesar implementării scrutinului majoritar. Schematizarea formulelor guvernamentale post-alegeri prin crearea unui guvern monocolor sau cel mult al unuia care să cuprindă doar partidul etnic maghiar (UDMR), prin intermediul sistemului electoral, a fost puternic contestată de premierul de atunci și de întreg Partidul Național Liberal. Ideea inițială, susținută fervent de președintele republicii, a unui sistem electoral majoritar clasic (*first-past-the post voting* sau *the winner-takes-all*) defavoriza PNL-ul. Plasarea acestuia în spatele omnipotentelor PDL și PSD putea însemna, în condițiile implementării acestuia (cu păstrarea pragului electoral), chiar eliminarea liberalilor din parlament, așa încât reformarea clasei politice prin simplificarea sistemului de partide nu s-a materializat. În fond, scrutinul majoritar este unul ce defavorizează profund partidele mici și medii, de unde rezultă discrepanța însemnată dintre voturile câștigate și mandatele obținute sau așa-numita disproporționalitate electorală. S-ar fi ajuns la o structură parlamentară cu două partide, plus partidul minorității maghiare, o formă de bipartidism perfect sau, în cazul unor efemere partide politice⁴, bipartidism imperfect⁵. Dacă democrația și parlamentarismul presupun dialog, dezbatere și consens, propunerea inginerilor electorali autohtoni pentru ameliorarea clasei politice prin excluziune (partidele mici nu pot câștiga mandate și devin simple elemente de decor electoral) devenea una nedemocratică. Dar nu dimensiunea reformistă sau non-reformistă a legii propuse și a celei implementate reprezintă scopul acestui articol. Este corect să spunem că „înlocuirea votului plurinominal cu cel uninominal nu echivalează cu reformarea sistemului electoral, acesta continuând să aparțină tipului proporțional”⁶, numai că Legea nr. 35/2008 generează schimbări electorale semnificative. Tocmai particularitățile electorale generate de sistemul electoral mixt reprezintă miza acestui articol. După o prezentare a legii amintite mai sus, mă voi referi la formele particulare de *gerrymandering* și *malapportionment* generate de *design*-ul colegiilor uninominale.

2 Tom Gallagher, *Theft of a Nation: Romania since Communism* (London: C. Hurst, 2005); Lavinia Stan și Diane Vancea, „Alegerile parlamentare din 2008. Vin vechi în sticle noi”, *Sfera Politicii* 131-132 (2009): 4.

3 Din moment ce se va candida în colegii uninominale, responsabilitatea candidaților față de cei care îi aleseseră era de la sine înțeleasă, se subsuma noului sistem electoral.

4 Cazul recent cu Partidul Poporului – Dan Diaconescu este unul cât se poate de sugestiv.

5 Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science*, 1/2 (1968): 183-190; Pierre Bréchon, *Partidele politice*, traducere de Marta Nora Țârnea, Adina Barvinschi (Cluj-Napoca: Eikon, 2004): 59.

6 Alexandru Radu, „Reformă sau experiment electoral?”, *Sfera Politicii* 131-132 (2009): 21.

Legea nr. 35/2008: repartizarea și atribuirea mandatelor parlamentare

Nu voi expune elementele de detaliu ce caracterizează Legea nr. 35/2008. Ar fi un exercițiu de maximă inutilitate. Voi reține doar acele aspecte ce au influențat, în acea perioadă, procesul de 'desenare' a colegiilor electorale, respectiv modul de repartizare a mandatelor parlamentare și modul de atribuire a acestora.

O primă constatare. Norma de reprezentare pentru alegerea Camerei Deputaților este de un deputat la 70.000 de locuitori, iar pentru alegerea Senatului este de un senator la 160.000 de locuitori – art. 5 (2&3). Au fost delimitate 43 de circumscripții: 41 de județe, o circumscripție în municipiul București și o circumscripție separată pentru românii cu domiciliul în afara României (art. 10). Într-o circumscripție electorală numărul colegiilor uninominale nu poate fi mai mic de 4 la Camera Deputaților și 2 la Senat – art. 11 (1a). Foarte important, în cadrul unei circumscripții electorale, delimitarea colegiilor uninominale pentru alegerea Camerei Deputaților și pentru alegerea Senatului se face astfel încât mărimea acestora, calculată în număr de locuitori, să fie de așa natură încât cel mai mare colegiu uninominal să fie cu cel mult 30% mai mare decât cel mai mic colegiu uninominal – art. 11 (2g). Vom vedea cât de important poate fi acest aspect al dimensiunii demografice a colegiilor uninominale. În Marea Britanie, spre exemplu, între colegii nu poate exista o diferență mai mare de + / - 5%. Nu întâmplător este propusă această variație minimă. Populația semnificativ diferită a colegiilor nu reprezintă (doar) un aspect al legii electorale. Dimpotrivă.

Delimitarea colegiilor uninominale s-a făcut de o comisie parlamentară special constituită pe baza proporționalității reprezentării parlamentare – art. 12 (1). O altă distincție comparativ cu Marea Britanie, unde, din 1944, o comisie non-partizantă este responsabilă de delimitarea colegiilor electorale. După fiecare recensământ al populației, cu cel puțin 12 luni înainte de alegerile parlamentare la termen, delimitarea colegiilor uninominale se actualizează de către Autoritatea Electorală Permanentă – art. 12 (2). Modificarea colegiilor uninominale nu poate fi făcută decât dacă față de delimitarea anterioară a apărut o variație pozitivă sau negativă de minim 10% din populația respectivului colegiu uninominal – art. 12 (3). Să trecem acum la ceea ce înseamnă constatarea rezultatului alegerilor. Aici legea electorală a generat confuzie. Sunt două procese distincte: *repartizarea mandatelor* (proporționalitatea legii rezidă în această acțiune de repartizare) și *atribuirea mandatelor*. Să le explicăm pe rând.

Repartizarea mandatelor se face în două etape. Una la nivel de circumscripție electorală – art. 48 (1); alta la nivel național – art. 48 (5). Pentru simplificare și o cât mai corectă înțelegere a repartizării, vom folosi situația concretă a unei circumscripții oarecare (județul Teleorman – TR de aici încolo). În prima etapă, la nivel de circumscripție electorală, biroul electoral de circumscripție stabilește, separat pentru Camera Deputaților și pentru Senat, coeficientul electoral (CE) al circumscripției electorale. Cum se calculează acest coeficient de circumscripție? Prin împărțirea numărului voturilor valabil exprimate (VVE) obținute de competitorii electorali care au întrunit pragul electoral⁷ (inclusiv cele obținute de candidații independenți care au obținut majoritatea în colegiile uninominale unde au candidat

7 Pragul electoral se calculează după cum urmează: 5% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară pentru partidele politice (în cazul alianțelor politice și alianțelor electorale, se adaugă 3% pentru al doilea membru al alianței și, pentru fiecare membru al alianței, începând cu al treilea, câte un procent, fără a se putea depăși 10% din aceste voturi) – art. 47 (2a, b, c, d).

și acei competitori electorali care au îndeplinit cumulativ condiția de a obține primul loc în 6 colegii uninominale pentru Camera Deputaților și 3 colegii uninominale pentru Senat – art. 48 «3») la numărul de colegii uninominale (CU) din circumscripție. În această logică, în județul TR au existat 162.802 VVE, iar numărul CU a fost (și este) de 6.

$CE_{\text{Teleorman}} = VVE / CU = 162.802 / 6 = 27.133,66$ – adică 27.133 (se reține partea întreagă, nerotunjită a împărțirii). În continuare, pentru fiecare competitor electoral se împarte numărul total de voturi valabil exprimate obținut prin însumarea voturilor valabil exprimate în favoarea tuturor candidaților săi din colegiile uninominale de pe raza circumscripției electorale la coeficientul electoral, reținându-se partea întreagă, nerotunjită a câtului. Rezultatul obținut reprezintă numărul de mandate repartizate de biroul electoral de circumscripție competitorului electoral la nivelul circumscripției electorale în prima etapă de repartizare a mandatelor. Candidaților independenți li se atribuie câte un mandat de către biroul electoral de circumscripție dacă au obținut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul uninominal în care au candidat – art. 48 (4). Nu s-a întâmplat o asemenea situație în cazul județului TR. Care au fost rezultatele în această primă etapă de repartizare în județul TR? Alianța Politică Partidul Social Democrat + Partidul Conservator (PSD + PC) a cumulat 69.471 voturi valabil exprimate, rezultă 2 mandate de repartizat: $VVE - 69.471 / CE_{\text{Teleorman}} - 27.133 = 2,56038771$, adică 2 mandate conform prevederilor legii (ne amintim că se reține doar partea întreagă, nerotunjită a câtului).

Pentru celelalte partide, calculele au fost: Partidul Democrat Liberal (PDL): $VVE - 47.275 / CE_{\text{Teleorman}} - 27.133 = 1,74234327$ (1 mandat); Partidul Național Liberal (PNL): $VVE - 45.874 / CE_{\text{Teleorman}} - 27.133 = 1,69070873$ (1 mandat); Uniunea Democrată Maghiară din România (UDMR): $VVE - 182 / CE_{\text{Teleorman}} - 27.133 = 0,00670769$ (0 mandate). Simplu, după această etapă s-au repartizat 4 mandate din 6 la nivelul circumscripției TR. Au rămas 2 mandate nerepartizate. Repartizarea acestora se va face la nivel național. Calculul în cazul acestei etape este mai complex și de aceea nu îl vom detalia pentru a nu complica explicația. Oricum, în situația analizei noastre, această etapă de repartizare are un rol pur contextual. Pentru fiecare partid politic, voturile rămase neutilizate sau inferioare coeficientului electoral, precum și mandatele ce nu au putut fi repartizate de biroul electoral de circumscripție, se însumează, pe întreaga țară, separat pentru Camera Deputaților și pentru Senat – art. 48 (5).

În 2008, la Camera Deputaților, au rezultat 71 de mandate de repartizat la nivel național, iar voturile neutilizate pe partide au fost după cum urmează: PDL – 439.107, PNL – 424.604; PSD + PC – 372.658 și UDMR – 153.735. Coeficientul electoral pe țară, calculat conform metodei d'Hondt, a avut valoarea 19216,87500000. Prin împărțirea voturilor neutilizate pentru fiecare partid, a rezultat următorul număr de mandate repartizate:

- PDL – $439.107 / 19216,87500000 = 22$;
- PNL – $424.604 / 19216,87500000 = 22$;
- PSD + PC – $372.658 / 19216,87500000 = 19$;
- UDMR – $153.735 / 19216,87500000 = 8$ (în total 71 de mandate).

Pe baza altor coeficienți calculați, aceste mandate au fost distribuite la nivelul fiecărei circumscripții în parte. Nu vom detalia acest aspect, cu toate că modul de repartizare a generat confuzie și la acest nivel național. Cert este că după această operațiune națională de repartizare, în circumscripția TR au primit mandate PDL și PNL (fiecare câte un mandat). La final, repartizarea în TR a stabilit la următorul rezultat: câte 2 mandate pentru PSD + PC, PDL și PNL. Toată această etapă

de repartizare derivă din caracterul proporțional al legii electorale. În această etapă am aflat, folosind exemplul circumscripției TR, care este distribuția pe partide & alianțe politice a mandatelor de deputat (am folosit exemplul de la Camera Deputaților). Dar cum se atribuie aceste mandate în cadrul fiecărui partid din cele 3 câștigătoare în TR? Aici vorbim despre cea de-a doua etapă a procesului electoral, respectiv *atribuirea mandatelor*.

Atribuirea mandatelor de deputat și de senator se face tot în două etape, la nivelul colegiilor uninominale și la nivelul fiecărei circumscripții electorale – art. 48 (10). În prima etapă, la nivelul colegiilor uninominale, se atribuie un mandat candidaților care aparțin unui competitor electoral ce a întrunit pragul electoral și care au obținut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul uninominal în care au candidat – art. 48 (11). În județul TR, candidații care au obținut majoritatea voturilor valabil exprimate în colegiul uninominal în care au candidat au fost 3: în colegiul 6 (PNL – candidat Almăjanu Marin), în colegiul 1 (PSD + PC, Negoită Robert-Sorin) și în colegiul 2 (PSD + PC, Bănicioiu Nicolae). După prima etapă, la nivelul colegiilor uninominale, 3 din cele 6 mandate de la Camera Deputaților au fost distribuite. Două mandate au fost obținute de PSD + PC (prin urmare alianța și-a epuizat cele 2 mandate ce i-au fost repartizate) și unul PNL. Rezultă că, în etapa a doua, la nivelul circumscripției electorale, trebuie atribuite încă trei mandate în colegiile 3, 4 și 5, singurele rămase după prima etapă: două pentru PDL și unul pentru PNL. Cum se procedează în această etapă la nivel de circumscripție?

Acei candidați cărora nu li s-au atribuit mandate în prima etapă vor fi ordonați descrescător în funcție de valoarea raportului dintre numărul de voturi valabil exprimate obținute și coeficientul electoral al circumscripției. Coeficientul electoral al circumscripției îl știm: pentru circumscripția TR acesta a fost de 27.133 (vezi mai sus etapa de repartizare). Fiecare candidat a obținut un anumit număr de voturi, de unde coeficienții ordonați descrescător (vezi tabelul 1). Cele 3 mandate (2 – PDL și unul PNL) au fost câștigate de Florescu Adrian (colegiul 4), Bădulescu Adrian (colegiul 3) și Dumitrică George (colegiul 5). După cum bine se observă, Dumitrică George s-a clasat pe locul 3 în colegiul 5, cu voturi sub candidații PSD + PC și PDL. Proporționalitatea legii i-a dat câștig de cauză. Conform proporționalității legii, cele două partide (PSD + PC și PDL) își adjudecaseră cele două colegii ce le reveneau, în colegiile 1 și 2 (PSD + PC), în 3 și 4 (PDL). Iată că, deși a obținut aproape jumătate din numărul de voturi obținute de candidatul PSD + PC (Circiumaru Gheorghe), candidatul liberal și-a adjudecat colegiul respectiv. Proporționalitatea legii, prin repartizarea mandatelor la nivel de circumscripție și la nivel național, este responsabilă de acest efect electoral, neverosimil pentru unii. Se candidează într-un colegiu uninominal, dar nu doar voturilor obținute contează atunci când se câștigă sau se pierde un mandat. Imaginați-vă următoarea situație ipotetică și perfect plauzibilă în contextul legii. Într-o circumscripție electorală cu 6 colegii (ca în TR) câștigă mandate doar 2 partide, partidul A și partidul B (câte 3 pentru fiecare partid). Să considerăm că în prima etapă de atribuire nici un candidat nu obține majoritatea absolută și, prin urmare, toate cele 6 mandate se distribuie la nivel de circumscripție pe baza coeficientului calculat fiecărui candidat. Fie și dacă partidul A are coeficienții cei mai buni în toate cele 6 colegii uninominale, mandate vor obține doar acei candidații din colegiile 1, 2 și 3 (atâtea mandate i-au fost repartizate partidului A). În colegiile 4, 5 și 6 mandatele vor fi câștigate de candidații partidului B, indiferent pe ce poziție se vor clasa aceștia în ierarhia colegiului respectiv. Poate părea illogic, dar aceasta sunt prevederile actualei legi electorale.

Tabelul 1. Circumscripția Teleorman. Atribuirea mandatelor – etapa a II-a
 Lista candidaților cărora nu li s-au atribuit mandate în prima etapă, ordonată descrescător în funcție de coeficientul calculat (în bold sunt candidații care au obținut mandat)

Nr. crt.	Număr colegiu	Numele și prenumele candidatului	Partid	Număr voturi valabil exprimate	Col. 1 / coeficient circumscripție
A	B	C	D	1	2
1	4	Șereș Ioan-Codruț	PSD + PC	15.375	0,56665315
2	4	Florescu Adrian	PDL	13.034	0,48037445
3	5	Cîrciumaru Gheorghe	PSD + PC	10.391	0,38296539
4	3	Bădulescu Adrian	PDL	9.441	0,34795267
5	3	Stuparu Timotei	PSD + PC	9.356	0,34481996
6	3	Vlaicu Dan	PNL	8.814	0,32484428
7	5	Amarie Constantin	PDL	8.613	0,31743633
8	1	Crăcea Claudiu	PDL	6.124	0,22570301
9	2	Puiu Aurel	PDL	5.612	0,20683300
10	5	Dumitrică George	PNL	5.076	0,18707846
11	6	Didă Adrian	PDL	4.451	0,16404378
12	2	Popescu Dumitru	PNL	3.512	0,12943647
13	6	Augustin Ioan	PSD + PC	3.470	0,12788854
14	4	Savu Adrian	PNL	3.120	0,11498912
15	1	Ștefan Mihai	PNL	2.066	0,07614344
16	5	Tóth Péter	UDMR	43	0,00158478
17	4	Maklucz Attila	UDMR	41	0,00151107
18	2	Petri Éva-Csilla	UDMR	36	0,00132679
19	3	Simon Ioan-Adrian	UDMR	30	0,00110566
20	1	Pete Botond-Levente	UDMR	26	0,00095824
21	6	Dudas Anna-Maria	UDMR	6	0,00022113

Sursa datelor: Biroul Electoral Central (BEC).

Până acum am clarificat modul de repartizare al mandatelor parlamentare și metoda de atribuire a acestora. Am observat că legea are unele efecte electorale colaterale – i. e. un candidat poate pierde acolo unde a candidat, chiar dacă a obținut cele mai multe voturi în colegiul respectiv, dar, important, fără a avea o majoritate absolută în colegiul respectiv. Este un prim aspect al legii. Sunt și alte efecte, neglijate de studiile electorale de la noi, iar la acestea mă voi referi în capitolele următoare. Să pornim de la următoarea constatare. Dacă desenarea colegiilor uninominale ar fi una perfect aleatorie, cu diferențe de populație mici între ele (spre exemplu, + / - 5% ca în Marea Britanie), fără a se ține cont de istoria electorală a circumscripției respective (*design* non-partizan), atunci în mecanismul atribuirii mandatelor de deputat și senator arbitrariul ar fi regula și nu excepția. Atribuirea mandatelor într-o circumscripție nu ar însemna altceva decât o perfectă loterie. Numai că există metode prin care îți poți securiza un colegiu electoral. În acest sens, efectul arbitrar al legii este anulat. Există strategii menite să maximizeze șansele unui candidat sau altuia într-un anumit colegiu uninominal. Aceste strategii sunt detaliat analizate în sistemele ce funcționează pe baza unui scrutin majoritar (Marea Britanie și SUA). Ne referim la clasicele *gerrymandering* și *malapportionment*⁸. Le voi analiza în contextul legii electorale românești.

⁸ În lipsa unui echivalent românesc pentru aceste două concepte, le voi folosi în original, urmând a le defini în pasajele în care voi face referință la acestea.

Gerrymandering – varianta românească

În scrutinul majoritar de tip *first-past-the post voting*, abuzurile cartografice de tip *gerrymandering* și *malapportionment*, prin intermediul căreia un partid încercă să-și maximizeze șansele electorale în detrimentul oponentului său, au fost asociate cu sistemul electoral american⁹, desenarea districtelor electorale în Statele Unite fiind intens politizată¹⁰. *Gerrymander*-ul desemnează un plan partizan de delimitare a colegiilor ce poate influența negativ posibilitatea de a câștiga mandate a partidului opozant. Să pornim de la o situație ipotetică. Să ne imaginăm existența unei circumscripții X cu 4 colegii uninominale și cu o prezență la vot de 40.000 de alegători, alegători distribuiți uniform în fiecare colegiu (câte 10.000 în fiecare din colegii). Să spunem că în acea circumscripție candidează cu șanse două partide, A și B. Istoria electorală ne spune că simpatizanții partidul B sunt localizați într-o anumită regiune a circumscripției. Printr-o delimitare partizană ce va favoriza partidul A, cu mai puține voturi (comparativ cu partidul opozant), se pot obține mai multe mandate. Cum este posibil așa ceva? Dacă în colegiile 1, 2 și 3 partidul A obține 5.500 de voturi dintr-un total de 10.000, atunci partidului B îi revin 4.500 de voturi. În colegiul 4, partidul B a însumat 9.000 de voturi, 1.000 revenindu-i partidului A. Rezultă 3 colegii din 4 câștigate de partidul A (procent de 75%) și unul de partidul B (25%). Să însumăm și numărul de voturi:

- Pentru partidul A: $5.500 + 5.500 + 5.500 + 1.000 = 17.500$ (un procent de 43,75%);
- Pentru partidul B: $4.500 + 4.500 + 4.500 + 9.000 = 22.500$ (56,25%).

Iată cum cu 43,75% din voturi se poate obține 75% din mandate, ajungându-se astfel la disproportionalitate electorală între numărul de voturi și numărul de mandate. Totul depinde de geografia trasării colegiilor electorale. Există un *packed gerrymander* sau comasarea partidului opozant în câteva districte cu scopul de a obține colegii cu majorități cât mai mari și *cracked gerrymander* sau crearea a cât mai multor colegii posibile în zonele în care partidul care deține controlul delimitării colegiilor electorale are majoritatea¹¹.

Sistemul electoral românesc nu este același cu cel prezentat mai sus. Mandatele se repartizează după o formulă proporțională. Totuși, atribuirea acestora se face în colegii uninominale. Iată cum forma românească de *gerrymandering* mută planul strategiilor electorale în interiorul partidului (partidelor). Cine candidează în colegiile favorabile electorale? Aceasta este întrebarea. Istoria electorală ne spune ceva despre configurația partizană a unei circumscripții. Cum comisia parlamentară se constituie pe baza proporționalității reprezentării parlamentare – art. 12 (1), deci e una politică, avem ingredientele unei posibile manipulări electorale sub forma abuzului cartografic. Spunem că există posibilitatea unei delimitări partizane oneroase (o înțelegere la nivelul comisiei parlamentare), întrucât studii care să confirme sau, dimpotrivă, să infirme acest aspect electoral românesc încă nu există.

Să revenim la cazul particular al județului Teleorman. În cazul PSD + PC, în momentul electoral 2008, din cei 6 candidați ai coaliției, trei erau (mai) importanți (faceau parte din lista personalităților partidului): Negoită Robert-Sorin – acum (în

9 Ron J. Johnston, „Which Map? Malapportionment and Gerrymandering, UK-style”, *Government and Opposition* 1 (2014): 3.

10 A. Yoshinaka, C. Murphy, „Partisan gerrymandering and population instability: Completing the redistricting puzzle”, *Political Geography* 28 (2009): 451.

11 Pentru mai multe detalii, vezi G. W. Cox, J. N. Katz, *Elbridge Gerry's Salamander: The electoral consequences of the reapportionment revolution* (New York: Cambridge University Press, 2002); S. C. McKee, D. R. Shaw, „Redistricting in Texas: institutionalizing republican ascendancy”, în P. F. Galderisi (ed.), *Redistricting in the new millennium*. (Lanham, MD: Lexington Books, 2005); J. Winburn, *The realities of redistricting: Following the rules and limiting gerrymandering in state legislative redistricting* (Lanham, MD: Lexington Books, 2008).

2015) primar în sectorul 3 din București (candidat în colegiul 1), Bănicioiu Nicolae – acum Ministrul Sănătății (colegiul 2) și Șereș Ioan-Codruț (colegiul 4). Primii doi au câștigat colegiile respective având majoritate absolută: 17.033 din 26.835 voturi valabil exprimate (vorbim doar de partidele care au trecut pragul electoral) pentru Robert Negoită (63,47%) și 13.846 din 26.613 pentru Nicolae Bănicioiu (52,03%). Șereș Ioan-Codruț a pierdut, deși în colegiul său a avut cele mai multe voturi (15.375 din 33.540, un procent de 45,84%). Dacă alianța ar mai fi câștigat un mandat în TR, atunci Șereș ar fi câștigat, coeficientul electoral al acestuia fiind cel mai bun din circumscripția TR (pentru conformitate, vezi tabelul 1). Sunt întâmplătoare toate aceste delimitări teritoriale (colegii uninominale)? Sunt candidații partidelor plasați aleatoriu în aceste colegii electorale? Sau există strategii cartografice menite să maximizeze șansele unui candidat sau altul? Geografia colegiilor electorale din TR indică anumite tendințe. În colegiul 1, 12 din 13 localități aveau (în 2008) primari fie de la PSD sau de la PC. În colegiul 2, în 14 din 19 localități primarul era afiliat PSD. Și în colegiul 4 situația a fost oarecum asemănătoare, cu 15 din 23 de localități controlate de PSD sau PC – a lipsit puțin ca PSD & PC să câștige și acest colegiu uninominal. În schimb, în colegiul 6, câștigat de PNL, în 12 din 15 localități primarul era membru PNL.

Datele electorale din Teleorman arată o anumită tendință în construirea colegiilor. În 2008, comisia parlamentară, majoritară formată din membrii PSD și PNL, a imaginat a imaginat o cartografie electorală în stare să favorizeze anumiți candidați în procesul de atribuire a mandatelor, situație valabilă măcar în cazul circumscripției TR. Liderii partidelor (precum Negoită și Bănicioiu) au fost feriți de loteria electorală a atribuirii mandatelor, fiind-le amenajate unele colegii favorabile, ale căror localități erau conduse preponderent de primari membrii ai PSD sau PC. În 2012 situația s-a conservat – la localele din 2012 PDL-ul a pierdut categoric. Spre conservare se tinde și în 2016, în 2015 PNL-ul și PSD-ul sprijinindu-se reciproc în menținerea regulii de aur: o plebiscitare a primarilor într-un singur tur de scrutin cu o majoritate simplă. În 2016 sunt alegeri parlamentare, iar cartografia uninominală din 2008 trebuie păstrată cât mai intactă. Este forma românească de *gerrymandering*: să modelezi cartografic o circumscripție electorală pentru a putea favoriza anumiți candidați din clubul select al personalităților partidului/partidelor. Deși au trecut 7 ani de la decupajul din vara lui 2008, PSD și PNL se înțeleg (încă) minunat în protejarea schemei electorale uninominale elaborate atunci. Pe mai departe, o analiză detaliată referitoare la geografia decupajului electoral din România post-2008 încă se lasă așteptată.

Malapportionment – varianta românească

Termenul *malapportionment* desemnează acele colegii cu populație inegală. Două forme clasice sunt binecunoscute:

- Intenție deliberată (*deliberate intent*) – atunci când un partid care deține controlul procesului de delimitare creează colegii supradimensionate demografic în zonele în care partidul opozant este puternic;
- *Creeping malapportionment* – crearea cât mai multor colegii în zonele în care un partid are suport electoral însemnat¹².

Am precizat că în Marea Britanie diferența de populație dintre două colegii nu poate fi mai mare de + / – 5%. De aici posibilitatea mai mică de manipulare a

12 Ron J. Johnston, „Manipulating maps and winning elections: measuring the impact of malapportionment and gerrymandering”, *Political Geography* 21 (2002): 6-7.

hărții electorale. În schimb, în SUA legislația electorală este un mai laxă. Problemele din trecut privind decupajele dezechilibrate demografic încă mai există, cu toate că în vremea din urmă vechile democrații, care practică scrutinul uninominal cu un tur, au implementat o legislație care să implice reddecupări regulate pentru aceste decupaje¹³.

Formula românească de *malapportionment* este una generată de sistemul electoral autohton. Încă o dată amintesc regula sistemului mixt promovat de Legea nr. 35/2008: mandatele se repartizează proporțional și acestea li se atribuie candidaților în colegiile uninominale. Spuneam că legea electorală propune ca între colegiile unei circumscripții electorale să nu existe o diferență de populație mai mare de 30% - art. 11 (2g). Această precizare legislativă nu este una obligatorie, în 2008 existând diferențe mai mari de 30% între colegiile din cadrul unei circumscripții. Are valoare unei recomandări, mai puțin a unei obligativități legislative. Fie și numai o diferență demografică de 30% este una însemnată. Dar de ce trebuie să existe distincții electorale între colegiile uninominale? După cum precizat, disputa electorală în punctul atribuirii mandatelor electorale se mută (și) la nivelul intrapartinic. Mai pe scurt, pentru a evita loteria atribuirii mandatelor pentru anumiți candidați, comisiile constituite partizan propun și implementează aceste disparități demografice între colegiile aceleiași circumscripții. Vorbim desigur despre un decupaj oneros și nu despre unul non-interesat. Să detaliem spre o mai bună înțelegere.

Să luăm în considerare iarăși o variantă ipotetică. Spunem că există o circumscripție Y cu o populație de 360.000 de locuitori și 5 colegii uninominale. Din cele 5, 3 au o populație de 65.000 de locuitori (colegiile 1, 2 și 3) și două 75.000 de locuitori (colegiile 4 și 5). În fiecare din cele 5 colegii, populația cu drept de vot reprezintă 80% din populația colegiului. Pentru cele cu 65.000 de locuitori va rezulta o populație cu drept de vot de 52.000 de locuitori ($65.000 \times 80/100 = 52.000$), iar pentru cele cu 75.000 de 60.000. Prezența la vot este una similară, 50% în toate colegii uninominale, rezultă 26.000 de votanți în colegiile 1, 2, 3 și 30.000 în 4 și 5. Să presupunem că toate voturile sunt valabil exprimate, iar partidele cărora li s-a repartizat mandate sunt 3 (singurele care au trecut pragul electoral): un mandat pentru partidul A, câte 2 pentru partidele B și C. În prima etapă de repartizare, la nivel de colegiu uninominal, partidul A a câștigat cu majoritate absolută (13.000 de voturi) colegiul 1, astfel partidul A și-a epuizat mandatele repartizate. Celelalte mandate, din colegiile 2, 3, 4 și 5, sunt atribuite partidelor B și C. Astfel, în etapa a II-a de atribuire, la nivel de circumscripție, tuturor candidaților care nu au obținut mandate li se calculează un coeficient electoral și vor fi ordonați descrescător. Omitem partidul A din acest calcul întrucât acesta și-a câștigat singurul mandat repartizat și vom calcula coeficienții celor 8 candidați (4 colegii x 2 candidați & partide – B și C = 8). Ne amintim, calculul coeficienților candidaților presupune a împărți voturile valabil exprimate obținute de fiecare candidat la coeficientul circumscripției electorale. Să presupunem că în fiecare colegiu din cele 4, candidații partidului B au obținut 40%, cei ai partidului C 35%, iar cei ai partidului A 25% (aceștia oricum nu mai contează). Voturile valabil exprimate pentru fiecare partid sunt:

- Pentru candidații partidului B: 10.400 în colegiile 2 și 3, 12.000 în colegiile 4 și 5;
- Pentru candidații partidul C: 9.100 în colegiile 2 și 3, 10.500 în colegiile 4 și 5.

Reamintim, coeficientul electoral al circumscripției înseamnă voturi valabil exprimate (VVE) divizate la numărul colegiilor uninominale (CU) de repartizat, adică $26.000 \text{ VVE} \times 3 \text{ (colegiile 1, 2 și 3)} + 30.000 \text{ VVE} \times 2 \text{ (colegiile 4 și 5)} / 5 \text{ CU} = 138.000$

13 Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, traducere de Marta Nora Singer (București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1999): 44.

/ 5 = 27.600 – este coeficientul electoral al circumscripției. Ordinea candidaților în funcție de coeficienți este listată în tabelul 2.

Rezultatele etapei a II-a de atribuire a mandatelor:

– candidații partidului B din colegiile 4 și 5 care candidează în colegiile cu cea mai mare populație au coeficienții cei mai buni și, implicit, obțin cele 2 mandate ce-i revin partidului B. Distincțiile demografice dintre colegii generează coeficienți diferiți, de unde rezultă varianta românească de *malapportionment*. Candidații partidului B din colegiile 4 și 5 sunt favorizați electoral, prin intermediul diferențelor de populație dintre colegii, de candidații aceluiași partid din colegiile 2 și 3, un *malapportionment* intrapartinic, o competiție pentru colegiile eligibile. Este inutil de precizat că în colegiile cu populație mai mare totdeauna vor candida persoanele importante din partid. Statistica alegerilor parlamentare trecute, în special cele din 2008 o demonstrează cu vârf și îndesat¹⁴;

– deși au obținut cele mai puține voturi și, desigur, coeficienți electorali mai mici, candidații partidului C din colegiile 2 și 3 obțin mandatele. Colegii lor de partid din colegiile 4 și 5 au un coeficient mai mare, dar colegiile din care fac parte au fost atribuite partidului B (coeficienți cei mai buni, de 0,4347 în colegiile 4 și 5). Este și acesta un efect al legii electorale din 2008: chiar dacă ai voturi puține și coeficient electoral foarte mic, mecanismele atribuirii mandatelor te pot face câștigător. Situația ipotetică, dar perfect plauzibilă, din tabelul 2 o demonstrează foarte clar.

Discuția este una simplă. Cu cât populația colegiului este mai mare, comparativ cu a altor colegii din circumscripția electorală, cu atât mai mari șansele de a câștiga mandatul de parlamentar. Cum coeficientul electoral al circumscripției este același pentru toate colegiile din circumscripție, coeficientul electoral al candidatului crește exponențial cu dimensiunea demografică a colegiului. E drept, sunt și alte variabile de luat în calcul, precum prezența la vot din respectivele colegii, i. e. capacitatea de mobilizare a unui candidat sau altul, dar posibilitatea de a avea un coeficient electoral mai bun într-un colegiu cu 30% mai populat decât celelalte este indubitabil una mai mare. În fapt, calculul coeficienților este unul redundant. Datele din tabelul 2 indică faptul că numărul voturilor valabile exprimate ale candidaților îi ierarhizează pe aceștia în aceeași ordine generată de calculul coeficienților electorali. Legislația românească repetă un calcul pentru nimic. O repetiție futilă, menită să complice înțelegerea legii, nu să o simplifice. Prin urmare, dacă candidezi într-un colegiu cu populație mare, probabilitatea de a obține voturi mai multe decât un coleg de-al tău din alt colegiu mai puțin populat crește. Astfel, la atribuirea mandatelor la nivel de circumscripție electorală, candidatul din colegiul mai mare, în eventualitatea în care partidul său va mai avea mandate de atribuit la acest nivel, în general, nu obligatoriu, va fi favorizat față de colegul său dintr-un colegiu mai mic. Matematică simplă în forma cea mai banală. Iată forma românească de *malapportionment*.

14 În circumscripția Teleorman, candidatul PDL Bădulescu Adrian a candidat într-un colegiu (3) ce însuma 75.339 alegători cu drept de vot, cel mai populat colegiu din circumscripție, și, desigur, a câștigat având cel mai bun coeficient între candidații PDL. Un alt exemplu vine din circumscripția București. Aici anomaliile demografice sunt unele neverosimile. Spre exemplu, luând în considerare numărul total de alegători, există un colegiu cu 104.502 alegători cu drept de vot (colegiul 19), după cum există altul cu doar 38.832 (o diferență cu mult peste recomandarea de 30% menționată de legea electorală). În colegiul 19 a candidat și câștigat Daniela Popa (din Partidul Conservator, personalitate pregnantă în partidul lui Dan Voiculescu). În colegiul 25, altul cu populație mult superioară mediei circumscripției, a candidat, și câștigat, Elena Udrea. Exemple sunt numeroase, o detaliere a acestor aspecte electorale urmând să facă obiectul unui articol separat.

Tabelul 2. Circumscripția Y. Atribuirea mandatelor – etapa a II-a
 Lista candidaților cărora nu li s-au atribuit mandate în prima etapă, ordonată descrescător în funcție de coeficientul calculat (în bold sunt candidații care au obținut mandat)

Nr. crt.	Număr colegiu	Coeficient circumscripție	Partid	Număr voturi valabil exprimate	Col. 1 / coeficient circumscripție
A	B	C	D	1	2
1	4	27.600	B4	12.000	0,4347
2	5	27.600	B5	12.000	0,4347
3	4	27.600	C4	10.500	0,3804
4	5	27.600	C5	10.500	0,3804
5	2	27.600	B2	10.400	0,3768
6	3	27.600	B3	10.400	0,3768
7	2	27.600	C2	9.100	0,3297
8	3	27.600	C3	9.100	0,3297

Concluzii

În felul său, sistemul electoral românesc post-2008 este unul original, fiind deopotrivă reformist și conservator. Reformist pentru că mandatele sunt atribuite candidaților în colegii uninominale, conservator pentru că păstrează modul proporțional de repartitie a mandatelor. Unii autori au scris că disproportionalitatea electorală chiar a scăzut¹⁵. Dar de ce ar fi trebuit să crească în condițiile în care partidele își câștigă mandatele proporțional cu voturile obținute? Presiunea exercitată de partidele mari asupra celor mici prin intermediul rețelelor teritoriale de control al votului, i. e. clientelism electoral, face inutil pragul electoral. Partidele minuscule primesc voturi insignifiante, prin urmare, pragul electoral devine unul superfluu.

Au apărut colegiile uninominale, iar candidaturile partizan-individuale din fiecare colegiu trebuiau să reprezinte latura reformistă a sistemului electoral. Desigur, nu a fost așa, actuala lege electorală subsumând compromisul generat de negocierile tripartite (PSD, PDL și PNL). PNL-ul a speculat disensiunile PSD-PDL și și-a atins scopul: menținerea proporționalității repartizării mandatelor. De aici încolo, i. e. atribuirea mandatelor, nu este decât strategie și abuz cartografic sau formele românești de *gerrymandering* și *malapportionment*. Mandatele repartizate unui partid într-o circumscripție sunt, de regulă¹⁶, inferioare candidaturilor din circumscripție, astfel încât, pentru a securiza electoral anumite colegii, se apelează la un tip de cartografie oneroasă, iar legea permite asta. Prin urmare, în anumite colegii se observă că există suspect de multe localități cu primari afiliați partidului care a dat câștigătorul colegiului. Rezultă geografie partizană sau *gerrymandering* varianta autohtonă. Suplimentar, anumite colegii dintr-o circumscripție au populație mult peste media celorlalte colegii și de aici posibilitatea câștigării mai ușoare a colegiului. Este forma românească de *malapportionment*. Prezentul articol deschide perspectiva unor analize particulare referitoare la alegerile parlamentare din 2008 și 2012, ceea ce ar aduce lămuriri suplimentare referitoare la decupajele electorale și candidaturile din colegiile uninominale.

¹⁵ Vezi spre exemplu Daniel Buti, „Alegeri parlamentare 2008. Între confuzia schimbării electorale și stabilitatea sistemului politic” *Sfera Politicii* 131-132 (2009): 38.

¹⁶ Când spunem de regulă avem în minte *landslide*-ul USL din 2012. Dar asta este o discuție separată despre efectele legii electorale asupra procesului de atribuire a mandatelor parlamentare.

BIBLIOGRAFIE

Articole

BLONDEL, Jean, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science*, 1/2 (1968): 183-190.

BUTI, Daniel, „Alegeri parlamentare 2008. Între confuzia schimbării electorale și stabilitatea sistemului politic” *Sfera Politicii* 131-132 (2009): 36-41.

JOHNSTON, Ron, J., „Which Map? Malapportionment and Gerrymandering, UK-style”, *Government and Opposition* 1 (2014): 1-23.

JOHNSTON, Ron J., „Manipulating maps and winning elections: measuring the impact of malapportionment and gerrymandering”, *Political Geography* 21 (2002): 1-31.

MCKEE, S. C., SHAW, D. R., „Redistricting in Texas: institutionalizing republican ascendancy”, în P. F. Galderisi (ed.), *Redistricting in the new millennium* (Lanham, MD: Lexington Books, 2005).

RADU, Alexandru, „Reformă sau experiment electoral?”, *Sfera Politicii* 131-132 (2009): 14-21.

STAN, Lavinia, VANCEA, Diane, „Alegerile parlamentare din 2008. Vin vechi în sticle noi”, *Sfera Politicii* 131-132 (2009): 3-13.

YOSHINAKA, A., MURPHY, C., „Partisan gerrymandering and population instability: Completing the redistricting puzzle”, *Political Geography* 28 (2009): 451-462.

Cărți

BRÉCHON, Pierre, *Partidele politice*, traducere de Marta Nora Țărnea, Adina Barvinschi (Cluj-Napoca: Eikon, 2004).

COX, G. W., KATZ, J. N., *Elbridge Gerry's Salamander: The electoral consequences of the reapportionment revolution* (New York: Cambridge University Press, 2002).

GALLAGHER, Tom, *Theft of a Nation: Romania since Communism* (London: C. Hurst, 2005).

MARTIN, Pierre, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, traducere de Marta Nora Singer (București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1999).

WINBURN, J., *The realities of redistricting: Following the rules and limiting gerrymandering in state legislative redistricting* (Lanham, MD: Lexington Books, 2008).

Alegerile libere și consolidarea democrației în România postcomunistă

■ LORENA-VALERIA STUPARU

[Institute of Political Sciences and International Relations of the Romanian Academy]

Abstract

Starting from theoretical assumptions confronted with several aspects of the political and electoral system, in this study I intend to highlight the link between free elections and consolidation of democratic regime in Romania after 1989. Despite the dysfunctions, after 25 years it can be noticed the existence of a political culture of supporting the new regime and this is visible in the multiparty system and public debate, in the diversity of citizen's choices expressed in votes for their representatives.

Keywords

democracy; people; citizen; political party; electoral system

1. Democrație și partitocrație

Oricât de complicate ar fi sistemele electorale postmoderne (uneori inaccesibile înțelegerii simplilor cetățeni), participarea electorală în regimul alegerilor libere rămâne una dintre expresiile democrației¹. Psihologic vorbind, ideea cultivată prin toate mijloacele mai ales în campaniile electorale că rezultatul alegerilor care exprimă viitoarea direcție de guvernare depinde de opțiunea exprimată de alegător, ar trebui să aducă un fel de bunăstare civică sau măcar un sentiment de demnitate și libertate ce se bazează pe responsabilitatea cetățenească. Dacă lucrurile nu stau chiar așa este nu numai pentru că nu toți participanții la jocul electoral

1 În termenii științei politice „mecanismul de selecție a conducătorilor prin competiția deschisă și periodică între cei care aspiră să obțină încrederea alegătorilor și dreptul de a conduce, și corelativ anticiparea de către aleși a reacției populare activate de periodicitatea alegerilor față de modul de asumare a răspunderii pentru deciziile și rezultatele exercitării puterii, sunt condițiile necesare producerii sau care fac posibilă democrația liberal reală, sau poliarchia deschisă (în termenii lui R.A. Dahl)” – Aristide Cioabă, „Electoratul și selecția clasei politice”, în *Sistemul politic din România. Actori. Instituții. Provocări*, Coordonatori: Aristide Cioabă, Constantin Nica, (București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2014), 611.

pot fi câștigători, dar și din alte motive care îndeamnă la scepticism, cum ar fi modul propriu-zis în care cetățenii își votează conducătorii, cât și în acela în care se prezintă candidații pe parcursul competiției și la capătul acesteia, respectând sau sfidând regulile concurenței între partide ce aspiră deopotrivă la guvernare, respectându-și sau ignorând promisiunile făcute în campaniile electorale.

Cum în logica consolidării democratice ceea ce contează cel mai mult sunt tendințele, adică acei vectori intenționali pe direcția cărora se regăsesc comportamente, atitudini și concepții noi ce indică un punct (mai mult sau mai puțin conștientizat și teoretizat) al aspirației socio-culturale, nu atât prezența la urne în număr cât mai mare a cetățenilor este importantă², cât mai ales opțiunea politică și străduința aleșilor de a onora încrederea celor care i-au votat. În legătură cu consolidarea suportului popular al sistemelor democratice, Richard Rose afirma că acesta este „un proces care poate lua o decadă sau mai mult, așa cum s-a întâmplat în Germania după al doilea război mondial și în Spania după moartea lui Francisco Franco”. Cum „atitudinile politice reflectă deopotrivă circumstanțele curente și așteptările privind viitorul”, rezultă că „un nou regim se consolidează atunci când poporul îl acceptă drept singurul sistem sau guvern pe care așteaptă să îl aibă în viitor”, iar „un regim consolidat, fie el democratic sau nedemocratic, poate fi descris ca fiind în echilibru atâta timp cât răspunsul cetățenilor săi este consistent cu instituțiile pe care elitele țării le oferă”³.

Având în vedere acest model, putem spune că după 25 de ani de alegeri libere, acestea au contribuit la consolidarea regimului democratic din România, că după decembrie 1989 s-a dezvoltat o cultură politică a susținerii acestui regim (în ciuda, sau poate tocmai datorită multitudinii de opinii divergente vehiculate în dezbaterea publică), că aceasta exprimă atitudinea civică pe care o împărtășește tot poporul.

Dar cine este „poporul”, acest cuvânt în jurul căruia gravitează definițiile democrației, pentru că „el” este acela care votează, delegându-și propria putere și legitimând-o pe a celor în care, teoretic, se regăsesc alegătorii tocmai pentru că le exprimă cel mai bine propriile posibilități de construcție politică?

Luând ca punct de plecare formula „poporul nu poate hotărî înainte ca cineva să hotărască cine este de fapt poporul” (Sir Ivor Jennings, citat de Olivier Beaud în *La puissance de l'État*), într-un studiu prezentat la un colocviu internațional organizat în martie 2001 de Grupul de Analiză Socio-Politică a țărilor din Europa Centrală și de Est din cadrul Universității Libere din Bruxelles, Daniel Barbu consideră că „din punct de vedere juridic, și mai ales din perspectiva dreptului electoral, popoarele nu există în mod natural. Legislatorii sunt cei care stabilesc întotdeauna cine face parte din popor, precum și condițiile de manifestare legală a voinței acestuia; ei acționează astfel în scopul de a legitima propria lor putere. De aceea, construcția politico-juridică a poporului reprezintă nu doar o operațiune ce precedă exercițiul democratic, ci însăși finalitatea acestui exercițiu”⁴.

2 Teoretic, absenteismul nu indică neapărat neîncrederea populației în sistem sau dezamăgirea, reacția tacită de indiferență față de soarta unei clase politice ce a înșelat așteptările cetățenilor. Într-o țară recent ieșită dintr-un regim politic în care votul unor conducători impuși era formal și obligatoriu, acest comportament electoral poate exprima la fel de bine și un gest de administrare a propriei libertăți politice după cum fiecare crede de cuviință, fie siguranța că sistemul a început să funcționeze atât de bine, încât nu mai este nevoie să fie împins înainte de toți cei „apți” pentru a face aceasta.

3 Richard Rose, „Learning to support new regimes in Europe”, *Journal of Democracy*, Number 3, July 2007, 116, 124.

4 Daniel Barbu, „De la partidul unic la partitocrație”, în Jean-Michel de Waele (editor), *Partidele politice în Europa centrală și de est*, traducere din franceză de Ramona Coman, Ana Maria Dobre, Dorina Luga și Ninucia Pilat, (București: Humanitas, 2003), 253.

Încă din 1929, în eseu *Esența și valoarea democrației* Hans Kelsen afirma că „poporul, ca un ansamblu de indivizi, este o irealitate pe plan sociologic și o ficțiune pe plan ideologic”. Mai mult decât atât, ca o democrație să devină nu numai posibilă, dar și reală, trebuie să se renunțe la „ideea suveranității populare”, nu altceva decât un „principiu al totalității”, iar această renunțare să fie însoțită de acceptarea „principiului majoritar, prin care majoritatea absolută, și nu cea calificată, ia deciziile”. Și aceasta pur și simplu pentru că „Prin exercițiul puterii delegate, «guvernarea pentru popor» poate duce la autocrație; în realitate, există aceeași ordine juridică statală la care sunt supuse persoanele și voința majorității e cea care devine voința poporului. În fine, democrația nu poate rămâne ancorată la vechea funcție de reprezentare care consideră membrii parlamentului ca aleși de popor”⁵.

Propriu-zis, Kelsen susține că „democrația modernă se întemeiază în întregime pe partidele politice”, „care grupează oameni de aceeași opinie, pentru a le garanta o influență asupra gestionării afacerilor publice” și cărora, prin constituție, li se conferă „funcția de organe ale formării voinței statului”. Astfel, în societățile moderne democrația este parlamentară, iar „voința generală este formată de o majoritate de cetățeni aleși de majoritatea titularilor drepturilor publice”⁶.

De aici putem deduce că în societățile democratice contemporane, în principiu, poporul se regăsește în fiecare cetățean responsabil al statului, că el este alcătuit din marea masă a cetățenilor egali în drepturi, dintre care dreptul de a alege și a fi ales este elementar. Dominique Schnapper arată că „votul democratic nu are ca funcții doar pe acelea de alegea a conducătorilor, de a da electoratului ocazia să-și manifeste încrederea sau neîncrederea cu privire la politica pe care o urmează și de reglementare a raporturilor dintre societate și putere”, dar „el este, de asemenea, simbolul noului sacru, acela al societății politice înseși, care asigură legăturile sociale și trasează destinul colectivității”. Altfel spus: „Pe lângă consacrarea legăturii sociale, votul exprimă în mod concret existența spațiului politic abstract în care, în pofida oricărei experiențe sociale reale și observabile, fiecare cetățean este egalul celui alt. Transpunând în act adevărul formulei: «Un om, un vot», alegerile pun din nou bazele ideii de egalitatea formală a cetățeniei și legitimează ordinea publică”⁷.

Așadar, în statul modern între popor (fie el ficțiune etnică sau marea masă a cetățenilor) și democrație se află un domeniu întemeiat pe principiul reprezentativității care se manifestă în sistemele electorale adoptate prin diverse legi, în regim lent sau de urgență, sisteme grație cărora oameni cu afinități comune grupați în partide pot candida, pe liste sau individual, la funcții parlamentare și implicit guvernamentale, sau la funcția supremă de conducere. Parcurgerea acestui domeniu asigură recunoașterea identității politice democratice a „poporului”, după cum arată și Daniel Barbu: „Poporul nu ajunge să se cunoască pe sine, în identitatea politică cu el însuși ce se numește voință generală, decât prin intermediul procesului de reprezentare. Paradoxul hobbesian al reprezentării rezidă în dispariția imediată a corpului politic în chiar momentul unificării sale într-un corp reprezentativ. În formularea teologică a lui Carl Schmitt, reprezentarea creează premisele necesare pentru ca poporul să fie în același timp absent și prezent”⁸.

Iar în expresia non-teologică a lui Daniel Barbu ce rezonază, peste timp, cu aceea a lui Kelsen, când spunem că poporul votează într-o țară postcomunistă unde au fost create dreptul și legile electorale înaintea consultării populare, consta-

5 Salvo Mastellone, *Istoria democrației în Europa. Din secolul al XVIII-lea până în secolul XX*, traducere de Bogdan M. Popescu și Gheorghe Lencan Stoica, (București: Editura ANTET, 2006), 218-219.

6 Mastellone, *Istoria*, 219.

7 Schnapper, *Ce este cetățenia?*, 96.

8 Barbu, „De la partidul unic”, 253.

tăm de fapt apariția unui suport popular mai curând al „partitocrației”⁹, decât al democrației: „Partitocrația este probabil destinația politică inevitabilă a postcomunismului, în măsura în care are meritul de a valorifica în context democratic o trăsătură moștenită de la partidul unic. Procesul de democratizare în Europa Centrală și de Est nu face decât să adauge principiile competiției partizane și contestării unui sistem care era deja întemeiat pe o largă participare politică mediată partizan”¹⁰.

Și aceasta pentru că sistemul reprezentării proporționale preferat în Europa centrală și de Est¹¹, tradus ca „mediatizare a reprezentării de către partide” a avut un efect limitativ asupra caracterului „democratic” al scrutinului, deoarece „Scrutinul de listă fără vot preferențial la care au recurs majoritatea țărilor postcomuniste oferă structurilor de partid o influență covârșitoare asupra desfășurării procesului electoral”. Aceste condiții și criterii de exercitare a votului a favorizat, după Daniel Barbu, revenirea centralismului de partid („democratic”, de bună seamă, de la care se revendica și Partidul Comunist Român), prin „multiplicarea partidelor de tip leninist, dotate cu o conducere autoritară și având militanți disciplinați, partide în cadrul cărora decizia este luată la vârf și transmisă nivelurilor inferioare”. Partidele ce nu au respectat această logică organizațională au devenit marginale și la un moment dat au ieșit din jocul politic, așa cum s-a întâmplat în România cu Partidul Național Țărănesc Creștin-Democrat și cu Partidul Național Liberal după alegerile generale din 2000: „În mod concret, scrutinul proporțional tinde să înlocuiască democrația reprezentativă printr-o democrație a partidelor”¹².

Pentru a înțelege modul de funcționare al regimului politic românesc postcomunist¹³, într-un studiu prezentat la colocoliul internațional mai sus pomenit, Cristian Preda pornește de la analiza sistemului electoral și a influenței sale asupra relațiilor partizane, având drept suport teoretic lucrarea lui Arend Lijphart, *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, după cum autorul însuși mărturisește. Potrivit acestei cercetări, unul din modurile în care

9 Termenul îi aparține lui Mauro Calise, *The Italian Particracy: Beyond President and Parliament*, Daniel Barbu, „De la partidul unic”, 270.

10 Daniel Barbu, „De la partidul unic”, 259.

11 Cât privește România, la începutul anilor '90 s-a optat pentru „un sistem electoral de tip proporțional cu liste închise, având un pronunțat caracter pluralist”. În schimb, „modificarea legii electorale la începutul anului 2008 a dus la înlocuirea scrutinului proporțional de listă cu o variantă originală de scrutin uninominal, fără a face parte însă din categoria sistemelor electorale majoritare, deoarece urmărește proporționalitatea raportului dintre voturile exprimate de electorat și mandate în Camera Deputaților și Senat” – Bogdan M. Popescu, „Alegerile și sistemul electoral. Alegerile parlamentare din 2012 și perspectivele reformei electorale”, în *Sistemul politic din România*, 281; 283.

12 Daniel Barbu, „De la partidul unic”, 259.

13 „E greu să dai un nume acestui regim, căruia fondatorii săi constituționali i-au lăudat în primul rând caracterul eclectic; avem probabil de-a face, așa cum sugera Giovanni Sartori, cu un regim parlamentar, care a vrut să păstreze în sânul său, într-un mod oarecum incoerent, câteva urme ale Constituției celei de-a V-a Republici Franceze” – Cristian Preda, „Sistemul de partide și familiile politice din România postcomunistă”, în *Partidele politice în Europa centrală și de est*, traducere din franceză de Ramona Coman, Ana Maria Dobre, Dorina Luga și Ninucia Pilat, (București: Humanitas, 2003), 273.

Privitor la instituționalizarea regimului democratic postcomunist român, Aristide Cioabă preferă termenul de „regim de aparență semiprezidențială” deoarece, potrivit Constituției din 1991, „deși prezintă caracteristici care sunt comune atât sistemului parlamentar, cât și celui semiprezidențial, raporturile dintre președinte, prim-ministru, guvern și parlament conturează o formulă care se apropie din punct de vedere juridic și funcțional mai mult de sistemul parlamentar decât de cel semiprezidențial. Și aceasta în ciuda faptului că principala sursă de inspirație în elaborarea Constituției din 1991 a fost în mod evident constituția Republicii a V-a franceze, care era considerată drept prototipul sistemului semiprezidențial” – Aristide Cioabă, *Sistemul politic român. Profil instituțional*, (București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2007), 287.

se exprimă trăsăturile limitatei experiențe politice românești este scrutinul legislativ, „organizat pe baza reprezentării proporționale (RP), cu un prag electoral explicit, în circumscripții plurinomiale și cu un mecanism de distribuire a mandatelor de tip d'Hondt”¹⁴. Cum însă „limitată și contradictorie, experiența democratică românească se vedește a fi exemplară pentru neputința sa de a realiza logica reprezentativității moderne”¹⁵, „sistemul politico-electoral românesc trebuie (...) descris în termeni de efect pervers: conceput juridic vorbind ca un sistem de reprezentare proporțională, dispozitivul electoral românesc produce cele mai importante efecte majoritare cunoscute până acum”; drept pentru care, consideră autorul, cei care începând din 1999 susțin reforma electorală „nu au înțeles că sistemul actual produce deja efectele scrutinului dorit și că o parte din rezultatele nefaste ale politicii pe care ei o resping sunt urmările naturale ale unui astfel de sistem”¹⁶. Este un punct de vedere dur, dar totodată realist privitor la influența sistemului electoral asupra politicii făcute de partide, sau a „partitocrației”.

De aceea unele observații cu caracter general devin dificil prizabile de către un cititor care cunoaște complexitatea situației dinaintea, din timpul și de după campaniile electorale și alegerile locale și generale dintr-o țară est-europeană cum ar fi România, din timpul anilor electorali 1990, 1992, 1996, 2000, 2004, 2008, 2009, 2012, 2015. „Teoremele” sunt inaplicabile, totuși, situației: „Cum evaluează acum regimul lor postcomunist, aceia născuți într-un regim comunist? Pentru deplina susținere a democrației, poporul trebuie să învețe de fapt ce înseamnă democrația în practică. E nevoie ca liderii neexperimentați să înțeleagă faptul că a guverna este ceva diferit de a conduce manifestații de protest, este necesar ca cetățenii să afle care dintre speranțele și temerile lor pot fi justificate. (...) În Europa Estică și Centrală, politicienii s-au adaptat repede la competiția electorală, iar cetățenii și-au folosit dreptul de a vota pentru a-i da afară de la guvernare pe oamenii zilei¹⁷. Într-adevăr, aceste din urmă aspecte au fost de la bun început afirmate în practica politică românească, dar dincolo de nivelul „poporului”, interogațiile asupra democrației românești ținesc modalitățile în care sunt puse în circulație valori sau non-valori politice, prin sistemul electoral ce favorizează anumite partide și le defavorizează pe altele după criterii ce au toate aparențele arbitrarului.

În literatura de specialitate există și viziuni total inadecvate, cel puțin pentru România, după părerea mea, modului real de selecție a deținătorilor puterii, precum în *Capitalism fără capitaliști* a cărei primă „teză” sună în felul următor: „Societatea postcomunistă poate fi descrisă ca o structură socială unică în care *capitalul cultural* este sursa principală de putere, prestigiu și privilegii (s.m.). Deținerea capitalului economic aranjează actorii numai în cadrul ierarhiei sociale, iar preschimbarea fostului capital politic în acumulare privată este mai degrabă excepția decât regula. Într-adevăr, preschimbarea fostelor privilegii comuniste în echivalente postcomuniste are loc numai atunci când actorii se află în posesia formei potrivite de capital pentru a putea face această preschimbare. Astfel, cei care au fost în vârful ierarhiei sociale în timpul socialismului de stat pot să rămână acolo numai dacă sunt capabili să procedeze la o ajustare a traiectoriei care, în actuala conjunctură, presupune că sunt înzestrați cu capital cultural. Prin contrast, aceia care s-au bazat exclusiv

14 Preda, „Sistemul de partide”, 273. Aristide Cioabă, *Sistemul politic român*, 87: „Metoda d'Hondt constă în împărțirea succesivă a totalului voturilor obținute de către fiecare listă de partid cu 1, 2, 3, 4 ș.a.m.d. până la limita numărului de mandate care se repartizează într-o circumscripție. Căturile obținute se ordonează descrescător, până la cel corespunzător numărului de mandate care urmează să fie distribuite”. David M. Farrell, *Electoral Systems. A Comparative Introduction*, 2001.

15 Preda, „Sistemul de partide”, 294.

16 Preda, „Sistemul de partide”, 279.

17 Rose, „Learning to support”, 111.

pe capitalul politic din perioada comunistă, mult devalorizat acum, nu sunt apti să preschimbe acest capital în ceva de valoare și sunt supuși unui proces de mobilitate descendentă”¹⁸.

Putem spune că legăturile României cu această frumoasă utopie sunt cel puțin vagi. Țara „combinațiilor de interese care nu au nimic de-a face cu viitorul țării” (Crin Antonescu, la un post de televiziune, după alegerile din 30 noiembrie 2008), în care luptătorul anticomunist Vasile Paraschiv a refuzat distincția Steaua României în grad de cavaler, pe care i-o înmânase președintele Traian Băsescu, menționând că refuză primirea acesteia „de la un comunist la fel ca toți ceilalți care ne-au condus țara de la Revoluție”¹⁹, împotriva cărora cel decorat susține că a luptat din 1968 — se sustrage încă idealurilor culturale. Dincolo de neclaritățile legate de personajul care refuză ceva venit din partea șefului statului în cadrul unui moment festiv ce sugerează, într-un fel, consolidarea regimului democratic postcomunist din România, acest exemplu ilustrează situația descrisă de Daniel Barbu în studiul deja citat, în termenii a ceea ce am putea numi *malentendu*-urile electoratului și ale aleșilor: „În momentul chemării la urne, când se produce simultan decesul și renașterea sa politică, poporul are dreptul de a se înșela asupra persoanelor pe care le votează și asupra opțiunilor pe care le face. Au însă reprezentanții astfel desemnați ai cetățenilor dreptul de a se înșela asupra identității politice a propriului popor? Erorile de apreciere ale poporului aparțin categoriei ignoranței invincibile: în cadrul normativ care-i este impus, poporul poate lua un animal politic drept ceea ce nu este. Și atâta timp cât respectă regulile «vânătorii» electorale, poporul suveran nu trebuie să-și justifice confuziile și greșelile. Acest privilegiu este însă refuzat corpului reprezentativ, a cărui ignoranță se cuvine să fie întotdeauna vincibilă”²⁰.

Rezultatele alegerilor parlamentare desfășurate în România după 2008 în sistemul electoral al votului uninominal confirmă „legea lui Duverger” privind influența sistemului electoral asupra numărului de partide²¹.

Cu toate acestea, este binevenită o remarcă precum aceea aparținându-i lui George Voicu, autor al lucrării *Pluripartidismul*. O teorie a democrației care tratează aspecte mergând de la geneza și conceptualizarea partidelor politice și a sistemelor de partide, până la modurile de scrutin și influența lor asupra sistemelor de partide și a democrației în căutarea căreia se află societatea modernă și societatea postcomunistă: „«Legile» lui Maurice Duverger, care ipostazia modurile de scrutin în cauze ale sistemelor de partide, exagerau, de bună seamă, și însuși autorul lor s-a văzut silit, dacă nu să le retracteze, oricum să le nuanțeze considerabil. Georges Lavau (în lucrarea *Partis politiques et réalités sociales*, 1953 – n.m., LVS) s-a împotrivit cel mai aprig, în bună tradiție sociologică, fetișizării modului de scrutin, criticându-l violent pe Maurice Duverger. Ceea ce (...) a dat roade, căci partidologul francez avea să revină asupra constatărilor sale «legice»: modurile de scrutin joacă doar un rol

18 G. Eyal, I. Szelenyi, E. Townsley, *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, în românește de Ionel Nicu Sava și Cristian Mihail Miehs, (București: Editura Omega, 2001), 9.

19 <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-5199137-video-disidentul-anticomunist-vasile-paraschiv-refuza-fie-decorat-presedintele-traian-basescu-care-numeste-comunist.htm>

20 Barbu, „De la partidul unic”, 254.

21 „(1) Reprezentarea proporțională conduce la formarea mai multor partide independente...; (2) sistemul majoritar cu două tururi de scrutin tinde spre formarea mai multor partide care sunt aliate unul cu altul...; (3) regula pluralității tinde să producă un sistem cu două partide” – Maurice Duverger, *Political Parties*, 1951. „Duverger’s Law: Forty Years Later”, în *Electoral laws and their political consequences*, Editors Bernard Grofman, Arend Lijphard, (New York: Agathon Press, Inc.), 70; Giovanni Sartori, „The Influence of Electoral Systems: Faulty Laws or Faulty Method?”, în *Electoral Laws*, 43. Pe scurt, „Legea este că majoritatea simplă, cu un sistem de scrutin unic, favorizează sistemul cu două partide” – *Oxford Dicționar de Politică*, coordonat de Iain McLean, traducere și glosar de Leonard Gavrilu, (București: Editura Univers Enciclopedic, 2001), 245.

de accelerare sau de frânare pentru constituirea unui sistem de partide, cauza rezidând în realitățile sociale, în ideologii, în structurile socio-economice, în general”²².

Altfel spus, deși unele sisteme electorale încurajează formarea partidelor politice iar această influență a sistemului electoral este vizibilă în România post-decembristă, la cel mai elementar nivel constituirea partidelor ține mai curând de concurența între lideri pentru deținerea controlului asupra sistemului politic.

2. Alegerile libere și aleșii poporului

Dificultatea realizării identificării în diferență a individului cu sistemul politic democratic apare cu claritate din analiza efectuată de Pierre Rosanvallon a unui model democratic mai vechi decât cel românesc, cel francez, impus prin paradoxul intrării violente în istorie a drepturilor omului. Autorul afirmă că în cadrul unei democrații reale „poporul nu mai are formă: el își pierde orice densitate corporală și devine într-o manieră pozitivă număr, adică forță compusă din egali, din individualități pur echivalente sub domnia legii. Este ceea ce exprimă în felul lui radical sufragiul universal: acesta marchează începutul unei ordini seriale. Cetățeanul, ca *homo suffragans*, este omul deliberat abstract, simplă componentă numerică a unității naționale”²³.

Căci, arată același Pierre Rosanvallon, calitatea particulară și apoi specificul național al unei democrații sunt realizabile atunci când o cantitate anume de abstracție se trezește în sufletul colectiv: „Alegătorul nu își poate îndeplini în mod ideal rolul său, decât dacă se identifică cu ceea ce are în el ca generalitate, trebuind să fie capabil să se dezbrace de toate determinațiile sale particulare și de interesele imediate, pentru a deveni un fel de funcționar al unității naționale. Societatea nu mai este compusă în acest caz decât din voci identice, care pot fi oricând substituite prin altele, reduse în momentul fondator al votului la unități de calcul ce se îngrămădesc în urnă: ea devine un fapt pur aritmetic. Substanța se șterge complet în spatele numărului, intensificând efectele de abstracție legate de constituirea pur procedurală a socialului”. Din acest motiv „poporul și națiunea, prin forța împrejurărilor, nu mai au corp sensibil. Acestea vor trebui construite cu ajutorul viziunii politice și al elaborării intelectuale”²⁴.

În cazul României, ritualul construcției „corpului social” dotat cu capacitatea de dezvoltare armonioasă și cu aceea de reacție la factorii de mediu ostili emanați (aici) de „corpul politic” ce în mod normal ar trebui să-l apere pe cel dintâi, moștenește ceva din absurdul și disperarea în care a fost prins Meșterul Manole cu echipa sa de zidari. Construcția se prăbușește zilnic nu din cauza ignoranței cetățenilor (care, așa cum au dovedit-o în câteva împrejurări legate de alegeri și re-alegeri sunt în medie „culturalizați” în ordinea generalității ce impune renunțarea la interesele imediate și determinațiile proprii), ci mai curând din cauza „culturii politice dionisiace” a oamenilor politici. Care dau curs imaginației revendicative personale, pasiunilor participative (nu la construcția socială, ci la autoconstrucția propriei

22 George Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, (București: Editura All, 1998), 158.

23 Pierre Rosanvallon, *Le modèle politique français. La société civile contre le jacobinisme de 1879 à nos jours*, (Paris, Édition du Seuil, 2004), 122-123. După același autor, istoria Franței, cel puțin de două secole încoace, mai precis de la Revoluția din 1789, are drept trăsătură distinctivă faptul de a fi exprimat trăsăturile fondatoare ale democrației în toată radicalitatea lor: „saltul de la o democrație civilă la o democrație politică”; „înfundarea particularului cu generalul, a societății civile și a statului”, de unde „caracterul său de observator privilegiat”, conducând la capacitatea de „a oferi un cadru largit de înțelegere a interogațiilor contemporane asupra condițiilor de dezvoltare ale unei democrații mai vii” – Rosanvallon, *Le modèle*, 9-10.

24 Rosanvallon, *Le modèle*, 123.

imagini), activităților frenetice de autopropagandă electorală, sensibilității exagerate față de propria persoană, spre deosebire de necesarii și intruvabili exponenți ai „culturii politice apolinice”, care ar pune accent pe promovarea și respectarea legilor, pe primatul nevoilor societății în ansamblu și nu pe acelea ale propriei persoane sau ale propriei comunități (partinice, de grup de interese etc.).

Ce pot face alegătorii atâta timp cât „«Gestionarea» de către partide politice a jocului electoral în democrație le conferă rolul esențial în formarea și recrutarea clasei politice”? În acest context, arată Ariside Cioabă, „electoratul nu are decât posibilitatea aleatorie de a influența asupra ponderei pe care o dobândește o grupare sau alta a clasei politice în raport cu audiența și influența politică a unor partide în momentul alegerilor”. Altfel spus, „în ipoteza întrunirii condițiilor politice și posibilității reale de alegere, date de sistemul politic și electoral, electoratul poate legitima propunerile (preferințele) promovate de partidele politice în ceea ce privește componența periodic reînnoită sau reconfirmată a clasei politice, degajând o compoziție (a acesteia) reprezentativă pentru distribuția opiniilor și ideologiilor în masa cetățenilor”²⁵.

Raportat la aceste considerații teoretice, clasa politică românească după 1989 s-a grupat în partide politice ce reflectă gustul pluralismului, iar rezultatele alegerilor la o privire de ansamblu după 25 de ani reflectă, de bine de rău, o distribuție la fel de plurală a voturilor.

Pe scurt, viața politică din România imediat după revoluția din 1989 s-a caracterizat prin dominația exercitată de Frontul Salvării Naționale (FSN), care la alegerile din 1990 obținuse circa 66% din voturile exprimate, iar președintele Ion Iliescu, candidatul susținut de FSN, câștigase alegerile prezidențiale cu circa 85% din voturi. Opoziția, reprezentată în principal de vechile partide istorice care renăscuseră după Revoluția din 1989 – Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (PNȚCD – în fapt continuator al Partidului Național Țărănesc), Partidul Național Liberal (PNL) și Partidul Social-Democrat Român (PSDR) – era fărâmițată și nu putea constitui o contrapondere reală la forța politică a FSN, care era văzut de membrii partidelor istorice și de reprezentanți ai societății civile ca un continuator direct, sub o fațadă democratică, al Partidului Comunist Român. La 26 noiembrie 1991 s-a constituit CDR, pe baza unui protocol semnat de partidele membre ale Convenției Naționale pentru Instaurarea Democrației (PNȚCD, PNL, PSDR, PER, PAC și UDMR), precum și de alte formațiuni politice și civice din cadrul Forumului Democratic Antitotalitar din România (Partidul Unității Democratice, Uniunea Democrat-Creștină, Alianța Civică, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, Solidaritatea Universitară, Asociația 21 Decembrie, Mișcarea România Viitoare, Sindicatul Politic „Fraternitatea”, Uniunea Mondială a Românilor Liberi). Aceasta avea să câștige alegerile în 1996, prin președintele Emil Constantinescu.

Partidul Social-Democrat și-a făcut apariția pe scena politică românească la alegerile din 2000, fiind însă practic continuatorul Partidului Democrației Sociale din România (PDSR), câștigătorul alegerilor din 1992, 2000 și 2004, legitimat suplimentar cu prezența Partidului Social Democrat Român. Partidul Național Liberal a reapărut în viața politică românească în ianuarie 1990. La finalul anului 2008, PNL atinge scorul istoric de 20% devenind unul din principalele partide din România. În martie 2009, Crin Antonescu devine noul președinte al partidului și candidează la alegerile prezidențiale, dorind să readucă PNL la guvernare. Aripa vechiului FSN, în 1993 își ia denumirea de Partid Democrat, condus la acea dată de către fostul premier Petre Roman, care a fost înlăturat de la guvernare în urma mineriadei din septembrie 1991. La alegerile locale din 2000, PD devine al doilea partid al țării și câștigă Primăria Capitalei prin Traian Băsescu, învingându-l pe candidatul PSD,

²⁵ Cioabă, „Electoratul”, 614; 620-621.

Sorin Oprescu. În 2003, PNL și PD au creat o alianță pentru alegerile din 2004 sub sigla D.A., Dreptate și Adevăr, care l-a desemnat pe Theodor Stolojan, președintele PNL de atunci drept candidat pentru președinția României – dar înlocuit de Traian Băsescu, care va câștiga alegerile prezidențiale în 2004 și în 2009. PDL a renunțat încă din 2006 la doctrina de centru-stânga, optând pentru aderarea la doctrina populară de centru-dreapta.

Dintre partidele grupate în familii ideologice, dacă la începutul anilor '90 peisajul românesc era foarte pestriț (oricine voia își înființa un partid), dominante totuși erau FSN (devenit ulterior FDSN, apoi PDSR, apoi PSD), PNL, PNȚ. Și acestea din urmă au avut la rândul lor „avataruri”: din PNL s-a desprins la un moment dat o „aripă tânără”, apoi PDL. PNȚ a devenit Partidul Țărănesc Creștin Democrat, care în 1996 formând CDR împreună cu alte partide a câștigat alegerile. Nu au lipsit din peisajul politic Partidul Conservator, Partidul Socialist al Muncii, Mișcarea pentru România, Partidul România Mare, Partidul Noua Generație, Partidul Popular Democrat, etc²⁶.

Coaliția de guvernare USL în perioada 2012-2014 a fost formată din trei partide atât de diferite ca doctrină (PSD, PNL, PC), încât sinteza lor chiar face diferența unei reale identități politice specific românești. Ceea ce pare etern utopic, părea în 2012 realitate, tendință politică a României actuale: un stat liberal din punct de vedere economic, politic și cultural; un stat social din punct de vedere al protecției cetățenilor; un stat conservator din punct de vedere etic.

La alegerile legislative din 2012 USL a câștigat cele mai multe locuri de deputați și senatori²⁷. În 2014 PNL, condus în acea vreme de Crin Antonescu, a adoptat rezoluția privind ieșirea liberalilor de la guvernare, după numeroase scandaluri și conflicte cu PSD. La câteva luni după ruperea USL, Crin Antonescu a rămas fără șefia partidului și poziția de prezidențiabil din partea PNL, în favoarea lui Klaus Iohannis, în timp ce Victor Ponta a pierdut în mod surprinzător alegerile prezidențiale, în condițiile în care taotă lumea îl dădea deja învingător²⁸. Între timp a dispărut și PDL de pe scena politică, mulți dintre membrii acestui partid devenind membri ai Partidului Național Liberal.

Ca o concluzie parțială, democrația românească manifestată prin „partitocrație” este rezultatul sistemului electoral ca structură constitutivă a sistemului politic grație căruia se permite accesul la putere al guvernanților prin alegeri libere și competiție între lideri. Oricum ar fi, faptul că în urma voturilor transformate în locuri ale reprezentanților aleșilor se întâmplă atâtea schimbări la nivel instituțional și putem vorbi liber despre ele, arată că în România actuală alegerile libere au un rol esențial în consolidarea regimului democratic, chiar dacă democrația de partid este problematică, iar poporul este nemulțumit din punct de vedere economico-social și confuz din punct de vedere politic.

BIBLIOGRAFIE

Cioabă, Aristide, Nica, Constantin (coord), *Sistemul politic din România. Actori. Instituții. Provocări*, București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2014.

Eyal, G., Szélenyi, Townsley, I. E., *Capitalism fără capitaliști. Noua elită conducătoare din Europa de Est*, În românește de Ionel Nicu Sava și Cristian Mihail Miehs, București: Editura Omega, 2001.

26 Sinteza din memorie și după http://ro.wikipedia.org/wiki/Conven%C8%9Bia_Democrat%C4%83_Rom%C3%A2n%C4%83

27 https://ro.wikipedia.org/wiki/Alegeri_legislative_%C3%AEn_Rom%C3%A2nia,_2012

28 <http://www.evz.ro/un-an-de-la-ruperea-usl.html>

Mastellone, Salvo , *Istoria democrației în Europa. Din secolul al XVIII-lea până în secolul XX*, traducere de Bogdan M. Popescu și Gheorghe Lencan Stoica, București: Editura ANTET, 2006

Rosanvallon, Pierre, *Le modèle politique français. La société civile contre le jacobinisme de 1879 à nos jours*, Paris, Édition du Seuil, 2004.

Rose, Richard „Learning to support new regimes in Europe”, *Journal of Democracy*, Number 3, July 2007.

Voicu, George, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, București: Editura All, 1998.

(de) Waele, Jean-Michel (editor), *Partidele politice în Europa centrală și de est*, traducere din franceză de Ramona Coman, Ana Maria Dobre, Dorina Iuga și Ninucia Pilat, București: Humanitas, 2003.

Noua legislație electorală din România:

Disciplină și transparență financiară

■ FLORIN GRECU

[„Hyperion“ University of Bucharest]

Abstract

The article analyzes the new electoral law voted and enacted in the spring of 2015, which reintroduced the plurinominal vote, regarding the election the senators and deputies, not by uninominal election, but by voting a party-list. On the other hand, the article analyzes the new electoral law concerning the financing of the political parties and the development of the electoral campaign. Because of the new electoral laws, the logic and the old political customs, related to the illegal financing of the political parties, will be forgotten, due to the donors' obligation to be transparent. By the new electoral law, the Permanent Electoral Authority is the institution qualified to perform the control of the income and expenses of the parties and electoral alliances, but also on the revenues realized during the campaign, offered by creditors and donors, but transactions can only be made by bank credit transfer or payment order, thus conferring discipline and public transparency on the financing of political organizations and on the debts and loans stored by the parties.

Keywords

electoral campaign; political parties; voting; political funding; payment order

Introducere

Articolul analizează noua legislație electorală din România votată de Parlament în anul 2015 care reconfigurază, disciplinează și transparentizează activitatea partidelor politice și a finanțărilor campaniilor electorale, prin introducerea instrumentului financiar numit virament bancar. Metodologia propusă este cea calitativă, specifică științelor socio-umane¹. Analiza propusă face trimitere la articole de lege și constituționale arătând că actele normative, Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente² și Legea 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial,

1 Septimiu Chelcea, *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Ediția a-II-a revizuită, (București: Editura Economică, 2004), 72

2 Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente, <http://lege5.ro/Gratuit/g4ztknjvge/legea-nr-208-2015-privind-alegerea-senatului-si-a-camerei-deputatilor-precum-si-pentru-organizarea-si-functiunea-autoritatii-electorale-permanente>, accesat în data de 07.12.2015.

Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015³, au fost adoptate de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor art. 75 și ale art. 76 alin. (1) din Constituția României, republicată în anul 2003. Astfel, reforma legislației electorale s-a realizat, în conformitate Titlul al III-lea, Capitolul I, Parlamentul, Secțiunea-Legiferarea:

Articolul 75 – Sesizarea Camerelor:

(1) Se supun spre dezbatere și adoptare Camerei Deputaților, ca prima Camera sesizată, proiectele de legi și propunerile legislative pentru ratificarea tratatelor sau a altor acorduri internaționale și a măsurilor legislative ce rezulta din aplicarea acestor tratate sau acorduri, precum și proiectele legilor organice.

(2) Prima Camera sesizată se pronunță în termen de 45 de zile. Pentru coduri și alte legi de complexitate deosebită termenul este de 60 de zile. În cazul depășirii acestor termene se consideră că proiectele de legi sau propunerile legislative au fost adoptate.

(3) După adoptare sau respingere de către prima Cameră sesizată, proiectul sau propunerea legislativă se trimite celeilalte Camere care va decide definitiv.

(4) În cazul în care prima Camera sesizată adoptă o prevedere care, potrivit alineatului (1), intră în competența sa decizională, prevederea este definitiv adoptată dacă și cea de-a doua Cameră este de acord. În caz contrar, numai pentru prevederea respectivă, legea se întoarce la prima Camera sesizată, care va decide definitiv în procedura de urgență⁴.

Articolul 76 din Constituție – Adoptarea legilor și a hotărârilor:

(1) Legile organice și hotărârile privind regulamentele Camerelor se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei Camere⁵.

Înaintea promulgării legislației electorale de Președintele României și a publicării legilor în Monitorul Oficial, Parlamentul României a votat în primăvara anului 2015 revenirea la sistemul de vot pe listă închisă de partid. Partidele parlamentare, ajungând la consens politic, au votat revenirea la vechiul sistem de vot, cel pe listă închisă, pentru a exercita un mai mare control politic asupra aspranților la candidaturi. Scrutinul pe listă blocată de partid a debutat cu primele alegeri democratice post decembriste și a continuat până în anul 2008, când a fost introdus votul uninominal⁶, prin Legea 35/2008⁷, care a înlocuit votul plurinominal. Votul plurinominal constă în ștampilarea în bloc a candidaților aflați pe lista întocmită

3 Legea 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015, http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finantarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php, accesat în data de 07.12.2015.

4 Constituția României, http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=3#t3c1s3sba76, accesat în data de 05.12.2015.

5 Constituția României, http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=3#t3c1s3sba76, accesat în data de 07.12.2015.

6 Florin Grecu, „Transformarea voturilor cetățenilor în mandate uninominale în Parlament. Studiu de caz: Alegerile parlamentare din decembrie 2012, Circumscripția electorală nr. 42, Municipiul București”, *Sfera politicii* 174(2013): 66-79, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/174/art07-Grecu.php>, accesat în data de 05.12.2015.

7 *Monitorul Oficial*, Nr. 196 din 13 martie 2008, Lege nr. 35 din 13 martie 2008, pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, cu modificările și completările ulterioare, http://www.clr.ro/rep_hm/I35_2008.htm, accesat în data de 05.12.2015.

și votată de birourile politice ale organizațiilor politice. Până în anul 2008, candidaturile pentru forul legislativ erau depuse pe liste blocate de partid, astfel că lista cu candidați era alcătuită la centru de partidele politice și era votată, în ziua desfășurării alegerilor locale sau parlamentare de cetățenii cu vârsta de prest 18 ani împliniți. Votul plurinominal înseamnă că „alegătorii desemnează cu un singur vot mai mulți candidați înscrși pe o listă a unui partid politic, acesta fiind corespunzător numărului de mandate din circumscripția electorală, întotdeauna cel puțin două. În acest sens, *lista închisă* sau *blocată* nu permite alegătorului să efectueze nici un fel de modificări, el votând un chenar integral aflat pe buletinul de vot”⁸. Prin urmare, listele închise acordă importanță maximă deciziei conducerilor partidelor în desemnarea candidaților aleși”⁹.

Analiză de conținut: lista închisă de partid

Lista închisă sau blocată de partid a fost legiferată și promulghată prin Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente¹⁰. Astfel, art. 5, alin (1) din legea 208/2015 specifică revenirea la votul plurinominal, unde votantul optează pentru o formațiune politică, indiferent dacă persoana care candidează se află pe prima sau ultima poziție a listei fabricate de partide. Prin urmare, „senatorii și deputații se aleg prin *scrutin de listă*, potrivit principiului reprezentării proporționale”. În continuare, Capitolul V, cu privire la Candidaturi, art. 52, alin. (3) specifică faptul că „numărul de candidați de pe fiecare *listă* poate fi mai mare decât numărul mandatelor rezultate din norma de reprezentare cu doi până la un sfert din aceste mandate; fracțiunile se întregesc la cifra 1, indiferent de mărimea acestora”. Alineantul (4) este în aceeași direcție a listei blocate și anume: „în aceeași circumscripție electorală, un partid politic, o alianță politică sau o alianță electorală poate propune, pentru fiecare dintre Camerele Parlamentului, numai o singură *listă* de candidați. Partidele politice din alianțele politice sau alianțele electorale pot participa la alegeri numai pe listele alianței. Un partid nu poate face parte decât dintr-o singură alianță politică sau alianță electorală”.

După aclătuirea listelor în birourile politice ale partidelor, numele candidaților vor fi tipărite pe buletinele de vot. Astfel, Capitolul V face trimitere la buletinele și ștampilele de vot, iar art. 61., alin (6) menționează explicit faptul că: „în patru-lateralele fiecărui buletin de vot se imprimă *listele* de candidați. Candidații se identifică pe listă prin prenume, nume și, în cazul alianțelor, prin apartenența politică și se trec în ordinea stabilită de partidul politic, alianța politică, alianța electorală sau organizația cetățenilor aparținând minorităților naționale care a depus lista”. Legea menționează că scrutinul este plurinominal și se organizează pe baza principiilor politice ale proporționalității și reprezentativității, iar atribuirea mandatelor fiecărei liste de partid se distribuie proporțional cu numărul de voturi obținute de fiecare formațiune politică. Astfel, art. 94, alin (6) lit. b) specifică faptul că „fiecărei liste i se repartizează atâtea mandate de câte ori coeficientul electoral al circumscripției electorale se include în voturile valabil exprimate pentru acea listă”. Numărul de mandate este în strânsă legătură cu numărul de voturi obținute. Lista votată, până la al 20-lea condidat, spre exemplu, primește atâtea mandate în funcție

8 Alexandru, Radu, *Sisteme electorale, Tipologie și funcționare*, Editia a III-a, adugită și revizuită, (București: Editura ProUniversitaria, 2012): 56-58.

9 Alexandru, Radu, *Sisteme electorale*, 149.

10 Legea nr. 208/2015, <http://lege5.ro/Gratuit/g4ztknjvge/legea-nr-208-2015-privind-alegerea-senatului-si-a-camerei-deputatilor-precum-si-pentru-organizarea-si-functionarea-autoritatii-electorale-permanente>, accesat in data de 07.12.2015.

de procentul obținut de formațiunea politică înscrisă în cursa electorală. Astfel art. 94, alin (6) lit. c) clarifică modalitatea alocării mandatelor parlamentare și anume că „atribuirea mandatelor se face de biroul electoral de circumscripție, în ordinea înscrierii candidaților pe listă”, iar alin. (9) amintește că „mandatele desfășurate pe listele de candidați, se efectuează în ordinea înscrierii acestora pe listă”. Pe de altă parte, art. 95, alin 2, lit. h) precizează că „numărul voturilor valabil exprimate sunt obținute de fiecare listă de candidați și candidat independent”¹¹.

Controlul financiar partidelor politice al campaniilor electorale

Parlamentul, votând Legea nr. 208/2015, a reglementat noua modalitate de alegere a viitorilor membrii ai Senatului și a Camerei Deputaților, reintroducând lista închisă de partid, actul normativ fiind promulgat de Președintele țării și publicat în Monitorul Oficial al României. Următoarea etapă a reformei electorale a constat în transparentizarea activității partidelor politice, prin introducerea, în textul Legii 113/2015, a noțiunii de publicitate a finanțării candidaților și a campaniilor electorale. Donațiile sau împrumuturile efectuate de partide sau de candidați vor putea fi realizate doar în cadrul sistemului financiar bancar și numai prin ordin de plată, adică prin virament bancar. Cantitățile de bani, chash-ul electoral, nu vor mai face parte din obiceiurile și moravurile campaniilor electorale românești, acțiuni electorale care au constat în coruperea votului alegătorilor de către candidații aspiranți la funcții eligibile. Sacoșile politice, cozonacii electorali și fondurile gri și netrasparente, donate fără nicio factură publicitatea electorală, dar și fotografierea pe verso a buletinului, cu timbrul votat și verificarea lui la ieșirea din secția de vot de un agent politic, contra cost, au caracterizat toate campaniile electorale românești. Transparentizarea contribuțiilor efectuate și disciplinarea donatorilor partidelor politice și candidaților în campaniile electorale a fost pusă în lumină de Legea nr. 113/2015, privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale și a controlului finanțării activității partidelor politice. Legea a fost promulgată, prin semnarea decretului de către Președintele țării¹², doar după ce actul normativ a fost retrimis Parlamentului pentru reexaminare, iar forul Legislativ a votat modificările cerute de șeful statului. Astfel, modificarea textului legii a constat în faptul că împrumuturile contractate de partidele politice trebuie restituite în maximum 3 ani, realizându-se doar prin virament bancar. Astfel, împrumuturile care nu sunt sau nu pot fi restituite la termen sunt considerate donații. Pe de altă parte, toate împrumuturile și donațiile se vor publica în Monitorul Oficial.

Analiză de conținut asupra Legii 113/2015

Despre disciplinarea activității partidelor politice și a modalităților de desfășurare a campaniilor electorale, începând cu anul electoral 2016, face vorbire Legea 113/2015, care este de natură economică-financiară-bancară. Astfel, articolul 3, alin. (2) din lege specifică faptul că „partidele politice pot contracta împrumuturi în bani numai prin acte autentice notariale, sub sancțiunea nulității absolute,

11 Legea nr. 208/2015, <http://lege5.ro/Gratuit/g4ztknjvge/legea-nr-208-2015-privind-alegerea-senatului-si-a-camerei-deputatilor-precum-si-pentru-organizarea-si-functionarea-autoritatii-electorale-permanente>, accesat în data de 07.12.2015.

12 Valentina Postelnicu, Președintele Iohannis a promulgat legea privind finanțarea partidelor și campaniilor electorale, <http://www.mediafax.ro/politic/presedintele-iohannis-a-promulga-t-legea-privind-finantarea-partidelor-si-campaniilor-electorale-14277048>, accesat în data de 04.12.2015.

însoțite de documente de predare-primire, în contract prevăzându-se modul și termenul de restituire a acestora”, iar alin. (3) menționează faptul că „termenul de restituire prevăzut nu poate fi mai mare de 3 ani”. Cel mai important articol din legea privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, care transparentizează și depolitizează finanțarea publică sau privată a partidelor politice și a candidaților săi în campaniile electorale prezidențiale parlamentare și locale este alin. (4) a articolului 3 din Legea nr. 113/2015 și anume că „împrumuturile în bani și restituirea acestora se pot face numai prin virament bancar, suma punând în lumină sursa, donatorul precum și beneficiarul sumelor reale cheltuite în campania electorală”. Prin urmare, finanțările cu sume uriașe de bani din surse private este sancționată pecuniar prin lege, dacă respectivii candidați nu declară, prin mandatar, proveniența finanțărilor. Pe de altă parte, alin (6) menționează faptul că „împrumuturile care au o valoare mai mare de 100 de salarii de bază minime brute pe țară se supun condițiilor de publicitate” iar aliniatul (7) din articolul 3 reprezintă esența disciplinării finanțării campaniilor electorale prin faptul că „acordarea de împrumuturi de către partide politice, alianțe politice sau electorale și candidați independenți către persoane fizice sau juridice este interzisă. Prin urmare, alin (9) vine în sprijinul transparenței politice prin faptul că toate operațiunile financiare cu privire la donații sau sponsorizări politice se vor efectua la vedere: „operațiunile de încasări și plăți ale partidelor politice și ale organizațiilor teritoriale ale acestora se efectuează prin conturi bancare, în lei și în valută, deschise la bănci cu sediul în România și în numerar potrivit legii”¹³.

Dacă până în anul 2014, liderii politici și partidele politice nu știau ce sume de bani au primit sau cheltuit, deși datoriile organizațiilor politice apăreau în rapoartele publicate pe site-ul AEP¹⁴, începând cu anul 2016, când se vor organiza alegeri locale și parlamentare, prin noua lege, partidele politice sunt obligate să fie transparente și să declare sursa finanțărilor electorale. După încheierea alegerilor prezidențiale din toamna anului 2014, șeful de campanie al alianței politice și electorale, Alianță Creștin Liberală, a declarat că nu cunoaște cu exactitate suma cheltuită de alianță și că oricum nu a fost o campanie așa de scumpă precum cele anterioare. Co-președintele PNL, fostul președinte al fostului PDL a declarat că:

„A fost cea mai ieftină campanie din 2007 și până acum. Nu aş putea să vă dau o sumă pentru că aici intervin cheltuieliile organizațiilor județene. Cred că au depășit un milion de euro. Nu știu cifra exactă. Cei mai mulți bani au venit de la membri de partid”.¹⁵

Prin urmare, Capitolul II-lea al legii 113/2015 face trimitere la finanțarea privată și publică, iar Secțiunea I, amintește de prima sursă a finanțării numită cotizații. Astfel, „partidele politice au obligația de a publica în Monitorul Oficial al României, Partea I, până la data de 30 aprilie a anului următor, cuantumul total al veniturilor din cotizații obținute în anul fiscal precedent, precum și lista membrilor de partid

13 Legea 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015, http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finanțarea_activității_partidelor_politice_campanii_electorale.php, accesat în data de 07.12.2015.

14 Rapoartele publicate de Autoritatea Electorală Permanentă, privind rezultatele controalelor pentru verificarea campaniei electorale ocazionate de alegerile pentru președintele României din anul 2014, <http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2015/01/Extrase-rapoarte-control-campanie-prezidentiale-2014.pdf>, accesat 07.12.2015

15 Interviu Vasile Blaga <http://www.gandul.info/politica/vasile-blaga-la-gandul-live-cel-mai-cor-ect-ar-fi-sa-ajungem-la-putere-prin-alegeri-anticipate-vom-depune-motiune-de-cenzura-in-februarie-13693118>, accesat în data de 07.12.2015.

care au plătit în anul fiscal precedent cotizații a căror valoare însumată depășește 10 salarii minime brute pe țară. Pe de altă parte, „lista trebuie să cuprindă următoarele elemente: numele și prenumele membrului de partid, cetățenia, valoarea și data la care a fost plătită cotizația”

Secțiunea a 2-a a Legii 113/2015 face referire la donațiile primite de organizațiile politice. Astfel, art. 6. alin. (1) specifică faptul că „donațiile primite de un partid politic într-un an fiscal nu pot depăși 0,025% din veniturile prevăzute în bugetul de stat pe anul respectiv”. Graficul restrictiv, maximal și minimal al donațiilor electorale, este enumerat prin următoarele alineate:

(2) Donațiile primite de la o persoană fizică într-un an pot fi de până la 200 de salarii de bază minime brute pe țară, la valoarea existentă la data de 1 ianuarie a anului respectiv.

(3) Donațiile primite de la o persoană juridică într-un an pot fi de până la 500 de salarii de bază minime brute pe țară, la valoarea existentă la data de 1 ianuarie a anului respectiv.

(4) Suma totală a donațiilor făcute de persoanele juridice controlate direct sau indirect de o altă persoană ori de un grup de persoane fizice sau juridice nu poate depăși limitele prevăzute la alin. (2) și (3).

(5) Valoarea de piață a bunurilor mobile și imobile donate partidului, precum și a serviciilor prestate acestuia cu titlu gratuit se include în valoarea donațiilor, în limitele prevăzute la alin. (1), (2) și (3).

(7) Se interzice persoanelor juridice care, la data efectuării donației, au datorii exigibile mai vechi de 60 de zile la bugetul de stat, bugetul asigurărilor sociale sau la bugetele locale să facă donații partidelor politice, cu excepția situației când au de recuperat sume mai mari decât datoria proprie.

(8) La efectuarea donației, partidul politic are obligația de a solicita persoanei juridice donatoare prezentarea unei declarații pe propria răspundere privind respectarea condiției prevăzute la alin. (7).

(9) Este interzisă acceptarea sub orice formă, directă sau indirectă, de către partidele politice, a donațiilor de bunuri materiale ori sume de bani sau prestarea de servicii gratuite făcute cu scopul evident de a obține un avantaj economic sau cu încălcarea dispozițiilor alin. (8).

Corectitudinea și transparența finanțărilor private sunt menționate în art. 9 unde „donațiile în bani a căror valoare depășește 10 salarii de bază minime brute pe țară se vor efectua numai prin conturi bancare”, iar art. 10 amintește de faptul că reducerile de preț care depășesc 20% din valoarea bunurilor sau serviciilor oferite partidelor politice și candidaților independenți se vor considera donații și se vor înregistra distinct în contabilitatea proprie a partidului ori a candidatului independent, conform normelor emise de Ministerul Finanțelor Publice”.

În același sens, al transparentizării activității partidelor politice și a declării surselor de finanțare și a legalității lor, art. 11. alin.(1) pune în lumină faptul că „la primirea donației sunt obligatorii verificarea și înregistrarea identității donatorului, indiferent de caracterul public sau confidențial al acesteia”. În același sens al finanțării legale a partidelor politice a fost elaborat și art. 12, alin.(1), care constă în faptul că „toate donațiile, inclusiv cele confidențiale, vor fi înregistrate și evidențiate în mod corespunzător în documentele contabile, cu menționarea datei la care au fost făcute și a altor informații care să permită identificarea surselor de finanțare și a donatorilor”.¹⁶

¹⁶ Legea 113/2015, http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finanțarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php, accesat în data de 07.12.2015.

Finanțările externe a partidelor politice, cu excepția celor primite de la familiile politice europene sau internaționale la care acestea sunt afiliate, sunt interzise prin lege, Astfel, art. 15. alin (1) specifică faptul că „acceptarea donațiilor din partea altor state ori a organizațiilor din străinătate, precum și din partea persoanelor fizice care nu au cetățenia română sau de către persoane juridice de altă naționalitate decât cea română este interzisă, cu excepția celor primite de la cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene care au domiciliul în România și dețin calitatea de membru al partidului politic cărui i-a acordat donația”. Pe de altă parte, alin. (2) enumeră cazurile atipice și anume: „fac excepție de la prevederile alin. (1) donațiile constând în bunuri materiale necesare activității politice, dar care nu sunt materiale de propagandă electorală, primite de la organizații politice internaționale la care partidul politic respectiv este afiliat sau de la partide politice ori formațiuni politice aflate în relații de colaborare politică. Pot fi primite și materiale de propagandă care se folosesc numai în cadrul campaniei electorale pentru alegerea reprezentanților României în Parlamentul European”.

Despre finanțarea publică a partidelor politice face vorbire Capitolul III din lege, care la art. 18, la alin. (1) menționează, că „partidele politice primesc anual subvenție de la bugetul de stat, în condițiile legii., iar la alin. (2) că „suma alocată anual partidelor politice nu poate fi mai mare de 0,04% din veniturile prevăzute în bugetul de stat. Prin urmare, ținând cont de genul reprezentanților națiunii, legea a menționat că „pentru partidele politice care promovează femeii pe listele electorale, pe locuri eligibile, suma alocată de la bugetul de stat va fi majorată proporțional cu numărul mandatelor obținute în alegeri de candidații femei.

Cel mai important punct al legii este legat de banii primiți de partide de la bugetul de stat. Înțelegerea partidelor parlamentare asupra modalității de finanțare a constat în finanțarea politică a campaniilor electorale de la buget, pentru evitarea datoriilor pe care ar putea să le acumuleze organizațiile politice. Prin urmare, art. 18. alin. (3) pune în lumină sursa finanțării, în funcție de cantitatea de voturi obținute de partide. Astfel, „finanțarea se face în funcție de numărul de voturi obținute în alegeri, iar subvenția de la bugetul de stat se acordă în funcție de următoarele criterii: a) numărul de voturi primite la alegerile generale pentru Camera Deputaților și Senat; b) numărul de voturi primite la alegerile generale pentru autoritățile administrației publice locale, iar alin. (4) amintește de cazul alianțelor politice care dispun de candidați pe aceeași listă: „în cazul alianțelor politice sau electorale, subvenția se va împărți între membrii alianței după numărul de mandate obținute. Pe de altă parte, art. 19 este de ordin economic și arată faptul că „75% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărțit partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi primite la alegerile parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru Camera Deputaților și Senat, dacă au realizat pragul electoral”, iar art. 20 pune în lumină diferența de până la procentul de 100%. Astfel, „25% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărțit partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi valabil exprimate, primite la alegerile locale pentru alegerea consilierilor județeni și consilierilor din cadrul municipiului București, dacă au obținut cel puțin 50 de mandate de consilier județean și de consilier din cadrul municipiului București. Finanțările publice de la bugetul de stat sunt controlate prin mecanismul AEP, deoarece banii sunt livrați în conturile partidelor politice deschise la Autoritate. Prin urmare, art. 23, alin (1) face trimitere la disciplinarea și transparentizarea bugetelor partidelor politice, prin faptul că „subvenția de la bugetul de stat se varsă lunar, prin bugetul Autorității Electorale Permanente, într-un cont special deschis de către fiecare partid politic, iar veniturile din subvenții de la bugetul de stat se reflectă distinct în evidența contabilă a partidelor politice”.

Care au fost sumele primite de partidele politice aparute în presă? Sub formă de subvenții de la bugetul de stat partide politice parlamentare au primit suma totală de 464.644 lei. Astfel:

PP-DD a primit peste 70.507,92 de lei¹⁷,
Partidul Național Liberal (PNL) a primit 200.948,99 de lei,
Partidul Social Democrat (PSD) a primit 167.792,84 de lei,
Partidul Conservator (PC) 16.308,77 de lei,
Uniunea Națională pentru Progresul României (UNPR) 7.672,36 de lei,
Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (PNȚCD) a primit 1.413,12 de lei¹⁸.

Viramentul bancar electoral

La Capitolul IV al Legii 113/2015 intitulat finanțarea în timpul campaniilor electorale, Secțiunea – Contribuțiile pentru campania electorală, art. 28. alin (1) specifică faptul că „până cel mai târziu la data începerii campaniei electorale, partidul politic, alianța politică și candidații independenți, prin mandatar financiar, deschid câte un cont bancar la nivelul fiecărui județ, un cont bancar la nivelul fiecărui sector al municipiului București sau la nivelul municipiului București, după caz, precum și un cont bancar la nivel central, iar alin. (2) faptul că „la alegerile pentru Camera Deputaților și Senat, organizațiile cetățenilor români aparținând minorităților naționale, care propun candidați numai la nivel național, deschid un cont bancar la nivel central. Pe de altă parte, alin. (4) amintește despre faptul că „fondurile obținute de către partidul politic, în afara campaniei electorale, care au fost transferate în conturile bancare de campanie deschise la nivel central, trebuie declarate la Autoritatea Electorală Permanentă de către mandatarul financiar coordonator, în termen de 5 zile de la data efectuării transferului”, iar alin. (5) menționează că „aportul financiar nu poate face obiectul transferului în conturile bancare pentru campania electorală”.

Care sunt limitele contribuțiilor candidaților ? Raspunsul il regăsim la articolul 28, alin. (6), privitor la limitele maxime ale contribuțiilor pentru campania electorală care pot fi depuse de către candidați sau mandatarul financiar:

- a) 60 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de deputat sau de senator;
- b) un salariu de bază minim brut pe țară pentru fiecare listă de candidați la consiliul local al comunei;
- c) 3 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare listă de candidați la consiliul local al orașului;
- d) 5 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare listă de candidați la consiliul local al municipiului;
- e) 30 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare listă de candidați la consiliul local al municipiului reședință de județ;
- f) 50 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare listă de candidați la consiliul de sector al municipiului București;
- g) 500 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare listă de candidați la Consiliul General al Municipiului București;
- h) 100 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare listă de candidați la consiliul județean;
- i) 5 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al comunei;

17 Cătălina Mănoiu, „Partidele au primit în luna august 464.644 de lei de la bugetul de stat”, <http://www.mediafax.ro/politic/partidele-au-primit-in-luna-august-464-644-de-lei-de-la-buget-ul-de-stat-14690530>, accesat în data de 05.12.2015.

18 Cătălina Mănoiu, „Partidele”, <http://www.mediafax.ro/politic/partidele-au-primit-in-luna-august-464-644-de-lei-de-la-bugetul-de-stat-14690530>, accesat în data de 05.12.2015.

- j) 7 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al orașului;
- k) 10 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al municipiului;
- l) 50 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al municipiului reședință de județ;
- m) 100 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar de sector al municipiului București;
- n) 150 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al municipiului București;
- o) 750 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de parlamentar european;
- p) 20.000 de salarii de bază minime brute pe țară pentru candidatul la funcția de Președinte al României¹⁹.

Finanțarea campaniilor electorale de entități străine nu sunt acceptate, sub forma legii finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale. Astfel, art. 32, alin. (1) din textul legii menționează că „este interzisă finanțarea campaniei electorale, în mod direct sau indirect, de către persoane fizice care nu au cetățenia română sau de către persoane juridice de altă naționalitate decât cea română, cu excepția finanțării de către cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene care au domiciliul în România și dețin calitatea de membru al partidului politic la a cărui campanie electorală contribuie financiar” iar alin. (2) este de ordin punitiv, în sensul că „sumele astfel primite se confiscă și se fac venit la bugetul de stat. Pe de altă parte, alin (4) face referire la donații, în sensul că „sumele de bani primite de la candidații propuși pentru alegeri de un partid politic sunt considerate donații și li se aplică în mod corespunzător prevederile prezentei legi”.

Cel mai important al legii este Capitolul V-lea, intitulat controlul finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale. Cum se aplică capitolul V? Prin art. 42, alin. (1) , care precizează că „Autoritatea Electorală Permanentă este abilitată să controleze respectarea prevederilor legale privind veniturile și cheltuielile partidelor politice, ale alianțelor politice sau electorale, ale candidaților independenți, precum și legalitatea finanțării campaniilor electorale. Pe de altă parte, alin.(2) amintește despre „controlul privind subvențiile de la bugetul de stat va fi efectuat în mod simultan și de Curtea de Conturi”.

Autoritatea Electorală Permanentă este actorul abilitat chiar prin Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente, prin care se realizează controlul finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale. Astfel, Legea 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015, la alin.(3) menționează că „în cadrul Autorității Electorale Permanente se înființează, în termen de 60 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, Departamentul de control al finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale, prin suplimentarea schemei de personal existente”, iar art. 43, alin. (1) specifică faptul că „pentru a verifica legalitatea veniturilor și cheltuielilor partidelor politice, Autoritatea Electorală Permanentă poate solicita documente și informații de la persoanele fizice și juridice care au prestat servicii, gratuit sau contra cost partidelor politice, precum și de la orice instituție publică”,

¹⁹ Legea113/2015, http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finanțarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php, accesat în data de 08.12.2015.

iar alin. (3) impune „partidelor politice obligația de a permite accesul organelor de control ale Autorității Electorale Permanente în sediile lor.

Disciplinarea partidelor politice este stabilită prin alin. (4) unde se menționează că „partidele politice și persoanele prevăzute la alin. (1) au obligația de a prezenta Autorității Electorale Permanente toate documentele și informațiile solicitate în termen de cel mult 15 zile de la data solicitării”. Rolul și atribuțiile AEP sunt specificate în articolul art. 44 din legea electorală. Astfel, alin.(1) aduce aminte că „anual și ori de câte ori este sesizată, Autoritatea Electorală Permanentă verifică respectarea prevederilor legale referitoare la veniturile și cheltuielile partidelor politice”, iar alin. (2) specifică faptul că „Autoritatea Electorală Permanentă poate fi sesizată de către orice persoană care prezintă dovezi cu privire la nerespectarea prevederilor legale referitoare la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale”. Transparentizarea finanțării partidelor este menționată la alin. (3) unde se menționează că „raportul anual se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I, și pe pagina de internet a Autorității Electorale Permanente, până la data de 30 aprilie a anului următor”, iar alin.(4) are caracter coercitiv pentru partide, deoarece „Autoritatea Electorală Permanentă poate controla respectarea prevederilor legale referitoare la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale și atunci când există suspiciuni de încălcare a prevederilor legale privitoare la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, la sesizarea oricăror persoane interesate sau din oficiu. În același sens al exercitării controlului și transparenței, AEP-ul a mai primit competențe, menționate la alin. (5) unde se specifică faptul că „în cazul în care, în cadrul controlului efectuat de către Autoritatea Electorală Permanentă privind respectarea prevederilor legale referitoare la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, apar suspiciuni privind săvârșirea unor fapte de natură penală, AEP sesizează organele de urmărire penală”, iar alin. (6) oficializează disciplinarea organizațiilor politice prin faptul că „rezultatele fiecărui control efectuat se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I, și pe pagina de internet a Autorității Electorale Permanente, în termen de 45 de zile de la efectuare”. Partidele sunt supuse controlului și justiției în cazul în care încalcă prevederile legii. Astfel, art. 46 arată că nu doar AEP, ci și „autoritățile publice au obligația de a sprijini Autoritatea Electorală Permanentă în efectuarea controlului finanțării partidelor politice.

Concluzii

Legea finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale obligă formațiunile politice la transparență financiară, la declararea veniturilor încasate și a cheltuielilor efectuate și din aceasta diferență rezultă și datoriile pe care candidații sau organizațiile le pot realiza față de creditori. Elementele introduse în Legea 113/2015 de disciplină, transparență și europenizare a campaniilor electorale, prin eliminarea corupției din timpul desfășurării alegerilor au determinat partidele politice parlamentare, având datorii foarte mari acumulate și realizând împrumuturi de la privați, să se înțeleagă din punct de vedere politic și financiar asupra modalităților de achitate a datoriilor, iar soluția a constat în elaborarea și votarea Legii 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015²⁰, și anume că finanțarea campaniilor să se facă de la bugetul de stat. Astfel, finanțarea partidelor politice din fonduri publice pune în lumină

20 Legea 113/2015, http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finanțarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php, accesat în data de 08.12.2015.

faptul că, având tot mai puțini membri, iar costurile campaniilor fiind tot mai mari, partidele politice recurg la sursele publice, bugetare, de finanțare. Ajunse la guvernare, organizațiile politice își acordă subvenții de stat, acestea reprezentând una dintre resursele financiare pentru reușita activității politice. Subvențiile sunt acordate în funcție de rezultatele politice electorale. Alocările bugetare de la bugetul de stat asigură menținerea partidelor la guvernare și le împiedică de la accesarea resurselor financiare pe cele care nu sunt în legislativ. Partidele sunt cele care își atribuie resursele bugetare²¹.

Datoriile acumulate de partide în timpul campaniilor electorale arată că finanțarea partidelor politice permite cheltuieli, cu mult peste veniturile legale, declarate și realizate de formațiunile politice. Prin urmare, noua lege a finanțării activității partidelor politice și a desfășurării campaniilor electorale prevede controlul financiar al oricărei sume primite de partidele politice pe parcursul campaniilor electorale. Instituția abilitată cu controlul financiar electoral este Autoritatea Electorală Permanentă, care verifică toate viramentele bancare efectuate de donatori, precum și sumele alocate partidelor politice parlamentare de la bugetul de stat prin personalul specializat al Autorității.

Caracterul netransparent și corupt, cu privire la finanțarea candidaților, a reprezentat fundamentul desfășurării campaniilor electorale românești. Noua lege electorală, depolitizând finanțarea publică, disciplinează partidele politice și candidații în perioadele desfășurării campaniilor electorale. Nu doar subvențiile de la bugetul de stat sunt controlate, ci și donatorii sau sponsorii partidelor politice care alocă sume mari de bani, fie la dreapta, fie la stânga eșicherului politic, cu scopul de a primi, ulterior, diferite beneficii de ordin economic, sub forma contractelor finanțate de la bugetul de stat. Disciplinând partidele și candidații, resursele financiare alocate partidelor politice va crește datorită cadrului legal de transparentizare și de control instituțional și astfel vor fi disciplinați atât candidații partidelor politice, înscrși pe listele electorale blocate ale organizațiilor politice, cât și votanții, care nu se vor mai aștepta la diferite donații sau cadouri electorale din partea partidelor politice. Astfel, viitoarele campanii electorale românești din vara anului 2016, alegerile locale și cele parlamentare din toamna anului 2016 vor pune în lumină efectele Legii 113/2015 prin care partidele sunt obligate la transparentă politică, electorală și financiară. Prin noua legislație electorală, logica desfășurării campaniilor electorale nu va mai semăna cu cele anterioare, deoarece partidele, prin listele naționale impuse cetățenilor, vor propune și impune pe buletinul de vot nume sonore, de bune moravuri, fără cazier judiciar sau fiscal, dar și cu o libertate financiară personală, cu scopul finanțării propriei candidaturi pe lista partidului. Cu cât candidatul va fi în vârful listei, cu atât efortul financiar personal va fi mai mare.

Profesionalizarea alegerilor, disciplinarea partidelor și bugetelor și a electoratului lor, apariția actorilor politici calificați, profesioniști ai alegerilor electorale, raționalizează cheltuielile și transparentizează încasările și disciplinează finanțele politice ale partidelor prin verificarea și publicitatea ordineleor de plată făcute de donatori prin virament bancar. Publicarea de către AEP a viramentelor bancare a fiecărui donator politic sau economic, în conturile deschise la banci de organizațiile politice, invită experții AEP-ului, care se vor ocupa cu controlul financiar al partidelor politice, să auditeze trezoreriile și mandatarii financiari desemnați de partide. Prin urmare, această lege exercită controlul financiar real asupra resurselor oficiale și neoficiale realizate de organizațiile politice.

21 Richard S. Katz, Peter MAIR, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, *Party Politics*, 1(1995):5-28

După adoptarea legilor cu privire la disciplina financiară²², bugetară²³ și fiscală²⁴, disciplinarea politicului, a partidelor politice și a campaniilor electorale a devenit realitate, prin noua legislație electorală. Reforma electorală pregătește cadrul redesenării viitoarelor circumscripții electorale regionale.

BIBLIOGRAFIE

CHELCEA, Septimiu, *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative*, Ediția a-II-a revizuită, București, Editura Economică, 2004.

RADU, Alexandru, *Sisteme electorale, Tipologie și funcționare*, Editia a IIIa, adugită și revizuită, București, Editura ProUniversitaria, 2012.

Articole:

GRECU, Florin, „Transformarea voturilor cetățenilor în mandate uninominale în Parlament. Studiu de caz: Alegerile parlamentare din decembrie 2012, Circumscripția electorală nr. 42, Municipiul București”, *Sfera politicii* 174 (2013): 66-79,

<http://www.sferapoliticii.ro/sfera/174/art07-Grecu.php>,

Katz, Richard S., MAIR, Peter, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party”, *Party Politics*, 1(1995):5-28.

Legislație electorală:

Autoritatea Electorală Permanentă, „Extrase ale rapoartelor privind rezultatele controalelor efectuate de către Autoritatea Electorală Permanentă pentru verificarea campaniei electorale ocazionate de alegerile pentru președintele ROMÂNIEI din anul 2014”.

<http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2014/12/Extrase-rapoarte-control-noiembrie-decembrie-2014.pdf>

Constituția României, http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?den=act2_1&par1=3#t3c1s3sba76

Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente,

<http://lege5.ro/Gratuit/g4ztknjvge/legea-nr-208-2015-privind-alegerea-senatului-si-a-came-rei-deputatilor-precum-si-pentru-organizarea-si-functionarea-autoritatii-electorale-permanente>

Legea nr. 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015,

http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finantarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php

Lege Nr. 70 din 2 aprilie 2015 pentru întărirea disciplinei financiare privind operațiunile de încasări și plăți în numerar și pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a

22 LEGENr. 70 din 2 aprilie 2015 pentru întărirea disciplinei financiare privind operațiunile de încasări și plăți în numerar și pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 193/2002 privind introducerea sistemelor moderne de plată EMITENT: PARLAMENTUL ROMÂNIEI PUBLICATĂ ÎN: MONITORUL OFICIAL NR. 242 din 9 aprilie 2015, https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/L_70_2015.pdf, accesat în data de 03.12.2015

23 Legea responsabilității fiscal-bugetare nr. 69/2010 *) a fost republicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 330 din 14 mai 2015, http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/legislatie/lege377_2013modif69_2010.pdf, accesat în data de 03.12.2015.

24 Tratatul european de guvernanță fiscală, <http://www.ziare.com/politica/lege/camera-deputatilor-a-adoptat-tratatul-european-de-guvernanta-fiscala-1166065>, accesat în data de 03.12.2015.

Guvernului nr. 193/2002 privind introducerea sistemelor moderne de plată EMITENT: PARLAMENTUL ROMÂNIEI PUBLICATĂ ÎN: MONITORUL OFICIAL NR. 242 din 9 aprilie 2015, https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/L_70_2015.pdf.

Legea responsabilitatii fiscal-bugetare nr. 69/2010 *) a fost republicata în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 330 din 14 mai 2015,

http://discutii.mfinante.ro/static/10/Mfp/legislatie/lege377_2013modif69_2010.pdf

Monitorul Oficial, Nr. 196 din 13 martie 2008, Lege nr. 35 din 13 martie 2008 , pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, cu modificările și completările ulterioare, http://www.clr.ro/rep_htm/l35_2008.htm.

Tratatul european de guvernanță fiscală, <http://www.ziare.com/politica/lege/camera-deputatilor-a-adoptat-tratatul-european-de-guvernanta-fiscala-1166065>.

Articole și interviuri în presa online:

MĂNOIU Cătălina, „Partidele au primit în luna august 464.644 de lei de la bugetul de stat”, <http://www.mediafax.ro/politic/partidele-au-primit-in-luna-august-464-644-de-lei-de-la-bugetul-de-stat-14690530>.

POSTELNICU Valentina, Președintele Iohannis a promulgat legea privind finanțarea partidelor și campaniilor electorale, <http://www.mediafax.ro/politic/presedintele-iohannis-a-promulgat-legea-privind-finantarea-partidelor-si-campaniilor-electorale-14277048>.

BLAGA Vasile, interviu la GÂNDUL LIVE: „Cel mai corect ar fi să ajungem la putere prin alegeri anticipate. Vom depune moțiuni de cenzură în februarie”:

<http://www.gandul.info/politica/vasile-bлага-la-gandul-live-cel-mai-corect-ar-fi-sa-ajungem-la-putere-prin-alegeri-anticipte-vom-depune-motiune-de-cenzura-in-februarie-13693118>

Women and men entering the 2014 presidential arena

Running a campaign on social media¹

■ OANA BĂLUȚĂ

[University of Bucharest]

Abstract

Women and men entering the 2014 presidential arena. Running a campaign on social media explores how the usage of social media in the electoral campaign supports or resists representation of conventional stereotypes of femininity/masculinity and politics (such as the public man/private woman) whether women and men candidates have addressed substantive representation of women and tried to mobilize the support of women voters through specific targeted messages. Even if at the beginning of the research my intention was to focus exclusively on women entering the arena, I chose to expand the focus and address the two most preeminent men engaging in the campaign. I explain the reasons and advantages of such an approach in the research section.

Keywords

political representation; presidential campaign; traditional media and new/social media; stereotypes; women's interests

Women and men entering the 2014 presidential arena. Running a campaign on social media

In a previous recent article I was asking how do we draw the line when it comes to gender, politics and media and stereotypical representations. In *Gender, politics and media: stereotypical representations* (2015) I argued feminists criticize how media represent women politicians due to the fact that it either **eliminates women symbolically** (more women than men are present-

1 This study is a more in-depth follow up of two previously published in *Sfera Politicii* „Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?” in *Sfera Politicii* no. 183 (2015): 105-119 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/183/pdf/183.10.Baluta.pdf> and *Reprezentarea intereselor de gen: între 'politica ideilor' și 'politica prezenței'* in *Sfera Politicii*, no. 178 (2014) <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/178/art10-Baluta.php>

The article is a product of *Abordări teoretico-metodologice ale reprezentării politice descriptive și substanțiale* (2014-2015) research included in „Burse doctorale și postdoctorale pentru tineri cercetători în domeniile Științe Politice, Științe Administrative, Științele Comunicării și Sociologie” Project, identification number: POSDRU/159/1.5/S/134650, National School of Political Science and Public Administration.

ed in media) or it **stereotypically frames women** when „journalists systematically and routinely focus on women's sex and gender – emphasizing less what they do and more what they look like”². At the same time, I also noticed that according to Sarah Childs women's presence in politics „might not be normalized but, rather, rendered suspect and 'other' through gendered media representations”³.

One year later I hold close to the argument that if in traditional media, journalists create gendered spaces in politics, in new media it is actors themselves who may participate in creating gendered spaces in politics, it is candidates and politicians who assume or resist traditional gender representation.

Worldwide, less women engage as candidates in presidential elections. The 2014 year marked a difference in national elections as two women (one is the president of a new political party and the other an independent politician) were candidates for the Romanian Presidency. Due to the extension of social media, candidates and politicians (may) consider them as (important) electoral tools. During the 2014 presidential campaign, Facebook was a platform used by candidates, both women and men, to communicate specific messages, to individualize their political candidacy.

Broadly, **this study explores** how the usage of social media in the electoral campaign supports or resists representation of conventional stereotypes of femininity/masculinity and politics (such as the public man/private woman) whether women and men candidates have addressed substantive representation of women and tried to mobilize the support of women voters through specific targeted messages.

Women/gender, politics and media in Romania?

Research on gender, politics and the media in Romanian politics is not at all so extended or elaborated (as studies in the US or Britain, for instance). In 2013, an MA student conducted a research for her dissertation paper under my guidance where she interviewed 10 journalists accredited at the Parliament (Senate precisely) working in television newsrooms, press agencies, public radio, online and tabloids⁴.

The findings are particularly interesting when addressing stereotypical framing of politicians and the possible role played by women politicians. Adina Mihaela Huiban concluded that the journalists' answers were quite diverse and they put the blame on journalists themselves, on the editorial policy or on women politicians.

Those blaming journalists for stereotypical framing consider that:

„journalists publish information, images, details about women's lives to raise their rating, to sell the paper, to gain more the audience of their programme in comparison with one broadcasting a book festival”.⁵

Journalists use stereotype framing „because they are superficial or due to commercial reasons”.⁶

2 Sarah Childs, *Women and British Party Politics. Descriptive, Substantive and Symbolic Representation* (New York, Routledge, 2008), 141.

For an elaborated argument, see Băluță, Oana, 2015, „Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?” in *Sfera Politicii* no. 183 (2015): 105-119

3 Childs, *Women*, 141.

4 Agerpres, Mediafax, Radio România Actualități (RRA), România Tv, Realitatea Tv, Antena 3, Digi 24, Libertatea.

5 Adina Huiban, „Gen, interese specifice și reprezentare politică în cazul senatoarelor din legislatura 2012-2016” (dissertation thesis, The Faculty of Journalism and Communication Science, University of Bucharest, 2014).

6 Huiban, *Gen*, (dissertation thesis).

One journalist blaming both her colleagues and politicians had a very interesting remark pointing towards women's agency:

„if journalists are told from the newsroom to film high heels and short skirts, this is what they will film. It is more sad when the person, the woman MP with short skirts and high heels is willing to get into details about the subject and to show off her legs (...) As a journalist you have to ask- are you willing to let me interview you about the way you dress? – and if the lady says yes and she is willing to give details and she also shows her wardrobe to the journalist, it is her decision”⁷.

In a 2015 article addressing women/gender, politics and media, I concluded that there are some specific media framings of women politicians: *young and beautiful* (women are presented as young and beautiful 'creatures'), *the wife of* (it is the husband helping them to receive a political nomination), *under the sign of the lover* (she had an affair with a preeminent man politician, perhaps a gatekeeper of the party and he supported her candidacy). None of these framings favor women politicians⁸.

As we can notice, the findings and opinions are diverse: traditional media do not seem to be such a gender neutral medium as journalists view and present women on gender based stereotypes; at the same time the topic on whether women politicians conform with these norms and 'fuel' the framings needs additional research. However it is a topic to be considered more thoroughly through interviews with women politicians and journalists.

Unlike traditional media, social media may be a potential asset. In *Digital Divas: Women, Politics and Social Network*, Alexis Gelber states that „theoretically, social media should be an asset for women politicians” and it may also be an advantage for new comers⁹. The authors of the 2013 study *Women in decision-making: The role of the new media for increased political participation* identified some **hypotheses** useful for this present study focusing on presidential candidates communication through Facebook. Thus, new media might support women to overcome barriers in political participation as they display some functions: *encourage women to enter formal politics* because they help building their confidence as public actors, *empower women and girls* as new media creates the medium to „develop public selves and exercise their abilities to argue and persuade”, highly important when it comes to the above mentioned portrayal of women, new media may *deconstruct dominant media narratives* and *help women politicians to bypass mainstream media* as they connect them directly with voters, they *may raise women's interest* in regards to political thinking and action by including also issues important for women and by encouraging to create networks, and they may spread awareness on women's associations and political acts¹⁰.

Also, women MPs interviewed in *Women in decision-making: The role of the new media for increased political participation* study concluded that new media may support the profile of marginal groups and issues, including women and

7 Huiban, *Gen*, (dissertation thesis).

8 See, Băluță, Oana, 2015, „Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?” in *Sfera Politicii* no. 183 (2015): 105-119

9 Gelber Alexis, „Digital Divas: Women, Politics and the Social Network” (Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy Discussion Paper Series, 2011), 14, 16.

10 *Women in decision-making: The role of the new media for increased political participation*, 2013, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C –Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament, 103, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493010/IPOL-FEMM_ET\(2013\)493010_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493010/IPOL-FEMM_ET(2013)493010_EN.pdf)

women's rights. I consider the following paragraph comprehensive enough for the potential role of social media when it comes to gender and politics, even if lengthy, I will render it as such:

„A woman's journey into representative politics commences at being interested in politics. It is easy to see how new media tools can help to generate and sustain such interest. The next stage in the journey is when a woman puts herself forward for selection to a party election list. For this, women need a network of supporters and time. Again, it is possible to see how new media may be used to assist at this point. Women may build networks of followers and friends which can translate into real power. Such networks may be capitalized into political support and credibility. Finally, a woman must be elected and then she must progress within the political establishment. Again, a strong network would help, for which new media tools may be useful".¹¹

In traditional media¹², journalists create gendered spaces in politics, in new media¹³ it is actors themselves who may participate in creating gendered spaces¹⁴ in politics, it is candidates and politicians who assume or resist traditional gender representation. In social media, candidates have control over content and choose how to present themselves during and after electoral campaigns.

Research design

Even if at the beginning of the research my intention was to collect data and analyze exclusively women entering the Presidential arena, I chose to expand the focus and address as well the two most preeminent men engaging in the campaign. It is my strong belief that the approach may provide more comprehensive data to better understand *differences and specificities of women and men* running for an elected office.

Women candidates

This study explores how the usage of social media in the electoral campaign supports or resists representation of conventional stereotypes of femininity and politics (such as the public man/private woman) and of the focus on women's appearance, whether women and men candidates have addressed substantive representation of women and tried to mobilize the support of women voters through specific targeted messages; interaction between men and women candidates.

So in this part, I set out to address the following questions:

11 *Women in decision-making: The role of the new media for increased political participation*, 2013, Directorate General for Internal Policies, Policy Department C –Citizens' Rights and Constitutional Affairs European Parliament, 13, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493010/IPOL-FEMM_ET\(2013\)493010_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493010/IPOL-FEMM_ET(2013)493010_EN.pdf)

12 It refers to media types of print and broadcast media.

13 For the purpose of the study, some wide clarifications of new media are necessary. New media represents content available through internet on a digital device, it includes active participation in an interactive community: blogs, wikis, social media (Facebook, Twitter).

14 A gendered space in media: eliminates women symbolically (more women than men are presented in media) or stereotypically frames women focusing on conventional stereotypes of femininity and politics, such as the public man/private woman, or focus on women's appearance (Norris 1997; Shvedova, 2005, Childs, 2008).

- Do women support or resist representation of **conventional stereotypes of femininity and politics**¹⁵ (such as the **public man/private woman**). The American study of Kim Fridkin and Ann Gordon, *How Women Campaign for the U.S. Senate: Substance and Strategy* (1997), emphasize that „given the pervasiveness of sex stereotypes (..) women candidates may choose to play to stereotypes by emphasizing their perceived areas of strengths in their campaigns” or may focus on policy areas close to stereotypes that assume women are knowledgeable on certain issues such as education, health care and less informed on economy, justice, foreign policy¹⁶.

I operationalize **public man/private woman** by looking whether women candidates place greater importance on soft/compassionate issues: education, healthcare.

- Do women candidates **address substantive representation of women**? I operationalize substantive representation in connection with four issues: violence against women, work-life balance, sexual and reproductive rights (to have an abortion), gender equality. I chose these ‘women’s interests+ because in Romania they have mobilized the support of citizens, media, women and feminist NGOs.
- Have women tried to **mobilize the support of women voters** through specific targeted messages? I will search for messages addressed to women citizens as potential voters for women candidates. Do they see women citizens as potential voters/supporters? Do they understand women’s potential as electoral supporters taking into account that they participate less than men in the electoral process?
- Do **women candidates also criticize each other** or just the men competitors? I will analyze whether a woman candidate launches critical remarks in regards to the other woman candidate or exclusively/mostly directs them towards men competitors. I also intend to understand whether their **criticism is gendered or not**.

Men candidates

The study also clarifies whether men candidates have addressed substantive representation of women and tried to mobilize the support of women voters through specific targeted messages. The main premise is men as candidates should also address women’s interests as citizens as in the end one may become the President of all citizens, both men and women.

Including men candidates in the research has also the potential to allow the researcher investigate the interaction between women and men and to understand whether the inevitable criticism (of an electoral competition) address gender stereotypes, to see whether men candidates criticize each other or also women involved in the electoral competition. So in this part, I set out to address the following questions:

- Do men support or resist representation of **conventional stereotypes of masculinity and politics**¹⁷ (such as the **public man/private woman**) I operationalize

¹⁵ **Women’s appearance** is also correlated with „conventional stereotypes of femininity and politics”. When it comes to whether women chose to construct their image appealing to their attractiveness or good looking, I recommend the analysis included in Băluță, Oana, 2015, „Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?” in *Sfera Politicii* no. 183 (2015): 105-119

¹⁶ Kim Fridkin, Ann Gordon, „How Women Campaign for the U.S. Senate: Substance and Strategy”, in Pippa Norris (editor), *Women, Media and Politics*, (New York, Oxford University Press, 1997), 61.

¹⁷ Unlike the analysis matrix used for women’s Facebook campaign, I eliminated the ‘good looking’ references when it comes to men as stereotypes do not portray men candidates or politicians as ‘beautiful creatures’.

public man/private woman by looking whether men candidates place greater importance on (so called) 'male issues': economy/taxes, justice, defense.

- Do men candidates **address substantive representation of women**? I operationalize substantive representation in connection with four issues: violence against women, work-life balance, sexual and reproductive rights (to have an abortion), gender equality. I chose these women's interests because in Romania they have mobilized support of citizens, media, women and feminist NGOs.
- Do men try to **mobilize the support of women voters** through specific targeted messages? I will search for messages addressed to women citizens as potential voters for women candidates. Do they see women citizens as potential voters/supporters? Do they understand women's potential as electoral supporters taking into account that they participate less than men in the electoral process?
- Do men candidates only criticize each other or also the women competitors? Is their criticism gendered or not?

I consider the topics relevant as they allow us understand how men behave in the context of an electoral campaign, one that includes women candidates as well. It is important to add that the research does not answer to the following question as (even if important) it does not fall under its scope: does a candidates' popularity on Facebook have a correlation to the electoral success¹⁸?

Data and methods

This research employs data from the **official Facebook Pages** of the four candidates for the Romanian Presidential Office in 2014. This type of research is relatively new in the field of gender, media and politics, with sources of data that need to be utilized more in the light of the expansion of social media and of Facebook as a campaigning platform. The first round of the Presidential campaign lasted one month, between the 3rd of October and 1st of November 2014. The monitoring covers only these thirty days and not the second round as well because women did not enter the second round. The candidates daily data posted on their Facebook pages were collected according to a monitoring grid [with one topic only individualized for women (image issue)]- data were registered for each candidate to allow a comparison of the issues addressed by candidates; the method used is content analysis as it helps us not only grasp a quantitative picture of their activity, but also design and recreate a gender sensitive context for candidates. The registration unit is the phrase. The **total sample** included in the research consists of **440 messages** posted by the candidates on their Presidential Facebook pages¹⁹.

1. Conventional stereotypes of femininity/masculinity and politics

1.1 Public man/private woman: Education, Health Care, Economy/Taxes, Justice/ Anti-Corruption, Defense

The registration in Table 1 allows us to compare the issues included in women's and men's campaign. We notice that nor women, **nor men seem to be 'prisoners' of a conventional gender agenda**. Education was a campaigning issue more for

¹⁸ However, quick inferences can be made.

¹⁹ One limitation of this research is correlated with the time of the monitoring process. The Facebook pages of the candidates were not daily monitored, and the research continued when the campaign ended. This poses the risk for some posts to have been deleted by the user. However, I am quite reserved that the deletion included gendered sensitive Facebook messages, thus the core of the research is not affected. Also the research is more interested in how specific messages were conveyed than in the number of the Facebook posts.

Conventional stereotypes of femininity/masculinity and politics

	Education	Health Care	Economy/ Taxes	Justice/ Anticorruption	Defense
Elena Udrea	2	4	12	3	1
Monica Macovei	3	1	2	47	1
Victor Ponta	2	1	3	4	4
Klaus Iohannis	11	2	10	7	3

Table 1. Conventional stereotypes of femininity/masculinity and politics

men than for women (Klaus Iohannis, 11 posts) while the topic of economy/taxes was addressed more by a woman candidate (Elena Udrea, 12 posts). When it comes to defense, men were more vocal, however the content of the Facebook messages reveal the defense interest is more ceremonial as it is correlated with the Day of the Army celebrated on the 25th of October (3 out of 4 posts of Victor Ponta).

Interesting enough is the issue of justice/anticorruption. Generally, this is a topic largely present on both media's and politician's agenda²⁰. When it comes to this particular campaign, **one woman candidate ran under the justice/anti-corruption umbrella**, Monica Macovei. I consider it a sort of a „tribute“ or a reflection of her educational, professional and political background (we should remember she held the justice ministerial portfolio). The core message of Macovei's campaign was: „choose justice and anticorruption“, vote for Macovei. Moreover, her campaign supporters²¹ perceived her as an almost mythical fighter for justice, one example is particularly striking:

„Monica Macovei' s sword is not the sword cutting down the heads of the innocents in front of a television camera, it is the sword of justice that has rusted for too long. And why should laws be merciful when only thousands of people affect twenty millions?“ (30th of October post)

However, what we notice under this research category is a **poor correlation between gender and conventional stereotypes of femininity and masculinity**.

2. Substantive representation of women: *Violence against women, Work-life balance, Sexual and reproductive rights (to have an abortion), Gender Equality, Women (empowerment, role models)*

On women's substantive representation (as envisaged in the research), we find only two candidates appealing to gender sensitive issues in the field of gender equality and women's empowerment. A woman candidate individualizes herself on the topic as she is by far the winner with 10 posts on empowerment out of 106 (approximately 10%). One man candidate, Victor Ponta did include kindergartens on a Facebook post from the 10th of October, however as it was related with international political support for another country, I chose not to register it as such as it fell aside the topic of substantive representation.

Klaus Iohannis launched one important message naming „gender equality“ as such explained further on by gender balance within decision making positions in Sibiu's Town Hall. Politicians usually mention equal opportunities or equality between women and men, not gender equality which is a much broader and complex umbrella.

²⁰ There have been important corruption allegations and than convictions in Romania due to corruption.

²¹ Public intellectuals, for instance.

Substantive representation of women

	Violence against women	Work-life balance	Sexual and reproductive rights (to have an abortion)	Gender Equality (?)	Women (empowerment, role models)
Elena Udrea	0	0	0	0	10
Monica Macovei	0	0	0	0	
Victor Ponta	0	0	0	0	
Klaus Iohannis	0	0	0	1	

Table 2. Substantive representation of women

„As the meeting from this evening has a gender sensitive topic, I would like to address it. (...) As you may be aware of, one of the inequalities wide spread in Romania is gender inequality. However, since gender equality has deep roots in my education, this rule on gender equality has been a natural one for me. For instance, in Sibiu, we have more women occupying decision making positions than men. (...) It is not an individualized trait, but the core spirit within my education and upbringing according to whom merits should be awarded no matter one's gender”.

This message had 9611 Likes and 543 shares.

Elena Udrea: one can't go both ways

Unlike the other woman entering the electoral campaign, Elena Udrea had 10 Facebook messages addressing topics that fall under *Women (empowerment, role models)* category. These Facebook posts addressing women add another distinctive trait to her controversial political character. We have already seen that she embraced the image of the „sexy schoolgirl”, however her actions and messages place her under a different umbrella. When we correlate the two topics: appearance and substantive representation of women, we notice she lacks consistency. **You can't have them both, you can't appropriate two rather opposable ways of action and expect citizens to perceive you as an authentic candidate, too.**

On the 6th of October she welcomed the results of presidential elections in Brazil, where Dilma Roussef won the first round, and during the last week of campaign she greeted Roussef for being elected as President of the country. Obviously the message introduced national elections, her candidacy as a woman and future support for women entering politics. We may conclude that the communication strategy on Facebook tried to maximize opportunities brought by the international political scene.

„I am confident that the elections on the 2nd and 16th of November will prove that Romanian society underwent progress and they will reflect a woman's victory. This could be the greatest change after 1989 and a big step ahead for the country”. (the 6th of October; 1469 Likes and 84 shares)

„(...) I am confident that I'll win the elections and offer a powerful example to women to enter politics”. (the 27th of October, 960 likes and 86 shares)

She once more appeals to this „relational“ way of communication when she refers to a national actress in a Facebook post; Elena Udrea only mentions how the actress was dressed and her strength, nothing said about her talent or professional skills: „It was then that I realized what a powerful woman she was“. (9th of October)

In other messages she emphasized women can balance their private life and career as they are „strong and determined“ (11th of October), and during the same day she uploaded one of the most empowering messages addressing women (1752 likes and 62 shares):

„We have proved enough by now! It is high time we start doing the things that complete us, we start to be ourselves, and we let go the fact that women are only tolerated“.

A second message included men as gate keepers of power within a society; it gathered 1745 likes and 93 shares.

„Men are tolerant with women, they are ‘open minded’ when it comes to supporting a woman’s career, but with limitations over power and control of action and decision“.

Other three messages are again interesting because they address women’s health in the broader context of feminized professions. During her campaign she visited a textiles factory. On the 21st of October she uploaded on the Facebook page one message emphasizing she discussed about „women’s issues“ and about health specific problems they have as they work in this particular industry. Two days after this post, she mentioned women working in textiles again and her commitment to support a system where women workers are fairly paid (23rd of October, 2778 likes and 164 shares). However it is worth adding that the President does not have such political powers.

After having analyzed the substantive representation and the themes under this category and if we correlate it with the image findings, we notice once again how contradictory this candidacy and political candidate were. As I am familiar with the media and political landscape, I wouldn’t have expected this empowerment framing of a woman candidate.

In regards to sexual and reproductive rights (to have an abortion), we have already seen in Table 2 that no candidate addressed this topic on Facebook. However Monica Macovei did refer to the theme, but on her website under the „Ten commandments“ of her political programme: „Children and women need protection against family violence. Including unborn children must be protected: I am against considering abortion common, however I consider the state should have a role in education, not prohibition“. ²² There is a disturbing ambiguity in her communication when it comes to women’s substantive representation. When correlating this ambiguity with previous messages, positions held within European Parliament, voting behavior, public discourses on doctors’ freedom of consciousness her position comes close to a conservative one.

3. Mobilize the support of women voters

Almost no candidate tried to directly **mobilize the support of women voters** through specific targeted messages: women should participate in the elections, they should also vote for their president etc. However, Monica Macovei did address women, but women mothers: „It is no joke, your vote does count. Convince your mother, convince your boyfriend or girl friend to vote“ (19th of October, 1504 likes and 12 shares)

²² <http://macoveipresedinte.ro/program-politic/10-sa-ti-respecti-identitatea/>

In the election days, more men than women participated: 48% in comparison with 52%. When it comes to the voting preferences of women citizens, women and men had different electoral preferences:

Voting preferences		
	Women	Men
Elena Udrea	49%	41%
Monica Macovei	56%	44%
Victor Ponta	48%	52%
Klaus Iohannis	45%	55%

Table 3. Voting preferences

If we look at the voting distribution, we notice that among Macovei's voters women are more numerous than men and that more men gave their vote to Klaus Iohannis. I would say that it may be the case that her justice oriented messages managed to attract women voters.

4. Criticism

Criticism											
Elena Udrea			Monica Macovei			Klaus Iohannis			Victor Ponta		
Monica Macovei	Victor Ponta ²³	Klaus Iohannis	Elena Udrea	Victor Ponta	Klaus Iohannis	Monica Macovei	Elena Udrea	Victor Ponta	Klaus Iohannis	Monica Macovei	Elena Udrea
0	15	24	2	16	1	0	0	1	0	0	0

Table 4. Criticism

As both women and men joined the presidential campaign we can also analyze whether their interaction on Facebook fall under conventional communication expectations, for instance **women are expected to be less critical than men**. When it comes to men, one particular research finding is interesting and it will guide my analysis. Kathleen Dolan emphasizes that one analysis of men running against women for the U.S. House of Representatives showed that „men feel constrained in their behavior when running against women in two ways”: they fear to „bully” their female opponent when using negative attacks and they alter the content of the messages to address women's issues²⁴.

The registration in Table 4 shows interesting data in regards to **women vs women** campaign. Only one woman candidate criticized her opponent in two messages. At the beginning of her campaign, Monica Macovei explained why her opponents cannot become president, Elena Udrea was criticized due to corruption allegations affecting people close to her and for previously criticizing an anticorruption institution. However, indirect criticism was conveyed as well since Macovei mentioned corruption allegations affecting Udrea's former husband. It is worth emphasizing her remarks about Udrea as a divorcee (ex- Cocos); still, even if it targets the

²³ 1 Victor Ponta, Prime Minister, Government

²⁴ Kathleen Dolan, „Do women candidates play to gender stereotypes? Do men candidates play to women? Candidates sex and issues priorities on Campaign Websites”, *Political Research Quarterly* 1 (2005): 32.

candidates' private life, the remark falls under the overall attacks on corruption. We should also keep in mind that Monica Macovei divorced her husband as well.

Unlike Macovei, Elena Udrea heavily criticized only her male opponents: Victor Ponta and Klaus Iohannis. When looking at the amount of critical messages, we can hardly say women candidates were soft and traditional opponents. At the same time, men were barely critical on Facebook in regards to men opponents. If we situate these findings in a larger matrix of the presidential elections we may also speculate that the 'outsider' status of women may have been a stimulus (however, this needs to be further researched).

It is true that on Facebook, Victor Ponta addressed no critical remarks against his men opponent, however outside Facebook, he made negative remarks about Iohannis ethnicity and his campaign speaker commented on his status as childless. Monica Macovei reacted on her Facebook page and criticised these attacks.

Conclusions

The hypothesis of this paper was that if in traditional media²⁵, journalists create gendered spaces in politics, in new media²⁶ it is actors themselves who may participate in creating gendered spaces²⁷ in politics, both candidates and politicians may assume or resist traditional gender representation. In social media, candidates have control over content and choose how to present themselves during and after electoral campaigns. At the same time, social media may help 'outsiders fight media blockages. During her campaign, Monica Macovei did accuse television stations of creating a blockade when it comes to her appearances and emphasized she is having difficulties to gain media access.

As data show, it does appear that women ran under the sign of *justice and good for*.

According to the above findings, I would not deprive Elena Udrea of agency when it comes to image and content of messages. Udrea actively assumed a special type of image, thus I do wonder whether she can be placed in Child's paradigm of *female-politician-pretender*²⁸. This role rather situates the results of this research closer to those recent that suggests women politicians are not simply passive recipients of media representations and they participate in their construction²⁹.

Image was a public asset for Elena Udrea. I can hardly argue that Facebook was a means for Elena Udrea to *deconstruct dominant media narratives* (see *Women in decision-making: The role of the new media for increased political participation*). It is not the case to argue either that *women candidates* included also issues important for women (see substantive interests). However, despite lacking these issues on her political agenda, we find more women than men among Monica Macovei's voters (it is true that the overall number of votes she received was much smaller in comparison to men candidates).

We notice that **nor women, nor men seem to be prisoners of a conventional gender agenda**; the research did not show that they are more concerned with the

25 It refers to media types of print and broadcast media.

26 For the purpose of the study, some wide clarifications of new media are necessary. New media represents content available through internet on a digital device, it includes active participation in an interactive community: blogs, wikis, social media (Facebook, Twitter).

27 A gendered space in media: eliminates women symbolically (more women than men are presented in media) or stereotypically frames women focusing on conventional stereotypes of femininity and politics, such as the public man/private woman, or focus on women's appearance (Norris 1997; Shvedova, 2005; Childs, 2008).

28 Childs, *Women*, 142.

29 Childs, *Women*, 142-143.

issues. **There is rather a poor correlation between gender and conventional stereotypes of femininity and masculinity.**

One Facebook campaign has its own rules of communication and interaction. In order to understand the broader image, content, criticism topics, we need to address communication outside this platform (see above the peculiar frame of criticism or the abortion issue). For future research I recommend analysis of user's comments on the topics to better grasp the utility of Facebook and how friendly this communication platform is for women and men. One final remark regards the registration of the messages as in online content can be erased by administrators of the Facebook page (this comes out as a limitation or a possible flow of this type of research).

BIBLIOGRAPHY

Anderson, Cameron D.; Goodyear-Grant, Elisabeth, „Conceptions of Political Representation in Canada: An Explanation of Public Opinion”, *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique* vol. 38, no. 4, (2005): 1029-1058.

Băluță, Oana, „Gen, politică și mass-media: reprezentări stereotipizate. Cum tragem linia?” *Sfera Politicii* no. 1 (183), (2015): 105-119 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/183/pdf/183.10.Baluta.pdf>

Băluță, Oana, „Reprezentarea intereselor de gen: între 'politica ideilor' și 'politica'” *Sfera Politicii*, no. 178, (2014): 74-85 <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/178/art10-Baluta.php>,

Băluță, Oana, *Feminism modern reflexiv* (București, Tritonic, 2013).

Băluță, Oana, „Reprezentare „în oglindă””, in Băluță, Oana (ed.), *Gen și Putere* (Polirom, Iași, 2006).

Cancian, Francesca M., „Methodologies That Challenge Inequality” in *Gender and Society*, vol. 6, no. 4, (1992): 623-642

Caul, Miki, „Women's Representation in Parliament. The role of political parties”, Krook, Mona Lena; Childs, Sarah, *Women, Gender and Politics. A Reader* (New York, Oxford University Press, 2010)

Childs, Sarah, *Women and British Party Politics. Descriptive, Substantive and Symbolic Representation* (New York, Routledge, 2008)

Chiva, Cristina, „Women in Post-Communist Politics: Explaining Under-Representation in the Hungarian and Romanian Parliaments in *Europe-Asia Studies*”, vol. 57, nr. 7, (2005): 969-994.

Dolan, Kathleen, „Do women candidates play to gender stereotypes? Do men candidates play to women? Candidates sex and issues priorities on Campaign Websites” in *Political Research Quarterly*, vol. 58, no 1 (2005): 31-44.

Dovi, Suzanne, „Preferable descriptive representatives: will just any woman, black, o Latino do?” in Krook, Mona Lena; Childs, Sarah, *Women, Gender and Politics. A Reader*, (New York, Oxford University Press, 2010).

Freman, Joe, „Building a Base: Women in Local Party Politics”, in Krook, Mona Lena; Childs, Sarah, *Women, Gender and Politics. A Reader* (New York, Oxford University Press, 2010).

Fridkin, Kim; Gordon, Ann „How Women Campaign for the U.S. Senate: Substance and Strategy”, in Pippa Norris (editor), *Women, Media and Politics*, (New York, Oxford University Press, 1997).

Fox, Richard L.; Lawless, Jennifer L. , *Entering the Arena? Gender and the Decision to Run for Office* in Krook, Mona Lena; Childs, Sarah, *Women, Gender and Politics. A Reader* (New York, Oxford University Press, 2010).

Gary Goertz, Amy G. Mazur, „Mapping gender and politics concepts: ten guidelines”; Goertz,

- Gary; Mazur, Amy G. (eds.), *Politics, Gender and Concepts*, (Cambridge, University Press, 2008).
- Gelber Alexis, *Digital Divas: Women, Politics and the Social Network*, Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy Discussion Paper Series (2011).
- Goodwin, Jeff, Jasper, James, Polletta, Francesca, *Passionate Politics. Emotions and Social Movements* (Chicago and London. University of Chicago Press, 2001).
- Huiban, Adina, „Gen, interese specifice și reprezentare politică în cazul senatoarelor din legislatura 2012-2016” (disertation thesis, The Faculty of Journalism and Communication Science, University of Bucharest, 2014).
- Montgomery, Kathleen A., „Introduction” in Matland, Richard E.; Montgomery, Kathleen A., Montgomery (eds.), *Women's Access to Political Power în Post-Communist Europe* (Oxford. Oxford Univesity Press, 2004).
- Matland, Richard; Kathleen A., Montgomery, „Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies”, in Matland, Richard E.; Montgomery, Kathleen A., Montgomery (eds.), *Women's Access to Political Power în Post-Communist Europe* (Oxford, Oxford Univesity Press, 2004).
- Matland, Richard E., „Enhancing Women's Political Participation: Legislative Recruitment and Electoral Systems”, in Julie Ballington, Azza Karam, *Women in Parliament: Beyond Numbers* (revised edition), (Publications Office, International IDEA, 2005)
- Miroiu, Mihaela, *Drumul către autonomie* (Iași, Polirom, 2004).
- Molyneux, Maxine, „Mobilization without Emancipation? Women's Interests, The State and Revolution in Nicaragua”, in McCann & Kim: *Feminist theory reader. Local and global perspectives* (New York, Routledge, 2003).
- Norris, Pippa; Lovenduski, Joni, *Political Recruitment* (Cambridge University Press, 1995).
- Norris, Pippa, *Women, Media and Politics* (New York, Oxford University Press, 1997).
- Pasti, Vladimir, *Ultima inegalitate. Relațiile de gen din România*, (Iași, Polirom, 2003).
- Paxton, Pamela; Kunovich, Sheri; Hughes, Melanie M., „Gender in Politics” in Annual Review of Sociology, vol. 33, (2007): 263-270.
- Phillips, Anne, *The Politics of Presence* (New York, Oxford University Press, 1998)
- Phillips, Anne, *The Representation of Women*, în *The Polity Reader in Gender Studies* (Cambridge, Polity Press, 1995)
- Phillips, Anne, „Democracy and Representation: Or, Why Should it Matter Who our Representatives Are”, in Phillips, Anne (ed.), *Feminism and Politics* (Oxford Oxford University Press, 1998).
- Pitkin, Fenichel Hanna, *The Concept of Representation* (Berkley, Los Angeles, London., University of California Press, 1967).
- Popescu, Liliana, *Politica sexelor* (București, Maiko, 2004).
- Pringle, Rosemary, Sophie Watson, „Women's Interests' and the Post-structuralist State”, in Phillips, Anne (ed.), *Feminism and Politics* (Oxford, Oxford University Press, 1998).
- Sapiro, Virginia, „Feminist Studies and Political Science- and Vice Versa”, in Phillips, Anne (ed.), *Feminism and Politics*, (Oxford, Oxford University Press, 1998)
- Shvedova, Nadezhda, *Obstacles to Women's Participation in Parliament* în Julie Ballington, Azza Karam, *Women in Parliament: Beyond Numbers* (revised edition) (International IDEA, Publications Office, 2005).
- Schwindt-Bayer, Leslie A.; Mishler, William, An Integrated Model of Women's Representation in The Journal of Politics, vol. 67, nr. 2, (2005): 407-428.
- Young, Iris Marion, *Inclusion and Democracy* (Oxford, Oxford University Press, 2000).

Researches

A study of collected narratives on gender perceptions in the 27 EU Member States, European Institute for Gender Equality (EIGE), (2013): <http://eige.europa.eu/sites/default/files/EIGE-study-on-collected-narratives-on-gender-perceptions-MH3112337ENC.pdf>

Women in decision-making: The role of the new media for increased political participation, Policy Department C – Citizens' Rights and Constitutional Affairs, (2013), [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493010/IPOL-FEMM_ET\(2013\)493010_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/493010/IPOL-FEMM_ET(2013)493010_EN.pdf)

Două Românii¹ – clivajul real din ultimii 25 de ani

■ BOGDAN TEODORESCU

[National School of Political Studies and Public Administration]

■ DAN SULTĂNESCU

[National School of Political Studies and Public Administration]

Abstract

Beside any political explanation, the only think that have remained constant, in the last 25 years of electoral campaigns in Romania, was the cleavage between two different visions regarding developing the Romanian society: on the one side, there is the vision of Ion Iliescu and his descendants (a pragmatic vision, about the need for comfort and for economic and social repairs) and, on the other side, the vision of the opponents of Ion Iliescu and his descendants, no matter who those was (a vision about contesting the legitimacy of Iliescu and his descendants, and a vision about the need for moral repairs, defending rights and liberties before anything else). Analysing this dynamic (this battle of these two visions) can offer insightful knowledge about the 25 years of elections and political campaigning in Romania.

Keywords

Political cleavage; electoral campaigns; Iliescu; social securities; liberties, Romanian left, Romanian right

Decembrie 1989 a fost ultimul moment în care largă majoritate a românilor s-a aflat unită în jurul unei idei comune – ura împotriva familiei Ceaușescu. De aceea, clivajul creat în 1990, a rămas cel mai important din spațiul public românesc, acoperindu-le în fapt pe toate celelalte apărute ulterior. Imediat după 25 decembrie, momentul executării cuplului la Târgoviște, dezideratele populației au început să se despartă, la fel și agendele celor din spațiul puterii. Dacă la nivelul populației prindeau contur două tendințe semnificative, nevoia de confort pe de-o parte și nevoia de libertăți pe de alta, în grupul instalat în fruntea statului se declanșau, zi de zi, minicrize care prevesteau marile rupturi ce aveau să vină – amintim aici doar câteva dintre ele: eliminarea generalului Militaru după protestul CADA, demisia lui Dumitru Mazilu după mitingul din 12 ianuarie 1990, retragerea unora dintre disidenții din FSN, renașterea partidelor istorice și lista poate continua.

1 Formula celor două Românii nu este una nouă în spațiul public românesc – ea a mai fost folosită de oameni politici sau comentatori politici și în trecut, și este preluată în acest articol pentru a ilustra un clivaj definitoriu pentru cei 25 de ani de campanii electorale.

Confort vs libertăți – totul începe în 1990

Odată cu decizia FSN de a se transforma în partid politic și de a participa la alegerile generale și prezidențiale din mai 1990 – decizie care nu se afla în conformitate cu primele declarații din 22 decembrie – splitarea la nivelul clasei politice a fost evidentă și foarte ușor de definit. Pe de o parte, se afla echipa condusă de Ion Iliescu și pe cealaltă parte se aflau cei ce nu erau de acord cu acesta. Atributele care au însoțit aceste tabere, ideologiile care le-au definit și tot complexul propagandistic ridicat în jurul lor au venit ulterior. Oarecum simultan cu această ruptură s-a produs și împărțirea populației: cei preocupați de confort s-au orientat spre grupul Iliescu, ceilalți spre adversarii lui Iliescu. La început, proporția a fost categoric în favoarea primei tabere (așa cum arată și rezultatele alegerilor din 1990). Ulterior, taberele s-au echilibrat semnificativ.

O opțiune previzibilă, dacă luăm în calcul că principalele măsuri ale guvernului Roman după decembrie 1989 s-au referit la îmbunătățirea unora dintre realitățile finalului epocii Ceaușescu – încălzirea în apartamente, furnizarea de apă caldă, furnizarea de curent electric, anularea cartelelor alimentare și aprovizionarea pieței de consum intern, stoparea exportului de produse de primă necesitate (alimente, combustibili) și au continuat cu atât de controversata decizie de plată a cotelor sociale reținute în timpul regimului Ceaușescu. Discursul lui Ion Iliescu din seara de 31 decembrie (tradiționalul discurs de Revelion) reflecta acest tip de atitudine – consacrată printr-o serie lungă de Decrete-Lege (emise încă din decembrie 1989 și continuate apoi și în anii următori prin legi și hotărâri de guvern). La acel discurs, Ion Iliescu a definit o viziune de dezvoltare pentru societate și un rol nou pentru stat (rolul de a asigura bunăstarea cetățenilor: „Una din primele preocupări ale noii puteri a fost anularea legilor antipopulare impuse de vechiul regim, ca și un prim set de măsuri în vederea îmbunătățirii condițiilor de viață ale oamenilor”²), în care nu doar a transmis deziderate, dar a și comunicat decizii efective luate de CFSN, cu efect direct asupra confortului de zi cu zi – decizii care asigurau acces mai direct pentru cetățeni la activitatea economică (în rural, de exemplu – unde se dădea posibilitatea țăranilor să primească mai mult teren în folosință de la cooperativele agricole de producție, sau primeau dreptul de a comercializa legal ceea ce produceau), decizii ce facilitau transferul locuințelor din proprietate publică în proprietate personală, decizii care eliminau o parte din problemele de confort din trecut (abrogarea interdicției avortului, spre exemplu³), decizii referitoare la mai multe drepturi pentru străini⁴. Discursul de Revelion a răspuns așteptărilor cetățenilor români care fuseseră pentru decenii privați de bunăstare materială – aproape în totalitate, discursul se refera la subiecte legate de bunăstarea cetățenilor și doar foarte puțin, spre final (două paragrafe) se refera la subiectul pluralismului politic și al drepturilor și libertăților democratice. Deși tot în decembrie s-a dat Decretul-Lege nr 8, din 31 decembrie 1989, privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și organizațiilor obștești din România, decret prin care s-a instituit practic pluralismul

2 Din discursul rostit cu prilejul Anului Nou, de președintele Consiliului Frontului Salvării Naționale, Ion Iliescu, la posturile românești de radio și televiziune. Citat în Ion Iliescu, *Dupa 20 de ani*, București, Editura Semn, 2010, începând cu pagina 295.

3 DECRET-LEGE nr.9 din 31 decembrie 1989 privind abrogarea unor acte normative, aboga interzicerea avortului, aboga Hotărârea Marii Adunări Naționale nr. 5/1984 privind aprobarea Programului de alimentație științifică a populației, aboga chiar și Legea 29/1977 privind normele de adresare în relațiile dintre cetățenii RSR, aboga obligația cetățenilor de a locui în localitățile în care își desfășurau activitatea etc.

4 DECRET-LEGE nr. 4 din 29 decembrie 1989 privind abrogarea și modificarea unor decrete și altor acte normative în care se impuneau reguli draconice pentru cei care lucrau cu persoane juridice străine, de exemplu.

politic, accentul în comunicarea publică a taberei Iliescu s-a concentrat mai mult pe beneficii practice (economice și sociale) și mai puțin pe dimensiunea legată de drepturi și libertăți. Acest decret instituia reguli foarte simple pentru înființarea partidelor (251 de membri, realizarea unui statut și a unui program politic, precum și asigurarea unui sediu; pronunțare în maximum 5 zile), fapt care a dus, în ianuarie 1990, la înființarea a cca. 30 de noi partide (inclusiv reînființarea partidelor istorice, din perioada interbelică). Ulterior, la primele alegeri libere s-au înscris peste 70 de partide, în contextul în care, în România, existau deja peste 100 de partide oficial înregistrate.

Discursul opoziției de dreapta – construit mereu ca o reacție la urmașii FSN

Discursul partidelor istorice, al presei private proaspăt apărute, al organizațiilor minorităților naționale, al unora dintre sindicate s-a canalizat, în primul rând, împotriva acțiunilor politice ale grupului Iliescu, fiindcă, în acel moment, o critică a măsurilor economice ar fi fost contraproductivă și a început să militeze pentru respectarea în noua Românie a drepturilor și libertăților cetățenești. De altfel, însasi formarea principalei structuri de opoziție, CDR, în 1990, s-a făcut prin contrapondere la FSN. Dan Pavel și Iulia Huiu menționează acest lucru în volumul „Nu putem reuși decat împreună”: „Constituirea CDR nu a fost urmarea mecanică a apariției unor noi partide ci, mai degraba, reacția întârziată a lor și a unei partii importante a societății civile fata de decizia FSN de a participa la alegeri”⁵.

Ion Iliescu și cei din jurul său au adoptat un mesaj ideologic dedicat cetățenilor care aveau nevoie de un stat protector, care să le asigure confortul și siguranța, liniștea pensiei și garanția locului de muncă, dar și integritatea națională și păstrarea din partea proaspăt redescoperitei Biserici Ortodoxe. Această s-a autodefiniit ca fiind de stânga, devenind treptat exponenta „stângii românești” – o linie ideologică ce nu seamănă foarte mult cu stânga de tip european.

În partea celaltă, care a început treptat, prin opoziție, să se auto-definească ca fiind „dreapta”, fenomenul a fost mai complicat, fiindcă a grupat din start mai multe direcții, care aveau un mare numitor comun – nevoia de contracarare a variantei Ion Iliescu –, dar și suficiente puncte de divergență. De aceea, se poate observa, de-a lungul celor două decenii și jumătate de istorie electorală recentă, că stânga românească a generat un partid mare, cu o ideologie și o bază de mase care-și au sorginea în FSN-ul anului 1990, și care practic niciodată nu a fost concurat consistent de o altă forță politică pe propriul său segment electoral, în timp ce dreapta românească, o foarte lungă perioadă de timp, a fost fragmentată între numeroase structuri politice, având și ele un punct de pornire tot din 1990 – linia anti FSN –, dar altfel adresându-se unor grupuri cu diferite nevoi ideologice, de multe ori nici măcar apropiate unele de altele.

Din acest motiv, dreapta a constituit în repetate rânduri alianțe – CDR, CDR 2000, DA, PNL+PDL – în vederea combaterii cu mai multe șanse a inamicului de stânga care, indiferent de numele purtat, era urmașul FSN. De-abia acum, după 2014, România pare că se îndreaptă spre un sistem Westminster (două partide mari, dominante; la acestea, se adaugă, pentru un specific românesc, partidul minorității maghiare), care ar însemna încheierea ciclului de structurare și consolidare ideologică a dreptei autohtone.

5 Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem reuși decat împreună”. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989 – 2000, (Iași: Polirom, 2003), 15

Dar este demn de remarcat că, măcar la nivelul mesajului electoral și al propagandei aferente, inamicul acestei forțe politice este tot FSN-ul anului 1990. Și în 1996, și în 2004, și în 2009, și în 2014 au existat două axe de atac împotriva stângii, una veche și una de dată mai recentă. Cea veche, repetată în toată istoria electorală a României post 1989, se referă la *legăturile, mai niciodată demonstrate, cu defunctul PCR*⁶. Cea nouă este acuzația de *corupție* care însă este la fel de sonor utilizată și de partidul de stânga împotriva guvernărilor coalițiilor de dreapta⁷. Analizând repertoriul confruntării electorale din primăvara anului 1990, fără îndoială cea mai violentă de până acum, vom vedea că, toate temele negative atribuite partidelor de dreapta de către FSN, au dispărut, au devenit desuete și nu au mai fost folosite. Se vorbea atunci despre pericolele reprezentate de diversele categorii de proprietari care dorind să recupereze pământurile, fabricile sau imobilele pierdute ar lăsa un număr mare de cetățeni șomeri sau fără locuință, pericolele reprezentate de legionari, iredentiști sau monarhie, pericolele reprezentate de investitorii străini, de cei ce vor să cumpere resursele naționale, sau de cei ce vor să corupă tinerii cu droguri, sex și produse din import. Deși eficientă în 1990, această zonă de mesaj a fost pulverizată de temele sociale, economice, instituționale și cele corelate lor. Notăm însă că această caracteristică a campaniei din 1990 – emiterea de scenarii fără legătură cu realitatea, cu scopul de a genera panică și de a stimula emoții colective (chiar și cu prețul unor calomnii niciodată dovedite) s-a repetat aproape de fiecare dată în anii ce au urmat, devenind și aceasta o caracteristică specifică alegerilor din România (folosită aproape de fiecare forță politică, într-o măsură mai mică sau mai mare, cu efecte mai bune sau mai puțin bune/ rele).

Agenda publicului se deplasa inevitabil spre zonele de interes major, iar propaganda electorală nu avea de ales decât să se adapteze. În condițiile acestea, este neobișnuită persistența temei anticomuniste, ținând seama de lipsa din spațiul public a unei voci solide care să mențină opțiunea comunistă în atenția generală. Ca un contraexemplu, ar trebui să ne imaginăm că partidul de stânga s-ar apuca în viitoarea campanie electorală să-și construiască una dintre campaniile negative pe asocierea dintre opoziții lor și mișcarea legionară. Să se vorbească de Horia Sima, asasinarea lui Nicolae Iorga, echipele morții, rebeliune, crimele de la Jilava, colaborearea cu Germania Nazistă... Efectul ar fi cu siguranță minor.

Jurnalistic punând problema poate exista întrebarea, de ce contează propagandistic *ciuma roșie* și nu contează *ciuma brună*? O posibilă explicație – pe lângă multe altele – s-ar putea găsi tot în zorii democrației românești, în iarna și primăvara anului 1990, când în trei momente consecutive, 28-29 ianuarie, 18-19 februarie și 13-15 iunie, puterea politică de atunci controlată de FSN și de Ion Iliescu a apelat la intervenția unor detașamente muncitorești, majoritar formate din mineri, dar nu numai, pentru a controla și intimida acțiunile partidelor de opoziție și ale diverselor componente ale societății civile. Fiecare dintre cele trei raiduri au coincis cu distrugerea unora dintre sediile partidelor de opoziție și a redacțiilor unor ziare independente. În iunie au fost atacate și centre de învățământ superior și au

6 Excepția a fost, evident, Ion Iliescu – cel care a provenit din fostul PCR, dar care a influențat PSD până spre mijlocul anilor 2000.

7 În toate campaniile electorale, acuzațiile de corupție și incompetență au fost cvasi-generale, folosite mereu de toate partidele de opoziție împotriva partidelor de la putere. Demn de notat este că și percepția publică rezonază în consecință – de exemplu, PSD a fost perceput de populație ca fiind cel mai corupt partid politic în perioada în care PSD era la putere, în anii 2000; însă, similar, PDL a fost perceput de populație ca fiind cel mai corupt partid politic în perioada în care PDL era la putere, în anii 2010-2012; ulterior, PSD a devenit partidul perceput ca fiind cel mai corupt, în anii 2013-2014, tocmai anii în care PSD s-a aflat la putere. Acuzația de corupție nu reprezintă un apanaj al unei structuri politice sau al unei tabere politice – este o caracteristică a retoricii folosite constant de opoziție împotriva puterii.

fost agresați pe stradă sau în incinte oameni despre care atacatorii au considerat că sunt fie ostili, fie că aparțin unor categorii sociale indezirabile, în mod special, studenți, intelectuali, mici proprietari. S-a scandat atunci *Moarte intelectualilor!* și mai puțin violentul *Noi muncim, nu gândim!*. Dacă pe plan extern, aceste evenimente au determinat o izolare internațională semnificativă pentru România, pe plan intern s-a produs o ruptură care dăinuie după mai bine de două decenii între intelectuali, tineretul urban și zona cetățenilor activi și, respectiv, partidul de stânga, moștenitorul acțiunilor FSN (această ruptură poate părea paradoxală unui analist extern sau celor care s-au născut după 1990, celor care încearcă să judece stânga românească după tiparele stângii occidentale și care constată, în analize, că publicul specific stângii europene – tineri, intelectuali, oameni educați, zona urbană dinamică, societatea civilă – este, astăzi, forța motrice a discursului care se mobilizează împotriva stângii românești).

Acel moment originar a determinat o fractură între partidul considerat responsabil de agresiune și acele bazine electorale. Așa cum spuneam mai devreme, partidul de stânga nu mai folosește în prezent aproape nimic din arsenalul propagandistic al anului 1990. Nici negativ, nici pozitiv (nu se mai revendică nimeni din Revoluția din 1989). Există o singură linie de continuitate, pe care o vom detalia puțin mai jos. Partidele de dreapta însă au un moment la care se pot referi și o fac întotdeauna – cel în care muncitorii au fost stârniți împotriva intelectualilor și studenților în cea mai pură tradiție comunistă. Acest discurs a fost reluat în repetate rânduri și, de multe ori, a generat și efecte utile în plan electoral. Într-un fel, datorită existenței FSN și continuatorilor săi politici, dreapta românească s-a văzut scutită de nevoia construirii unei viziuni de dezvoltare proprie pentru societate – majoritatea elementelor proprii s-au rezumat la a construi reperele unei societăți în care comuniștii și urmașii lor sunt eliminați, în care sunt dați la o parte cei care fac parte din tabăra urmașilor lui Ion Iliescu. Singurele momente în care acest lucru s-a întâmplat într-o manieră clară (scoaterea reprezentanților stângii românești de la putere, din orice zonă importantă de decizie) au fost momente prezentate ca având o puternică conotație simbolică (similar cu mesajul „luării țării înapoi” promovat anul trecut, în campania electorală prezidențială, de către reprezentantul dreptei, Klaus Iohannis) – vorbim de 1996 (guvernarile CDR-PD-UDMR), de 2004 (guvernarea Alianței DA, cu susținătorii săi), de 2009, după alegerile prezidențiale (guvernarea PDL-UDMR) și, evident, de prezent (anul 2015 – după căderea guvernului PSD-ALDE-UNPR, când guvernarea a fost asumată de apropiați ai președintelui Iohannis). Nu comentăm efectele economice și sociale ale acestor guvernări, consemnăm însă criza de viziune care a apărut și s-a manifestat puternic pentru partidele dreptei românești după ce puterea a fost câștigată (prin înlocuirea reprezentanților stângii românești). Discursul „dreptei românești” nu a avut mai niciodată ceva omogen – ci a fost mereu o sumă de deziderate punctuale, reunite într-o platformă unitară în campaniile electorale doar atunci când se mobiliza pentru înlăturarea de la putere a stângii – de notat aici că această eterogenitate a făcut ca alegerile parlamentare, locale și europarlamentare să fie majoritar pierdute de o dreaptă mai mereu fragmentată. În același timp, unirea agendelor dreptei în jurul discursului anti-stânga a permis mobilizări exemplare în alegerile prezidențiale, când turul al doilea a generat aproape mereu victorii ale dreptei împotriva stângii.

Discursul de campanie vs acțiunea la guvernare

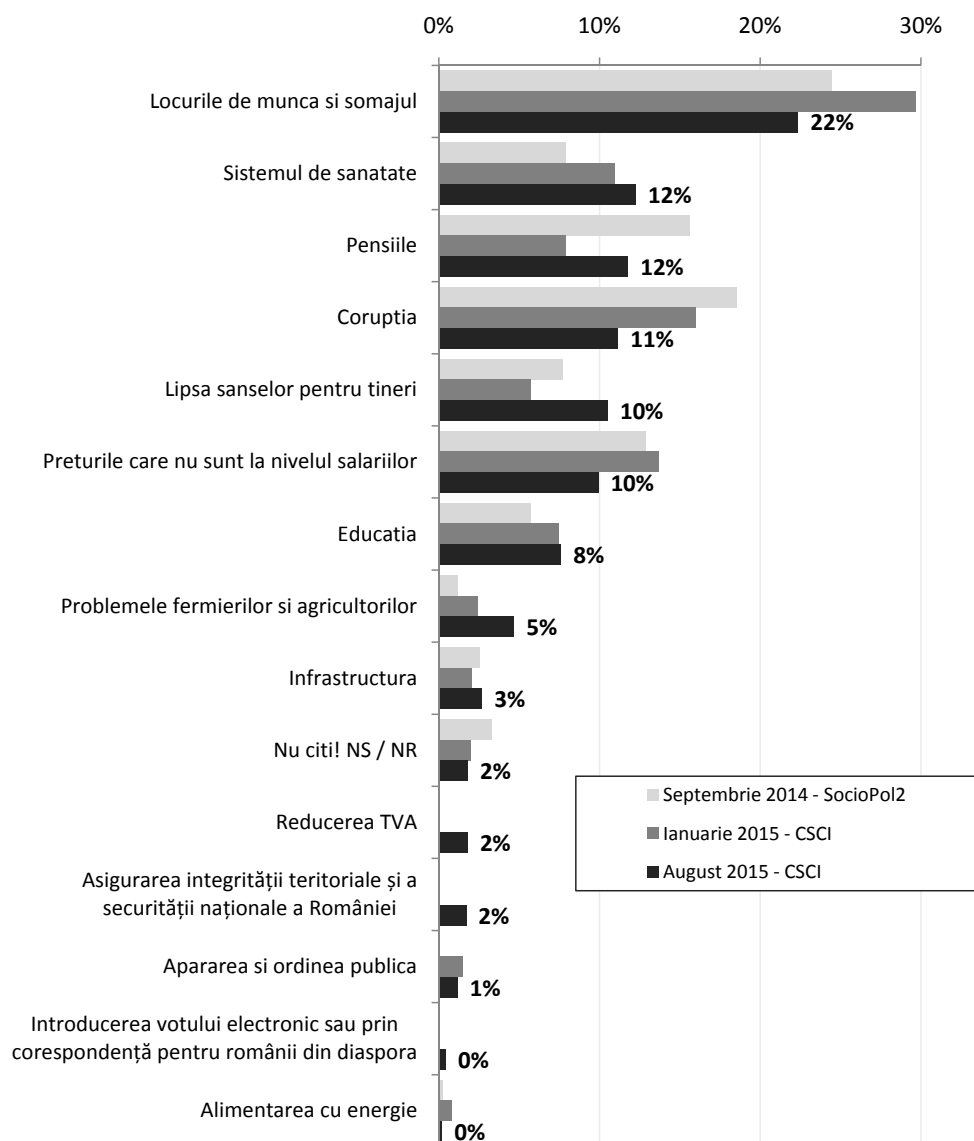
Există o diferență fundamentală între discurs și acțiune, care reflectă și mai mult diferența dintre stânga și dreapta românească. În timp ce stânga, în afară de discursul negativ de campanie, are și o componentă pozitivă pe care o transpune

În practică în anii de guvernare, dreapta reușește să pună în practică, la guvernare, mai degrabă doar componenta negativă (scoaterea reprezentanților stângii din poziții de conducere). Discursul constructiv are mult mai puține efecte concrete, pentru că aici apare o dificultate structurală – dreapta îi este greu să construiască viziuni unificatoare pentru publicuri divergente și cu agende fragmentate. Stânga are și o componentă ideologică destul de clară (știe cu ce fel de public să vorbească, știe ce vrea acest public și nu are probleme să genereze politici pentru acest public). Dreapta are o abordare unitară doar în discursul anti-stânga; când vine vorba de dimensiunea constructivă, aici lucrurile sunt mult mai nuanțate. De asemenea, dreapta se mai confruntă și cu o altă problemă – multe campanii sunt câștigate cu promisiuni care nu pot fi onorate într-un cadru democratic („țepele” de la Piața Victoria promise de Traian Băsescu presupuneau, de pildă, o politizare profundă a justiției și mecanisme nedemocratice). Blocarea reprezentanților stângii și a politicilor lor se poate face relativ ușor, însă înlocuirea viziunii stângii de dezvoltare cu una proprie drepte este mult mai dificil de pus în practică. La acest lucru contribuie încă o caracteristică specială sau specifică? Drepteii românești – aceasta, încă prizonieră a momentului '90, promovează un discurs în care atacă nu doar reprezentanții stângii, dar și alegătorii acestui curent (în multe campanii, alegătorii stângii au fost descriși ca fiind „puturoși”, „needucați”, „țărani” etc); or, acest tip de ostilizare a electoratelor în același timp cu atacarea partidelor conține și un alt efect – anume, dificultatea de a construi mecanisme constructive pentru electoratele diverse pe care le reprezintă.

Două Românii – supraviețuire vs dezvoltare europeană

Într-un sondaj realizat de CSCI în august 2015, am încercat să realizăm o segmentare a populației în funcție de modul în care prioritizează temele de guvernare, iar analiza ne-a arătat că există două zone foarte clare ale societății, cumva cele două Românii despre care am vorbit în acest articol. De notat că, în majoritatea topurilor privind agenda guvernării, preocupările românilor sunt mai degrabă axate pe subiecte ce țin de bunăstarea materială – domină preocupările despre lipsa locurilor de muncă, salarii și pensii mici sau prețuri mari. Corupția, dezvoltarea instituțională și securitatea națională apar ca îngrijorări principale pentru mai puțin de 3 din 10 români. Temerile de natură fizică (frica de violență sau de război) sunt împinse într-un plan secundar, comparativ cu lipsurile materiale sau cu oportunitățile reduse de a obține o stare materială sigură. Cercetări anuale ale CSCI evaluează acest clasament al priorităților de guvernare, iar ultimii ani au consemnat variații mărunte. Se poate vedea în graficul de mai jos cum arată clasamentul recent al priorităților de guvernare, în care am inclus atât cifre CSCI din august, dar și cifre măsurate de alt institut de sondare a opiniei publice, Sociopol, în două cercetări anterioare (septembrie 2014 și ianuarie 2015). Graficul reflectă o ordine generală a priorităților în societate, o medie a întregii populații – cu siguranță însă că, dacă intrăm în analize privind grupuri speciale din societate, ordinea și intensitatea priorităților diferă (pentru intelectualii din urban, de exemplu, prioritățile sunt altele față de pensionarii din zonele sărace).

Dacă segmentăm populația în funcție de împărțiri omogene ale preferințelor, constatăm că le putem grupa în două Românii, care au păreri diferite față de medie. Am făcut această segmentare, și aici vrem să trecem în revistă atât lista de priorități ale acestor două categorii, cât și caracteristicile socio-demografice ale acestor publicuri.

Grupul dominant (cca 55-60% din populație) este unul care accentuează mai degrabă valorile de supraviețuire⁸, având așteptări mai degrabă materiale din partea statului, față de care se poziționează într-un mod dependent. Își doresc un stat al bunăstării, care să ofere pensii și salarii consistente, să ajute tinerii să se califice și să obțină un loc de muncă și să îi apere în fața abuzurilor angajatorilor, să trateze cu grijă bolnavii indiferent de statut social și să combată în mod activ sărăcia.

⁸ De notat că aceste denumiri – grup de supraviețuire și grup de dezvoltare – sunt strict artificiale, alocate acestor grupuri pentru ușurința analizei. Ele reflectă două viziuni diferite cu privire la rolul statului – un stat care să fie axat mai mult pe susținerea unor servicii care asigură supraviețuirea, respectiv un stat axat mai mult pe valori care să asigure dezvoltarea țării și a sistemului său de valori democratice. Prin urmare, aceste denumiri vor fi tratate ca atare.

Nu este un grup dominat de pensionari, ci din contră, este echilibrat pe vârste și conține și mulți tineri, dar mai ales cei fără studii superioare și care au dificultăți în a-și găsi un loc de muncă adecvat. Acest grup conține ceva mai multe femei decât media națională, ceva mai mulți oameni care se consideră săraci, și oameni care își iau informațiile mai ales de la TV sau TV combinat cu internet. Multe categorii vulnerabile intră în acest grup. Discursul de stânga are ecou în acest grup, și a avut ecou de fiecare dată în ultimii ani.

Grupul alternativ, care vrea valori de dezvoltare (cca 40-45% din populație) este mai puternic atras de modelul occidental și se poziționează față de stat într-un mod mai degrabă activ și critic. Membrii acestui grup vor mai degrabă să schimbe statul decât să obțină protecție imediată din partea sa. Își doresc reforme instituționale în toate domeniile și susțin lupta anti-corupție. Este un grup format mai degrabă din categorii privilegiate – bărbați, persoane trecute de 30 de ani, oameni cu studii superioare, cu mai puține dificultăți financiare, locuitori ai principalelor centre urbane, mai ales în vestul țării. Nu sunt neapărat susținători ai dreptei, însă sunt puternic influențați de mesajele din televiziunile de orientare liberală sau de mediul virtual. Mai puțini dintre cei care se consideră săraci, mai puțin dintre cei în vârstă, ceva mai mulți dintre cei cu studii superioare. Este un grup mai puțin omogen decât primul, dar elementul care ține acest grup unit este atât discursul anti-corupție cât și o atitudine critică față de stat.

Graficul de mai jos reflectă care este ordinea priorităților pentru cele două grupuri, prin comparație cu media națională. Am ordonat afirmațiile în funcție de diferența dintre prevalența fiecărei afirmații în cele două grupuri; în partea de sus apar afirmațiile caracteristice mai ales grupului de dezvoltare, în partea de jos apar cele importante pentru grupul de supraviețuire.

Cifrele se vor citi astfel – fiecare prioritate are un indice atașat. Cu cât cifra se apropie mai mult de 100, cu atât seamănă mai mult cu media națională. Cu cât cifra este mai mică față de 100, cu atât subiectul respectiv contează mai puțin pentru grupul în cauză comparativ cu media națională. Cu cât cifra este mai mare decât 100, cu atât ea este mai importantă pentru grupul respectiv comparativ cu media. De exemplu – construcția de autostrăzi – 257 înseamnă că această temă este de peste două ori mai importantă pentru grupul de dezvoltare decât pentru media națională. Comparativ, ajutorarea celor fără un loc de muncă este mai mult de dublu importantă pentru cei din grupul de supraviețuire față de medie.

Afirmațiile definitorii pentru Grupul de dezvoltare sunt investițiile în infrastructură, întărirea justiției, combaterea corupției, și într-o mai mică măsură atragerea fondurilor europene și asigurarea integrității teritoriale. Aceste afirmații sugerează un interes deosebit al acestor oameni pentru reforma instituțională – în justiție, transporturi, administrație și apărare, dar și sănătate și educație (comune cu grupul de supraviețuire, dar interpretate în alt mod, ca reformă, mai puțin ca măsuri sociale).

Afirmațiile definitorii pentru Grupul de supraviețuire sunt combaterea sărăciei și asigurarea de locuri de muncă, protecția salariaților, servicii medicale mai bune, sprijin pentru pensionari, creșterea salariilor la stat. Importante sunt și agricultura, educația, calificarea tinerilor și scăderea taxelor, cam la fel de mult ca și la grupul de dezvoltare. Combaterea corupției este importantă, dar nu este o prioritate de bază. Acest grup accentuează nevoile de protecție socială în fața capitalului înaintea dorinței de dezvoltare instituțională și reprezintă manifestările valorilor de supraviețuire specifice grupurilor vulnerabile.

	dezvoltare	supraviețuire
Construcția de noi autostrăzi și alte investiții în infrastructură	257	63
Întărirea justiției și separarea ei totală față de politică	211	80
Combaterea corupției și pedepsirea vinovaților	284	166
Atragerea mai eficientă a fondurilor europene	178	94
Asigurarea integrității teritoriale a țării în contextul problemelor de securitate din regiune	132	58
Modificarea Constituției, pentru clarificarea relațiilor dintre instituții	77	50
Sprijin pentru agricultură și satul românesc	179	169
Impozitarea progresivă a populației – mai mult pentru cei bogați, mai puțin pentru cei săraci	66	59
Introducerea votului prin corespondență sau electronic pentru românii din străinătate (diaspora)	29	24
Facilitarea accesului la internet pentru populație în toată țara	17	15
Crearea de școli moderne, educație performantă și reducerea abandonului școlar	143	150
Reducerea taxei pe valoarea adăugată (TVA)	78	91
Sprijin pentru menținerea în școală și calificarea profesională a tinerilor	170	204
Scăderea taxelor pentru a se putea crea mai ușor locuri de muncă	138	178
Protejarea mai bună a românilor care muncesc în străinătate	35	78
Creșterea salariilor celor care lucrează la stat (ex. medici, profesori)	48	116
Oferirea de mai mult sprijin pensionarilor/celor în vârstă	81	172
Accesul la servicii medicale mai bune și spitale noi	239	345
Modificarea codului muncii pentru a oferi mai multă protecție salariaților în fața angajatorilor	71	272
Ajutorarea săracilor sau a celor fără loc de muncă și combaterea sărăciei	71	272

Unde sunt astăzi cele două Români?

Cele două Români au ajuns, așadar, după 25 de ani, cap la cap, fiind relativ egal împărțite. Deși parțial diferite din punctul de vedere al agendelor (vezi mai sus), ele nu sunt total opuse și nu reflectă rupturi sociale majore – ci mai degrabă doar viziuni diferite cu privire la ritmul schimbărilor care trebuie realizate de stat. Sunt reprezentate de două forțe politice (cei care vor valori de supraviețuire sunt reprezentati de partidul de stânga, urmaș al FSN; cei care vor valori de dezvoltare și europenizare sunt reprezentați de partidele de dreapta, mai mult sau mai puțin unite în jurul noului PNL) care însumează peste trei sferturi din opțiunile de vot. Disputa dintre cele două Români se reflectă în cei 25 de ani de campanii electorale într-o manieră destul de clară și ușor de urmărit. Înțelegerea mai bună a celor două Români care stau în spatele forțelor politice oferă o înțelegere mai bună și cu privire la ceea ce va urma, în viitoarele campanii electorale, în care este foarte probabil să se confrunte aceleași două viziuni diferite de dezvoltare a societății.

BIBLIOGRAFIE

*** studiu CSCI/Infopolitic, realizat în luna august 2015, la comanda Fundației Multimedia pentru democrație locală

Ion Iliescu, *După 20 de ani*, Editura Semne, București, 2010

Dan Pavel, Iulia Huiu, „*Nu putem reuși decât împreună*”. *O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989 – 2000*, Editura Polirom, Iași, 2003

Stein Rokkan, Seymour Martin Lipset (eds.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, Free Press, New York, 1967

Jean-Michel De Waele, *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, Editura Humanitas, București, 2003

Bogdan Teodorescu, Dan Sultănescu (coord), *12.XII: Revoluția portocalie în România*, Editura Institutul PRO, București, 2006

Despre personalizarea și prezidențializarea politicii în România¹

■ GABRIELA TĂNĂSESCU

[Romanian Academy]

Abstract

The paper aims to examine the measure in which the process of politics personalization impacted the presidentialization of power in Romania after 1989. The general assumed thesis is that the personalization of politics, along with the style of political leadership, is the basic characteristic of intra-executive presidentialization in Romania. As such, the analysis of the main aspects of the politics personalization in post-communist Romania is preceded by some remarks on the categories of politics personalization and presidentialization.

Keywords

personalization of politics;
presidentialization; mediated
political communication; political
leadership

În analiza politică a ultimilor ani este recurentă constatarea importanței exagerate acordate de presa română președinților – în discordanță cu gradul de respect și încredere a publicului în instituția prezidențială – și, deopotrivă, constatarea manifestării puterii prezidențiale în forme care transcend cadrul constituțional². Studiile consacrate temei evidențiază un proces de „focalizare” a media asupra liderilor, îndeosebi asupra președinților, și un proces de concentrare a puterii în jurul liderilor prin autonomizarea lor intrapartidică și intraexecutivă. Articolul de față își propune să examineze măsura în care procesul de personalizare a politicii s-a repercutat asupra prezidențializării puterii în România după 1989. Teza generală

1 This paper is supported by the Sectorial Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number SOP HRD/159/1.5/S/136077.

2 A se vedea în acest sens de pildă Dan Pavel, „Prezidențialismul românesc și alegerile. De la Iliescu la Băsescu,” *Sfera politicii* 1/143 (2010): 3-13; Gabriela Tănăsescu, „Styles of Political Leadership and the Etiology of Post-Communist Romanian System Dysfunctions,” în Ana Frunza, Tomita Ciulei, Antonio Sandu (editors), 5th International Conference LUMEN 2014 *Transdisciplinarity and Communicative Action* (Bologna: Medimond-Monduzzi Editore International Proceedings, 2015), 743-753.

pe care o asum este că personalizarea politicii constituie, alături de stilul de *leadership* politic, caracteristica de bază a prezidențializării puterii intraexecutive în România³. Ca atare, examinarea principalelor aspecte care exprimă caracterul personalizării politicii în România postcomunistă este precedată de câteva precizări asupra categoriilor de personalizare și prezidențializare.

Personalizarea politicii și prezidențializarea

Într-o formulare esențializată, teza personalizării politicii susține „rolul politicianilor individuali și al politicianilor ca indivizi în determinarea modului în care oamenii văd politica și a modului în care aceștia își exprimă preferințele politice”⁴. Elementul central al ipotezei personalizării este identificat în ideea că actorii politici individuali au devenit mai importanți în detrimentul partidelor și identităților colective. Ca atare, factorii „interconectați” ai personalizării sau ai „politicii centrate pe politicieni” – după Karvonen mult mai proeminentă în formele predemocratice ale politicii⁵ – sunt (1) declinul semnificației partidelor și a partizanatului pentru comportamentul politic de masă și, în consecință, slăbirea atașamentelor ideologice și loialităților partidice tradiționale ale cetățenilor, și (2) asumarea unui rol mai amplu în politică a mass media în condițiile angajării lor în competiția pentru audiențe de masă. Într-o perspectivă mai cuprinzătoare, personalizarea este înțeleasă ca rezultat al „unui proces complex și multicausal” în care implicarea media electronice este considerată crucială pentru modul în care guvernul și liderii comunică cu alegătorii, în care încearcă să-i convingă și în care „liderii de partid exploatează expunerea lor în media electronică”⁶.

Implicațiile rolului extins al media în politică sunt identificate în principal în focalizarea asupra politicianilor și a candidaților previzionați să ajungă lideri în detrimentul partidelor, organizațiilor, problemelor și înlocuirea trăsăturilor ce reflectă competența profesională și rezultatele activității cu trăsături de personalitate nonpolitice în ansamblul criteriilor de evaluare a politicianilor⁷. În esență, acestea presupun, prima, *individualizarea* sau „trecerea în vizibilitatea media de la partide la politicieni individuali, sau de la guvern la membri individuali ai cabinetului” și, a doua, *privatizarea* sau „deplasarea focalizării media de la politician ca ocupant al rolului public la politician ca individ privat, ca persoană distinctă de rolul ei public”⁸.

3 De la această teză am pornit și în articolul „Political communication and political leadership. Theoretical preliminaries for an approach of the leadership personalization,” *Romanian Review of Political Sciences and International Relations* 2 (2015): 93-101.

4 Lauri Karvonen, „The Personalization of Politics. What does research tell us so far, and what further research is in order”, 4th ECPR Conference, Pisa (2007): 2, [http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/Politics Matters/personalisasi%20politik_paper.pdf](http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/Politics%20Matters/personalisasi%20politik_paper.pdf), accesat 30 iulie 2015

5 Ilustrativ în acest sens este citatul din Amaury de Riencourt, așezat ca motto al studiului lor de Paul Webb, Thomas Poguntke și Robin Kolodny: „Odată cu cezarismul și civilizația, marile bătălii dintre partidele politice nu mai avut ca obiect principii, programe și ideologii, ci oameni. Marius, Sulla, Cato, Brutus încă au luptat pentru principii. Dar acum, totul a devenit personalizat. Sub Augustus existau încă partide, dar nu mai erau optimății și popularii. Nu mai erau conservatorii și democrații. Oamenii militau pentru sau împotriva lui Tiberius ori Drusus ori Caius Caesar. Nimeni nu mai credea în eficacitatea ideilor, în panaceele politice, doctrine sau sisteme, tot așa cum grecii renunțaseră să construiască mari sisteme filosofice înainte cu mai multe generații. Abstracții, idei și filosofii erau respinse la periferia vieților lor...”

6 Ian McAllister, „The Personalization of Politics,” în Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann (editors), *The Oxford Handbook of Political Behavior* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 572.

7 A se vedea Hanspeter Kriesi, „Personalization of national elections campaigns,” *Party Politics* (2011): 2, <http://ppq.sagepub.com/content/early/2011/03/23/1354068810389643>

8 Peter Van Aelst, Tamir Sheafer, James Stanyer, „The personalization of mediated political

Dacă în privința *individualizării* sunt considerate relevante *vizibilitatea generală* sau focalizarea asupra politicianilor individuali și *vizibilitatea concentrată* sau focalizarea asupra liderilor, în privința *privatizării* sunt considerate definitorii *caracteristicile personale* sau trăsăturile non-politice și *viața privată* sau interesele personale⁹.

Într-o perspectivă a complementarității, aceste implicații relevă o relație între alegători, actori politici și media în care *alegătorii* își pot forma opțiunile bazându-se într-o măsură crescândă pe evaluarea candidaților ca politicieni individuali, *politicienii* se pot comporta mai puțin ca membri de partid și mai deplin ca actori individuali, *partidele* își pot pune liderii în centrul comunicării lor și *media* poate prezenta politica mai curând ca pe o confruntare între indivizi decât ca pe una între colectivități¹⁰. Corolarul acestei relații este posibilitatea ca opțiunile pe care cetățenii le fac pe baza evaluării candidaților individuali și a liderilor să decidă *rezultatul alegerilor* și posibilitatea ca *relațiile de putere* în politică și societate să ajungă să fie decise pe baza caracteristicilor individuale ale politicianilor¹¹.

În literatura de profil aserțiunea care a relansat în ultimii ani o amplă debateră asupra personalizării politicii este cea formulată de Ian McAllister: „Nu este nici o îndoială că politica a devenit mai personalizată în ultima jumătate de secol”, „în lipsa unor schimbări radicale” în următoarele decenii ea fiind sortită să rămână „o trăsătură – probabil *trăsătura* – centrală a politicii democratice în secolul XXI”¹². McAllister confirmă în fapt concluzia formulată în urmă cu aproape patru decenii de Brian Farrell – dominația executivului și „personificarea” acestei dominații într-un singur lider ca fapt central al vieții politice¹³. Analiza lui McAllister a relevat, pe de o parte, că „logica” și practica personalizării politicii sau a „focalizării asupra liderilor” s-a extins de la regimurile prezidențiale – „căminul [lor] instituțional tradițional” – „la aproape toate sistemele parlamentare majore, în care partidele ocupau deunăzi locul central”¹⁴, și la statele postcomuniste democratizate, în care mefiența față de instituții a lăsat loc unei importanțe sporite acordate politicianilor individuali¹⁵.

Dovezile empirice în această privință nu au fost confirmate categoric în cazul tuturor democrațiilor occidentale, fiind interpretate fie ca doar parțial relevante, întrucât nu prezintă o tendință generală ci un „amestec”¹⁶ de confirmări și infirmări, fie ca oferind o „imagine prea lipsită de claritate”¹⁷ pentru a justifica o „concluzie puternică” în favoarea tezei personalizării. Așa cum inspirat formula Hanspeter Kriesi, rezultate acestor cercetări nu pot certifica „transformarea procesului politic într-o competiție depolitizată în care trăsăturile nonpolitice, precum înfățișarea fizică, au devenit progresiv mai importante”¹⁸. Totuși, consensul comunității științifice pare să fie întrunit în privința (1) caracterului tendențial al personalizării, al caracterului ei de proces care se modifică în timp, comunicarea politică media fiind în prezent mai personalizată decât în trecut; (2) constituirii cu ajutorul tehnologiilor

communication: A review of concepts, operationalizations and key findings,” *Journalism* 13/2 (2012): 205.

9 Van Aelst et al., „The personalization of mediated political communication”, 207.

10 Van Aelst et al., „The personalization of mediated political communication”, 204.

11 A se vedea Karvonen, „The Personalization of Politics,” 3-4.

12 McAllister, „The Personalization,” 584-585.

13 Brian Farrell, *Chairman or Chief? The Role of the Taoiseach in Irish Government* (Dublin: Gill & Macmillan, 1971), X.

14 McAllister, „The Personalization,” 571.

15 Lauri Karvonen consideră însă că, dimpotrivă, fostele state comuniste din Europa nu au produs tipul de sistem de partide bazat pe clivaj care formează baza tipic-ideală de comparație pentru teza personalizării. Karvonen, „The Personalization of Politics,” 2.

16 Hanspeter Kriesi, „Personalization of national elections campaigns,” *Party Politics* (2011): 1, <http://ppq.sagepub.com/content/early/2011/03/23/1354068810389643>

17 Karvonen, „The Personalization of Politics,” 6.

18 Kriesi, „Personalization of national elections campaigns,” 2.

media, a televiziunii îndeosebi, și a strategiilor actorilor politici a unei „regiuni” de „informalitate gestionată” în care se estompează granița dintre „partea din față a politicii și cea din spate”; are loc concentrarea asupra personalităților mai curând decât asupra unor entități abstracte precum partidele sau grupurile politice; are loc adaptarea rapidă a politicienilor la aceste tendințe prin crearea de evenimente care să pună în valoare personalitățile mai mult decât partidele; (3) caracterului multidimensional al personalizării știrilor politice, anume personalizarea în detrimentul partidelor și personalizarea prin modificarea granițelor dintre public și privat¹⁹.

Dincolo de acest nivel al registrului analitic, rezultatele cercetării personalizării politicii în ultima jumătate de secol pot fi legitim interpretate, așa cum au făcut-o Thomas Poguntke și Paul Webb, ca ilustrând o parte substanțială a schimbărilor structurale rezultate în țările democratice după un parcurs îndelungat. Denumirile variate pe care această parte a schimbării le-a dobândit în literatura ultimilor două decenii reflectă de altfel natura ei, anume prezidențializarea sau concentrarea puterii în jurul liderilor de la vârful puterii. Câteva dintre denumirile sintetizate de McAllister – „prezidențializare a politicii”²⁰, „prezidențializare instituțională”²¹, „parlamentarism prezidențial”²² – au fost puse de altfel în legătură cu „deparlamentarizarea”, sau erodarea progresivă a legăturilor dintre partide și liderii lor, și cu „prezidențializarea”, cu rolul tot mai dominant al Prim-ministrului în sistemele parlamentare și cu creșterea puterii executive a Președintelui sau Prim-ministrului peste puterea formal-constituțională în regimurile semiprezidențiale²³.

Schimbarea informală responsabilă pentru concentrarea puterii sau „prezidențializarea de facto” – pentru „modul de lucru” al sistemului politic în acord cu „logica sistemului prezidențial”²⁴, fără însă a implica un „prezidențialism de jure” sau fără schimbarea structurii formale sau a tipului de regim – este autonomia liderilor în procesul de luare a deciziilor. Efect al vizibilității și notorietății dobândite prin mediatizare și, în consecință, al percepției propriilor mandate ca mandate personalizate și nu ca mandate de partid, autonomia liderului executiv exprimă posibilitatea de a evita „alți factori executivi” în stabilirea propriei agende sau în crearea unei „considerabile libertăți de acțiune pentru înclinarea deciziilor în anumite direcții”²⁵. În raport cu propriul partid legislativ, perceperea mandatului ca „mandat independent” îi permite liderului să simtă că poate evita „dorințele partidului” în privința stabilirii direcției partidului și a guvernării. Aceste tipuri de autonomie sau forme ale prezidențializării de facto constituie o acută provocare pentru modelul

19 A se vedea în acest sens Van Aelst et al., „The personalization of mediated political communication,” 205.

20 A se vedea în acest sens Anthony Mughan, „Party leaders and presidentialism in the 1992 British election: a postwar perspective,” în D. Denver et al. (editors), *British Elections and Parties Yearbook, 1993* (London: Harvester Wheatsheaf, 1993), 193-204; Anthony Mughan, *Media and the Presidentialization of Parliamentary Elections* (London: Palgrave, 2000); Thomas Poguntke and Paul Webb, „The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis,” în Thomas Poguntke and Paul Webb (editors), *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies* (New York: Oxford University Press, 2005), 1-26.

21 Bart Maddens and Stefan Fiers, „The direct PM election and the institutional presidentialisation of parliamentary systems,” *Electoral Studies* 23/4 (2004): 769-793.

22 Reuven Hazan, „Presidential parliamentarism: direct popular election of the prime minister,” *Electoral Studies*, 15/1 (1996): 21-38.

23 Putere executivă care este împărțită între Prim-ministru și Președinte în timpul guvernărilor divizate, dar care permite în timpul guvernărilor unificate controlul de ansamblu al Președintelui asupra puterii executive și dominația Parlamentului.

24 Care derivă din mandatul independent al liderului executiv (Președintele) și din separarea puterilor.

25 André Blais, „Political Leaders and Democratic Elections,” în Kees Aarts, André Blais and Hermann Schmitt (editors), *Political Leaders and Democratic Elections* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 5.

guvernării de partid și pentru democrația reprezentativă în general²⁶ întrucât finalmente ele constituie resurse de putere care „trec” în beneficiul unor liderilor individuali și care concomitent sunt pierdute de actori colectivi precum guvernele sau partidele politice. O autonomie mai mare implică o putere cu o mai amplă sferă de acțiune sau cu zone autonome de control, cu protecție față de interferențele din exterior și cu capacitatea de a învinge posibila rezistență din exterior.

Ca atare, dincolo de emergența alegerilor centrate asupra candidatului sau de personalizarea procesului electoral (*electoral face of presidentialization*), efectele procesului de prezidențializare în regimurile semiprezidențiale, precum cel al României, sunt: resurse sporite de putere aflate la dispoziția liderului executiv sau ceea ce Poguntke și Webb numesc expresia executivă a prezidențializării (*executive face of presidentialization*) și autonomia *leadership*-ului executiv în raport cu propriul partid (*party face of presidentialization*)²⁷. În sinteza acelorași autori, creșterea resurselor aflate la dispoziția liderului executiv presupune în principal: o strategie integrată de comunicare controlată de șeful executiv ca mijloc de definire a alternativelor politice, controlul centralizat crescut și coordonarea luării deciziei, monitorizarea popularității personale prin raportare la popularitatea altor lideri și a preferințelor politice ale alegătorilor, tendința de a numi în guvern tehnocrați non-partinici sau politicieni fără partid distinct. Autonomia *leadership*-ului executiv în raport cu propriu partid presupune „mai multă putere formală”, anume autoritate sporită în privința finanțării și a personalului, capacitate de a modela autonom programele partidului, folosirea modurilor plebiscitare de comunicare și mobilizare (comunicarea direct la „firul ierbii” asupra chestiunilor programatice sau strategice), instituționalizare alegerii directe a conducerii²⁸. După Samuels și Shugart, „împunerea președinților asupra partidelor” sau acest tip special de putere intrapartidică și delegarea de către partid a unei „considerabile libertăți de acțiune liderului executiv pentru a modela strategiile lui electorale și de guvernare” implică pierderea abilității partidului de a ține sub control acest agent²⁹. „Depunerea” autorității executive „într-un Președinte ales în mod direct”, anume concentrarea autorității într-un singur agent politic, în discrepanță cu prevederile constituționale, conduce, dincolo de prezidențializarea partidului, la prezidențializarea puterii.

Ca atare, contextul care facilitează prezidențializarea este cel în care Președintele și majoritatea parlamentară provin din același partid sau parte a spectrului ideologic (hipertrofierea puterii prezidențiale) și în care „Președintele este de facto șeful partidului său”. În termeni de partide, consecința acestui context este alterarea rolului partidelor, „alterarea lanțului delegării între votanți și agenții lor în guvern”. În termeni de putere executivă, în tipul de semiprezidențialism *premier-presidential*, consecința este că Prim-ministrul este subordonat politic Președintelui, tipul de „expansiune” a puterii Președintelui implicând creșterea „zonelor” pe care el le controlează, cu serioase implicații asupra scopului liberal al unei guvernări democratice. Consider că în cazul României, prezidențializarea a fost amplificată de factori care au ținut de hipertrofierea puterii³⁰ dar că ea s-a da-

26 A se vedea Paul Webb, Thomas Poguntke, Robin Kolodny, „The Presidentialization of Party Leadership? Evaluating Party Leadership and Party Government in the Democratic World,” în Rudger Helms (editor), *Comparative Political Leadership* (London, New York: Palgrave Macmillan, 2012), 4.

27 Poguntke, Webb, „The Presidentialization of Politics,” 5 sq

28 Poguntke and Webb, „The Presidentialization of Politics,” 20.

29 David J. Samuels, Matthew S. Shugart, „The ‘Semi-presidential’ model and its subtypes: Party presidentialization and the selection and de-selection of prime ministers,” *Congrès AFSP 2009, Section thématique 48 «Maurice Duverger aujourd’hui»* (2009): 5, www.congresafsp2009.fr/.../st48samuelsshu

30 Gianfranco Pasquino, „The advantages and disadvantages of semi-presidentialism. A West

torat unor factori structurali, în principal sistemului media și personalizării politicii, ca și unor factori contingenți, ținând de personalitatea liderilor și de stilul lor de *leadership* politic³¹.

Președinții României și concentrarea puterii

Instalarea regimului democratic în România a avut loc în condițiile unei ample mediatizări naționale și internaționale – „revoluția în direct” –, la fel cum întregul proces de delegitimare a puterii comuniste și de legitimare a „noii puteri” s-a desfășurat în contextul interpretărilor disociate și dezbaterilor susținute în media. Accentul în această mediatizare a fost pus permanent pe liderii, pe cei care au participat la înlăturarea lui Ceaușescu/pe cei de la vârful puterii instituite și de la vârful opoziției, pe cei previzionați să ajungă în vârful puterii³². Această „importanță crucială acordată liderilor” s-a impus în România, ca de altfel în toate țările foste comuniste, paralel cu, și nu atât în detrimentul, procesului de identificare partinică și de vizibilizare a partidelor politice. Declinul loialităților partizane și a identificării de partid, tipic pentru Occident, ca și erodarea legăturilor tradiționale dintre partidele de masă și baza lor socială, în favoarea pluralizării acestei baze și în condițiile pierderii concomitente a „ideologiei de grup” (de clasă, etnice, denominaționale), a eterogenizării sociale și ideologice a electoratului nu au fost caracteristice spațiului ex-comunist în 1990 și nu sunt nici după un sfert de veac atât de manifeste în România precum în țările occidentale. Chiar în condițiile în care erodarea legăturii dintre identitatea de grup și loialitatea electorală a fost graduală, ca și slăbirea legăturilor sociale în lipsa unor alternative programatice clare, mediatizarea politicii a dobândit și în România un caracter tot mai pregnant personalizant și de centrare asupra *leadership*-ului politic, „politicienii individuali” – liderii în funcție sau previzionați să ajungă la vârful puterii – devenind cele mai importante teme în comunicarea de masă cotidiană și, exacerbat, în timpul campaniilor electorale³³.

Focalizarea asupra personalităților și liderilor politicii s-a desfășurat în condițiile unei ample profilări comerciale a media audio-vizuale, a „tabloidizării” destul de extinse a emisiunilor de știri, cu o tot mai pronunțată preferință pentru știrile *soft* și pentru senzational, limbaj politic metaforic și „retorică de criză”³⁴. Liderii politici au reprezentat și în România unul dintre cele mai convenabile surse de acces vizual rapid, de captare și reținere a atenției privitorului³⁵.

În contextul apariției destul de rapide în România a unui număr impresionant de canale de televiziune private și al funcționării lor după criteriile instituțiilor comerciale [doar televiziunile private aprobate de CNA pentru retransmiterea obligatorie prin cablu în 2014 au ajuns să însumeze 31], al pierderii în audiență a te-

European perspective”, în Robert Elgie and Sophia Moestrup (editors), *Semi-presidentialism outside Europe. A comparative study* (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2007), 23-24.

31 Pentru sistematizarea factorilor structurali și contingenți ai prezidențializării a se vedea Poguntke, Webb, „The Presidentialization of Politics,” 13-17.

32 De fapt, mare parte a celor care au devenit lideri politici, culturali, civici au fost mediatizați încă din prima zi a „revoluției în direct”, propensiunea publicului român pentru mediatizarea personalizată, situată la antipodul celei dedicate exclusiv „conducătorului suprem” înainte de 1989, fiind maximală.

33 A se vedea în această privință Poguntke, Webb, „The Presidentialization of Politics,” 15-16.

34 A se vedea pentru acest aspect general Dieter Vertessen and Christ’l De Landtsheer, „A metaphorical election style. Use of metaphor at election time,” în Terrell Carver and Jernej Pikalo (eds.), *Political Language and Metaphor. Interpreting and changing the world* (London and New York: Routledge. Taylor & Francis Group, 2008), 271-286.

35 McAllister, „The Personalization of Politics,” 579.

leviziunii publice, al extinderii impactului presei tabliode în detrimentul presei de calitate, tendința progresivă a fost de focalizare asupra liderilor mai curând decât asupra partidelor și programelor politice. Astfel, și în România, sistemul politic a ajuns să fie „prezentat ca domeniul sau câmpul de bătaie al actorilor individuali”³⁶, mai întâi Iliescu vs Coposu, Roman vs Regele Mihai, apoi Iliescu vs Constantinescu, Băsescu vs Popescu Tăriceanu ș.a.

Personalizarea politicianilor în detrimentul partidelor, „reducerea partidelor la lideri” sau ceea ce în *mediated political communication* se numește *individualizare* a fost pusă în raport de complementaritate și treptat surclasată de *privatizare* (intimizare), anume schimbarea centrului de interes de la caracteristicile personale (personalizare) la viața privată și interesele personale. „Politicienii din eșalonul doi” sau personalitățile care dobândiseră o anumită vizibilitate generală au rămas în „rezerva politică de cadre” în lipsa unui proces de vizibilitate concentrată, după cum cei care și-au creat singuri „teme” și „subiecte”, chiar pronunțat negative, au atras acest tip de vizibilitate și, în dorința lor de „notorietate”, au fost foarte deschiși intimizării maxime nu doar pentru sine ci și pentru membrii familiei și pentru alte persoane din anturajul apropiat ca bază a dobândirii, consolidării și concentrării puterii.

Tabloul personalizării mediatice și a prezidențializării puterii în cazul președinților României de până în 2014 se prezintă în nuanțe destul de contrastante de la un mandat la altul, de aceea prezentarea lor va urma schematizat coordonatele analitice propuse de Poguntke și Webb pe coordonatele autonomiei intra-partidice și intraexecutive. Înainte însă să aducem în atenție una dintre formulările cele mai realiste asupra luptei pentru obținerea funcției de Președinte al României, anume că ea semnifică lupta pentru controlul resurselor și funcțiilor în stat, pentru dobândirea cheii de control total al statului³⁷, adică pentru prezidențializare.

Ion Iliescu, deosebit de mediatizat începând din 22 decembrie 1989, anterior considerat „unul dintre cei mai probabili candidați pentru succesiunea lui Ceaușescu” și „neindoielnic, favoritul aparatului de partid”³⁸, a relevat o capacitate deosebită de autocontrol în contextul complex de schimbare totală a societății, într-o perioadă confuză, de suspiciune generalizată și contestare, o perioadă cu multe necunoscute („*troubled times*”), dominată însă de o intensă și feroce luptă pentru putere. Dincolo de relația conflictuală și atitudinea reticentă și uneori ostilă față de presă, nu a acceptat decât o mediatizare ca lider individual, ca „prim lider”, și nu ca persoană particulară cu alte interese decât cele ale națiunii. A lăsat să transpară pentru public o anumită austeritate și în viața personală și și-a declarat recurent atașamentul pentru stabilitate. I s-a recunoscut un anumit „magnetism” mai ales în relația cu publicul de stânga, chiar o anumită charismă și dibăcie în utilizarea lor și în mobilizarea cu mare eficiență a pasiunilor colective. De altfel, dincolo de discursul specific de stânga³⁹ cu care a fost prezent în media, de propensiu-

36 Van Aelst et. al., „The personalization of mediated political communication,” 206.

37 Pavel, „Prezidențialismul românesc și alegerile,” 6. Așa cum precizează autorul, formularea a fost inspirată de gânditorul obsedat de *rational choice*, Anthony Downs. Autorul specifică și ce înseamnă controlul total al statului sau ceea ce numim urmând literatura occidentală prezidențializare: controlul guvernului, ministerelor, agențiilor guvernamentale, administrației centrale și locale, economiei de stat, controlul bugetului de stat și a distribuției/redistribuirii resurselor către clientela economică, dar și către masele de manevră electorală, controlul serviciilor secrete, armatei și diplomației, controlul Parlamentului și justiției, „celelalte” două puteri în stat, de fapt ambele subordonate partidului aflat la guvernare și președintelui țării.

38 Vladimir Tismăneanu, „Personal Power and Political Crisis in Romania,” *Government and Opposition* 24/2 Spring (1989): 179, apud Vladimir Tismăneanu, Cristian Pătrășconiu, *Cartea președinților* (București: Humanitas, 2013), 79

39 După Tismăneanu discurs concordant „universului mental al stângii marxiste a anilor ‘60”. Tismăneanu, *Cartea președinților*, 104.

nea pentru tema democrației – pe care a înțeles-o dintr-o perspectivă mai curând holistă⁴⁰ – și a problemelor globale ale epocii contemporane, a refuzat constant, așa cum observa unul dintre interviewerii lui, discuția „pe teritoriul subiectivității” și al referirilor concrete, s-a dovedit complet refulat din perspectiva simțămintelor și dorinței de comunicare a lor, fiind un „expert al clarobscurului, pe care „îl cultivă cu minuție și meticulozitate”⁴¹, și al „raționalizărilor ideologice”. Relația sa „simbiotică desăvârșită” a fost „cu puterea”, politica fiindu-i „napoleonic vorbind, destiul”, dincolo de background-ul profesional⁴².

Notorietatea și legitimitatea „uriașă” din alegeri (85,07% din voturi în 1990 și 61,46% în 1992) și din participarea la transformarea sistemului politic din România l-au constituit în „figura politică dominantă” a perioadei 1990-1996. „Prestigiul, influența, autoritatea și puterea «părintelui fondator» al republicii postcomuniste, Ion Iliescu, erau imense și deja consolidate înaintea votării primei Constituții democratice, cea din 1991”⁴³. A adoptat un stil de leadership paternalist-autoritar, în contextul care i-a permis „hiperprezidențializarea” puterii: „guvernare unificată” – președintele, guvernul și majoritatea parlamentară aparținând aceleiași formațiuni politice – și Președinte recunoscut drept lider al majorității parlamentare cu posibilitatea de a cumula puterea executivă și legislativă⁴⁴. Ion Iliescu și-a consolidat poziția în raport cu guvernele succesive „slabe” sau „obediente”, numite și susținute cu ajutorul său și pe baza influenței sale politice în Parlament. Nu a fost nevoie să recurgă nici măcar la leadership-ul de tip tranzacțional⁴⁵. A controlat și „protejat guvernele” în stil paternalist, adică așteptând loialitate și ascultare, a conlucrat și a controlat serviciile secrete, a gestionat un conflict intra-executiv cu Prim-ministrul „reformist” Petre Roman în sensul că demisia lui a fost interpretată ca rezultat al presiunilor informale exercitate asupra sa și al sprijinului oferit de Președinte forțelor rivale Prim-ministrului din interiorul propriului partid (FSN) și din Parlament, a supraviețuit unei cereri de demitere depuse în Parlament ca urmare a învinuirii că ar fi contestat deciziile juridice finale și irevocabile de recunoaștere a dreptului de proprietate asupra caselor naționalizate. A fost liderul recunoscut al FSN, partid puternic prezidențializat⁴⁶, a încurajat influența prezidențială la toate nivelurile puterii, în

40 Vladimir Tismăneanu explică personalitatea lui Ion Iliescu și tipul reacțiilor sale politice ca președinte al României între 1990 și 1996 prin internalizarea în structura sa comportamentală a autoritarismului epocii în care s-a format, a cultului disciplinei și monolitismului politic, al „convingerilor adânci, grele, apăsătoare”. După Tismăneanu, formarea ca „intelectual de partid” în modelul ierarhiilor solide și al unui limbaj rigid, al maniheismelor ideologice și de clasă, al schematismelor și clișeelelor a grevat *forma mentis*, limbajul și comportamentul politic al fostului Președinte. Ca atare, proiectul său politic nu a fost decât vag reformist, piața liberă și multipartidismul fiind „acceptate fără bucurie și fără încredere”.

41 Tismăneanu, *Cartea președinților*, 22.

42 Tismăneanu, *Cartea președinților*, 150.

43 Pavel, „Prezidențialismul românesc și alegerile,” 4.

44 Aceste condiții sunt considerate de Gianfranco Pasquino ca fiind reprezentative pentru hiperprezidențializare în cazul regimurilor semiprezidențiale. Vezi Pasquino, „The advantages and disadvantages of semi-presidentialism,” 24-25.

45 Ion Iliescu este considerat drept conducătorul care a permis „inaugurarea” unui model de care a depins întregul proces de controlare a resurselor economice și de autoritate a statului, anume „a permis fie privatizările strategice scandaloase, care la rândul lor au facilitat apariția marilor averi postcomuniste, fie menținerea în viață a unor domenii și activități economice complet nerentabile, ambele făcute în beneficiul noii oligarhii politico-economice, compuse din foștii nomenclaturiști, foștii securiști, foștii birocrați comuniști din administrația centrală și din economia socialistă, care alcătuiau «rezerva de cadre» a fesenismului, cărora și se adăugau marii oportuniști politici și economici ai schimbării regimului politic, în frunte cu așa-ziii «revoluționari», dar și «oamenii de inițiativă» capabili să încalce orice reguli pentru a se îmbogăți rapid din «afaceri protejate» cu statul”. Pavel, „Prezidențialismul românesc și alegerile,” 6-7.

46 Până la anunțul lui Petre Roman din martie 1992 de preluare a conducerii partidului („lider

luarea deciziei și în tratativele cu partenerii de guvernare, folosind inclusiv metode autoritare, impunerea unor decizii, controlul funcțiilor unor instituții și căutarea „consensului”. A configurat „președinția puternică”, implicată în guvernare, fără riscul însă al „demantelării trăsăturilor guvernării constituționale”, dimpotrivă, prin încurajarea constituționalismului și a unui nou sistem instituțional „ca vehicul al consolidării democratice în România”⁴⁷, a girat alături de guvernele FSN și FDSN introducerea principiilor societăților democratice: alegerile libere, multipartidismul, piața liberă și a asigurat prima alternanță democratică la președinție. În consecință, cred că prezidențializarea puterii în perioada 1990-1996 s-a materializat în forme de autonomie individuală și de concentrarea a puterii pe care Președintele le-a folosit „inedit”, anume pentru impunerea partidului nou format după schimbarea regimului politic, pentru obținerea stabilității politice și, desigur, pentru „îmbunătățire percepției publice – deopotrivă în România și în plan internațional – a regimului Iliescu ca continuator al fostului stat comunist”⁴⁸. Din punctul meu de vedere formele de prezidențializare specifice intervalului 1990-1996 se datorează în măsură egală personalizării sau mediatizării datorate presei controlate, cu excepția câtorva ziare, de noua forță politică, contextului și perioadei – probabil cele mai dificile ale României postcomuniste, și leadership-ului politic autoritar.

După alternanța la putere din 1996, în ultimul său mandat prezidențial Ion Iliescu nu a recurs la nici unul dintre elementele care se constituie în indicatori ai prezidențializării. Limbajul, comportamentul și raportarea la componentele puterii și la instituții s-au modificat semnificativ. Deși partidul de proveniență, PDSR, și-a reafirmat poziția puternică pe scena politică, Președintele a practicat un stil de leadership mai „deschis” către o perspectivă tranzacțională, mai puțin „implicat” în guvernare și mai puțin inflexibil, mai relaxat în termeni ideologici și conciliator în privința trecutului, a personalităților și instituțiilor interbelice și, în același timp, mai receptiv în promovarea metodelor democratice și a descentralizării luării deciziilor. Cred că se poate afirma că în ultimii doi ani de mandat, Ion Iliescu a subscris unui model patriarhal de comportament politic, a cultivat în continuare simplitatea, respectabilitatea și principiile recunoscute. S-a considerat el însuși o figură patriarhală, venerabilă, cu discipoli și merite recunoscute și cu vocație necontestată de lider, de sfătuitor înțelept, de vizionar politic și de maestru în „ingineria politică”. În această linie, și-a consolidat imaginea de politician dezinteresat de afaceri, bogăție și interese materiale, de lider „sărac și curat”, a criticat „capitalismul de cumetrie”, corupția și ineficiența administrativă de dreapta sau de stânga, a deplâns politizarea luptei împotriva corupției, s-a delimitat de greșelile trecutului și de anumite poziții radicale a căror cauze a încercat să le explice. Ca urmare, cred că acest tip de comportament politic și de stil de leadership poate fi inclus într-o strategia generală a „echilibrului” nu doar în privința puterii executive ci și a viații politice și civile.

Emil Constantinescu, o figură „atipică”, „academică” în viața politică, a susținut democrația liberală și valorile statului de drept. Rafinat și manierat, preocupat de propria imagine⁴⁹, a marcat o „completă schimbare în stilul politic”. Sprijinit de presă, cu care a întreținut o bună relație în prima parte a mandatului, Președintele Constantinescu a fost mediatizat și impus ca o personalitate cu vocație intelectuală,

național al FSN”) care a și condus la scindarea formațiunii în FSN și FDSN.

47 Renate Weber, „Constitutionalism as a Vehicle for Democratic Consolidation in Romania”, în Jan Zielonka (editor), *Democratic Consolidation in Eastern Europe*, vol. I *Institutional Engineering* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2001), 218.

48 Weber, „Constitutionalism,” 218.

49 Criticii săi pun problema în termenii „orgoliului hipertrofiat”, a celui „îndrăgostit de propria imagine”, *self-centred*, „fascinat de însemnele puterii prezidențiale și care se simțea bine în postura de Alexandru Ioan Cuza redux”. Tismăneanu, *Cartea președinților*, 27.

„încălinat spre abstracții, spre mirajul conceptelor”⁵⁰, dar și mai spontan și deopotrivă mai umoral, mai puțin pragmatic și mai puțin tactician decât ceilalți Președinți.

Căștigător (cu 54.41% din voturi) prin eforturile unite ale unei largi coaliții anticomuniste de partide și asociații civice, de organizații nonguvernamentale și de mișcări sindicale din țară și din străinătate, Emil Constantinescu s-a bucurat de încrederea Occidentului. Strategia lui a fost de democratizare în continuare a societății, de normalizare și stabilizare a instituțiilor funcționale. S-a considerat că prin natura sistemului și stilul de leadership inițiate în 1996 „România a intrat în faza de stabilizare politică” și de „normalizare graduală”⁵¹. Majoritatea parlamentară confortabilă, dar nu „solidă” (aproximativ 60%), asigurată prin cooperarea parlamentară și guvernamentală cu Uniunea Social Democrată (PD-ul lui Petre Roman și PSDR-ul istoric) și un acord de solidaritate cu UDMR s-a reflectat într-o compoziție eterogenă a guvernului și în caracterul problematic și agonistic al coaliției de guvernare. După Dan Pavel, „numeroasele partide componente ale coaliției au încercat să-și împartă resursele care stătuseră pînă atunci doar la dispoziția partidului hegemonic... Luptele pentru resurse și cramponarea de putere a principalelor partide de guvernămînt au avut darul de a menține coaliția vreme de patru ani, dar și de a o submina”⁵². După adâncirea și permanentizarea conflictului dintre PD și PNȚ și demisia Prim-ministrului Victor Ciorbea, după episodul „stării de urgență” decretate de Președinte ca urmare a celei de „a cincea mineriade” și după declanșarea crizei coaliției, crizei de guvernare și crizei politice, printr-o decizie fără precedent, neconstituțională, decretul prezidențial nr. 426/13 decembrie 1999, Prim-ministrul Radu Vasile a fost demis, după anunțul retragerii încrederii și sprijinului politic al PNȚ pentru el. Urmare a demisiei forțate neconstituțional de președinte, PNȚCD a pierdut funcția de premier, a pierdut poziția dominantă în CDR sau „autoritatea formală asupra coaliției guvernamentale” și ponderea în privința grupurilor parlamentare⁵³. Mai apoi, prin ridicarea pragului electoral și prin retragerea din cursa prezidențială a lui Emil Constantinescu, PNȚCD a ratat intrarea în Parlament. Eroarea de a-l demite pe premier la presiunile conservatorilor țărăniști s-a singularizat, desigur, dar a fost parte a unui mandat în care președintele, deși a dorit „creșterea autorității instituției prezidențiale”, nu a găsit cele mai bune mijloace și instrumente de a „da consistență” rolului și funcțiilor sale constituționale⁵⁴.

În general a adoptat stilul democratic de leadership, evident favorabil autonomiei guvernului în luarea deciziei și a altor instituții publice, independenței media, libertății de opinie în general, respectării și nonintervenției în configurarea sistemului de partide. Președintele a respectat „diviziunea muncii” în cadrul executivului, s-a abținut să intervină „deschis” în problemele guvernării, în special în cele ale reformei economice, a fost activ în principal în „marile proiecte” de politică externă. Stilul său a fost apropiat chiar de modelul de leadership *laissez-faire* pe măsură ce a avut din ce în ce mai puține consultări cu deținătorii pârghiilor politicii interne și externe și uneori a prezentat puncte de vedere diferite de ale lor. A reușit să „schimbe imaginea instituției prezidențiale”, dar a ilustrat doar o președinție lipsită de capacitatea rapidă de decizie și de tenacitate.

În timpul mandatului Președintelui Constantinescu nu au fost experimentate conflictele intraexecutive și nici tendințe de prezidențializare, personalizarea mediatică moderată a Președintelui Convenției Democrate, ca și stilul său de leadership

50 Tismăneanu, *Cartea președinților*, 163.

51 Tony Verheijen, „Romania,” în Robert Elgie (editor), *Semi-Presidentialism in Europe. Comparative European Politics* (Oxford and New York: Oxford University Press, 2004), 212.

52 Pavel, „Prezidențialismul românesc și alegerile,” 9.

53 Ceea ce a determinat confirmarea rolului PSDR de principal actor al scenei politice, legile „Ticu” sau „Lupu” fiind adoptate numai prin voința PSDR.

54 Sabina Fati, „Modele prezidențiale în România,” *Sfera politicii* VIII/86 (2000): 5, 8.

au „schimbat imaginea instituției prezidențiale, care a apărut mai democratică, dar în același timp mai slabă și mai ezitantă”⁵⁵.

Exemplul cel mai reprezentativ în privința prezidențializării este desigur fostul ministru în mai multe guverne, primar al Bucureștiului, președinte de partid, președinte de țară Traian Băsescu. Cazul este ilustrativ desigur pentru măsura în care un lider cu amplă vizibilitate concentrată, prezent pe scena politică din decembrie 1989 și ocupant al celei mai înalte funcții în stat, a reușit să concentreze în jurul lui o putere amplificată în raport cu cea formal-constituțională, prin creșterea controlului asupra partidului de proveniență (PD) și a autonomizării intrapartidice proprii și, apoi, între 2009-2014, intraexecutive. Este probabil cel mai relevant exemplu de prezidențializare partidică din România, de „împuternicire a Președintelui asupra partidului”, de delegare de către partid a unei considerabile libertăți de acțiune liderului pentru a modela strategiile electorale și de guvernare. De asemenea, este probabil cel mai relevant exemplu de „depunere” a autorității executive într-un „Președinte ales în mod direct”, de concentrare a puterii într-un singur agent politic.

Consider tipul de leadership politic practicat de Președintele Băsescu ca fiind autocratic și ca ilustrând toate cele trei „fețe” ale prezidențializării; de partid, executivă și electorală. În primul său mandat s-a implicat în procesul formării guvernului, în fabricarea (în mai puțin de o lună) a unei majorități parlamentare „confortabile”, în ruperea unor partide (PUR, UDMR) din protocoalele de cooperare existente, în încurajarea și promovarea oportunismului și navetismului politic, în fragmentarea sistemului de partide (UNPR din PSD, PLD din PNL). Pe fondul unui oportunism crescut al clasei politice, Traian Băsescu a procedat la prezidențializarea ultimului său partid de proveniență (PD), el fiind recunoscut drept liderul *de facto* al partidului, „dirigintele” care a distribuit (predominant în al doilea mandat) funcții politice și de stat celor mai obedienți membri de partid și oamenilor lor de încredere. Explicit, Emil Boc, succesorul lui Băsescu la conducerea partidului, a caracterizat PD nu prin vreun element doctrinar ci ca „partidul din jurul unui om”. În acest fel, al doilea mandat prezidențial al lui Traian Băsescu s-a dovedit pe deplin ilustrativ pentru politica deosebit de activă a numirilor pe criterii politice, pentru nerespectarea cerinței minime de *imparțialitate* în numirile în funcțiile de conducere ale instituțiilor publice și în exercitarea puterii publice, adică politica clientelă, favoritismul, discriminarea și sprijinul excesiv al grupurilor speciale de interes, o perioadă de colonizare și partinizare a multor segmente instituționale importante.

Așa cum este de notorietate, declarația care a marcat probabil în măsură copleșitoare politica din România ultimului deceniu a fost anunțul Președintelui că înțelege să fie un „președinte jucător”, adică *partes* a guvernării și a „jocului” politic. Anunțul semnifica desigur intenția Președintelui de a urma o altă logică decât cea trasată de Constituție pentru puterea prezidențială. După numirea ca Prim-ministru a lui Călin Popescu Tăriceanu, Traian Băsescu a considerat că, fiind ales direct de popor, „are dreptul să decidă asupra partidului cu care vrea să lucreze astfel încât propriul program promovat în timpul alegerilor să devină realitate” și a exprimat constant în timpul mandatului guvernului Tăriceanu acest imbold cerând guvernului să demisioneze pentru organizarea alegerilor anticipate care să configureze o majoritate parlamentară confortabilă – necesară trecerii proiectelor de lege legate de aderarea la Uniunea Europeană. În acest context disensiunile din coaliția guvernamentală au fost generate de acțiunile Președintelui, conforme modelului asumat public de „președinte-jucător”, implicat activ și eficient în procesele politice, și nu doar celui de „spectator bine intenționat”. Desigur, trebuie amintit în acest context că *background*-ul discursiv al asumării acestei poziții de „președinte-jucător” în România a fost unul de factură agonistă, „negatoare”, de

55 Fati, „Modele prezidențiale în România,” 2.

confruntare, exprimată în „respingerea sistemului”, în enunțarea intenției de „eliminare a politicienilor corupți și mediocri”, îndeosebi a parlamentarilor, în instituirea unei relații directe cu poporul și în modificarea Constituției⁵⁶, prin „provocarea legitimității și a raționalității structurii constituționale existente”⁵⁷. S-a singularizat prin frecvența participării la ședințele guvernului și prin apariția neanunțată în astfel de cadre, prin abordarea unor teme irelevante, în afara ordinii de zi sau a urgențelor⁵⁸, prin critici lansate public la adresa guvernului, declarații ironice sau incriminatoare, total atipice pentru demnitatea funcției prezidențiale. Logica în care s-a înscris de fapt acest tip de discurs este cea de „con competiție politică” cu premierul pentru „controlul ramurii executive a guvernului”⁵⁹ și a „resurselor politice”. Această implicare ca „jucător” a fost considerată de o parte a ADA ca depășind limitele trasate de Constituție funcției prezidențiale, ca, de altfel, și de PSD, care a inițiat⁶⁰ acțiunea de suspendare a președintelui Băsescu pentru acte și fapte de încălcare a Constituției. Logica politică confrun tațională a Președintelui și leadership-ul său agonistic, coextensive hipertrofierii puterii prezidențiale și hiperprezidențializării de la începutul celui de al doilea mandat până în 2012, au continuat și cel de al doilea Referendum, în condițiile unor asidui prezențe mediatice.

BIBLIOGRAFIE

AELST, Peter Van; SHEAFER Tamir, STANYER James, „The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations and key findings”, *Journalism*, Vol. 13, No. 2 (2012): 203-220;

BLAIS, André, „Political Leaders and Democratic Elections”, în Kees Aarts, André Blais and Hermann Schmitt (editors), *Political Leaders and Democratic Elections*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 1-11;

DIMA, Cosmin, „Conflictul intraexecutiv în regimul semiprezidențial românesc. Primul-ministru Călin Popescu Tăriceanu versus Președintele Traian Băsescu”, *Sfera politicii* Vol. XVII, Nr. 139 (2009): 44-54;

FATI, Sabina, „Modele prezidențiale în România”, *Sfera politicii* Vol. VIII, Nr. 86 (2000): 2-9;

KARVONEN, Lauri, „The Personalization of Politics. What does research tell us so far, and what further research is in order”, 4th ECPR Conference, Pisa 6-8 September 2007, web.iaincibon.ac.id/PoliticsMatters/personalisasi%20politik_paper.p...

KRIESI, Hanspeter, „Personalization of national elections campaigns”, *Party Politics* (2011): 1-20, <http://ppq.sagepub.com/content/early/2011/03/23/1354068810389643>

MCALLISTER, Ian, „The Personalization of Politics”, în Russell J. Dalton and Hans-Dieter Klingemann (eds.), *The Oxford Handbook of Political Behavior*, Oxford, Oxford University Press, 2007, 571-588;

OHR, Dieter, „Changing Patterns in Political Communication”, în Kees Aarts, André Blais and Hermann Schmitt (eds.), *Political Leaders and Democratic Elections*, Oxford, Oxford University Press, 2011, 11-35;

56 Thomas Sedelius menționează aceste manifestări ca fiind caracteristice pentru sistemele semiprezidențiale în care se manifestă conflicte intraexecutive.

57 Thomas Sedelius, *The Tug-of-War between Presidents and Prime Ministers. Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe*, Örebro Studies in Political Science 15, Universitetsbiblioteket (2006), 80, www.oru.se

58 A se vedea în acest sens Cosmin Dima, „Conflictul intraexecutiv în regimul semiprezidențial românesc. Primul-ministru Călin Popescu Tăriceanu versus Președintele Traian Băsescu”, *Sfera politicii* XVII/139 (2009): 48sq.

59 Oleh Protsyk, „Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe”, *East European Politics and Societies* 19/2 (2005), 19.

60 La 18 ianuarie 2007.

PASQUINO, Gianfranco, „The advantages and disadvantages of semi-presidentialism. A West European perspective”, în Robert Elgie and Sophia Moestrup (eds.), *Semi-presidentialism outside Europe. A comparative study*, New York and London, Routledge. Taylor & Francis Group, 2007, 14-29;

PAVEL, Dan, „Prezidențialismul românesc și alegerile. De la Iliescu la Băsescu,” *Sfera politicii*, Vol. XVII, No. 1/143 (2010): 3-13;

POGUNTKE, Thomas, WEBB Paul, „The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis”, în Thomas Poguntke and Paul Webb (editors), *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, New York, Oxford University Press, 2005, 1-26;

PROTSYK, Oleh, „Politics of Intraexecutive Conflict in Semipresidential Regimes in Eastern Europe,” *East European Politics and Societies* Vol. 19, No. 2 (2005): 135–160;

SAMUELS, David J., SHUGART Matthew S., „The ‚Semi-presidential’ model and its subtypes: Party presidentialization and the selection and de-selection of prime ministers,” *Congrès AFSP 2009, Section thématique 48 «Maurice Duverger aujourd’hui»* (2009), Working paper, www.congresafsp2009.fr/.../st48samuelsshu

SEDELIUS, Thomas, *The Tug-of-War between Presidents and Prime Ministers. Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe*, Örebro Studies in Political Science 15, Universitetsbiblioteket, 2006, www.oru.se

TĂNĂȘESCU, Gabriela, „Styles of Political Leadership and the Etiology of Post-Communist Romanian System Dysfunctions,” în Ana Frunza, Tomita Ciulei, Antonio Sandu (editors), 5th International Conference LUMEN 2014 *Transdisciplinarity and Communicative Action*, Bologna, Medimond–Monduzzi Editore International Proceedings, 2015, 743-753.

TISMĂNEANU, Vladimir, PĂTRĂȘCONIU Cristian, *Cartea președinților*, București, Humanitas, 2013;

VERHEIJEN, Tony, „Romania,” în Robert Elgie (editor), *Semi-Presidentialism in Europe. Comparative European Politics*, Oxford and New York, Oxford University Press, 2004, 193-216;

VERTESEN, Dieter, DE LANDTSHEER Christ’l, „A metaphorical election style. Use of metaphor at election time,” în Terrell Carver and Jernej Pikalo (editors), *Political Language and Metaphor. Interpreting and changing the world*, London and New York, Routledge. Taylor & Francis Group, 2008, 271-286.

WEBB, Paul; POGUNTKE Thomas, KOLODNY Robin, „The Presidentialization of Party Leadership? Evaluating Party Leadership and Party Government in the Democratic World”, în Rudger Helms (editor), *Comparative Political Leadership*, London, New York, Palgrave Macmillan, 2012, 77-98;

WEBER, Renate, „Constitutionalism as a Vehicle for Democratic Consolidation in Romania”, în Jan Zielonka (editor), *Democratic Consolidation in Eastern Europe*, vol. I *Institutional Engineering*, Oxford and New York, Oxford University Press, 2001, 22-242.

Prezidențialele din 2014: Victor Ponta și surpriza eșecului

■ SABIN DRĂGULIN

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

■ **SILVIA ROTARU**

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

This study aims to analyze Victor Ponta's electoral campaign as a candidate of the PSD-UNPR-PC alliance, in November 2014. The main working hypotheses that have been demonstrated during this study concern the main stake of these elections.

Introdurre

Alegerile prezidențiale din România din perioada postdecembristă au reprezentat pentru spațiul politic momente de mare încheștare electorală. De fiecare dată, s-a manifestat în rândul electoratului român un fenomen cu caracter emoțional care a influențat decizia alegătorului și ca urmare a condiționat alegerea unui candidat. O caracteristică importantă a acestui proces electoral a fost aceea că alegătorii și-au exprimat votul pe principiul votului negativ. Încă din 20 mai 1990, odată cu prima experiență electorală pentru alegerea președintelui statului român, am putut observa această caracteristică. De la acel moment factorul emoțional a influențat alegerea rațională. Acest tip de vot este explicat în primul rând prin prisma lipsei de experiențe politice la nivelul general al electoratului român, care după patru decenii de regim comunist a cunoscut o sărăcire a experienței de tip democratic, la care se adaugă un nivel redus al cunoașterii doctrinelor politice. Aceste motivații au condus la o personalizare a procesului electoral, programul politic sau doctrinele având un rol minor în raport cu *omul politic*. Această translație de la elementul ideologic către individ se explică și prin faptul că societatea românească se află în stadiul de

Keywords

political party; presidential elections;
campaign; electorate; candidate

pre-modernitate politică. După o scurtă perioadă de democratizare în etape, care a cuprins perioada anilor 1848-1948, în care statul român modern a început să se contureze și să își structureze instituțiile fundamentale, a urmat o perioadă de regres, în care regimul democratic parlamentar a fost înlocuit cu o *democrație populară*. Prin această formulă, regimul totalitar comunist din România a confiscat dreptul cetățeanului de a vota și de a fi votat prin controlul impus de către autoritățile statului. Din acest punct de vedere, cele șase serii de alegeri prezidențiale nu au fost altceva decât momente în care cetățeanul român a simțit nevoia să își aleagă în mod direct propriul președinte. Acesta este unul dintre motive pentru care la acest gen de scrutin, numărul participanților este simțitor mai mare decât în cazul alegerilor europarlamentare, locale sau parlamentare.

1. Anul 2014: alegerea unui nou președinte

Campania pentru alegerea președintelui României din anul 2014 a reprezentat, ca întotdeauna, o miză importantă pentru principalele partide aflate pe eșicherul politicii românești.

Datorită condiționării impuse de spațiul editorial, ne propunem ca pe parcursul acestui scurt studiu să abordăm doar o parte a problematicei ce a privit competiția pentru alegerea președintelui României, și anume cea legată de cel mai important partid politic din România din ultimii douăzeci și cinci de ani: Partidul Social Democrat (PSD) și candidatul acestuia, Victor Ponta.

Din punctul nostru de vedere, miza acestor alegeri nu a fost numai politică (câștigarea celui mai important post în ierarhia statului român). O altă motivație pentru câștigarea acestora a fost aceea de securizare a statutului politic a unui grup de persoane.

Realizând o scurtă prezentare a motivațiilor PSD pentru aceste alegeri prezentăm următoarele:

PSD în calitate de partid dominant și de continuator politic al Frontului Salvării Naționale (FSN), s-a aflat poziționat în mod natural, din punct de vedere ideologic, la stânga politică în cei douăzeci și cinci de ani de proces de tranziție către un regim democratic consolidat. În mod natural acesta a dorit întotdeauna să își impună în funcția de președinte al României, propriul candidat. Marea problemă a acestui partid a fost că, în afară de cele două mandate constituționale ale lui Ion Iliescu, social-democrații au pierdut în mod constant: Ion Iliescu (Emil Constantinescu) – 1996 – 2000 și Traian Băsescu (Adrian Năstase) – 2004-2009 și (Mircea Geoană) – 2009-2014.

Înfrângerea lui Mircea Geoană în anul 2009 a fost cu atât mai dureroasă cu cât, pentru prima dată în istoria democratică postdecembristă, PNL a sprijinit în cadrul celui de-al doilea tur de scrutin un candidat promovat de PSD. Pe această platformă politică a început în anul 2011 apropierea celor două partide, care a condus în final la formarea în data de 5 februarie 2011 a unei alianțe politice parlamentare și pre-electorale.¹ Rezultatul creării acesteia a fost învestirea lui Victor Ponta în calitate de prim-ministru după adoptarea de către Parlament a moțiunii de cenzură împotriva guvernului Mihai-Răzvan Ungureanu, în data de 7 mai 2012. Acesta a fost momentul în care funcțiile în interiorul USL au fost împărțite conform „Protocolului” de funcționare între liderii celor două partide. Așa cum era statuat în Capitolul VII intitulat „Proceduri privind reprezentarea în guvern precum și în

1 Sabin Drăgulin, Silvia Rotaru, „Alegerile prezidențiale 2014 – Președintele României și eșecul previzionării. O abordare analitică”, în *Sfera Politicii*, volum XXIII, nr.1-183, (ian-martie 2015): 11-14.

structurile acestuia” la punctul 7.1.1 se specifica: „Candidatul Alianței pentru postul de Prim Ministru este desemnat de partea care nu propune o candidatură pentru funcția de Președinte al României”.² Astfel, era evident că PNL urma să desemneze un candidat pentru președinția României.

Cu toate acestea, odată cu câștigarea alegerilor parlamentare din 9 decembrie 2012, în care USL a obținut pentru Camera Deputaților 58,63% din totalul voturilor, iar pentru Senat, 60,03%, s-a deschis și etapa disensiunilor din cadrul coaliției. Cu trecerea timpului s-a evidențiat din ce în ce mai puternic faptul că o parte importantă a liderilor locali din PSD a dorit să își impună propriul competitor pentru cea mai înaltă demnitate publică. Motivația era desigur, politică, dar, în lumina evoluțiilor politice actuale, poate fi considerată și personală.³ Și asta deoarece, președintele statului român, ca reprezentant al puterii executive, numește o parte a șefilor instituțiilor de forță cum am fi Procurorul general, procurorul șef al Direcției Naționale Anticorupție (DNA), directorii celor mai importante servicii de informații (Serviciul Român de Informații și Serviciul de Informații Externe); miza era uriașă.

Acestea sunt, în opinia noastră principalele motivele pentru care a existat o presiune constantă din zona stângii ca Victor Ponta, președintele PSD, să participe la competiția prezidențială din noiembrie 2014. Cu toate că la nivelul declarațiilor prezentate în mass-media, lideri informali social-democrați au arătat în permanență că singurul candidat al coaliției este Crin Antonescu (PNL), conform protocolului, la nivelul PSD se considera că trebuie să fie invocat articolul 6.1.2 în care „Candidatul Alianței pentru funcția de Președinte al României va fi persoana cea mai bine plasată într-un sondaj de opinie la nivel național”⁴. În acest spirit, declarația lui Victor Ponta dată în cadrul unei întâlniri cu ușile închise de la hotelul Rin din București, în data de 20 februarie 2014, aceea că „... dacă USD⁵ nu câștigă alegerile prezidențiale, scapă cine poate. Se va repeta situația din 2005 și 2010”⁶, a venit să întărească această suspiciune, mai ales că primul ministru s-a referit la USD și nu la USL.

2 Vezi Protocolul de funcționare al USL, <http://raduzlati.com/2011/02/04/usl-protocol-de-funcționare/> (accesat 14.05.2015).

3 „Ponta inculpat în cazul Șova: DNA a pus sechestru pe averea sa. «Am pus la dispoziție apartamentul pe care îl dețin», Știrile PROTV.ro, 17.07.2015, <http://stirileprotv.ro/stiri/politic/social-democratii-strang-randurile-in-jurul-lui-victor-ponta-care-s-a-retras-de-la-sefia-partidului-i-nu-a-demisionat.html> (accesat 17.07.2015).

4 Ruperea USL a avut loc în data de 24 februarie 2014, ca urmare a anunțului dat de către președintele PNL, Crin Antonescu. Principalele motivații erau: „... Din punctul meu de vedere, pe 10-11 decembrie 2012 s-a rupt legătura pe care o aveam cu Ponta, în momentul semnării pactului de coabitare. Atunci am înțeles că modul de a vedea lucrurile și de a lua decizii majore e unul în care nu ne mai înțelegem. Lucrurile au avansat. În ianuarie 2014 am încercat revitalizarea USL ... Erau semne îngrijorătoare, adunate pe parcursul anului 2013. Dar am făcut toate eforturile pentru a nu ajunge aici. Când am constatat că nu se mai poate merge mai departe USL s-a rupt ... Oamenii importanți precum și canalele media sub influența PSD, au început să atace ideea de candidatură a mea, în numele meu, foarte devreme. PSD ar fi putut susține un candidat la președinție cu condiția să fie siguri că omul respectiv să fie perfect decorativ...”. Concluzia liderului PNL fiind: „... Ne-am trezit cu un PSD care nu s-a schimbat, e același cu care nu se poate construi o alianță și care nu a acceptat că PNL nu a acceptat să se transforme în PSD”. Vezi Antonescu despre ruperea USL: PSD vrea un candidat la președinție perfect decorativ”, în *România Liberă online*, <http://www.romanialibera.ro/politica/instituti/antonescu-despre-ruperea-usl-psd-vrea-un-candidat-la-presedintie-perfect-decorativ-330085> (accesat 14.07.2015)

5 Inițial PSD își propusese să formeze alături de UNPR și PC, Uniunea Social-Democrată (USD) în vederea alegerilor europarlamentare și prezidențiale. BEC a decis că această alianță nu poate fi înființată pentru că a mai existat una cu același acronim. După constatarea PSD, Înalta Curtea de Casație și Justiție a păstrat decizia. Ulterior, cele trei partide au hotărât ca alianța lor să se numească PSD-UNPR-PC.

6 Cristian Andrei, „Mesajul lui Ponta la ședința cu ușile închise de la USD, «Dacă nu câștigăm alegerile prezidențiale scapă cine poate»”, în *Gândul.info*, 20.02.2014, <http://www.gandul.info/politica/exclusiv-gandul-mesajul-lui-ponta-in-sedinta-cu-usile-inchise-de-la-usd-daca-nu-castigam-prezidentialele-scapa-cine-poate-12120822>, (accesat 14.07.2015).

Pornind de la afirmațiile liderului PSD abordăm și a doua ipoteză prezentată anterior conform căreia, miza alegerilor prezidențiale nu a fost doar politică, ci a avut ca scop și securizarea unui grup de persoane. Mesajul lui Victor Ponta îi privea în principal pe președinții de consilii județene și primarii PSD, supranumiți „baroni” care aveau dosare instrumentate de DNA, iar dintre aceștia ne oprim doar la câțiva mai reprezentativi, printre care: Nicușor Constantinescu (Constanța), Dumitru Buzatu (Vaslui), Horia Teodorescu (Tulcea), Ion Cîlea (Vâlcea), Ion Cindrea (Sibiu), Gheorghe Bunea Stancu (Brăila), Marian Oprea (Vrancea), Titu Bojin (Timiș), Constantin Nicolescu (Argeș), Adrian Duicu (Mehedinți), Adrian Gâdea (Teleorman), Adrian Țuțuianu (Dâmbovița), Ion Prioteasa (Dolj) etc.⁷ Speranța unor lideri PSD era aceea ca odată „cucerită” reduta prezidențială vor reuși să impună anumite măsuri care să le protejeze propriile poziții. Ulterior momentului noiembrie 2014, s-a observat că o mare parte dintre aceste persoane, inclusiv Victor Ponta, a primit decizii nefavorabile din partea DNA și a instanțelor de judecată.

2. Precampania pentru alegerile prezidențiale

2.1. Schimbarea regulilor în timpul jocului

În ceea ce privește formula politică sub care urma să candideze Victor Ponta, situația era clară încă de la alegerile europarlamentare, deoarece la nivel politic, PSD și-a fidelizat colegii din UNPR, reușind în același timp să atragă de partea sa și Partidul Conservator (PC). De aceea, era clar că o alianță alcătuită de PSD, UNPR și PC va sprijini candidatura lui Victor Ponta.

Activitatea principală din perioada pre-campaniei (lunile august-septembrie 2014) a fost reprezentată de strângerea de semnături pentru depunerea candidaturilor.⁸

Practica ultimilor ani ne arată că numărul de susținători este un atu la început de campanie electorală, deoarece această tactică este un mijloc eficient de a face campanie înainte ca aceasta să înceapă în mod oficial. Strângerea de semnături este o sarcină care de regulă revine filalelor de partid conform principiului „*gândește global, acționează local*”. Deși campania nu a început în mod oficial, în general candidații profită de acest moment pentru a-și testa mesajele, dar și pentru a-și forma o baza electorală sau pentru a prospecta piața, căci cel care își dă semnătura de la bun început este, cel puțin teoretic votant sigur, fie că vorbim de o opțiune politică sau de una personală. În general, se amplasează puncte fixe de colectare a semnăturilor, însă pentru a maximiza succesul acestei etape, de regulă se apelează și la alte strategii cum ar fi, campania door-to-door.

7 Ionel Stoica, „Republica penalilor. Baronii USL au păstrat tradiția: milioane de euro date ilegal clientelei politice”, în *EVZ.ro*, 6 februarie 2014, <http://www.evz.ro/republica-penalilor-baronii-usl-au-pastrat-traditia-milioane-de-euro-date-ilegal-cliente-1080878.html> (acesat 14.07.2015). Pentru date suplimentare vezi și Romulus Georgescu, „10 baroni cu dosare penale”, în *România Liberă*, 3 aprilie 2014, <http://www.romanialibera.ro/politica/institutii/10-baroni-cu-dosare-penale-331207> (acesat 14.07.2015).

8 Conform Legii 370/2004 pentru alegerea Președintelui României Legea 370/2004 la articolul 4, alineatul 2, se prevede obligativitatea ca fiecare candidat să fie susținut în scris de cel puțin 200 000 de persoane cu drept de vot prin completarea unui tabel tipizat cu zece intrări care cuprind numele și prenumele susținătorului, adresa de domiciliu, tipul actului de identitate, numărul și seria acestuia și semnătura. Tabelul se completează olograf și se depune la sediul Biroului Electoral Central (BEC) până la o dată limită stabilită de către acesta, în cazul nostru aceasta fiind 24 septembrie 2014. Tot legea 370/2004 stipulează tot la articolul 2, că un alegător poate susține o singură dată un singur candidat, adică poate semna doar o dată pentru un singur candidat înaintea unui proces electoral <http://www.bec2014.ro/wp-content/uploads/2014/09/Lege-370-2004-actualizata-2014.pdf> (accesat 19.05.2015).

În ceea ce privește pre-campania pentru candidatul stângii, încă de la finalul lunii aprilie începuseră să apară informații⁹ cum că UNPR strânge semnături pentru Victor Ponta, cu toate că acesta nu își anunțase oficial intrarea în competiție.

Abordând problema organizării alegerilor, PSD a început să impună anumite schimbări în legislație care au fost menite, în opinia PNL, să aducă anumite avantaje propriului candidat. Pe 27 iunie s-a publicat în Monitorul Oficial, OUG 45/2014 privind modificarea și completarea Legii 370/2004 pentru alegerea Președintelui României. Prin acest act normativ, Executivul a desființat secțiile speciale de votare și în acest mod electorilor li se acorda posibilitatea de a vota la orice secție de votare din țară dacă nu se aflau în localitatea de domiciliu. De asemenea, odată cu OUG 45/2014, Guvernul a emis și Hotărârea nr. 520/2014 privind stabilirea datelor celor două tururi de scrutin pe 2 și respectiv 16 noiembrie, însă în conformitate cu prevederile OUG 45/2014 și Legii 370/2004. În acest sens, PNL a contestat în instanță cele două reglementări pe motiv că erau emise cu mai puțin de un an până la data organizării alegerilor, fapt ce contravenea recomandărilor Comisiei de la Veneția¹⁰, dar și pentru că, conform declarațiilor lui Klaus Iohannis, acestea aduceau un avantaj candidatului Victor Ponta.¹¹ De asemenea, reglementarea genera premisele pentru votul multiplu¹² și a turismului electoral¹³. Practic, exista posibilitatea ca electorii să se plimbe în mai multe localități pentru a vota, în mod organizat sau nu, iar tot ceea ce trebuiau să facă era să completeze o declarație pe proprie răspundere din care să reiasă că nu au mai votat în ziua respectivă și nu aveau de gând să o mai facă după exprimarea opțiunii electorale la secția cu pricina. Ulterior, alegătorul avea să fie înregistrat olograf pe o listă suplimentară ce urma să fie supusă verificării de către Biroul Electoral Central (BEC).

Interesant este că ambele părți aflate în competiția electorală aveau propriile argumente: temerea PNL devenea în acest fel logică, dar și motivația PSD de a stimula prezența la vot și de a da șansa și celor care nu se află în localitatea de domiciliu la data alegerilor, să-și exercite un drept fundamental, era corectă. Problema era însă alta: capacitatea BEC de a verifica toate intrările din listele suplimentare și de a le confrunța cu cele permanente de pe tot teritoriul țării într-un timp rezonabil, astfel încât rezultatul alegerilor să nu fie viciat, totul în condițiile în care erau așteptați la urne 18.313.698 alegători pentru primul tur de scrutin și 18.281.625 alegători pentru turul al doilea, conform listelor electorale permanente.¹⁴

9 „UNPR lansează o campanie de strângere de semnături în sprijinul candidaturii lui Victor Ponta la Președinția României”, în *Hotnews.ro*, <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-17119571-unpr-lanseaza-campanie-strangere-semnaturi-sprrijinul-candidaturii-lui-victor-ponta-presedinti-a-romaniei.htm> (accesat 19.05.2015).

10 Ghidul Bunelor Practici în domeniul electoral CDL-EL(2002)005-e, *Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Consiliul Europei*.

11 „Iohannis: Am dat Guvernul în judecată. A modificat nepermis legislația alegerilor prezidențiale”, *Știrile TVR*, http://stiri.tvr.ro/iohannis--am-dat-guvernul-in-judecata--a-modificat-ne-permis-legislatia-alegerilor-prezidentiale_48388.html (accesat 19.05.2015)

12 Votul multiplu, conform Legii 286/2009 actualizată, reprezintă fraudă la vot și se referă la acțiunea unei persoane de a introduce două sau mai multe buletine în urnă sau aceea de a vota de mai multe ori în timpul aceluiași proces electoral și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani.

13 Turismul electoral reprezintă acțiunea de transport organizat a alegătorilor către secțiile de votare cu scopul precis de a vota controlat un anumit competitor (definiție adaptată conform Asociației Pro Democrația în adresa remisă Ministerului Administrației și Internelor în data de 12.12.2011 privind comentarii referitoare la proiectul de lege privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru autoritățile administrației publice locale, pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului în 2012, precum și pentru modificarea legii administrației locale nr. 215/2001) http://www.apd.ro/files/Asociatia_Pro_Democratiea-comentarii_comasarea_alegerilor.pdf (accesat 19.05.2015).

14 Vezi Adresa Autorității Electorale Permanente către Biroul Electoral Central nr. 1224/12.09.2014 și răspunsul Autorității Electorale Permanente către Biroul Electoral Central la solicitarea nr. 1621C/13.11.2014.

O altă modificare legislativă controversată a intrat în vigoare în data de 2 septembrie. Astfel, OUG 55/2014 prevedea posibilitatea ca un ales local să își poată schimba în mod oficial apartenența politică, având un termen de 45 de zile pentru a face acest pas, în pofida Legii 393/2004¹⁵ privind Statutul aleșilor locali care prevede clar că în aceste cazuri, persoana care îndeplinește o funcție aleasă de reprezentare la nivel local își pierde mandatul. Opoziția a acuzat că OUG 55 încalcă articolul 115 din Constituție care prevede la alineatul 6 că: „ *Ordonanțele de urgență nu pot fi adoptate în domeniul legilor constituționale, nu pot afecta regimul instituțiilor fundamentale ale statului, drepturile, libertățile și îndatoririle prevăzute de Constituție, drepturile electorale și nu pot viza măsuri de trecere silită a unor bunuri în proprietate publică* ”¹⁶ și s-a opus actului normativ motivând că există decizii ale Curții Constituționale prin care migrația aleșilor locali este declarată neconstituțională.¹⁷ De cealaltă parte, puterea susținea necesitatea acestei reglementări cu scopul de a debloca administrația locală. Situația a apărut ca urmare a alianței dintre PNL și PD-L ce a determinat fie schimbarea majorității în unele consilii locale sau județene, fie o situație de egalitate. Totuși, modificarea a fost criticată¹⁸. Principalele probleme aduse în discuție se refereau la încurajarea traseismului politic și la încercarea de atragere a unor primari de partea PSD. Pe 17 septembrie OUG 55 nu a întrunit numărul necesar de voturi, la votul final în Camera Deputaților, urmând ca decizia să se ia la Senat. Cu această ocazie parlamentari ai opoziției de la toate partidele și-au exprimat dezaprobarea față de această modificare legislativă.

2.2. Elemente de campanie politică

Pentru a se clarifica intenția PSD în fața opiniei publice, în data de 29 iulie, la Craiova, Victor Ponta și-a lansat oficial candidatura, odată cu organizarea lucrărilor Consiliului Național. Susținerea evenimentului a fost criticată de oponenți întrucât, în perioada respectivă avuseră loc inundații semnificative chiar în județul Olt. Episodul a fost asociat de opinia publică cu anumite evenimente petrecute nu cu mult timp în urmă, la finalul lunii aprilie atunci când, cu ocazia inundațiilor, Primul-ministru și Vicepremierul, Liviu Dragnea au inspectat zonele afectate din județul Mehedinți într-o barcă trasă de jandarmi. Momentul a rămas în mentalul colectiv din cauza modului în care Victor Ponta a ales să i se adreseze Ministrului Apelor și Pădurilor, Doina Pană.¹⁹ Cu această ocazie, reprezentanții Alianței Creștin Liberale (ACL), formată din Partidul Național Liberal și Partidul Democrat-Liberal (PD-L) au cerut PSD amânarea evenimentului, însă acest lucru nu s-a întâmplat.

Discursul²⁰ susținut la Sala Polivalentă din Craiova de către Victor Ponta, la Consiliul Național al partidului, în prezența a 5000 de delegați, a durat aproximativ 44 de minute în care acesta a pronunțat de 121 de ori cuvintele „român” sau „România”, de 42 ori cuvântul „oameni”, de 14 ori „mândrie” și de 13 ori „Băsescu”.

¹⁵ Legea 393/2004 actualizată.

¹⁶ Constituția României, articolul 115, alin. 6.

¹⁷ Deciziile cu nr. 915/2001, nr. 1167/2007, nr. 1461/2011 și Decizia 280/2013 ale C.C.R.

¹⁸ Organizația neguvernamentală APADOR-CH a cerut Avocatului Poporului să atace OUG 55 la CCR.

¹⁹ Victor Ponta i s-a adresat Doinei Pană, ministrul Apelor și Pădurilor la urcarea în barcă „*Tu ce faci fă Doina aici, aveai chef de niște inundații?*”, iar răspunsul acesteia a fost „*N-aveam chef, dar...*”. „Ponta către ministrul Apelor: Tu ce faci fă, Doina, aici? Aveai chef de niște inundații?” în *Cotidianul.ro* <http://www.cotidianul.ro/ponta-catre-ministrul-apeilor-tu-ce-faci-fa-doina-aici-aveai-chef-de-niste-inundatii-236402/> (accesat 20.05.2015).

²⁰ Cristian Andrei, „Filmul strategiilor PSD pentru lansarea candidaturii lui Ponta la Craiova pe 29 iulie. Vicepreșdinte PSD: «Nu are emoții, nu are cine să-l bată la prezidențiale»”, în *Gândul.info*, 28.07.2015, <http://www.gandul.info/politica/filmul-strategiilor-psd-pentru-lansarea-candidaturii-lui-ponta-la-craiova-pe-29-iulie-vicepresedinte-psd-nu-are-emoții-nu-are-cine-sa-l-bata-la-prezidentiale-12993006> (accesat 15.07.2015)

Din punct de vedere al întinderii și din punct de vedere temporal, discursul este unul destul de lung pentru un astfel de moment, însă s-a dovedit a fi unul foarte logic pentru întreaga campanie dusă de PSD. Astfel, candidatul social-democrat ales să organizeze un astfel de eveniment în Craiova, municipiu condus de Olguța Vasilescu, primar din partea PSD, într-o zonă în care stânga a câștigat constant orice tip de alegeri. Ca tehnică de discurs, Victor Ponta a început prin a mulțumi audienței, și nu a uitat să amintească de susținerea pe care i-a acordat-o „*Olguțai*”. Scopul acestei precizări a fost acela de a arata că iată, oamenii în care a avut încredere și pe care i-a ajutat, îi sunt alături. De la bun început recunoaște că se află într-un „*fief*” tradițional al PSD, dar nu uită să amintească și să acorde minute bune recentelor inundații, sugerând că alături de oamenii aflați la nevoie și-a lansat deja candidatura. Înainte de a-și începe discursul propriu-zis a preferat să realizeze o introducere care în realitate era o autoprezentare pentru cei care nu i-au cunoscut activitatea profesională. Pentru a întări legăturile din interiorul partidului nu a uitat să amintească despre semnificația zilei de 29 iulie, când cu doi ani în urmă avusese loc referendumul pentru suspendarea Președintelui.

Discursul său a fost o pledoarie pentru guvernare în care a menționat de două ori de măsura de reîntregire a pensiilor și salariilor, despre redeschiderea școlilor și a spitalelor, mesajul având scopul de a evidenția revenirea asupra unor decizii ale fostelor guvernări ca urmare a programului de austeritate.

De asemenea, Victor Ponta a pronunțat cuvântul „*schimbare*” și a susținut în repetate rânduri că vrea să facă din România „*o țară puternică și respectată*”. Într-o notă oarecum discordantă și discontinuă, sărind de la realizările sale în calitate de prim-ministru, s-a referit la momentele istorice imporante (Marea Unire), la simboluri turistice naționale (Mănăstirea Putna) amintind și de orașe și localități din toate zonele țării (Valea Jiului, Botoșani, Bicăz, Babadag, Cislădie, Tândărei, Cluj, Târgu Mureș, Satu Mare). Probabil, dorind să-și arate apropierea de oameni, Victor Ponta, a evocat toate vizitele sale în țară.

În cadrul acestui discurs, aflat la începutul pre-campaniei a accentuat realizările sale în calitate de prim-ministru vorbind foarte puțin despre viitorul pe care îl prevede în calitate de prezidențiabil și amintind în repetate rânduri despre proiectul său pentru „*o Românie mai puternică*”, dar fără a aduce informații despre conținutul concret al acestuia.

„*Pentru asta vă cer sprijinul, pentru acest proiect național în care cred că nu doar noi trebuie să ne regăsim, pentru care nu doar noi trebuie să ne implicăm. Cred că este un proiect național de care România are nevoie după zece ani de dezbinare, de ură, de luptă a românilor împotriva românilor*”.²¹ Este clar că în acel moment, Victor Ponta a transmis un mesaj de unitate.

Totuși, discursul său din 29 iulie a stârnit un val de critici, ce nu au provenit doar din partea opoziției săi, din cauza unei afirmații prin intermediul căreia, în subsidiar, a lansat o presupusă vulnerabilitate pe care principalul său candidat o avea, și anume faptul că aparținea unei minorități etnice și religioase. „*Și mai e un lucru: nu cred că un candidat la funcția de președinte al României are vreo problemă dacă nu este ortodox sau dacă nu este de etnie română. Cred că are exact aceleași drepturi cu mine, cu dumneavoastră, cu toată lumea, dar vreau un lucru și îl spun de fiecare dată, nu vreau să mă acuze nimeni sau să îmi spună de un defect, faptul că sunt român sau ortodox în țara mea! Așa m-am născut, așa o să mor, sunt mândru de asta și cred că trebuie să fiu respectat pentru acest lucru.*”²² Această

21 Bratu Iulian, „Victor Ponta și-a lansat candidatura la prezidențiale cu un discurs amplu”, în DC NEWS, 29 iulie 2014, http://www.dcnews.ro/victor-ponta-i-a-lansat-candidatura-la-prezidențial-e-cu-un-discurs-amplu_449914.html (accesat 15.07.2015).

22 Idem.

reacție a apărut și din cauza faptului că mesajul a fost transmis, și cu o seară înainte la postul de televiziune *România TV*, unde premierul era invitat, fapt care a demonstrat că nu a fost o eroare de moment: „*Cred că apartenența la o minoritate etnică, la o altă formă de exercitare a religiei, nu este în niciun caz o problemă pentru un candidat la președinție și n-o să spun niciodată: Nu-l alegeți pe Iohannis pentru că e neamț! Ceea ce am spus însă, este că nu accept să fiu eu acuzat: Domne, nu poți fi președinte pentru că ești român. Nu poți să fii președinte pentru că ești ortodox și că ești cu Biserica Ortodoxă. Adică să ajung să-mi fie rușine, să mă ascund, ce să fac? Eu sunt foarte mândru ca m-am născut român și ortodox și așa o să mor, nu cred că este un avantaj, dar nu este un dezavantaj.*”

Este foarte clar că, Victor Ponta a dorit să transmită exact mesajul invers pe care îl renega și anume acela că principalul său contracandidat nu aparține aceleiași confesiuni religioase ca majoritatea cetățenilor români și că de asemenea, este de o altă etnie, ceea ce din această perspectivă ar fi putut reprezenta un dezavantaj. Pasajul are două fațete, pe de-o parte liderul PSD își exprimă clar viziunea democratică bazată pe valorile europene, precum diversitatea și multiculturalismul, iar de cealaltă parte lansează în spațiul public o temă falsă, o presupusă acuzație, mai degrabă indusă, cum că cineva i-ar fi reproșat sau ar fi putut să-i reproșeze la un moment dat naționalitatea sau confesiunea religioasă. Această abordare este ciudată, deoarece în întreaga istorie politică postdecembristă nu au existat astfel de episoade, în care oamenilor politici să le fie reproșată apartenența religioasă, etnică sau lingvistică în cadrul campaniilor politice, exceptând anumite excese verbale ale lui Corneliu Vadim Tudor. Pare o auto-victimizare fără să existe nici agresorul și cu atât mai puțin victima.

În mod evident, discutăm despre un discurs cu dublu mesaj. Susținerea pentru valorile europene este un mesaj clar pentru partenerii externi și are scopul vădit de a le obține suportul, iar insistența pentru valorile naționale și religioase a avut ca motivație atragerea simpatiei electorilor români prin evidențierea aceluiași tip de gândire precum majoritatea, așa cum relevă cercetările.

Mesajele de tipul celor lansate de Victor Ponta aveau ca scop aducerea în atenția publică a „*mitului inamicului străin*”, o tehnică utilizată de regulă în discursurile populiste.²³ În acest caz, minoritățile etnice devin inamici din afara națiunii, dar din interiorul statului care în mod evident, devin vinovații diverselor întâmplări pe motiv că nu sunt la fel ca majoritatea, fiind mai puțini demni pentru a ocupa anumite poziții în societate.

Privind studiile de specialitate putem încadra discursul lui Victor Ponta în categoria neo-populismului caracterizat de un limbaj simplu, pe înțelesul tuturor, printr-o descriere optimistă a viitorului, de o polarizare a societății, în cazul de față între cei ce sunt români și cei care nu sunt, între cei care sunt ortodocși și cei care nu, între societate și oamenii care făceau parte din grupul lui Traian Băsescu. De asemenea, apelul constant și repetat la națiune, țara mamă, familie, tradiții, istoria națională, precum și mesajul de unificare în jurul unor obiective naționale sau cuvinte cheie care au constituit pârgurile vechilor clivaje ideologice, precum Biserica în cazul de față, sunt caracteristici ale unui discurs de tip neo-populist.²⁴

Pentru a înțelege care a fost raționamentul unei astfel de opțiuni ca mesaj de campanie, este necesar a aduce în prim-plan câteva studii realizate cu un

23 Alexandru Florian, Alexandru Climescu, *Mesaje populist-naționaliste în campania electorală pentru alegerile parlamentare din 2012*, Institutul Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Proiect finanțat de Fundația Friedrich Ebert România, (decembrie 2012): 8.

24 Răzvan Victor Pantelimon, „Populism and Neo-populism as the Main Characteristics of the XXIst Century Politics”, *South-East European Journal of Political Science*, Vol. II, Nr. 1-2 (martie 2014): 121-152.

an înaintea momentului din 29 iulie 2014. Astfel, într-un sondaj *IRES*, 78% dintre români considerau în martie 2013, că Germania este o țară prietenă, iar în urma cercetărilor, s-a constatat că românii au relații foarte bune cu minoritarii germani.²⁵ Totuși, un alt studiu realizat de aceeași casă de sondare a opiniei publice în același an, releva că doar 24% dintre români ar vota pentru funcția prezidențială, o persoană de etnie germană, iar 28% ar susține o persoană aparținând unei minorități religioase. Mai mult, 46% dintre români nu ar fi acceptat ca un etnic german să le fie rudă, iar 32% nu ar fi de acord ca acesta să viziteze România. Aceeași situație o regăsim și atunci când discutăm despre religie.²⁶ Astfel, acest discurs a apărut ca urmare a previzionării unei oportunități generate de cele două studii, pornind și de la realitatea de fapt: peste 90% dintre români sunt creștini-ortodocși. La mijlocul anului 2014, aproximativ 63% dintre aceștia aveau multă și foarte multă încredere în instituția Bisericii²⁷, iar în alte sondaje procentul sare de 70% pentru anul 2013.²⁸ O altă cercetare realizată în luna august a aceluiași an arăta că 94% dintre români cred în Dumnezeu, un procent de 85 considera că oamenii în general trebuie să își păstreze religia, 75% erau de părere că merită să-și riște viața pentru religie, iar 65% erau convingeți că un politician ateu nu este potrivit pentru o funcție publică.²⁹

Motivația pentru care Victor Ponta a optat pentru un astfel de discurs o regăsim și într-un studiu publicat de *Avangarde* cu doar două zile înaintea Consiliului Național al PSD de la Craiova. Astfel, conform acestei cercetări, președintele ideal pentru români trebuia să fie român, creștin-ortodox, patriot, familist, european, să nu aibă probleme cu justiția și să lupte împotriva corupției.³⁰ Toate aceste aspecte le regăsim rând pe rând în discursul liderului PSD. În același sens, raportul IRESCOP publicat în anul 2012 arată că pentru 95% dintre cetățeni, Președintele ar trebui să fie un bun familist, pentru 93% să creadă în Dumnezeu, iar 50% considerau că trebuie să fie de aceeași religie cu respondenții.³¹

Cât privește insistența lui Victor Ponta de a-și declara mândria de a fi român, aceasta este un aspect pentru care identificăm argumente tot în sondajele de opinie. Astfel, și în 2010 și în 2012, peste 90% dintre respondenți se declarau mândri că sunt români.³²

O altă temă folosită de staff-ul de campanie a lui Victor Ponta a fost aceea de luptător împotriva a tot ceea ce a reprezentat Traian Băsescu. Dorința acestuia era aceea de a încerca să obțină adeziunea unui număr cât mai mare de votanți

25 Sondaj IRES „Prietenii și dușmanii. Percepții asupra relațiilor interetnice în România”. <http://www.ires.com.ro/articol/225/prietenii--i-du%C8%99mani.-perceptii-asupra-rela%C8%9Biiilor-interetnice-din-romania> (accesat 17.05.2015).

26 Sondaj IRES, „CNCD. Percepții și atitudini privind discriminarea în România, 2013”, http://www.ires.com.ro/uploads/articole/ires_cncd_perceptii-si-atitudini-privind-discriminare-2013.pdf (accesat 17.05.2015).

27 Sondaj INSCOP „Încrederea în instituții”, martie 2014 <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2014/03/INSCOP-martie-2014.-incredere-instituțiilor.pdf> (accesat 17.05.2015).

28 Sondaj Avangarde, „Încredere în instituții”, mai 2013, în *Agerpres.ro* <http://www.agerpres.ro/social/2013/05/10/sondaj-avangarde-pompierii-armata-biserica-pe-prietele-locuri-in-increderea-romanilor-14-56-49> (accesat 17.05.2013).

29 Sondaj IRES, „Percepții privind religia și morala”, august 2013, (accesat 17.05.2015). http://www.ires.com.ro/uploads/articole/ires_perceptii-privind-religia-si-morala_august-2013.pdf

30 Sondaj Avangarde, „Ce fel de președinte își doresc românii”, în *Jurnalul.ro*, iulie 2014 <http://jurnalul.ro/stiri/politica/sondaj-avangarde-ce-fel-de-presedinte-isi-doresc-romanii-673997.html> (accesat 17.05.2015).

31 Raport de cercetare IRESCOP „Profiluri electorale 2012. Partea a doua – Inactivism, lustrare, intoleranță și patriotism”, realizat de IRES, http://www.ires.com.ro/uploads/articole/IRESCOP_2012_-_II_-_Inactivism_lustrare_intoleranta_si_patriotism.pdf (accesat 20.05.2015).

32 Sondaj IRES, „Mândria și disperarea de a fi român”, octombrie 2012, <http://www.ires.com.ro/articol/212/mandria-si-disperarea-de-a-fi-rom-n> (accesat 17.05.2015).

anti-Bănescu pe care îi putem identifica în masa electorală ce s-a exprimat în vara anului 2012 pentru demiterea președintelui. Și asta deoarece cei 7.400.000 de cetățeni cu drept de vot depășeau cu mult bazinul tradițional electoral al PSD. O parte dintre aceștia era în mod sigur simpatizantă a PNL, dar este evident că o altă categorie nu se încadra în bazinele electorale tradiționale ale acestor partide. Din aceste considerente o altă temă de campanie a fost demonizarea lui Traian Bănescu, deoarece prin translație erau vulnerabilizate pozițiile politice ale PD-L și PNL care alcătuiseră ACL. Scopul era fie de a îl identifica pe Klaus Iohannis cu persoana lui Traian Bănescu, fie crearea unei imagini-de instrument electoral al acestuia.

Încă din luna mai această temă de campanie a fost deschisă la momentul în care Victor Ponta a declarat că „...orice zi fără Bănescu reprezintă un rău mai puțin pentru țară.” În aceeași notă, a făcut o declarație cel puțin surprinzătoare: „Cred că efectele asupra societății românești lăsate de cei 10 ani de regim Traian Bănescu sunt destul de asemănătoare cu cele lăsate de regimul nazist în Germania. Și de asta spun de debășificarea societății românești. Nu va fi ușor. Va lua timp și va fi nevoie de un proces de reconciliere a românilor cu românii.”³³ Candidatul PSD și-a menținut și promovat ideea conform căreia în România ar fi existat o ruptură în interiorul societății cauzată de mesaje pe care le-a propagat Traian Bănescu de-a lungul celor două mandate. Însă, din nou, apare o temă indusă care nu are legătură cu desfășurarea evenimentelor cu caracter electoral. Comparația dintre politica promovată de Președintele României și cea a naziștilor este evident exagerată și nefondată. Poate s-a dorit o alăturare între originea etnică a contracandidatului său cu aceea a nazismului. Era clar că singurul dușman în jurul căruia, prin antiteză, putea Victor Ponta să-și construiască o imagine, era Traian Bănescu, cu atât mai mult cu cât a decis să folosească în continuare mesajele USL, alianță construită pe acest pilon. Societatea civilă s-a autosesizat și a contestat declarația primului ministru la Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării care s-a pronunțat în 25 septembrie stabilind că nu a fost vorba despre o discriminare.

Această abordare a staff-ului de campanie al PSD, în care au fost angrenați și lideri de opinie s-a datorat faptului că Victor Ponta nu avea cum, în mod direct, să înceapă un război cu Klaus Iohannis pentru că PSD îl susținuse în anul 2009 pentru funcția de Premier, și îl propusese în funcția de Ministru de Externe în 2012, deoarece au fost colegi de alianță și pentru că, în fine, își exprimase public favorabilitatea față de implicarea sa în politica mare.³⁴ Din aceste motive candidatul social-democrat încerca să lupte cu candidatul ACL fiind în competiție și în opoziție cu Traian Bănescu. Construcția acestui demers era fondată, așa cum s-a mai spus anterior, prin crearea unei imagini în care Iohannis părea a fi o unealtă în mâinile lui Bănescu. Această poziție avea două rațiuni: încrederea de care Victor Ponta se bucura la acea dată se datora valului de antipatie care îl acoperise pe Președinte și care a generat emoția pentru USL; PD-L era partidul al cărui lider a fost Traian Bănescu și care acum îl susținea pe Klaus Iohannis. Victor Ponta a încercat să asocieze imaginea celor doi prin intermediul PD-L cu speranța că tehnica transferului de imagine va funcționa conform principiului „cine se aseamănă se adună”. Problema era că Traian Bănescu nici nu-l susținea pe Klaus Iohannis, dar nici nu era împotriva sa, renunțase la PD-L în martie 2013, iar acum o sprijinea pe Elena Udrea, președintele Partidului Mișcarea Populară, în candidatura sa pentru funcția de la Cotroceni. Există deci, în strategia

33 „Ponta: Efectele regimului Bănescu, asemănătoare cu cele ale regimului nazist”, în *Bursa.ro*, http://www.bursa.ro/vorbind-despre-debasificarea-societatii-romanesti-ponta-efectele-regimului-basescu-aseanatoare-c...&s=print&sr=articol&id_articol=246583.html (accesat 25.05.2015).

34 „Ponta, despre înscrierea lui Iohannis în PNL: Ar fi un mare câștig pentru USL”, *Rtv.Net*: http://www.romaniatv.net/media_90171_ponta-johannis-ar-fi-un-castig-pentru-usl_67261.html#ixzz3d7p7nYL1 (accesat 27.05.2015).

lui Victor Ponta, o fractură logică care presupunea asumarea unui mare risc, acela de a deveni necredibil. Mai mult, Klaus Iohannis a declarat că proiectul său nu este „nici pro-Băsescu, nici anti-Băsescu, ci este fără Băsescu”.³⁵

Mesajul era întărit și de ceilalți lideri ai PSD, elocventă în acest sens, este declarația lui Dan Șova, purtătorul de cuvânt: „Dar cel mai important este să nu avem un al treilea mandat prezidențial pentru regimul Băsescu, în care ar fi Elena Udrea, Monica Macovei sau Klaus Werner Iohannis președinte. Totodată, dacă mergem pe logica luptei USL împotriva lui Traian Băsescu, este clar că adevărații liberali sunt alături de domnul Călin Popescu Tăriceanu, care este un om politic experimentat în bătălii grele.”³⁶

Referirea la persoana lui Călin Popescu Tăriceanu avea două obiective: social-democrații credeau că vechii liberali dezamăgiți de mutarea PNL mai spre dreapta axei politice, prin alăturarea de PD-L și prin trecerea la familia popularilor europeni, vor alege un candidat care își propunea să readucă liberalismul clasic în arcul puterii. Astfel, bazinul electoral al lui Klaus Iohannis se micșora. Accentul era pus pe continuarea proiectului USL prin promovarea sloganului „USL trăiește”.³⁷ În al doilea rând, Călin Popescu Tăriceanu, în calitatea sa de prim ministru, a fost un aspru opozant al lui Traian Băsescu.

O altă inovație adusă de campania PSD a fost aceea de a organiza două lansări. Deși își anunțase deja candidatura pe 29 iulie la Craiova, PSD a realizat încă un eveniment asemănător însă de o amploare mult mai mare, pe 20 septembrie, pe Arena Națională în prezența a 50.000 de oameni, membri și simpatizanți PSD-UNPR-PC. Alegerea unui stadion ca loc de lansare a unei candidaturi la 25 de ani de la Revoluția anti-comunistă, cu activiști de partid, chiar în ziua în care Victor Ponta aniversa împlinirea a 42 de ani, a fost o strategie bizară, asta în condițiile în care oponenții încercau să le impute social-democrațiilor continuarea unui sistem neo-comunist de gândire și acțiune. În cadrul evenimentului au luat cuvântul Liviu Dragea (coordonatorul campaniei și președinte executiv al PSD) și ulterior prin intermediul unor mesaje înregistrate: Martin Schultz (președintele Comisiei Europene), Bohuslav Sobotka, Irkai Garibașvili (Premierul Georgiei), Edi Rama (Premierul Albaniei), Alexander Vucic (Premierul Serbiei), Roberto Fico (premierul Slovaciei), Elio di Rupo (Premierul Belgiei), Sigmar Gabriel (Vicecancelarul Germaniei), Gianni Pittella (președintele Grupului social democraților europeni în Parlamentul European), Serghei Stanișev (președintele PSE), Ioan Cîndrea (Președintele Consiliului Județean Sibiu), Irinel Popescu (academician), Gabriela Firea (Președinte PSD Ilfov, purtător de cuvânt), Helmuth Duckadam (fost mare fotbalist), Florin Căciuraru (Primarul Municipiului Târgu Jiu), Olga Vasilescu (Primarul Municipiului Craiova), Andrei Dolineaschi (Secretar general al PSD), Tudor Pendiuc (Primarul Municipiului Pitești), Radu Moldovan (Președintele Consiliului Județean Bistrița), Cătălin Nechifor (Președintele Consiliului Județean Suceava), Gheorghe Nechita (Primarul Municipiului Iași), Iurie Leancă (Premierul Republicii Moldova), Corina Crețu (Comisar European), Alexandru Irimie (Rector UMF Cluj-Napoca), Mihai Sturzu (Președintele Tineretului Social Democrat), Ioan Mircea Pașcu (Europarlamentar), Eugen Teodorovici (Ministrul Fondurilor Europene),

35 Matei Mircioane, „Klaus Iohannis la Reșița: Vreau o politică cu mai puțină gălăgie și mai multe rezultate”, în *Argument ziar online de Caraș Severin*, 4 septembrie 2014, <http://www.argument-cs.ro/vechi/content/klaus-iohannis-la-re%C5%9Fi%C5%A3a-%E2%80%9Evreau-o-politic%C4%83-cu-mai-pu%C5%A3in%C4%83-g%C4%83l%C4%83gie-%C5%9Fi-mai-multe-rezultate%E2%80%9D> (accesat 14.07.2015).

36 „Dan Șova: Cel mai important este să nu existe un al treilea mandat pentru regimul Băsescu”, în pagina de site a PSD, 8.09.2014, <http://www.psd.ro/media/stiri/dan-sova-cel-mai-important-este-sa-nu-existe-un-al-treilea-mandat-pentru-regimul-basescu/> (accesat 18.07.2015)

37 BEC a emis o hotărâre prin care denumirea USL nu mai putea fi utilizată.

Rovana Plumb (Ministrul Muncii), Ecaterina Andronescu (Vicepreședinte PSD), Daniel Constantin (Vicepremier), Mihai Bodochi (Actor), Titus Corlățean (Ministru Afacerilor Externe), Mircea Dușa (Ministrul Apărării), Radu Beligan (Regizor), Gabriel Oprea (Vicepremier), Sorin Opreșcu (Primarul Capitalei).

Discursul de 20 de minute a lui Victor Ponta a constat într-un singur mesaj, de unitate. Astfel, liderul PSD a pronunțat de 63 ori cuvântul „români” sau „România”, de 23 ori „încredere”, de 22 de ori „împreună”, de 15 ori „unire”, 14 ori „mândru” și derivatele acestuia, de 12 ori „alături”, de 8 ori „schimbare”. Sloganul oficial al campaniei Marea Unire, „Președintele care unește” era unul elocvent pentru modul în care Victor Ponta a folosit elementele de tip național. În anul 2018, se împlinesc o sută de ani de la cel mai important eveniment din istoria României, an care prinde mandatul viitorului Președinte, iar Victor Ponta venea cu un mesaj de unire a românilor în jurul unor idealuri naționale care să ștergă „ura și dezbinarea create de Traian Băsescu”.

3. Campania electorală

Victor Ponta a participat la numeroase evenimente în cadrul campaniei electorale, a ales să viziteze fabrici, institute de cercetare, spitale, șantiere, târguri, să participe la evenimente culturale și să facă câteva vizite în teritoriu, în județul Gorj, în zona Bucovinei, la Sibiu, Brașov, Bacău, dar și în străinătate unde s-a întâlnit cu reprezentanți ai diasporei din Statele Unite al Americii, Republica Moldova, Italia și Spania. Sigur, Victor Ponta avea avantajul notorietății și a faptului că era prim-ministru, motiv pentru care probabil echipa sa a considerat că un tur de forță prin țară nu este necesar. Evenimentul central al campaniei, după cel organizat pe Arena Națională, a fost lansarea proiectului „USL 2.0” sub sloganul fostului USL, „Dreptate până la capăt”, o alianță între PSD, UNPR, PC și gruparea lui Călin Popescu Tăriceanu, chiar pe 14 noiembrie, cu două zile înaintea celui de-al doilea tur de scrutin. În cadrul acestuia au fost reluate mesajele din 2012 promovate de USL, în contextul în care Victor Ponta l-a propus pe Călin Popescu Tăriceanu premier, în cazul în care câștiga mandatul de Președinte al României.

Victor Ponta a ales să nu facă din programul său prezidențial o cheie de boltă a campaniei sale, lansându-l public pe pagina sa de Facebook pe 3 noiembrie. Documentul are 36 de pagini, iar în interiorul său se regăsesc multe dintre mesajele cheie ale contracandidatului, precum: „Ca premier, am demonstrat că se poate”, „Viziunea noastră trebuie să conducă, după alegeri, la un Pact Național cu toți actorii politici și sociali: oricine vine la putere își îndeplinește zona asumată din planul strategic, fără culoare politică”.³⁸

3.1. Campania online

Victor Ponta a fost unul dintre cei mai activi politicieni atât pe Facebook, cât și pe Twitter din dorința de a atrage de partea sa publicul tânăr, însă campania sa a fost mai puțin dinamică, poate și pentru că a mizat în mod deosebit pe electoratul tradițional al PSD. În general, postările se refereau la realizările sale în calitate de Premier. Mesajele erau însoțite de ilustrații care foloseau aceeași cromatică și motive tradiționale românești. Întrucât beneficia de susținerea unor personalități din domenii diverse, pe care le-am amintit mai sus, a creat o campanie de imagine în cadrul căreia, zilnic pe Facebook apărea o fotografie cu câte una dintre aceste

38 Vezi „Marea Unire”, programul prezidențial al lui Victor Ponta http://194.88.148.103/0a/b0/5a/a5/default_147012585876.pdf?c=f517438e1ab9fb2efe2ed910929ada02 (accesat 17.07.2015).

personalități însoțite de mesaje motivante pentru electorat. Imaginea cu Tudor Gheorghe de exemplu a obținut 12.000 de aprecieri, iar cea cu premierul Italiei, 14.000. O fotografie cu Gabriela Szabo postată cu scopul de ai ura acesteia „la mulți ani” a atins 22.000 de like-uri. Cel mai apreciat mesaj care a atins peste 40.000 de aprecieri s-a referit la reacția sa cu privire la declarațiile lui Klaus Iohannis, în ceea ce privește creșterea taxelor și impozitelor: „Nu creștem nici o taxă! Nu schimbăm cota unică! Klaus Iohannis minte pentru voturi! Românii trebuie să știe că și în anii viitori taxele vor continua să scadă!”.³⁹ Intervenția a fost apreciată de 40.322 de persoane și a beneficiat de 3.487 de distribuiri.

O altă campanie, îndelung criticată a fost susținerea publică constantă și consistentă pe Facebook și Twitter pentru jucătoarea de tenis Simona Halep. Valul de simpatie uriașă pe care se afla aceasta era văzut ca o posibilitate de creștere, în logica promovării valorilor românești și a mândriei de a fi român.

La finalul campaniei, Victor Ponta avea peste 700.000 de aprecieri, deci în cele trei luni pagina îi crescuse cu 200.000 de like-uri.

3.2. Începutul schimbării, factorul declanșator: Diaspora

Ziua alegerilor pentru primul tur de scrutin (2 noiembrie) părea una cu miză nulă, în sensul în care rezultatul era previzibil, atât din perspectiva câștigătorilor, cât și prin prisma procentelor obținute. Nimeni nu se aștepta la o surpriză din acest punct de vedere și totuși aceasta s-a produs și, chiar dacă nu a influențat rezultatul din primul tur, a contribuit decisiv la rezultatul alegerilor din al doilea tur de scrutin. Problema principală a fost că alegerile nu au fost bine organizate la secțiile de votare din străinătate. Realitatea a arătat că datorită deciziilor luate în țară au fost desființate unele secții ce deserveau comunități mai mari de români și s-au înființat acolo unde erau comunități mai mici, mai mult, pentru a agrava această situație, în aceste secții erau prea puține cabine și stampile sau lipsea personalul necesar.

Rezultatul a fost că la Haga coada se întindea pe 50 de metri, la Viena o sută de persoane așteptau în mod constant, la Munchen peste o mie, la Stuttgart rândurile de votați măsurau doi kilometri, în timp ce rânduri imense se regăseau la Hamburg, Bonn, Berna, Luxemburg, Stockholom, Ikast, Bruxelles, Torino, Bologna, Roma, Florența, Milano, Valencia, Madrid, Paris, Strasbourg, Londra, New York, Quebec sau Chișinău. Practic, cozile se măsurau în ore, alegătorii așteptau între o oră și zece ore, iar în cele mai regretabile situații aceștia nu au mai putut să își exprime dreptul constituțional, deoarece secțiile de votare s-au închis la ora locală 21:00. Sute de videoclipuri și imagini care ilustrau situația au devenit virale pe internet și la televiziuni. Punctul culminant a survenit la Londra când la ora locală 21:00 ușile Ambasadei României s-au închis iar sute de cetățeni nu au mai avut posibilitatea să voteze, deși au așteptat ore întregi sau au parcurs sute de kilometri. Trei mii de oameni au protestat din același motiv și la Paris împotriva ambasadorului Bogdan Mazuru cerându-i să prelungească programul de vot. Evident că acest lucru se putea întâmpla doar prin publicarea unei Ordonanțe de Urgență. Pentru a crea o situație de o și mai mare insatisfacție, spiritele s-au încins la momentul în care au intervenit forțele de ordine franceze pentru a dispersa masele de oameni ce așteptau încă să mai voteze. Proteste au avut loc la mai toate secțiile de votare din Europa. La Londra și la Paris după ora 21:00 s-a cântat imnul României, iar alegătorii scandau într-un singur glas, sături de stat în frig și în ploaie „Vrem să votăm!”, „Ne-au furat votul!”, „Avrem dreptul la vot”, „Jos comunismul!”, „Libertate”, „Hoții!”, „Jos Ponta!”. A fost începutul răsturnării de situație. Românii din București au protestat și ei, de asemenea, în fața sediului MAE folosind aceleași scandări. Din acel

39 Vezi pagina de Facebook a lui Victor Ponta <https://www.facebook.com/victor.ponta/photos/a.156841647689064.26681.150967671609795/850414561665099/> (accesat 17.07.2015).

moment, a izbucnit un val de revoltă care nu mai avea cum să fie oprit. „Această emoție, propagată prin mediul online, a crescut și a ajuns la intensitate maximă în ziua votului.”⁴⁰

La finalul zilei, Victor Ponta în conferința de presă declara: „Dacă nu se fraudează, așa merge votul în diaspora”,⁴¹ fapt care nu a făcut altceva decât să aprindă și mai mult scânteia care deja se crease. Mai mult, cu acea ocazie, candidatul PSD a spus că îi este „scârbă” să-i vadă pe Vasile Blaga și Mihai Răzvan Ungureanu la sediul USL (sediul PNL din șoseaua Kiseleff). Reacția partidului a venit aproape instantaneu prin intermediul purtătorului de cuvânt, Alina Gorghiu care i-a cerut demisia: „Stimate premier Ponta (...), faptul că jigniți milioane de români care astăzi au înțeles să voteze politica de bun-simț pe care acest candidat o promovează, că ați înțeles să fiți scârbit de toți cei care au stat în frig, în ploaie (...) ca să voteze, mie mi se pare un lucru care ar trebui să vă determine ca împreună cu Corlățean, de la Externe și Stanoevici, de la Românii de Pretutindeni, să vă dați demisia. Ați organizat un prim tur al alegerilor de toată jena.”⁴² Cu privire la votul din diaspora, Klaus Iohannis a declarat a doua zi: „Cu diaspora a fost o bătaie de joc. O bătaie de joc și trebuie făcută o analiză foarte clară fiindcă în acest fel nu putem să tratăm românii de afară. Oamenii s-au dus masiv la vot, au vrut să voteze, autoritățile au fost total nepregătite. O bătaie de joc care trebuie să înceteze o dată pentru totdeauna.” „Asta a fost ziua votului organizată de la Victor Ponta. Așa va arăta tot anul 2015, ca ziua votului – dezordine, haos, lipsă de respect față de cetățeni.”⁴³

Societatea civilă a reacționat la rândul său, „Federația Asociațiilor de Români din Europa” solicitând Guvernului suplimentarea numărului de secții de votare, până la o mie.

Simțind presiunea, Victor Ponta a dat asigurări electoratului că la turul al doilea toți cei care vor dori să voteze vor putea să o facă: „Pentru a mobiliza foarte bine funcționarii Ministerului de Externe am spus că, dacă la turul doi, indiferent de rezultat, dacă există un singur român care vrea să voteze și nu poate, pleacă toți, nu doar ministrul. (...) Toată echipa de conducere. (...) Pleacă toți, pe 16 noiembrie, la ora 21:20, dacă nu au reușit să organizeze, vor răspunde toți.”⁴⁴

Încet, încet, cetățenii din marile orașe din țară (București, Timișoara, Cluj, Sibiu, Arad, Craiova, Brașov, Focșani, Oradea, Iași, Constanța, Târgu Mureș) și din afară (Viena, Paris, Londra) prin intermediul rețelei de socializare s-au organizat pentru a protesta față de votul din diaspora. Mesajele erau îndreptate împotriva premierului și a Guvernului. Peste tot în țară participanții la proteste scandau la fel ca diaspora în 2 noiembrie, dar se vedea deja o schimbare de atitudine, pozitivă

40 Dan Mihalache, Iulia Huiu, „Alegerile prezidențiale din 2014 – rezultat surpriză sau strategie”, în *Sfera Politicii*, volum XXIII, nr. 1-183 (2015): 37.

41 Carla Dinu, „Victor Ponta despre organizarea votului în străinătate: au fost cozi pentru că nu s-a mai furat ca în 2009”, în *HotNews.ro*, 3 noiembrie 2014, <http://www.hotnews.ro/stiri-international-18447915-victor-ponta-despre-organizarea-votului-strainatate-fost-cozi-pentru-nu-mai-furat-2009.htm> (accesat 15.07.2015).

42 „Gorghiu: Ponta s-a temut de voturile românilor și a făcut tot posibilul să le împiedice acest drept”, *Agerpres*, 3 noiembrie 2014, <http://www.agerpres.ro/politica/2014/11/03/gorghiu-ponta-s-a-temut-de-votul-romanilor-si-a-facut-tot-posibilul-sa-le-impiedice-acest-drept-00-27-26> (accesat 14.07.2015).

43 Cristian Andrei, „Iohannis despre votul românilor din diaspora: «Este o bătaie de joc!»”, în *Gândul.info*, 3 noiembrie 2014 <http://www.gandul.info/politica/iohannis-despre-votul-romanilor-din-diaspora-este-o-bataie-de-joc-13487080> (accesat 14.07.2015).

44 „Ponta: toată conducerea MAE pleacă dacă există un singur român care nu poate vota”, *Agerpres*, 4 noiembrie 2014, <http://www.agerpres.ro/politica/2014/11/04/ponta-toata-conduce-remae-pleaca-daca-exista-un-singur-roman-care-nu-poate-vota-21-47-08> (accesat 14.07.2015).

pentru Klaus Iohannis prin câteva scandări utilizate. „Ghinion⁴⁵, țara s-a trezit din somn”, „Klaus scapă-ne de Mickey Mouse⁴⁶”.

Ca urmare a acestor proteste, pe 10 noiembrie Titus Corlățean, ministrul de externe a demisionat, iar în locul său a fost numit Teodor Meleșcanu (fostul șef al Serviciului de Informații Externe și fost membru PNL). Acesta însă a închis cercul afirmând că legislația nu permite înființarea de noi secții de votare în străinătate.

Diaspora nu s-a descurajat, iar pe grupurile de socializare au apărut mesaje prin care oamenii se mobilizau ca, în ziua celui de-al doilea tur prezența, să fie și mai mare. Astfel, cetățenii cu drept de vot s-au așezat de la 5:00 dimineața la rând, așteptând să voteze. Cu toate acestea, deși la anumite secții de votare au fost aduse mai multe ștampile sau au fost mărite numărul cabinelor de vot, per ansamblu votul a fost organizat în același mod. În ziua cu pricina televiziunile, și aici cu precădere trebuie amintit rolul postului *Realitatea TV*, au arătat cozile infernale, scandările românilor din străinătate, declarații ale lor și ale celor din țară care primeau telefoane de la rudele și prietenii lor din Europa. Rețeaua de socializare Facebook era supraîncărcată cu filmări, fotografii, mesaje relatând ce se întâmplă dincolo de graniță. Totul s-a rostogolit ca un bulgăre de zăpadă ce devenea din ce în ce mai mare și mai rapid.

3.3. Susținerea candidaților din primul tur. Transfer de imagine sau eșec?

La încheierea primului tur de scrutin, candidatul PSD a beneficiat de susținerea lui Călin Popescu Tăriceanu (candidat independent), Corneliu Vadim Tudor (Partidul România Mare), Dan Diaconescu (Partidul Poporului Dan Diaconescu) și Teodor Meleșcanu (candidat independent). Interesant este că încă din a doua zi, la postul de televiziune *Antena 3* s-a organizat o emisiune în care toți acești candidați care participaseră la primul tur își declarau sprijinul pentru Victor Ponta. Părea o emisiune cu caracter mobilizator pentru electoratul PSD și pentru cei care nu acceptau să voteze cu candidatul dreptei.

Uniunea Democrată a Maghiară din România (UDMR) a transmis un mesaj de mobilizare la vot fără a-și exprima opțiunea pentru unul dintre candidați. De fapt, se specula că alegătorii maghiari, deci electoratul UDMR din Ardeal va vota cu candidatul dreptei, pentru că în mod tradițional aceasta a fost opțiunea majoritară și mai mult decât atât, Klaus Iohannis era apreciat în zona Transilvaniei, în special în zona centrală din care fac parte și județele Covasna și Harghita unde se află concentrat acest electorat. Suplimentar, liberalul era și el minoritar, aspect care ar fi putut înclina solidar balanța în favoarea sa, mai ales în condițiile campaniei negative realizate de Victor Ponta pe această temă. Kelemen Hunor, liderul UDMR deși se afla la guvernare cu PSD, nu ar fi putut să se poziționeze opus față de propriul electorat, așa că a preferat să nu transmită nicio recomandare.

O încercare de a aduce o parte a electoratului naționalist și extremist a fost realizată de Corneliu Vadim Tudor, care a făcut declarații halucinante: „*Eu nu voi vota niciodată un străin de neam și lege.*”, iar pentru acesta Klaus Iohannis era un „*neamț second hand refuzat la export*”.⁴⁷ În realitate, respectivele declarații mai

45 „Ghinion” este o replică ce a rămas celebră pentru că a fost răspunsul pe care Klaus Iohannis l-a oferit în emisiunea Gândul.info, din 15 octombrie, la comentariul moderatorului referitor la posibilele întrebări pe care le-ar putea avea unii profesori care nu au reușit să își cumpere șase case. Klaus Iohannis deținea la acel moment trei apartament și trei case în Sibiu, subiect ce a fost îndelung dezbătut și criticat în campania electorală.

46 Poreclă atribuită lui Victor Ponta în mediul online.

47 „Vadim Tudor explică de ce îl susține pe Ponta: Iohannis, un second hand refuzat la export”, în *Ziare.com*, 4 noiembrie 2014, <http://www.ziare.com/corneliu-vadim-tudor/prm/vadim-tudor-explica-de-ce-il-sustine-pe-ponta-iohannis-un-neamt-second-hand-refuzat-la-export-1331350> (accesat 14.07.2015).

mult l-au încurcat decât să îl ajute pe Victor Ponta. De fapt, Corneliu Vadim Tudor semnase un acord cu UNPR și a intrat în acest cvartet pe ușa mai mică. De asemenea, liderul PRM sugera aspecte foarte grave despre o conversație care ar fi avut loc între Laszlo Tokeș și Klaus Iohannis prin care acesta i-ar fi promis în schimbul susținerii, abrogarea articolului 1 din Constituția României, cel care prevede caracterul național al țării.

Mergând în logica aceleași retorici ce părea a fi scăpată de sub orice urmă tact diplomatic, în data de 4 noiembrie Victor Ponta a afirmat: „Iohannis se adresează lucrurilor, eu mă adresez oamenilor, românilor. Iohannis este un lucru, eu sunt un om, un român, și vreau să facem o țară pentru oameni, nu pentru lucruri. (...) Nu vreau să primim din nou ordine din afara țării, de la PPE și de la alți indivizi care și-au bătut joc de România și în 2012 cum să trăim în România. Știm singuri cum e mai bine. (...) Tot ceea ce a fost rău în regimul Băsescu, Blaga, Anastase, Flutur, Falcă, toți cei pe care i-ați văzut hidoși în sediul USL, acolo unde am protestat și am pus în funcțiune echipa politică care a dat jos regimului Băsescu, i-ați văzut acolo în jurul lui Iohannis, în jurul lucrului pe care ei l-au făcut, că domnul Iohannis e un lucru, nu e un om politic, și sunt absolut convins că pe 16 putem să pornim pe un drum nou pentru România”.⁴⁸ Acest tip de discurs are în mod vădit accente xenofobe și naționaliste puternice, semn că Victor Ponta se temea de un posibil eșec. Mai mult, Premierul a declarat că nu dorește susținerea lui Zsolt Szilagyi liderul Partidului Popular Maghiar din Transilvania (PPMT) pentru că vrea să rupă Ardealul. De aici s-a născut rumoarea perpetuată în special la posturile de televiziune *România TV* și *Antena 3* cum că, Klaus Iohannis s-a înțeles cu liderul PPMT și Laszlo Tokeș pentru a elimina caracterul național al statului și pentru a transforma Transilvania în regiune autonomă.⁴⁹

Replica a venit atipic pentru Klaus Iohannis în emisiunea Mădălinei Pușcalău la postul de televiziune *B1 TV*, chiar din sediul Primăriei Sibiu, cu un accent ardelesc pur: „Nu vi-i rușine, pesediștilor, să spuneți astfel de lucruri în 2014 când am crezut că am trecut peste tot ce a fost în anii 90?”

4. Deznodământul

Rezultatul s-a anunțat rapid în jurul orei 23:00. Victoria lui Klaus Iohannis era clară. Acesta a obținut 54,43% (6.288.769 voturi) în vreme ce Victor Ponta a fost votat de 45,56% (5.264.383 voturi) dintre alegătorii care s-au prezentat la urne în proporție de 64,1% (11.719.344), cel mai mare procent de prezență după 1996.

Klaus Iohannis a câștigat alegerile la o diferență mai mare de un milion de voturi, față de contracandidatul său și a obținut cu aproximativ două milioane de voturi în plus, față de primul tur. A fost, în mod categoric o surpriză pentru foarte multe persoane.

În marea lor majoritate, tinerii din mediul urban, cu studii medii și superioare și acces la internet, ce pot fi incluși în clasa mijlocie au votat cu dreapta, în vreme ce stânga a fost votată preponderent de persoane care au depășit vârsta de 45 de ani, absolvenți de studii medii, proveniți din mediul rural sau semi-urban.

48 „Victor Ponta: Iohannis este un lucru, eu sunt român/ Nu vreau să mai primim ordine din afara țării, noi știm singuri cum este mai bine pentru România”, în *HotNews.ro*, 4 noiembrie 2014, <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-18458205-victor-ponta-iohannis-este-lucru-sunt-roman-nu-vreau-mai-primim-ordine-din-afara-tarii-noi-stim-mai-bine-romania.htm> (accesat 14.07.2015).

49 „Alertă în Ardeal. Iredentiștii care vor să rupă Transilvania de România, susținători vocali ai lui Iohannis”, în *Rtv.Net*: http://www.romaniatv.net/alerta-in-ardeal-iredentistii-care-vor-sa-rupa-transilvania-de-romania-sustinatori-vocali-ai-lui-i_184057.html#ixzz3dWQuOs9U (accesat 20.05.2015).

5. Concluzii

În cadrul alegerilor pentru alegerea președintelui României din luna noiembrie 2014, s-a observat că PSD a desfășurat o campanie în stil clasic, în care a pus accentul pe scoaterea la vot a tuturor susținătorilor din bazinul electoral, încercând prin mesaje de tip naționalist, etnicist și populist să îl lărgească. Prin acestea s-a dorit și s-a reușit atragerea cetățenilor care au votat modele politice de tip „Vadim Tudor” și „Dan Diaconescu”. Abordarea a fost corectă, deoarece la al doilea tur de scrutin Victor Ponta a primit 5.264.383 de voturi, ceea ce se ridică cu mult peste bazinul clasic al PSD.

Însă aceste tipuri de mesaje, au creat în perioada dintre cele două tururi de scrutin o serie de reacții prin care oamenii au fost împinși să nu se mai coalizeze în jurul unor persoane, ci mai degrabă în jurul unor cauze. Alegerea unui etnic, participarea masivă la vot, activismul din timpul campaniei electorale, solidaritatea și empatia față de cetățenii din diaspora, sancționarea discursului discriminatoriu, neîncrederea în măsurile guvernamentale luate sau anunțate în perioada de dinaintea alegerilor sunt dovezi foarte clare că democrația românească a crescut, că după 25 ani de tranziție, cetățenii au asimilat și și-au asumat valori democratice.

Strategia electorală a lui Victor Ponta a avut succes, deoarece a reușit să scoată la vot acea parte a societății ancorată într-un model social de tip comunitar și asistențial, care datorită vârstei și a tipului de educație primit în perioada de dinainte de 1989 a răspuns prompt mesajelor de tip populist și etnicist. Totodată, promovarea acestui tip de discurs a pus bazele eșecului, deoarece a scos la vot o categorie a populației, care la nivel general este nemulțumită de clasa politică și refuză să participe la scrutinurile electorale. Acest scrutin ne-a demonstrat că, deși nu pare, democrația în România se consolidează, iar odată cu ea, și mentalitățile se modernizează. Cât privește diaspora, este foarte clar că alegerile nu au fost organizate în așa fel încât toți cei care s-au prezentat la secțiile de votare să își poată exercita dreptul constituțional. Guvernul și Partidul Social Democrat nu au luat în calcul faptul că cetățenii români de peste granițe, care în marea lor majoritate au ales să migreze din rațiuni economice, și-au interiorizat și au conștientizat mult mai rapid valorile democratice, pentru că au luat contact cu democrațiile occidentale, trebuind să se adapteze rapid.

Totodată, în cei cinci ani care au trecut de la alegerile prezidențiale din anul 2009, lucrurile au evoluat, au apărut noi generații de copii care au trecut prin sistemul educațional din țară sau din străinătate. Mai mult, fenomenul migrației internaționale a continuat în această perioadă, mulți cetățeni români având suficient timp să cunoască cum funcționează un sistem democratic consolidat.

Mai mult, strategia de atac a Partidului Social Democrat și supraexpunerea candidatului, a provocat efectul invers: Klaus Iohannis s-a transformat în victimă, tocmai pentru că nu răspundea cu aceeași monedă, iar Victor Ponta era perceput ca agresor.

Securizarea propriilor poziții politice ale PSD a fost un scop în sine. Pe de-o parte pe tot parcursul campaniei, prin diferite mijloace media au apărut diverse ipoteze pentru noua conducere a partidului în cazul în care Victor Ponta câștigă alegerile, iar pe de altă parte legea amnistiei și grațierii a fost un punct important pe agenda majorității parlamentare exploatat la potențial maxim de către A.C.L. și Klaus Iohannis. Această percepție a fost întărită în cadrul celei de-a doua dezbateri televizate la momentul în care candidatul social-democrat a ezitat în a-și exprima o poziție clară cu referire la acest proiect de lege și a refuzat propunerea lui Klaus Iohannis de a convoca legislativul pentru a-l respinge înainte de alegeri.

BIBLIOGRAFIE

Studii și cercetări științifice:

DRĂGULIN, Sabin, ROTARU, Silvia, „Alegerile prezidențiale 2014 – Președintele României și eșecul previzionării. O abordare analitică”, în *Sfera Politicii*, volum XXIII, nr.1-183 (2015): 11-14.

FLORIAN, Alexandru, CLIMESCU Alexandru, *Mesaje populist-naționaliste în campania electorală pentru alegerile parlamentare din 2012*, Institutul Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Proiect finanțat de Fundația Friedrich Ebert România, (decembrie 2012).

MIHALACHE, Dan, HUIU, Iulia, „Alegerile prezidențiale din 2014 – rezultat surpriză sau strategie”, în *Sfera Politicii*, volum XXIII nr. 1-183 (2015): 29-40.

PANTELIMON, Răzvan Victor „Populism and Neo-populism as the Main Characteristics of the XXIst Century Politics”, *South-East European Journal of Political Science*, Vol. II, Nr. 1-2 (martie 2014): 121-152.

Acte normative și corespondență instituțională:

Adresa Asociației Pro Democrația remisă Ministerului Administrației și Internelor în data de 12.12.2011 privind comentarii referitoare la proiectul de lege privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru autoritățile administrației publice locale, pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului în 2012, precum și pentru modificarea legii administrației locale nr. 215/2001) http://www.apd.ro/files/Asociatia_Pro_Democratia-comentarii_comasarea_alegerilor.pdf (accesat 19.05.2015);

Adresa Autorității Electorale Permanente către Biroul Electoral Central nr. 1224/ 12.09.2014 Constituția României;

Decizia Curții Constituționale a României nr. 1167/2007;

Decizia Curții Constituționale a României nr. 1461/2011;

Decizia Curții Constituționale a României nr. 280/2013;

Decizia Curții Constituționale a României nr. 915/2001;

Ghidul Bunelor Practici în domeniul electoral CDL-EL(2002)005-e, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Consiliul Europei;

Legea 286/2009 privind Noul Cod Penal actualizată;

Legea 370/2004 pentru alegerea Președintelui României;

Legea 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, actualizată;

Răspunsul Autorității Electorale Permanente către Biroul Electoral Central la solicitarea nr. 1621C/13.11.2014.

Sondaje și cercetări sociologice:

Raport de cercetare IRESCOP „Profiluri electorale 2012. Partea a doua – Inactivism, lustrație, intoleranță și patriotism”, realizat de IRES,

http://www.ires.com.ro/uploads/articole/IRESCOP_2012_-_II_Inactivism_lustratie_intoleranta_si_patriotism.pdf;

Sondaj INSCOP „Încrederea în instituții”, martie 2014, <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2014/03/INSCOP-martie-2014.-incredere-instituti.pdf>;

Sondaj IRES „Prietenii și dușmanii. Percepții asupra relațiilor interetnice în România”. <http://www.ires.com.ro/articol/225/prietenii--i-du%C8%99mani.-perceptii-asupra-rela%C8%9Bilor-interetnice-din-romania>;

Sondaj IRES, „CNCD. Percepții și atitudini privind discriminarea în România, 2013”, http://www.ires.com.ro/uploads/articole/ires_cncd_perceptii-si-atitudini-privind-discriminarea-2013.pdf (accesat 17.05.2015);

Sondaj IRES, „Mândria și disperarea de a fi român”, octombrie 2012,
<http://www.ires.com.ro/articol/212/mandria-si-disperarea-de-a-fi-rom-n>;
Sondaj IRES, „Percepții privind religia și morala”, august 2013,
http://www.ires.com.ro/uploads/articole/ires_perceptii-privind-religia-si-morala_august-2013.pdf;

Presă online:

ANDREI, Cristian „Iohannis despre votul românilor din diaspora: «Este o bătaie de joc!»”, în *Gândul.info*, 3 noiembrie 2014 <http://www.gandul.info/politica/iohannis-despre-votul-romanilor-din-diaspora-este-o-bataie-de-joc-13487080> (accesat 14.07.2015);

Idem, „Filmul strategilor PSD pentru lansarea candidaturii lui Ponta la Craiova pe 29 iulie. Vicepreșdinte PSD: «Nu are emoții, nu are cine să-l bată la prezidențiale»”, în *Gândul.info*, 28.07.2015, <http://www.gandul.info/politica/filmul-strategilor-psd-pentru-lansarea-candidaturii-lui-ponta-la-craiova-pe-29-iulie-vicepresedinte-psd-nu-are-emoții-nu-are-cine-sa-l-bata-la-prezidentiale-12993006>;

Idem, „Mesajul lui Ponta la ședința cu ușile închise de la USD, «Dacă nu câștigăm alegerile prezidențiale scapă cine poate»”, în *Gândul.info*, 20.02.2014, <http://www.gandul.info/politica/exclusiv-gandul-mesajul-lui-ponta-in-sedința-cu-usile-inchise-de-la-usd-daca-nu-castigam-prezidentialele-scapa-cine-poate-12120822>;

„Alertă în Ardeal. Iredentistii care vor să rupă Transilvania de România, susținători vocali ai lui Iohannis”, în *Rtv.Net*: http://www.romaniatv.net/alerta-in-ardeal-iredentistii-care-vor-sa-rupa-transilvania-de-romania-sustinatori-vocali-ai-lui-i_184057.html#ixzz3dWQuOs9U;

„Antonescu despre ruperea USL: PSD vrea un candidat la președinție perfect decorativ”, în *România Liberă online*, <http://www.romanialibera.ro/politica/institutii/antonescu-despre-ruperea-usl-psd-vrea-un-candidat-la-presedintie-perfect-decorativ-330085>;

BRATU, Iulian, „Victor Ponta și-a lansat candidatura la prezidențiale cu un discurs amplu”, în *DC NEWS*, 29 iulie 2014, http://www.dcnews.ro/victor-ponta-i-a-lansat-candidatura-la-prezidențiale-cu-un-discurs-amplu_449914.html;

DINU, Carla „Victor Ponta despre organizarea votului în străinătate: au fost cozi pentru că nu s-a mai furat ca în 2009”, în *HotNews.ro*, 3 noiembrie 2014, <http://www.hotnews.ro/stiri-international-18447915-victor-ponta-despre-organizarea-votului-strainata-te-fost-cozi-pentru-nu-mai-furat-2009.htm>;

GEORGESCU, Romulus, „10 baroni cu dosare penale”, în *România Liberă*, 3 aprilie 2014, <http://www.romanialibera.ro/politica/institutii/10-baroni-cu-dosare-penale-331207>;

„Gorghiu: Ponta s-a temut de voturile românilor și a făcut tot posibilul să le împiedice acest drept”, *Agerpres*, 3 noiembrie 2014, <http://www.agerpres.ro/politica/2014/11/03/gorghiu-ponta-s-a-temut-de-votul-romanilor-si-a-facut-tot-posibilul-sa-le-impiedice-acest-drept-00-27-26>;

„Iohannis: Am dat Guvernul în judecată. A modificat nepermis legislația alegerilor prezidențiale”, *Știrile TVR*, http://stiri.tvr.ro/iohannis-am-dat-guvernul-in-judecata-a-modificat-nepermis-legislatia-alegerilor-prezidentiale_48388.html;

MIRCIOANE, Matei: „Klaus Iohannis la Reșița: Vreau o politică cu mai puțină gălăgie și mai multe rezultate”, în *Argument ziar online de Caraș Severin*, 4 septembrie 2014, <http://www.argument-cs.ro/vechi/content/klaus-iohannis-la-re%C5%9Fi%C5%A3a-%E2%80%9Evrea-u-o-politic%C4%83-cu-mai-pu%C5%A3in%C4%83-g%C4%83l%C4%83gie-%C5%9Fi-mai-multe-rezultate%E2%80%9D>;

„Ponta, despre înscrierea lui Iohannis în PNL: Ar fi un mare câștig pentru USL”, *Rtv.Net*: http://www.romaniatv.net/media_90171_ponta-johannis-ar-fi-un-castig-pentru-usl_67261.html#ixzz3d7p7nYL1;

„Ponta: Efectele regimului Bănescu, asemănătoare cu cele ale regimului nazist”, în *Bursa.ro*, <http://www.bursa.ro/vorbind-despre-debasificarea-societatii-romanesti-ponta-efectele-regi->

mului-basescu-asemanatoare-c...&s=print&sr=articol&id_articol=246583.html;

„Ponta: toată conducerea MAE pleacă dacă există un singur român care nu poate vota”, *Agerpres*, 4 noiembrie 2014, <http://www.agerpres.ro/politica/2014/11/04/ponta-toata-conducerea-mae-pleaca-daca-exista-un-singur-roman-care-nu-poate-vota-21-47-08>;

„Ponta către ministrul Apelor: „Tu ce faci fă, Doina, aici? Aveai chef de niște inundații?” în *Cotidianul.ro* <http://www.cotidianul.ro/ponta-catre-ministrul-apelor-tu-ce-faci-fa-doina-aici-aveai-chef-de-niste-inundatii-236402/>;

Sondaj Avangarde, „Încredere în instituții”, mai 2013, în *Agerpres.ro* <http://www.agerpres.ro/social/2013/05/10/sondaj-avangarde-pompierii-armata-biserica-pe-primele-locuri-in-increderea-romanilor-14-56-49>;

Sondaj Avangarde, „Ce fel de președinte își doresc românii”, în *Jurnalul.ro*, iulie 2014 <http://jurnalul.ro/stiri/politica/sondaj-avangarde-ce-fel-de-presedinte-isi-doresc-romanii-673997.html>;

STOICA, Ionel, „Republica penalilor. Baronii USL au păstrat tradiția: milioane de euro date ilegal clientelei politice”, în *EVZ.ro*, 6 februarie 2014, <http://www.evz.ro/republica-penalilor-baronii-usl-au-pastrat-traditia-milioane-de-euro-date-ilegal-cliente-1080878.html>;

„UNPR lansează o campanie de strângere de semnături în sprijinul candidaturii lui Victor Ponta la Președinția României”, în *Hotnews.ro*, <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-17119571-unpr-lanseaza-campanie-strangere-semnaturi-sprijinul-candidaturii-lui-victor-ponta-presedintia-romaniei.htm>;

„Vadim Tudor explică de ce îl susține pe Ponta: Iohannis, un second hand refuzat la export”, în *Ziare.com*, 4 noiembrie 2014, <http://www.ziare.com/corneliu-vadim-tudor/prm/vadim-tudor-explica-de-ce-il-sustine-pe-ponta-iohannis-un-neamt-second-hand-refuzat-la-export-1331350>;

„Victor Ponta: Iohannis este un lucru, eu sunt român/ Nu vreau să mai primim ordine din afara țării, noi știm singuri cum este mai bine pentru România”, în *HotNews.ro*, 4 noiembrie 2014, <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-18458205-victor-ponta-iohannis-este-lucru-sunt-roman-nu-vreau-mai-primim-ordine-din-afara-tarii-noi-stim-mai-bine-romania.htm>.

Alte resurse online:

Pagina de Facebook a lui Victor Ponta <https://www.facebook.com/victor.ponta/photos/a.156841647689064.26681.150967671609795/850414561665099/>;

„Marea Unire”, programul prezidențial al lui Victor Ponta. http://194.88.148.103/0a/b0/5a/a5/default_147012585876.pdf?c=f517438e1ab9fb2efe2ed910929ada02;

Pagina site PSD, „Dan Șova: Cel mai important este să nu existe un al treilea mandat pentru regimul Băsescu”, 8.09.2014, <http://www.psd.ro/media/stiri/dan-sova-cel-mai-important-este-sa-nu-existe-un-al-treilea-mandat-pentru-regimul-basescu/>;

Protocolul de funcționare al USL, <http://raduzlati.com/2011/02/04/usl-protocol-de-functionare/>

Index de Autori

Oana Băluță este conferențiar universitar la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării, Universitatea din București, profesoară asociată la Masteratul de Gen, Politici și Minorități al Facultății de Științe Politice, SNSPA, doctor în științe politice din 2009 cu o temă despre gen și interese politice în România actuală. Din 2014 s-a înscris la postdoctorat în științe politice, SNSPA, cu o lucrare despre reprezentare politică. Domeniile sale de interes sunt: participarea și reprezentarea politică a intereselor de gen/a intereselor femeilor, armonizarea vieții de familie cu cariera, violența împotriva femeilor. Este coordonatoarea colecției de Studii feministe de la Editura Tritonic, autoarea volumului *Feminism modern reflexiv*, 2013, Editura Tritonic, coordonatoarea volumelor *Impactul crizei economice asupra femeilor*, 2012, Editura Maiko; *Femeile spun NU Publicității Ofensatoare*, 2013, Editura Maiko, București; *Parteneri egali. Competitori egali*, 2007, Editura Maiko; *Șanse egale prin concilierea vieții de familie cu cariera*, 2007, Editura Maiko, coautoarea a volumelor *Gen și interese politice*, 2007, Editura Polirom, *Justiție și Afaceri interne*, 2007, Editura Tritonic, editoarea cărții *Gen și putere*, 2006, Editura Polirom.

Alfred Bulai, Sociolog, Conferențiar universitar dr. și Prodecan la Facultatea de Științe Politice, SNSPA. Este autorul sau coautorul unor lucrări precum *Mecanismele electorale ale societății românești* (Paideia 1999), *Concepte fundamentale în sociologie* (Paideia, 2009), *Reconstrucție instituțională și birocrație publică în România* (Societatea Reală Printing House, 2009). A publicat numeroase rapoarte de cercetare, studii și articole științifice în reviste naționale și internaționale.

Daniel Buti este licențiat în Științe politice (2003). Doctor în Științe politice (2012). Lector universitar la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”. Autor al mai multor articole privind alegerile și partidele politice din România postcomunistă. Este autorul/coautorul unor cărți precum *Pe cine reprezintă partidele politice. O analiză a partidelor din postcomunismul românesc* (Pro Universitaria, 2014), *Statul sunt eu! Un raport asupra politizării justiției românești* (Pro Universitaria, 2014), *Statul sunt eu! O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012* (Monitorul Oficial, 2013).

Sabin Drăgulin este Conf.Univ.Dr. Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, director executiv *Polis*. Revistă de Științe Politice, ultimele volume publicate în calitate de coordonator: Gheorghe Lencan Stoica, Sabin Drăgulin, *New studies on Machiavelli an machiavellism*, Editura Ars Docendi, București, 2014; Drăgulin Sabin, Florin Mitrea, *Confluente politice, economice și culturale*, Editura Ars Docendi, București, 2013.

Aurelian Giugăl – Cadru didactic asociat, Facultatea de Științe Politice, Universitatea „Ovidius” din Constanța.

Florin Grecu este doctor în științe politice, 2011, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București; Lector Univ. Dr. la Universitatea Hyperion din București, specializarea Științe Politice, 2012, A scris volumul „*Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale*”, Editura Enciclopedică, București, 2012 și a publicat diferite articole despre regimul monarhiei autoritare, precum și de analiză electorală, în revistele *Sfera Politicii*, *Polis* și *South-East European Journal of Political Science*.

Alexandra Iancu este Lector universitar doctor la Facultatea de Științe politice, Universitatea din București. Domenii de interes și cercetare: elite politice, partide politice, studii electorale, comunicare politică, europenizare.

Cristian Preda, politolog, Profesor universitar dr. la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Este membru al Asociației Române de Științe Politice și al Institutului de Studii Politice, Universitatea din București. A publicat peste 60 de studii și articole științifice în volume colective și în reviste de specialitate, din țară și din străinătate. Printre lucrările sale se numără: *Partide și alegeri în*

România postcomunistă: 1989-2004 (Nemira, 2005), *Regimul, partidele și sistemul politic din România* (Nemira, 2008), *Introducere în Știința politică* (Polirom, 2013), *Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 până în prezent* (Polirom, 2011).

Alexandru Radu este Prof.univ.dr. Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“. Publicații recente: *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2012; *FSN – Un paradox politic (1989-1992)*, București, ProUniversitaria, 2013; *Statul sunt eu! O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012*, București, Monitorul Oficial, 2013.

Silvia Rotaru este licențiată în științe politice în cadrul Facultății de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“, București, actualmente este masterandă în Relații Internaționale și Comunicare în cadrul aceleiași facultăți.

Lorena-Valeria Stuparu, Cercetător științific dr. Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române. Publicații recente: *Our Identity: A Substantial Reality Or A Convention?*, LAP Lambert Academic Publishing, Germany, 2014; *IDENTITATEA INDIVIDUALĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII. Studii și interviuri* (Coordonator), Craiova, Editura Aius, 2013; „Funcția legitimatoră a imaginarului politic“ în *Teorii ale legitimității puterii*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2014; „Personal Identity as Phenomenology of Capable Man“, în *Mapping Heterogeneity: Qualitative Research in Communication*, Tritonic, 2014, etc.

Dan Sultănescu doctorand in comunicare, politolog, absolvent al SNSPA, Facultatea de Științe Politice. În prezent, director executiv al Fundatiei Multimedia pentru democratie locala si coordonator al portalului www.infopolitic.ro. Are experienta în analiza și comunicarea politica, incepand cu 2000. Coautor al mai multor volume de analiza politica, autor de articole în publicatii din presa romaneasca dupa 1997.

Gabriela Tănăsescu, cercetător științific III dr., Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, cercetător postdoctoral al Academiei Române. Lucrarea de autor cea mai recentă: *Semiprezidențialismul din România. Considerații actuale* (2015). Lucrări coordonate în ultimii ani: *Teorii ale legitimității puterii* (2014), *Spațiul public european. Idei, instituții, politici* (cu Gheorghe Ciascai, 2014), *România și Rusia după 20 de ani – percepții, realități, perspective* (cu Dan Dungaci, 2013).

Bogdan Teodorescu doctor în comunicare, conf.univ la SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice. Expert în marketing politic și electoral, fondator al Fundatiei Multimedia pentru democratie locala (aparuta în 1995). Membru al Asociatiei Internationale a Consultanților Politici și membru al Uniunii Scriitorilor. Autor și coautor al mai multor volume, precum și al peste 1500 de articole de presa.

SUMMARY

Alexandru Radu and Daniel Buti <i>Electoral Engineerings in Post-communist Romania</i>	3
Cristian Preda <i>Eclectic, but stable</i>	12
Alfred Bulai <i>Romanian Post-Revolution Electoral Myths</i>	17
Alexandra Iancu <i>The role of founding elections in shaping the Romanian party system. Electoral clarity versus the failure of party in government (1990-2014).</i>	31
Aurelian Giugăl <i>Geography of Electoral Districting or Gerrymandering and Malapportionment, Romanian-style</i>	43
Lorena-Valeria Stuparu <i>Free Elections and Democracy Consolidation in Post-Communist Romania</i>	55
Florin Grecu <i>The new electoral law in Romania: Discipline and financial transparency</i>	65
Oana Băluță <i>Women and men entering the 2014 presidential arena. Running a campaign on social media</i>	78
Bogdan Teodorescu și Dan Sultănescu <i>Two Romania – the real political cleavage of the last 25 years</i>	92
Gabriela Tănăsescu <i>On Politics Personalization and Presidentialization in Romania</i>	102
Sabin Drăgulin și Silvia Rotaru <i>2014's Presidential elections: Victor Ponta and the surprise of failure</i>	115
Index of authors	135
Summary	137

25 Years of Post-Communism Election Experience

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
*Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune
și se pedepsește conform legilor în vigoare.*

